

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації освітнього процесу
в закладах освіти
у 2020 – 2021 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації освітнього процесу
в закладах освіти
у 2020 – 2021 навчальному році

Інформаційно-методичний бюлетень

Рівне – 2020

*Рекомендовано науково-методичною радою Рівненського ОПППО
(протокол № 2 від 22.05.2020 року).*

Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах освіти у 2020 – 2021 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. А. Л. Черній; відпов. за вип. Н. А. Мельник. – Рівне, 2020. – 230 с.

За загальною редакцією:

***Черній Алли Леонідівни**, кандидата політичних наук, доцента, ректора Рівненського ОПППО.*

Відповідальний за випуск:

***Мельник Надія Адамівна**, кандидат педагогічних наук, проректор з науково-методичної роботи Рівненського ОПППО.*

Упорядник:

***Волосюк Анатолій Анатолійович**, методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОПППО.*

Означені методичні рекомендації розміщені на сайті Рівненського ОПППО станом на 30 червня 2020 року. Стежте за оновленнями.

© Колектив авторів, 2020
© Рівненський ОПППО, 2020

ЗМІСТ

МЕЛЬНИК Н. Методичні рекомендації щодо формування системи планування в закладі загальної середньої освіти.....	5
АНДРІЙЧУК В. Методичні рекомендації щодо формування у молодших школярів навичок читання.....	19
БАСАРАБА Н., ГОРНИЦЬКА О. Методичні рекомендації щодо використання онлайн-засобів у ході дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти.....	28
БАШИНСЬКА А. Вивчення, узагальнення та впровадження педагогічного досвіду в контексті інновацій в освіті.....	33
БУНЯК В., ВИБАЧ А. Методичні рекомендації щодо навчання інформатики у 2020 – 2021 навчальному році.....	43
ГУЗЬ Н. Методичні рекомендації щодо використання інноваційних технологій у розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами в спеціальній школі.....	53
ГУРОВА Н. Роль всеукраїнських учнівських олімпіад у формуванні ключових компетентностей старшокласників.....	62
ДАВИДЮК Н. Методичні рекомендації щодо організації позашкільної освіти та науково-методичного супроводу розвитку професійної компетентності працівників закладів позашкільної освіти у 2020 – 2021 навчальному році.....	65
ДЖАМАН Т. Методичні рекомендації щодо організації виховного процесу в Новій українській школі.....	71
ЗАВОДНА Л. Як підготувати наукову статтю: методичні поради для тих, хто хоче навчитися писати наукові статті.....	80
КЛИМКО Л. Технологія тайм-менеджменту як засіб удосконалення управління закладом загальної середньої освіти.....	83
КОЗЛОВСЬКА С. Особливості організації профільного навчання у старшій школі в умовах змін.....	89
КУЗЬМІН О. Турнір як інструмент для розвитку критичного мислення та формування компетентностей особистості.....	92
КУКЛА О. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з іноземних мов у закладах загальної середньої освіти у 2020 – 2021 навчальному році.....	96
КУШНЕРУК Р., ЧУМАК Н. Змішане навчання як інноваційна форма організації освітнього процесу з іноземної мови.....	103
ЛАВРЕНЧУК М. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу із зарубіжної літератури у 2020 – 2021 навчальному році.....	116
ЛИС Ю. Методичні рекомендації щодо вивчення географії в закладах загальної середньої освіти Рівненської області у 2020 – 2021 навчальному році.....	121
ЛЮШИНА В. Розроблення та реалізація учнівських творчих проєктів у вимірі сучасної технологічної освіти.....	127

МЕЛЬНИК Ю., КЛІМ С. Методичні рекомендації щодо організації діяльності практичних психологів і соціальних педагогів у дистанційному та онлайн-форматі.....	131
МІНАКОВА Н. Виховна система закладу освіти як чинник успішного становлення особистості.....	136
МОТОРНА О. Методичні рекомендації щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2020 – 2021 навчальному році.....	148
НЕСТЕРУК Г. Методичні рекомендації щодо викладання хімії у 2020 – 2021 навчальному році.....	158
ОГОРОДНИК О. Інструктивно-методичні рекомендації щодо застосування в освітній діяльності асистента вчителя та асистента дитини інтерактивних методів навчання.....	163
ПІДДУБНИЙ М. Актуальні питання навчання української мови і літератури у 2020 – 2021 навчальному році.....	171
ПЕКАРСЬКА Л., МЕЛЬНИК Г., ВИБАЧ А. Рекомендації щодо організації освітнього процесу з математики у 2020 – 2021 навчальному році.....	177
ПРОФОРУК М. Методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури у 2020 – 2021 навчальному році.....	183
ПРОФОРУК М. Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2020 – 2021 навчальному році.....	187
САЛТИШЕВА В. Методичні рекомендації щодо проведення коригуючого навчання в початковій школі.....	191
ТИМОЩУК О. Методичні рекомендації щодо організації відеозустрічей із використанням онлайн-середовища Hangouts Meet.....	195
ТРОФІМЧУК А. Методичні рекомендації щодо вивчення фізики та астрономії у 2020 – 2021 навчальному році.....	198
ФУРМАН В., АВДИМИРЕЦЬ Л. Інструктивно-методичні рекомендації щодо навчання суспільних дисциплін у закладах загальної середньої освіти у 2020 – 2021 навчальному році.....	213
ШАГІЄВА Р. Методичні рекомендації щодо вивчення природознавства, основ здоров'я, біології та екології у 2020 – 2021 навчальному році.....	219
ШИШОЛІК Л. Методичні рекомендації щодо створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти.....	223
ШМИРУК Н. Створення безпечного освітнього середовища в умовах сучасного закладу освіти.....	227

Надія МЕЛЬНИК,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії, економіки
та менеджменту освіти,
проректор із науково-методичної роботи
Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В Україні триває реформа освітньої галузі, основною метою якої є нова якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до закладів вищої освіти. Зміни стали можливими завдяки прийняттю Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа», Законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту».

Домінантною стала потреба визначення соціальної місії закладів загальної середньої освіти в умовах змін, формування стратегії розвитку закладів освіти в умовах Нової української школи, переосмислення ролі керівника у розбудові нового освітнього середовища та організації освітнього процесу, який базується на компетентнісному, особистісно зорієнтованому та діяльнісному підходах, вихованні на цінностях, принципах педагогіки партнерства тощо [7].

Базовий Закон України «Про освіту» визначив метою освіти «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1]. Реалізація даної мети потребує здійснення низки заходів, спрямованих на формування безпечного інноваційного освітнього середовища; впровадження нових стандартів освіти, в основі яких – формування компетентностей, умінь та цінностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; створення нової ефективної системи управління в умовах наданої реальної автономії закладам освіти та високої якості менеджменту; забезпечення рівного доступу всіх здобувачів до якісної освіти тощо.

За таких умов важливим стає розвиток управлінської компетентності керівника як необхідного ресурсу забезпечення якості роботи закладу загальної середньої освіти (*далі – ЗСО*), який повинен уміти працювати в умовах наданої Законом України «Про освіту» академічної, організаційної, фінансової та кадрової автономії, що передбачає «самостійність, незалежність та відповідальність у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності», створення

умов для поширення прав громадського самоврядування, зміцнення позицій державно-громадського управління, створення системи прозорості та інформаційної відкритості закладу освіти, розбудови системи внутрішнього забезпечення якості освіти тощо [1].

Важливі зміни в освіті зумовили появу *нових напрямів діяльності керівника закладу ЗСО*, зокрема:

- створення умов для впровадження нових стандартів освіти, які мають ґрунтуватися на засадах нової філософії освіти, особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання;

- формування системи цінностей, стрижневим вектором якої, за словами В. Кременя, передусім є цінності дитиноцентрованої освіти, яка стане основою розвитку, навчання, виховання і соціалізації дітей на всіх етапах шкільної освіти;

- розбудова закладу ЗСО в умовах об'єднаних територіальних громад як осередку культурно-освітнього середовища, що передбачає підвищення загальної культури всіх суб'єктів освітнього процесу;

- розширення академічної свободи та автономії закладу ЗСО у формуванні власних освітніх програм, спрямованих на індивідуалізацію, диференціацію і варіативність здобуття освіти, індивідуальний стиль і траєкторію розвитку кожного учня;

- формування сучасного інформаційно-освітнього середовища, яке дозволить активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, здійснювати дистанційне навчання, сприятиме «зануренню» всіх суб'єктів освітнього процесу в атмосферу самостійного пошуку і творчості;

- удосконалення системи науково-методичного супроводу, педагогічних працівників у закладі ЗСО, спрямування її на оволодіння педагогами нової методології державних освітніх стандартів, націленість її на очікувані результати, на формування ключових і предметних компетентностей, наскрізних умінь, а не просто на засвоєння суми знань; на підготовку вчителів до академічної свободи у виборі методів і технологій навчання, програм, підручників і навчальних посібників, активне використання сучасних методик та інтерактивних форм навчання, написання авторських освітніх програм тощо;

- створення системи інклюзивного навчання для надання індивідуально орієнтованої педагогічної, психологічної і реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, запровадження індивідуальних програм розвитку і додаткових послуг психолого-педагогічного супроводу відповідно до можливостей та особливих потреб кожної дитини тощо.

Перелік основних завдань та пріоритетних напрямів діяльності керівників закладів ЗСО свідчить про те, що до них висунуто чимало вимог, реалізація яких потребує набуття керівниками нових компетентностей, пошуку та впровадження сучасних механізмів ефективного управління, що зможуть перевести роботу закладу ЗСО в якісно новий стан.

Окрім цього, керівник закладу освіти повинен своєчасно реагувати на виклики часу, інноваційні процеси, які відбуваються в суспільстві, приймати адекватні управлінські рішення, спрямовані на підвищення якості освіти в закладі, тобто бути менеджером, соціальним лідером, трансформатором

оновленого змісту освіти, професіоналом з управління.

Усі ці зміни зумовили появу нових підходів, принципів, способів і засобів реалізації загальних функцій управління. Особлива увага спроектована на реалізацію функції планування як підготовчий етап управлінської діяльності, оскільки в плануванні реалізується не лише цільовий компонент освітнього процесу як системи, але й аналіз прогнозування внутрішнього і зовнішнього середовища закладу ЗСО, потреб і можливостей, визначення основних напрямів розвитку тощо.

Планування як функція управління закладом ЗСО в сучасних умовах стає однією з пріоритетних, оскільки реалізація її дасть можливість не просто оцінити стан функціонування закладу освіти, але й правильно визначити вектори розвитку на перспективу та сформувані стратегію, тому надзвичайно важливо створити ефективну систему планування діяльності закладу ЗСО та моніторингу виконання поставлених цілей і завдань. Незважаючи на численні і ґрунтовні дослідження науковців, реалії сучасної управлінської практики свідчать, що у значної частини закладів ЗСО відсутня чітка система планування, стратегія розвитку закладу освіти та існує певна неузгодженість у планах роботи.

Зупинимось на плануванні діяльності закладу ЗСО. У Вікіпедії зазначено, що *план* (від англ. *plan*) – заздалегідь визначений порядок, послідовність здійснення окресленої на конкретний період програми (роботи) із зазначенням її мети, змісту, обсягу, методів, засобів, послідовності та строків виконання. На думку В. І. Бондаря, *план* – найбільш важливе управлінське рішення, яке належить виробити, прийняти та здійснити, «прив'язавши» його до конкретних виконавців. Щоб план виконав функцію розвитку системи, переводу її в нову якість, при плануванні необхідно виходити з реального стану функціонування школи та врахувати максимальні можливості його виконавців – членів педагогічного колективу [3]. Зі свого боку Г. В. Єльнікова зазначає, що планування повинно здійснюватися на основі глибокого аналізу, тобто сутність управління полягає в умінні планувати результат, цілеспрямовано регулювати сам процес навчання і виховання, в умінні вибирати такі операції, які забезпечували б при найменшій витраті зусиль, часу і засобів ефективне виконання поставлених завдань і цілей. Розробити план – означає передбачити значний комплекс заходів щодо поліпшення всієї постановки справи навчання і виховання [4]. Отже, планування як функція менеджменту полягає в обґрунтуванні основних напрямів діяльності відповідно до стратегії і мети розвитку закладу освіти та досягненні очікуваного результату. Під час планування керівнику закладу ЗСО необхідно керуватися системним підходом, який передбачає діалектичну єдність і взаємозв'язок мети та завдань планування, його структури та змісту, методів планування й особливостей організації їх виконання, взаємодію планування з іншими функціями управління, врахувати, щоб планування поєднало стабільне функціонування педагогічної системи і стратегічний її розвиток, дозволило закладу освіти бути привабливим та конкурентоспроможним, надавати якісні освітні послуги.

Основою системного підходу до планування діяльності закладу ЗСО є законодавча й нормативно-правова база щодо функціонування та розвитку загальної середньої освіти: Конституція України, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021, Закони України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» та інші документи.

Ураховуючи сучасні вимоги до функціонування закладів ЗСО, рекомендуємо таку систему планування закладу ЗСО:

- стратегія розвитку закладу ЗСО;
- план роботи закладу ЗСО на рік;
- план підвищення кваліфікації;
- план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу;
- освітня програма закладу ЗСО;
- навчальний план закладу ЗСО;
- плани роботи гуртків, факультативів, секцій;
- плани роботи класних керівників та вихователів;
- плани роботи методичних об'єднань та інших структурних методичних підрозділів;
- календарно-тематичні плани;
- поурочні плани педагогічних працівників та інші .

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ЗСО

Основою стратегічних рішень закладу ЗСО є вибір нової позиції, свого майбутнього та перспектив розвитку.

Стратегія – узагальнена модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей на основі вибраних критеріїв (показників) та ефективного розподілу ресурсів.

Стратегічне планування – це аналітичний процес, в результаті якого виробляються стратегічні рішення. Його мета – управління планами. Стратегічне планування передбачає постановку питань, пов'язаних із самим процесом визначення цілей [10].

Стратегія розвитку закладу ЗСО – загальний, недеталізований план діяльності та розвитку закладу освіти на довгостроковий період (3, 5, 7, 10 років).

Стратегічне управління закладом ЗСО, на думку Л. Даниленко та Л. Карамушки, пов'язане передусім із такими питаннями: «Що чекає заклад освіти в майбутньому і як це передбачити?», «Як визначити шляхи розвитку організації і розв'язання проблем, що виникають?», «Які результати роботи заклад освіти вважає справді важливими?», «Яку школу хочуть створити люди, що в ній працюють?».

Відповідно до вимог статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» керівник закладу ЗСО зобов'язаний:

- планувати та організовувати діяльність закладу ЗСО;
- забезпечувати розроблення та виконання стратегії розвитку закладу ЗСО;
- звітувати щороку на загальних зборах (конференції) колективу про свою роботу та виконання стратегії розвитку закладу ЗСО.

Згідно зі статтею 40 Закону України «Про повну загальну середню освіту» педагогічна рада схвалює стратегію розвитку закладу освіти та річний план роботи, а відповідно до статті 41 піклувальна рада розробляє пропозиції до стратегії та перспективного плану розвитку закладу ЗСО та аналізує стан їх виконання [2]. Це дозволяє закладам ЗСО планувати освітню діяльність з урахуванням своїх особливостей.

Відповідно до вимог статті 37 Закону України «Про повну загальну середню освіту» засновник закладу ЗСО або уповноважений ним орган (посадова особа):

- затверджує за поданням закладу ЗСО стратегію розвитку такого закладу;
- фінансує виконання стратегії розвитку закладу ЗСО (крім приватних та корпоративних закладів ЗСО), у тому числі здійснення інноваційної діяльності закладом освіти.

Метою стратегії розвитку закладу ЗСО є визначення перспектив підвищення якості освітньої діяльності, що нададуть можливість для якісної сучасної освіти відповідно до суспільних потреб, зумовлених розвитком української держави.

Отже, згідно з законодавством *керівник закладу ЗСО зобов'язаний забезпечити:*

- розроблення стратегії розвитку закладу ЗСО (із врахуванням пропозицій піклувальної ради закладу освіти) на основі аналізу діяльності;
- схвалення стратегії розвитку закладу ЗСО на засіданні педагогічної ради;
- затвердження стратегії розвитку закладу ЗСО засновником закладу освіти;
- упровадження в дію стратегії розвитку закладу ЗСО своїм наказом;
- виконання стратегії розвитку закладу ЗСО;
- звітування щороку на загальних зборах (конференції) колективу про свою роботу та виконання стратегії розвитку закладу ЗСО.

У стратегії розвитку закладу ЗСО доречно передбачити такі компоненти: вступ (сучасний стан функціонування закладу освіти), визначити місію, візію, цінності та принципи діяльності, мету, цілі та завдання розвитку закладу освіти, пріоритетні напрями та заходи (план) із реалізації стратегії розвитку закладу освіти, а також очікувані (прогнозовані) результати.

Місія – призначення, визначає на кого спрямована діяльність, відповідальна роль закладу ЗСО (Що робити і для кого?). Наприклад: розбудова сучасного освітнього середовища для всебічного розвитку, навчання, виховання та соціалізації здобувачів освіти, готових до ефективної праці в конкурентному середовищі.

Візія – ідея, логічна конструкція перспектив; стан, якого заклад ЗСО прагне досягти, реалізуючи стратегію розвитку. Визначення місії та візії суттєво залежить від статусу закладу освіти. Наприклад: школа / гімназія / ліцей – сучасний заклад ЗСО, який надає якісні освітні послуги, забезпечує високу якість освіти і конкурентоспроможність усіх здобувачів.

Цінності – фундаментальні переконання, на яких базується діяльність закладу ЗСО. Наприклад: гідність, рівність, справедливість, толерантність, культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра, верховенство права,

нетерпимість до корупції, патріотизм, соціальна відповідальність, лідерство та самореалізація, свобода, повага до рідної мови, демократія, партнерство, дружба (див. Концепцію «*Нова українська школа*»).

Принципи – основні вихідні положення, твердження, правила, на основі яких функціонує заклад освіти. Наприклад: людиноцентризм; рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, зокрема й за ознакою інвалідності; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва (див. Закон України «*Про освіту*», стаття 6. *Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності*).

Мета – намір, бажання, стан у майбутньому, котрий можливо змінити відносно теперішнього та необхідно досягнути. Наприклад: забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «*Про освіту*» та державними стандартами (див. мету системи закладів ЗСО, вписану в ч.2 ст.3 Закону України «*Про повну загальну середню освіту*»).

Цілі – конкретний стан окремих характеристик, досягнення яких є бажаним і на досягнення яких спрямована діяльність закладу ЗСО (відповідають критеріям, вимірювані, досяжні, доцільні, обмежені в часі, конкретні). Визначення цілей – найбільш важкий і відповідальний етап стратегічного планування. Формуючи системи цілей, варто врахувати, що вони повинні:

- бути конкретними і підлягати вимірюванню;
- охоплювати всі рівні організації (ієрархічні);
- мати різну тривалість (довгострокові, середньострокові, короткострокові);
- бути чіткими, досяжними та зрозумілими;
- бути взаємодоповнюючими та взаємоузгодженими тощо [9].

Напрями – чітко окреслені шляхи діяльності, розвитку закладу ЗСО

(визначаються відповідно до основних напрямів освітньої політики в державі).

Завдання – наперед визначений, запланований для виконання обсяг робіт (формується відповідно до визначених цілей закладу освіти). Наприклад:

- створення системи управління закладу ЗСО як цілісної організації, відкритої соціальної системи;
- створення нового освітнього простору (застосування технологій дизайну, архітектури будівель і споруд, енергоефективності; матеріально-технічна база тощо);
- створення сучасного безпечного освітнього середовища закладу ЗСО;
- розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- створення системи прозорості та інформаційної відкритості;
- формування системи цінностей, стрижневим вектором якої передусім є цінності дитиноцентрованої освіти;
- створення психологічно комфортного середовища в закладі ЗСО;
- модернізація системи науково-методичного супроводу, безперервного професійного розвитку педагогів;
- забезпечення академічної доброчесності;
- розбудова закладу ЗСО в умовах ОТГ як осередку культурно-освітнього середовища;
- упровадження педагогіки партнерства тощо.

Очікувані результати – сукупність вирішених завдань, тобто досягнута мета та цілі закладу ЗСО.

Структура стратегії розвитку закладу ЗСО може бути укладена:

1) відповідно до формули Концепції «Нова українська школа»:

- новий зміст в умовах компетентної освіти;
- педагогіка партнерства;
- умотивований учитель;
- автономія закладу освіти;
- структура закладу освіти;
- справедливе фінансування і рівний доступ;
- орієнтація на учня;
- сучасне освітнє середовище;
- виховання на цінностях;

2) відповідно до напрямів внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу:

- освітнє середовище закладу освіти;
- система оцінювання здобувачів освіти;
- педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти;
- управлінські процеси закладу освіти;

3) може бути комплексом методичних, матеріально-технічних та управлінських проєктів із визначенням шляхів їх реалізації тощо.

Звертаємо увагу на те, що *єдиних вимог щодо структури стратегії розвитку закладу ЗСО немає* і що в ній повинні максимально бути враховані потреби всіх учасників освітнього процесу.

У стратегії розвитку закладу доречно передбачити *План заходів для*

поліпшення доступності закладу освіти.

Реалізація стратегії розвитку закладу ЗСО є можливою за умови ефективного поточного планування, основним видом якого є річний план.

РІЧНИЙ ПЛАН РОБОТИ ЗАКЛАДУ ЗСО

Основним документом планування роботи закладу ЗСО є річний план. *Нормативні документи також не містять обов'язкових вимог щодо його структури.* У закладах ЗСО він складається, як правило, на навчальний рік, а в органах управління освітою переважно на календарний рік у зв'язку із тим, що вони є структурними підрозділами органів державної влади або місцевого самоврядування.

Річне планування відбувається в три етапи: розроблення, схвалення і затвердження, реалізація.

Розробляє річний план роботи закладу освіти адміністративна команда односторонніх, зорієнтованих на конкретні й чіткі цілі, а загальне керівництво щодо укладання плану та його реалізації здійснює керівник закладу освіти.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про повну загальну середню освіту» річний план роботи закладу освіти схвалює педагогічна рада. Затверджує план роботи керівник закладу освіти наказом.

Під час формування річного плану роботи адміністративній команді необхідно:

- урахувати потреби всіх учасників освітнього процесу;
- урахувати можливості ресурсного забезпечення;
- проаналізувати реальний стан справ, щоб оцінити рівень роботи закладу освіти на момент планування;
- урахувати рівень професійної майстерності та продуктивність роботи колективу;
- урахувати типові недоліки чи помилки;
- визначити для кожного із завдань плану результати, що відповідають SMART-критеріям: конкретність, вимірюваність, досяжність, актуальність, вирішувальність за певний проміжок часу;
- визначити очікувані результати, яких необхідно досягти на кінець запланованого періоду, оптимальні шляхи й засоби досягнення нового запланованого рівня діяльності закладу освіти;
- окреслити проблеми на наступний навчальний рік, серед яких варто виокремити ті, що пов'язані з підвищенням рівня навчальних досягнень здобувачів освіти, формуванням виховної системи, системи здоров'язбереження учнів, соціального захисту дітей, забезпеченням підвищення рівня професійної компетентності педагогів, удосконаленням системи управління закладом освіти, розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти, створенням системи прозорості та інформаційної відкритості тощо.

Проект річного плану роботи доречно буде розглянути на засіданнях методичної ради та методичних об'єднань, щоб за потреби скоригувати.

План роботи на рік має бути чітким, змістовним і зрозумілим, укладеним відповідно до стратегії розвитку закладу ЗСО. Характерною його рисою

повинна бути підвищена увага до інноваційної діяльності, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, охорони та зміцнення здоров'я, соціального захисту, розбудови сучасного освітнього середовища тощо.

Структура річного плану роботи закладу ЗСО може бути укладена відповідно до структури стратегії розвитку закладу ЗСО (формули Концепції «Нова українська школа», напрямів внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу як проекти із чітко визначених напрямів діяльності закладу освіти тощо).

Рекомендації щодо структури річного плану закладу ЗСО відповідно до напрямів внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу:

- вступ (аналіз виконання річного плану роботи за попередній навчальний рік та визначення завдань на наступний навчальний рік);
- освітнє середовище закладу освіти;
- система оцінювання здобувачів освіти;
- педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти;
- управлінські процеси закладу освіти.

Звертаємо увагу на те, що заклад освіти самостійно визначає структуру річного плану роботи.

Отже, керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний забезпечити:

- розроблення річного плану роботи (з урахуванням стратегії розвитку закладу освіти) на основі аналізу діяльності за попередній навчальний рік;
- схвалення річного плану роботи закладу освіти на засіданні педагогічної ради;
- затвердження річного плану роботи закладу освіти наказом керівника;
- оприлюднення річного плану роботи закладу освіти на вебсайті закладу освіти (а в разі його відсутності – на вебсайті свого засновника);
- виконання річного плану роботи закладу освіти;
- звітування щороку на загальних зборах (конференції) колективу про його виконання та виконання стратегії розвитку закладу освіти.

Структуру річного звіту про діяльність (звіт керівника закладу) заклад освіти визначає самостійно. За бажанням заклад освіти може скористатися структурою, запропонованою в «Абетці для директора»:

- аналіз виконання стратегії розвитку закладу (виконання завдань, які передбачені стратегією розвитку на звітний навчальний рік – що виконано, що не виконано – і чому?);
- вивчення освітньої діяльності, в тому числі управлінських процесів;
- результати оцінювання внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти (самооцінювання);
- шляхи вдосконалення якості освітньої діяльності та якості освіти на наступний навчальний рік.

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Відповідно до статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності *одну* освітню програму на кожному рівні повної загальної середньої освіти *або* *наскрізну* освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти.

Освітні програми можуть бути *розроблені на основі відповідної типової освітньої програми або освітніх програм*, розроблених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами і затверджених центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти відповідно до вимог цього Закону. Рішення про використання закладом освіти освітньої програми, розробленої на основі типової освітньої програми або іншої освітньої програми, приймається педагогічною радою закладу освіти.

Освітня програма закладу освіти схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником.

Типова освітня програма має містити:

- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою;
- загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні повної загальної середньої освіти (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання;
- перелік варіантів типових навчальних планів та модельних навчальних програм;
- рекомендовані форми організації освітнього процесу;
- опис інструментарію оцінювання.

Освітні програми, розроблені на основі типових освітніх програм, мають відповідати структурі типової освітньої програми, визначати загальний обсяг навчального навантаження, містити навчальний план, перелік модельних навчальних програм, що використовуються закладом освіти в освітньому процесі, опис форм організації освітнього процесу та інструментарію оцінювання, а також може містити інші складники, що враховують специфіку та особливості освітньої діяльності закладу освіти.

На основі визначеного в освітній програмі закладу освіти навчального плану *педагогічна рада складає, а його керівник затверджує річний навчальний план*, в якому конкретизується перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових освітніх компонентів, зокрема навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів, та кількість навчальних годин на тиждень [2].

ПЛАН ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

На виконання Постанови КМУ від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників {Зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 27.12.2019 № 1133 }» заклад ЗСО здійснює планування підвищення кваліфікації працівників закладу освіти, яке відбувається у два етапи.

На першому етапі *здійснюється перспективне планування у поточному році на наступний календарний рік шляхом затвердження педагогічною радою*

орієнтовного плану підвищення кваліфікації. Орієнтовний план підвищення кваліфікації повинен містити:

- інформацію про загальну кількість педагогічних працівників, які проходять підвищення кваліфікації;
- основні напрями підвищення кваліфікації;
- орієнтовний перелік суб'єктів підвищення кваліфікації.

Орієнтовний план підвищення кваліфікації формується з урахуванням пропозицій педагогічних працівників та оприлюднюється на інформаційному стенді закладу освіти та на його вебсайті щороку протягом двох робочих днів із дня його затвердження, але не пізніше 25 грудня поточного року.

Другий етап планування розпочинається після затвердження в установленому порядку кошторису закладу освіти на відповідний рік. Пропозиції педагогічних та науково-педагогічних працівників розглядаються педагогічною радою. За результатами розгляду *педагогічна рада закладу освіти затверджує план підвищення кваліфікації* на відповідний рік у межах коштів.

План підвищення кваліфікації закладу ЗСО на відповідний рік включає:

- список педагогічних та науково-педагогічних працівників, які повинні пройти підвищення кваліфікації у цьому році;
- теми (напрями, найменування) підвищення кваліфікації;
- форми підвищення кваліфікації;
- види підвищення кваліфікації;
- обсяги (тривалість) підвищення кваліфікації (у годинах або кредитах ЄКТС);
- перелік суб'єктів підвищення кваліфікації;
- строки (графік) підвищення кваліфікації;
- вартість підвищення кваліфікації (у разі встановлення) або примітку про безоплатний характер надання такої освітньої послуги чи про самостійне фінансування підвищення кваліфікації педагогічним або науково-педагогічним працівником.

План підвищення кваліфікації може містити додаткову інформацію, що стосується підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників.

План підвищення кваліфікації може бути змінено протягом року в порядку, визначеному педагогічною радою [2].

ПЛАН ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЮ БУЛІНГУ

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», яким затверджено Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та Порядок застосування заходів виховного впливу, *заклад ЗСО повинен укласти План заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню).*

Розроблення, затвердження та оприлюднення Плану заходів забезпечує керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень щодо створення

безпечного освітнього середовища в закладі освіти, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації, в тому числі булінгу (цькування).

Заплановані заходи повинні:

- спрямовуватися на задоволення потреб закладу ЗСО у створенні безпечного освітнього середовища;

- мати вимірювані показники ефективності;

- залучати всіх учасників освітнього процесу.

План заходів розробляється до початку навчального року. Протягом навчального року керівник закладу ЗСО забезпечує проведення моніторингу (за потреби, але не рідше одного разу на півріччя) ефективності виконання Плану та внесення (за потреби) до нього змін.

Заплановані заходи можуть відбуватися у будь-якій формі: зустрічі, бесіди, консультації, лекції, «круглі столи», тренінги, тематичні заходи, конкурси, спільні перегляди та обговорення тематичних відеосюжетів, літературних творів, матеріалів ЗМІ, особистого досвіду, запрошення гостей, у формі рольових ігор та інших організаційних формах.

До заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти, належать заходи щодо:

- організації належних заходів безпеки відповідно до законодавства (пост охорони, відеоспостереженням за місцями загального користування тощо);

- організації безпечного користування мережею Інтернет під час освітнього процесу;

- контролю за використанням засобів електронних комунікацій малолітніми чи неповнолітніми здобувачами освіти під час освітнього процесу;

- розвитку соціального та емоційного інтелекту учасників освітнього процесу, зокрема:

- розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та поважати права інших;

- розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки;

- здатності попереджувати та розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом;

- відповідального ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільному житті;

- здатності визначати, формулювати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні від власних думки / позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;

- здатності критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

- здатності до комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання різних суспільних проблем, зокрема шляхом волонтерської діяльності тощо;

- підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу про булінг (цькування), його причини та наслідки, порядок реагування на випадки булінгу (цькування) тощо;

- створення в закладі освіти культури, що ґрунтується на нетерпимості до будь-яких форм насильства та дискримінації, в тому числі булінгу (цькування) [11].

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНІ, ПОУРОЧНІ ТА ІНШІ ПЛАНИ

5 жовтня 2018 року набула чинності Інструкція з діловодства у закладах загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 25.06.2018 № 676, зареєстрована у Міністерстві юстиції України від 11.09.2018 № 1028/32480.

Лист-роз'яснення МОН України від 03.10.2018 № 1/9-596 «Щодо застосування окремих положень Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти» містить *Примірний перелік документів*, що створюються під час діяльності закладів ЗСО, із зазначенням строків зберігання. У цьому додатку запропоновано й такі документи:

№ з/п	Назва виду документа	Строк зберігання
14	Річний план роботи закладу	б р.
15	Робочий навчальний план закладу	до заміни новим
21	Освітні програми закладу	до заміни новими

Відповідно до Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти та листа-роз'яснення МОН України «Щодо застосування окремих положень Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти» *необов'язковими стають* такі документи, як:

- плани роботи класних керівників;
- плани роботи вихователів;
- плани роботи бібліотекарів;
- плани роботи методичних об'єднань;
- плани роботи структурних методичних підрозділів;
- плани роботи гуртків, факультативів, спортивних секцій;
- поурочні плани, що склалися на основі календарно-тематичних.

Відтепер ці документи можуть створюватися лише *за рішенням педагогічної ради закладу освіти та мати довільну форму й структуру*, що має полегшити щоденну роботу вчителя [<https://mon.gov.ua/ua/news/shonajmenshe-na-22-skorotitsya-paperova-robota-dlya-shkoli-do-dnya-pracivnika-osviti-nabula-chinnosti-nova-instrukciya-z-dilovodstva-dlya-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>].

Довільну форму передбачено і для *календарно-тематичних планів*, головною вимогою до яких залишається відповідність навчальній програмі. У цьому випадку має бути забезпечена автономія та академічна свобода кожного вчителя. За рішенням педагогічної ради закладу ЗСО календарно-тематичні плани можуть погоджуватися керівником закладу освіти чи його заступником. Про це зазначено і в листі Міністерства освіти і науки України від 05.12.2014 № 1/9-630 «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя»: *календарне та поурочне планування*

здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів і поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Разом із тим в «Абетці для директора» (Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – Київ: Державна служба якості освіти, 2020) зазначено, що календарно-тематичний план може містити не лише теми уроків та дати їх проведення, а й опис наскрізних змістових ліній, визначення ключових компетентностей, домашні завдання, очікувані результати та інші компоненти. Зазначено також, що календарно-тематичний план укладається на семестр або на рік, погоджується і затверджується на засіданні методичного об'єднання та заступником директора із навчальної роботи. Крім того, в закладі освіти видається наказ «Про підготовку календарно-тематичних планів».

Отже, чітке планування в закладі ЗСО дозволяє оцінити практичні можливості досягнення цілей, допомагає створити єдність загальних цілей усередині закладу освіти, полегшує пошук кращих і більш ефективних шляхів досягнення цілей закладу освіти, є єдиним засобом прогнозування майбутніх проблем і можливостей.

Ефективна система планування діяльності закладу ЗСО сприяє вирішенню актуальних і складних завдань розбудови Нової української школи, переходу на новий зміст навчання та виховання учнівської молоді.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38/39. – С. 380. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 02.05.2020).

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 02.05.2020).

3. Бондар В. І. Управлінський аспект плану роботи школи / В. І. Бондар // Підручник для директора. – 2006. – № 1. – С. 4–6.

4. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. – Київ : ДАККО, 1999. – 303 с.

5. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / Л. І. Михайлова, О. І. Гуторов, С. Г. Турчіна, І. О. Шарко. – Вид. 2, доповн. – Київ : Центр навчальної літератури, 2015. – 234 с.

6. Касьянова О. М. Контрольно-аналітична діяльність керівника навчального закладу / О. М. Касьянова. – Харків : Вид. група «Основа», 2014. – 192 с. – (Серія «Абетка керівника»).

7. Клокар Н. І. Теоретико-методологічні засади побудови моделі управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників на засадах диференційованого підходу в системі післядипломної педагогічної освіти

регіону / Н. І. Клокар // Педагогічний альманах : зб. наук. праць / ред. кол. : В Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон : ХІППО. – 2010. – Вип. 8. – С. 131–138.

8. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola> (дата звернення 02.05.2020).

9. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту : підручник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – Київ : Академвидав, 2003. – С. 69–70.

10. Лунячек В. Е. Управління якістю освіти: досвід для України / В. Е. Лунячек. – Харків : Гімназія, 2009. – 128 с.

11. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#n16> (дата звернення 02.05.2020).

Валентина АНДРІЙЧУК,
*методист кабінету дошкільної, початкової
та спеціальної освіти Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАВИЧОК ЧИТАННЯ

У 2018 році в Україні було проведено перший цикл масштабного загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи».

Дані основного етапу першого циклу моніторингового дослідження засвідчили, що:

- понад 86 % випускників початкової школи досягли базового рівня сформованості читацької компетентності, тобто їхні результати за підсумками тестування не нижчі 170 балів за шкалою 100–300;

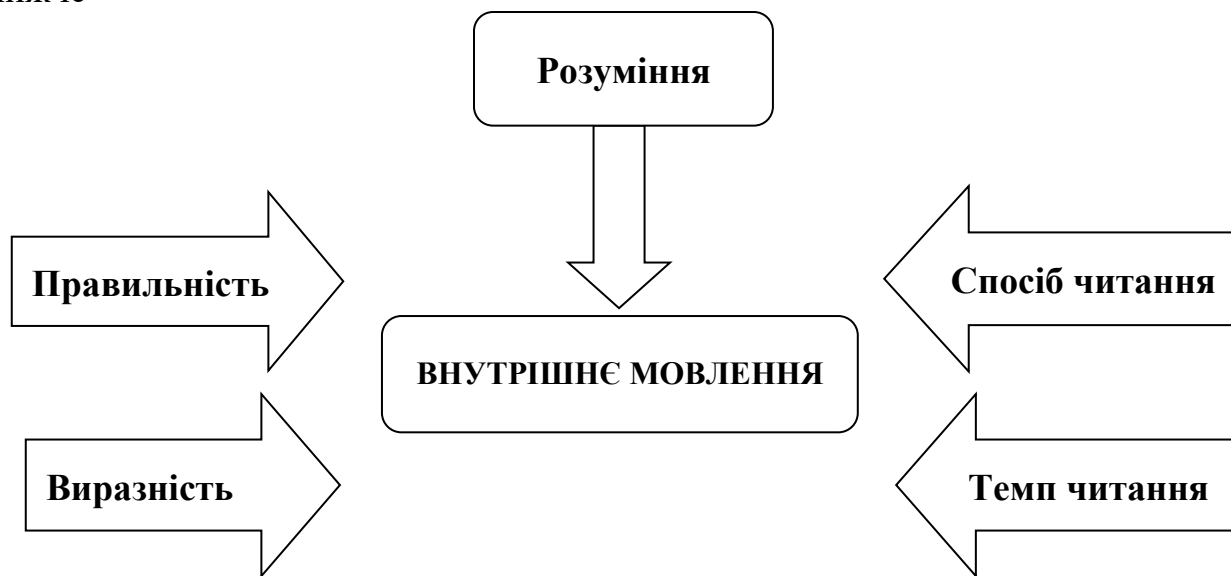
- у понад 16 % четвертокласників читацька компетентність сформована на високому рівні (їхні результати не нижчі ніж 230 балів за шкалою 100–300). Ці учні можуть не тільки знаходити інформацію, що розосереджена у тексті та формулювати прямі висновки, а й аналізувати, оцінювати, інтерпретувати й узагальнювати інформацію, що може бути в окремих фрагментах тексту, рисунках, таблицях, переліках, а також мати не конкретний, а абстрактний характер;

- близько 14 % учнів не володіють базовими читацькими вміннями (їхні результати нижчі ніж 170 балів за шкалою 100–300). Дана категорія випускників початкової школи має суттєві проблеми із читанням і розумінням текстів, як художнього, так й інформаційного характеру.

Отримані результати переконують у важливості посилення роботи в початковій школі щодо підвищення якості навчання читанню, пошуку шляхів, методів, прийомів зацікавлення учнів читанням різноманітної літератури.

Для досягнення високих показників якості читацької компетентності здобувачів освіти, важливо кожному вчителю організувати цілеспрямовану систему дій з її формування, особливо на початковому етапі.

Навичка читання може бути представлена у вигляді схеми, яку подаємо нижче

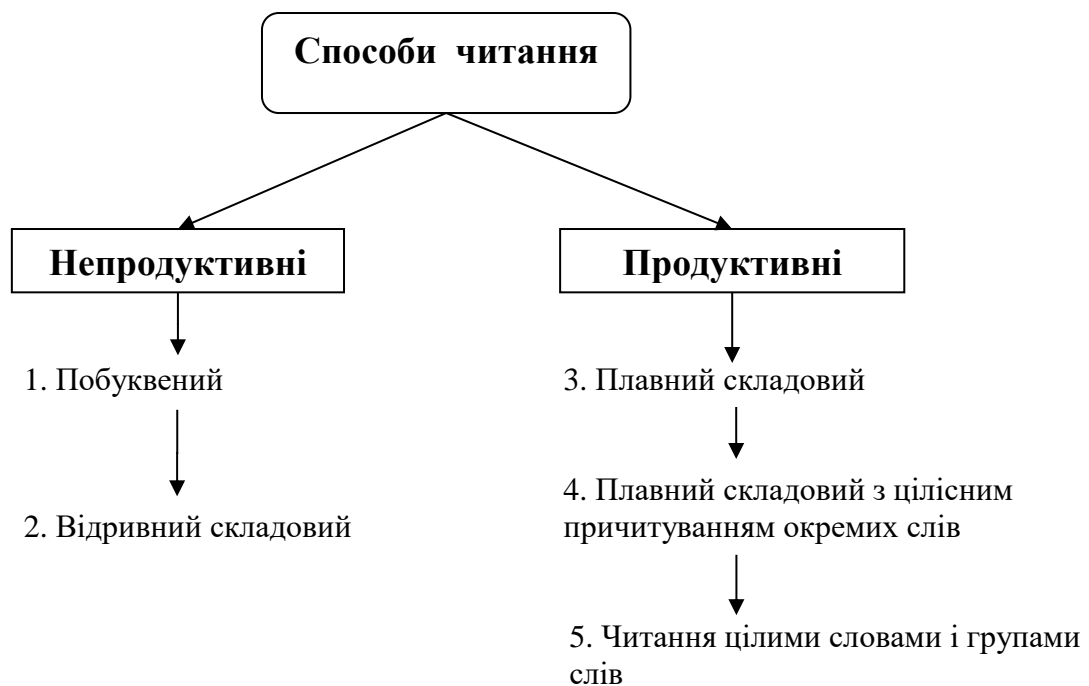

У цілому, вона передбачає наявність двох складових – *сміслової*, яка забезпечується процесом розуміння прочитаного, та *технічної*, яка підпорядковується першій та обслуговує її.

Технічна сторона читання (техніка читання) включає в себе всі інші компоненти навички читання: спосіб читання, правильність, швидкість (темп) читання, виразність. Кожен із компонентів має свої особливості:

1. Спосіб читання – важливий компонент техніки читання, який впливає на інші її сторони:

Перші два способи є перехідними, тому авторська система роботи мінімізує їх використання, адже головне завдання вчителя – навчити дітей бачити склад.

2. Темп (швидкість) читання знаходиться у прямій залежності від способу читання і розуміння.

3. Правильність читання виражається в тому, що учень не допускає : а) заміни; б) пропусків; в) перестановок; г) спотворення; д) повторів (букв (звуків), складів, слів у тексті); читає з дотриманням норм орфоєпії та наголошування.

4. Виразність читання включає в себе вміння проникати в емоційний настрій твору, правильно використовувати паузи, робити логічний наголос, знаходити потрібну інтонацію, тобто розуміти завдання читання: що саме в першу чергу потрібно донести слухачам.

У роботі зі школярами, навички читання яких формуються повільно, вчитель повинен брати до уваги особливості кожної дитини, щоб дати їй можливість рухатися у навчанні не тільки у своєму темпі, а й у темпі загальної системи роботи класу, тим самим не знижуючи інтересу до читання інших учнів.

До роботи зі складом дитину потрібно навчити:

- 1) виділяти звук у слові, використовуючи ігри зі звуками;
- 2) характеризувати кожен звук, спостерігаючи за його артикуляцією;
- 3) позначати звук фішкою;
- 4) запам'ятати буквений знак, щоб включити його у склад;
- 5) доповнювати склад, щоб утворилося слово.

Кожна складова структура (*ау, но, ну*) може вводиться як самостійна одиниця для читання з поступовим її ускладненням. Найлегше дітям прочитувати двобуквені закриті склади (*ам*). Знайомство зі складом при введенні кожної нової літери, якщо це дозволяє характер звуку (сонорні або глухі приголосні), потрібно починати саме з закритого двобуквеного складу (*ам, ас, ат, ап і т.д.*). Такий підхід до вивчення складів дає можливість враховувати обмеженість зорового сприйняття учнів на початковому етапі оволодіння

складової структурою, вчити дітей послідовно переводити погляд з однієї букви на іншу, зберігаючи правильний напрямок погляду, і прочитувати склад без помітної зміни звучання кожної фонемі у два артикуляційних акти (*а - м*).

Після читання закритих складів, на основі порівняння, доречно вводити відкриті двобуквені склади (*ма, са, та і т.д.*). Труднощі у засвоєнні відкритих складів полягають у тому, що учням необхідно бачити одночасно дві букви і вимовляти приголосний в складі з голосним за один артикуляційний акт, тобто зливати два звуки в єдине ціле. Існують різні прийоми, що полегшують засвоєння принципу злиття двох звуків у склад, а саме: читання за подібністю (*ма, на, ла, ра*), читання з підготовкою (*ма-ла, си-то*), читання складу під картинкою (слідами «живого» аналізу), добірка складових таблиць та ін.

Дещо пізніше вводиться закритий трибуквений склад, спочатку рівний слову (*сом, ніс, сон*), потім що є частиною слова (*сос-на*) та склади зі збігом приголосних у кінці, а потім і на початку цілого слова (*міст, слон*). Для полегшення читання даних складових структур можна використовувати прийоми, описані вище.

Із метою закріплення прийомів складового методу під час навчання грамоти, для міцного і швидкого оволодіння складом – злиттям, потрібно неодноразово повертатися до читання складових структур з *різними ігровими завданнями*:

Гра «Уявний мікрофон»

Проводиться у парах. Один учень, який добре читає, «записується» (це може бути одне слово або одне речення), інший, в якого навички читання формуються повільно, «записує», натискаючи уявну кнопку мікрофона; стежить за читанням однокласника; відтворює «запис».

Якщо читання залишається незадовільним, учитель просить знову «включити» записуючий пристрій.

Гра «Переклад із воронячої мови»

Усі предмети ворона називає по-своєму: «КАР!» Потрібно подивитись, які предмети вона називає цим словом та дати їм людські назви (зображення картоплі, карти, карети, тобто все те, що ви можете зобразити на склад «кар»).

Можливі два варіанти цієї гри: для читання і для письма: «Знайди продовження слова», «Допиши слово».

Гра «Бюро знахідок»

Гра спрямована на попередження і виправлення одного досить суттєвого дефекту, що спостерігається на ранніх етапах читання: чимало дітей, які переходять до читання цілими словами, починають «творити» – читати не те, що написано, а те, про що здогадуються за змістом речення. Під час письма пропуски і заміни букв залишаються непоміченими дитиною: складно слідкувати за порядком букв, коли увага зайнята формою запису. Знаходячи зниклі букви на картках, дитина впорається із такою надзвичайно небезпечною помилкою. Щоб завдання було доступне дитині, не потрібно пропускати ненаголошених голосних і подовжених приголосних.

Гра «Поштар»

На листі паперу зображено карту лісу. На ній позначені будиночки, в яких живуть різні звірі. До будиночків ведуть доріжки, вздовж яких – характерні прикмети того середовища, в якому живе певна тварина. На лісову пошту прийшло три посилки (три конверти). Кому їх прислали, не зазначено, але на кожній посилці є адреса – прикмети, за якими можна знайти відповідний будинок. Наприклад: дуб, горбок, малина, мурашник. Якщо адреса прочитана правильно, то зайчик отримає моркву, вовк – м'ясо, ведмідь – мед, а білочка – горіхи. Героями можуть бути не тільки тварини, а й персонажі книжок або просто улюблені іграшки.

Гра «Хто більше складе слів?»

Гра проводиться у вигляді змагання. Діти повинні поєднати склади правого і лівого стовпчиків таким чином, щоб утворилися слова.

Гра «Кошик»

Дана гра допоможе прочитати два-три десятки слів та ознайомити дітей із новими поняттями. Перед тим, як показати їстівні й неїстівні гриби, ягоди чи лікарські рослини, запропонуйте дитині роль кухаря. Ви принесли кошик, наповнений грибами, ягодами, травами тощо (картки з написаними на них назвами). Кухар повинен відібрати для обіду, наприклад, тільки їстівні гриби. Можна відразу показувати картинки цих грибів.

Гра «Проведи кордон»

На аркуші паперу надруковані врозки різні слова. Це – мешканці двох країн, наприклад, Країни живого і Країни неживого; тварин диких і свійських; минулого та сучасного; природного та штучного. Дитині потрібно провести кордон між двома країнами так, щоб жодне слово не залишилося на чужій території.

Гра «Країна слів»

Головна таємниця цієї гри у тому, що всі предмети цієї країни невидимі. Щоб стали видимими, потрібно прочитати (написати) їх назви. Коли назва написана і написана правильно, предмет стає видимим (потрібно обов'язково малювати предмети чи піктограми або показувати предметні малюнки). Цю гру можна побудувати як мандрівку.

Потрібно зауважити, що під час роботи з дітьми, в яких повільно формуються навички читання та які мають низький рівень оволодіння поскладовим способом читання, не слід боятися неодноразового повернення до читання одного і того ж мовного матеріалу і, навіть, заучування його. Чим легше учень буде прочитувати друкований текст, тим більше впевненості в тому, що в зоровій та мовноруховій пам'яті першокласника закріпляться образи прочитаних складів і слів, адже вони будуть асоціюватися зі словами усного мовлення. Уміння читати склад як одну мовну одиницю дасть можливість легко

прочитувати багатоскладові слова. Саме цьому аспекту роботи потрібно приділити особливу увагу, оскільки, як свідчать дослідження, при швидкому читанні увага спрямовується не на процес читання, а на сприйняття змісту прочитаного. При повільному читанні здобувач освіти часто губить початок фрази, не дійшовши до її кінця, а отже, для розуміння прочитаного змісту йому доводиться повертатися до початку.

Важливе місце в роботі зі складом має інтонування кожного звуку, що входить до слова. При цьому слово має проговорюватися поскладово. У цьому випадку всі склади стають однаково наголошеними, а кожен звук виявляється в сильній позиції і позначається відповідною буквою. Ця робота важлива не тільки для формування навичок правильного читання, а й для вироблення вміння встановлювати послідовність звуків у слові, а надалі – точно фіксувати їх під час письма.

Для того, щоб дітям легше було встановлювати послідовність звуків у складі чи слові, після акцентованого вимовляння звуку можна позначати його кольоровим квадратом, наприклад, приголосний – синім, голосний – червоним, дзвінкий – із дзвіночком на синьому квадраті.

Для відпрацювання плавного читання по складах і вміння не втрачати рядок можна використовувати закладку, маленьку указку, зворотний бік ручки. Як показує практика, для багатьох дітей найзручніше використовувати власний палець. Імовірно, він менше схильний до зміщення, ніж всі інші допоміжні «інструменти».

Для кращого розуміння значення прочитаного слова і співвіднесення його з картинкою чи тлумаченням, доцільно пропонувати дітям повторити те слово, яке вони прочитали, але вже без поділу його на склади. У цьому випадку створюються оптимальні умови для поєднання його зі знайомим усним словом. Важливе значення мають різні види роботи зі словом, які чудово представлені у підручниках для першого класу.

Слова, лексичне значення яких потребує пояснення, заздалегідь потрібно надрукувати на дошці або картках, дати можливість дітям викласти їх із букв розрізної азбуки, написати на дощечках-планшетах і ще раз прочитати тощо. Більший шрифт, ніж у букварі, попереднє прочитування слів і їх пояснення допомагають першокласникам вільніше орієнтуватися у будь-якому тексті. Попереднє читання слів букварної сторінки може бути організовано у вигляді ігор, як-от «Чарівна яблуна», «Дивимося телевизор», «Заб'ємо гол у ворота» та інші.

Складання речень за схемами розпочинається раніше, ніж читання самих речень. Наприклад, учні орієнтуються на схему, в якій першим словом є прийменник (його потрібно прочитати), друге слово замінено картинкою (її потрібно назвати), третє слово потрібно вставити самостійно, враховуючи сюжет ілюстрації чи зміст тексту. Робота зі схемами позитивно впливає на орфографічну грамотність першокласників, формує увагу до слова, створює ситуацію успіху для усіх учнів.

Важливо зберегти інтерес дітей до читання сторінок букварів упродовж усього уроку, змінюючи завдання та види діяльності так, щоб школярі не тільки сиділи за партами, а й рухалися по класу.

Окрім того, методика рекомендує проводити на уроці не менше ніж дві фізкультхвилинки. Бажано, щоб одна з них була із мовним супроводом, інша – виконувалася як «хвилинка тиші». Заучування віршованих вправ для відпочинку позитивно впливає на пам'ять учнів, на розвиток їх мовлення, вміння підпорядковувати свої дії мовному супроводу. «Хвилинка тиші» необхідна для релаксації дітей та зняття втоми від постійно звучання мови, а також напруженої розумової діяльності. Як правило, перша фізкультхвилинка проводиться орієнтовно на п'ятнадцятій хвилині уроку, друга – на двадцять п'ятій, коли стомлюваність у дітей зростає. Таке поєднання двох фізкультхвилин, зміна видів діяльності, завдань для роботи допомагають зберегти працездатність школярів протягом усього уроку.

Перехід до читання поширених речень і текстів викликає у дітей із повільним формуванням читацьких умінь додаткові труднощі:

- **по-перше**, дітям необхідно не втратити слово або рядок, які вони читають у даний момент;

- **по-друге**, потрібно при читанні зберегти в пам'яті всі слова, прочитані раніше;

- **по-третьє**, школяріки мають зрозуміти зміст речення або тексту.

Зважаючи на це, перед читанням тексту важливо проводити **підготовчу роботу**: розбір сюжетної картинки, яка розкриває зміст тексту, читання і тлумачення слів, які трапляються в ньому. Така підготовка полегшує першокласникам розуміння сюжету тексту.

Після читання та аналізу тексту школярі вчаться переказувати. Ефективними методичними прийомами для цього може бути малюнковий план, озвучення відеофрагментів тощо.

Темпи просування у навчанні є досить стійкою характеристикою індивідуальних особливостей дитини. Тому, щоб підвищити рівень засвоєння програми кожним учнем, потрібна неоднакова кількість вправ і різнобічна допомога. Цього можна досягти, використовуючи **рівневу диференціацію**. Усі способи і прийоми диференціації можна звести до таких: диференціація за ступенем самостійності учнів та диференціація за ступенем складності завдань.

Починаючи з першого класу, учні повинні вчитися самі обирати для роботи завдання, яке вони зможуть виконати. Тому роботу можна диференціювати у два варіанти, підтримуючи зворотний зв'язок за допомогою спеціальних планшетів для письма, віял, підставок, сигнальних карток та ін.

До кожного школяра потрібно виявляти чуйність, щирість, не виділяти надмірною увагою одних і не принижувати моралізаторством інших, дотримуючись таких **педагогічних вимог**:

1. Ураховувати загальну готовність учнів до наступної діяльності.
2. Для поетапної роботи добирати завдання по варіантах із можливістю передачі завдань від однієї групи до іншої.
3. Створювати ситуацію успіху для кожного учня.

4. Конструювати систему таких завдань, щоб вони поступово ускладнювалися для одних учнів і зменшувалася міра допомоги іншим (*пам'ятаймо, що однотипні завдання не створюють належних умов для розвитку мислення учнів*).

5. Виробляти вміння розподілу уваги: тримати у полі зору виконання завдання кожним учнем (*кількість дітей у класі не має значення*).

6. Добирати спосіб дозування часу, зокрема добирати такі завдання, які б приблизно одночасно закінчували всі групи учнів.

7. Створювати об'єктивні умови вибору учнями варіантів, використовуючи різні засоби зворотного зв'язку.

9. При поетапній роботі (*за умови наявності 3-4 етапів*) не оцінювати учнів на кожному етапі, а тільки після виконання завдання загалом.

10. Не стримувати розвитку жодного учня.

11. Робота на уроці повинна бути ефективною.

12. Проводити перспективний аналіз власної діяльності та діяльності учнів.

Для формування читацької компетентності, мотивації до читання, активної участі у цьому процесі всіх першокласників особливої уваги заслуговує **ротаційна модель «Щоденні 5»**, адже завдяки її використанню учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та в малих групах. Окрім того, школярі завдяки цьому навчаються самостійності, відповідальності, витривалості, умінню робити вибір, формуються моделі поведінки у класі.

Основними компонентами моделі «Щоденні 5» є:

1. Читання для себе.

2. Письмо для себе.

3. Читання для когось.

4. Робота зі словами.

5. Слухання.

Започатковуючи перший компонент даної моделі, вчитель: знайомить учнів із трьома способами читання книжок (читай картинки, читай слова, перекажи історію); навчає обирати книжку та знаходити зручне місце для читання в класі; створювати ситуацію успіху для тих дітей, які зовсім не вміють читати.

Більш докладно про методику роботи з кожним компонентом моделі «Щоденні 5» можна дізнатися у навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: poradnik для вчителя».

Правильна та ефективна організація роботи здобувачів освіти вже на першому етапі навчання читанню забезпечить не тільки високий рівень їх читацької компетентності, а й успіх у дорослому житті.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М. Читання світ захопливий, чарівний. Поринем з радістю в його глибини / М. Барна, О. Волощенко, О. Козак // Учитель початкової школи. – 2015. – № 8. – С. 13–15.

2. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект / О. В. Вашуленко // Початкова школа. – 2011. – № 1. – С. 48–50.
3. Вашуленко О. В. Емоційно-ціннісна складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра / О. В. Вашуленко // Початкова школа. – 2013. – № 1. – С. 13–17.
4. Волошина Г. П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі : посіб. для студентів та вчителів почат. кл. / Г. П. Волошина. – Умань, 2011. – 126 с.
5. Коваль Г. П. Методика читання : навч. посіб. для студ. пед. ін.-тів, гуманіт. ун-тів, пед. коледжів спец. «Педагогіка і методика почат. навч.» / Г. П. Коваль, Л. І. Іванова, Т. Б. Суржук. – Тернопіль, 2010. – 280 с.
6. Компаній О. В. Формування читацьких інтересів молодших школярів у теорії та практиці навчання / О. В. Компаній // Педагогічний альманах. – 2013. № 19. – С. 65–71.
7. Концепція Нової української школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 22.05.2020).
8. Котик Т. М. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. дистанц. форми навч. спец. «Початкова освіта» / Т. М. Котик. – Івано-Франківськ, 2015. – 295 с.
9. Мельник С. Г. Радість читання – радість пізнання. Практичні матеріали для формування та розвитку читацької компетентності молодших школярів / С. Г. Мельник, В. В. Мосіюк // Початкове навчання та виховання. – 2016. – № 1/2. – С. 8–21.
10. Нова українська школа: poradnyk dla vchytelya / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ, 2017. – 206 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення 22.05.2020).
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 20.04.2011 № 462 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п> (дата звернення 22.05.2020).
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21.02.2018 № 87 (редакція Постанови від 24.07.2019 № 688) URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-derzhavnog-688> (дата звернення 22.05.2020).
13. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: посіб. для вчителя / О. Я. Савченко. – Київ, 2007. – 334 с.
14. Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти : звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти 2018 р. – Ч. III. Читання. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/2018_ZVIT_MDYAPO_CHYTANNYA_Sajt-1.pdf (дата звернення 22.05.2020).

Наталія БАСАРАБА,
завідувач кабінету інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

Оксана ГОРНИЦЬКА,
методист кабінету інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ЗАСОБІВ У ХОДІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Як зазначено в Наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 [«Про затвердження Положення про дистанційне навчання»](#), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за №703/23235, *дистанційне навчання* – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до змін до положення про дистанційне навчання, затвердженого Наказом МОН України від 14.07.2015 № 761 [«Про затвердження Змін до Положення про дистанційне навчання»](#), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 липня 2015 р. за №923/27368, технології дистанційного навчання можуть використовуватися учасниками освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти при проведенні занять через мережу Інтернет (участі в інтернет-проектах, конкурсах, отриманні консультацій тощо) з використанням технічного забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон).

Дистанційне навчання в закладі освіти реалізовується шляхом застосування дистанційної форми як окремої форми навчання або використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах.

Дистанційне навчання здійснюється через такі форми, як самостійна робота, навчальні заняття, контрольні роботи. Основними видами навчальних занять за дистанційною формою навчання є лекція, вебінар, урок, консультації та інші.

Із метою організації оптимального та ефективного освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання рекомендуємо:

1. Дотримуватися нормативно-правового забезпечення з питань дистанційного навчання.

2. Керівнику закладу освіти спільно з педагогічним колективом обговорити зміну форм навчання, обрати онлайн програмні засоби та онлайн-інструментарій, зважаючи на технічні можливості школи (наявність техніки і доступу до мережі Інтернет), учителів та учнів.

3. Учителям до початку роботи організувати комунікацію з учнями і батьками, провести опитування, організаційні та роз'яснювальні заходи, зокрема в онлайн-форматі.

4. Обговорити форми співпраці та інші організаційні питання, скоординувати роботу всіх учасників освітнього процесу в зручному форматі та узгодити з батьками конструктивний зворотний зв'язок із метою уникнення непорозумінь.

5. На сайті школи створити вкладку «Дистанційне навчання» з розміщенням у ній різноманітних електронних навчальних матеріалів та посилань на один із сервісів Google: Google Drive, Google Classroom (віртуальний Клас), безкоштовної відкритої системи дистанційного навчання Moodle, посилань на додаткові цифрові навчальні ресурси (відео, завдання, тести, сервіси Google, Microsoft тощо) та корисні ресурси для самоосвіти (EdEra, iLearn, Prometheus, Розумники, Освіторія, YouTube канал Міністерства освіти України), освітні YouTube-канали, відеоролики, які розкривають теми шкільної програми.

Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – модульне об'єктно-орієнтоване навчальне середовище для організації дистанційного навчання – це безкоштовна, відкрита (Open Source) система управління навчанням. Навчальна платформа призначена для об'єднання педагогів, адміністраторів і учнів в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища.

Система орієнтована насамперед на організацію дистанційної взаємодії між учителем та учнями, також може використовуватися для підтримки очного навчання. Дає можливість організувати навчання в процесі сумісного навчання з виконанням навчальних завдань, здійснювати обмін знаннями. Побудована у вигляді інтернет-сайту, на якому зареєстровані користувачі (адміністратори, вчителі, учні).

Учителі створюють курси, лекції, тести тощо. Учні записуються на курси, опрацьовують матеріали, виконують завдання, проходять тестування. Адміністратори, модератори забезпечують функціонування сайту, не втручаючись у сам процес навчання.

Можливі ресурси системи: розміщення різноманітних інформаційних ресурсів, виконання завдань, дискусійні форуми, обмін повідомленнями, календар подій (сайт, курс, група), новини та анонси подій, онлайн-тестування тощо.

Тестова система в Moodle дає змогу:

- автоматично перевіряти оцінювання рівня опанування навчального матеріалу учнями;
- створювати запитання різних типів (множинний вибір, текстова або числова відповідь, упорядкування, встановлення відповідності тощо);
- перемішувати запитання та варіанти відповідей у них;
- встановлювати часові обмеження (час на спробу, час відкриття тесту для виконання);
- обмежувати кількість спроб;

- повідомляти результати тестування.

Якщо тестування застосовується з навчальною метою, то можна послабити строгість цих параметрів. Якщо ж тестування є контрольним, то має сенс застосувати жорсткіші обмеження й нагадати учням про важливість дотримання академічної доброчесності.

Google Classroom – це безкоштовний сервіс, створений для закладів освіти та некомерційних організацій G Suite. Даний сервіс можуть використовувати також ті, хто має обліковий запис Google. Google Classroom – ефективний інструмент у впровадженні дистанційного навчання. Google Classroom призначений для створення віртуальних класів.

Google Classroom інтегрується з популярними сервісами:

- Google Диск – для зберігання всіх необхідних файлів;
- Google Документи – для створення спільних таблиць, презентацій, документів, малюнків, карт та сайтів;
- Google Форми – для проведення анкетування та тестування учасників;
- YouTube – для створення та додавання відео;
- інші додатки Google.

Google Classroom – безкоштовний сервіс. У ньому немає реклами, а матеріали та дані користувачів не використовуються в маркетингових цілях.

Даний сервіс при наявності підключення до мережі Інтернет можна відкрити з будь-якого браузера (Google Chrome, Mozilla Firefox, Internet Explorer, Edge та Safari). Отримати доступ до Google Classroom також можна зі смартфона на базі Android або iOS.

Для дистанційних занять у закладі формальної освіти буде доцільним заздалегідь подбати про розгортання G Suite for Education – безкоштовної платформи з корпоративними обліковими записами для всіх учасників освітнього процесу. Зауважимо, що відповідно до умов ліцензійних угод не можна використовувати персональні облікові записи вчителів та учнів, якщо заняття організовуються в закладі освіти (такого обмеження немає на позакласній діяльності, гуртковій та інших видах неформальної та інформальної освіти).

Переваги використання G Suite for Education для освіти:

- *значне зниження витрат на ліцензування* – G Suite for Education є на всі 100% безкоштовним;
- *зниження витрат на інфраструктуру*: не потрібно купувати та обслуговувати власні сервери; не потрібне клієнтське програмне забезпечення; доступні пристрої Chromebook та Chromebox;
- *консоль адміністратора*: ваш заклад освіти – ваші правила!;
- *підвищена надійність* – безвідмовна робота впродовж 99,9 % робочого часу на рік;
- *збільшення продуктивності праці*: централізоване сховище даних вашого закладу освіти; онлайн-інструменти для співпраці та навчання; віртуальна класна кімната (Classroom);
- *усі ресурси та результати навчання зберігаються в хмарі Google* – захист від наслідків збоїв, втрати обладнання та плинності кадрів;

- *резервне копіювання* – регулярно створюються резервні копії даних;
- *шифрування каналів зв'язку* – дані користувачів шифруються під час переміщення між користувацьким комп'ютерним пристроєм і хмарою Google;
- *двофакторна аутентифікація* – додатковий захист облікових записів користувачів;
- *безлімітний дисковий простір* – для облікових записів G Suite for Education;
- *сертифікація* – відповідність стандартам SSAE 16 / ISAE 3402 Type II SOC 2-audited, ISO 27001, а також закону FERPA і умовам угоди Safe Harbor.

6. Розробити загальний алгоритм дій при дистанційному навчання, укласти розклади онлайн-занять, консультацій, додаткових заходів та розмістити їх на сайті закладу освіти.

7. Обрати онлайн-засоби, які будуть використовуватися для організації дистанційної взаємодії.

Цифрові інструменти мають відповідати поставленим методичним цілям, тобто тому, наскільки певний сервіс чи ресурс є доцільним для досягнення очікуваних результатів навчання.

Із метою забезпечення організації освітнього процесу та виконання освітніх програм учитель / ка може створювати власні вебресурси або використовувати інші вебресурси на свій вибір у синхронному та асинхронному режимі з обов'язковим посилання на джерела використаної інформації. При цьому обов'язково надавати учням рекомендації щодо використання ресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо.

Потрібно пам'ятати про інформаційно-цифрову безпеку обраного сервісу, вебресурсу, який передбачає реєстрацію. Необхідно уважно ознайомитися із правилами їх використання і, наскільки це можливо, мінімізувати обсяг персональних даних учнів, які фіксуються у віртуальному просторі.

Обираючи онлайн-інструменти, варто враховувати зрозумілість та доступність інтерфейсу як для вчительства, так і для учнівства. Перевагу краще віддати україномовним або англomовним ресурсам, що мають інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

8. Для обговорення поточних справ та організації зворотного зв'язку можливим є створення закритих спільнот у соціальних мережах та месенджерах (Вайбер, Телеграм, Фейсбук, Інстаграм) за визначеними спільно з батьками, педагогами та здобувачами освіти принципами організації груп та правилами взаємодії й спілкування.

9. Використовувати інструменти онлайн-комунікації (електронна пошта, форум, чат, відеоконференція, блог тощо).

10. Для проведення онлайн-уроків рекомендуємо використовувати сервіси проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей: Skype, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet.

11. Інтерактивні практичні вправи можна створювати в сервісі LearningApps, флеш-картки – на сайтах Studystack, Quizlet.

12. Для організації віртуальної взаємодії учасників освітнього процесу та виконання спільних робіт рекомендовано застосовувати:

- віртуальні дошки (Padlet, Linoite, Jamboard, Scrumblr, Popplet, Twiddla, Scribblar, Miro, IDroo тощо), на яких можна розміщувати окремі дописи та попередньо підготовлені матеріали з текстовою інформацією, гіперпосиланнями, зображеннями, прикріплювати документи, аудіо- та відеозаписи, створювати малюнки. Є можливість налаштувати режим коментування, в якому учні зможуть прикріплювати виконані роботи. Така організація взаємодії може бути доцільною в межах уроків одного класу або кількох класів на нетривалий період, оскільки доступний простір швидко захащується. Тому доцільно розміщувати посилання на дошки на Google Drive або OneDrive. Перевагою онлайн-дошок є те, що всі записи можна зберігати і надавати для відсутніх на уроці учнів;

- карти розуму (MindMeister, BubbleUs, SpiderScribe, Coggle) – один із ефективних інструментів планування теми уроку, генерування та відображення мозкового штурму, структурування та класифікації ідей;

- сервіси Google та Microsoft Office 365 надають можливість створювати текстові документи, електронні таблиці, презентації, зображення онлайн. Учитель /ка може долучитися до цифрового продукту, створеного учнем, і прокоментувати окремі фрагменти або запропонувати ідеї для покращення роботи загалом.

13. Із метою підготовки учнів до ДПА та ЗНО рекомендовано популяризувати та сприяти долученню учнів через індивідуальні консультації та самостійну підготовку на вебресурсах УЦОЯО, ЛРЦОЯО, платформах Prometheus , iLearn (школярі) тощо.

14. Зворотний зв'язок з учасниками освітнього процесу та організацію тестування можна організовувати за допомогою онлайн-сервісів та платформи для створення тестів (Google Forms, Classtime, Easy Test Maker, Onlinetestpad тощо), які передбачають можливість формування запитань із використанням зображень, аудіо- та відеофрагментів. Часто є доступними бібліотеки готових запитань, які можна додати до власних сесій тестування, змінюючи їх у разі потреби. Таким чином можливо формувати цілу траєкторію опанування певної теми. Слід пам'ятати, що автоматизована перевірка, хоча і значно спрощує рутинну роботу вчителя, інколи є недостатньою для достовірної діагностики успішності опанування теми. Тому доцільно тестові завдання доповнювати практичними роботами. Учитель /ка може встановити зворотний зв'язок індивідуально з учнем за результатами тестування або враховувати динаміку відповідей учнів при плануванні подальших занять. Повідомити здобувачів освіти про необхідність тестування можливо через розміщення посилання на блозі, сайті, віртуальному Класі, месенджерах або надіслати електронною поштою.

Також онлайн-інструментарій для створення опитувань може полегшити роботу з батьками та значно спростити спілкування з ними. Так, класний керівник на початку навчального року може запропонувати батькам заповнити анкету, щоб з'ясувати інформацію щодо таких стандартних питань, як номери телефонів, місце роботи батьків, особливі потреби учнів (відвідування групи продовженого дня, дієтичне харчування, хвороби тощо).

Дані рекомендації стануть в пригоді для організації якісного навчання здобувачів освіти з використанням технологій дистанційного навчання, які сприятимуть успішному розбудовуванню цифрового освітнього середовища закладу (класу) та розвитку цифрових компетентностей учнів та вчителів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційні технології в школі. Інтернет-додаток до журналів Видавничої групи «Основа». URL: http://osnova.com.ua/items/item-october-2016/index_2.html.

2. Методика і технологія. Сім платформ для створення тестів. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/45747/>.

3. Нова Українська школа. Смарт-освіта. Як працювати в Google-клас: покрокова інструкція. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-pratsyuvaty-v-google-klas-pokroкова-instruktsiya/>.

4. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>.

5. Рекомендації РОІППО щодо організації освітнього процесу в умовах карантину. URL: <http://roippo.org.ua/activities/recomendation.php>.

Алла БАШИНСЬКА,

методист кабінету освітнього адміністрування

Рівненського ОІППО

ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ

«... один із секретів педагогічної творчості і полягає в тому, щоб пробудити в учителів інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи».

В. Сухомлинський

Розвиток сучасної освіти вимагає нових форм організації освітнього процесу, нових ритмів та методів узгодження системи освіти з вимогами сьогодення. Важливою умовою сучасної освіти є те, що педагогічний працівник зобов'язаний зростати професійно, а керівник закладу – вчасно виявляти, вивчати, узагальнювати та пропагувати педагогічний досвід.

Головним показником діяльності педагога є наявність професійних знахідок, ідей, що згодом утворюють педагогічний досвід, який і визначає зміст

освіти, істотно впливає на форми, методи та організаційну структуру освітнього процесу. Поєднання різних ефективних видів педагогічної діяльності й формує його професійний розвиток.

Таким чином, *професійний розвиток – це розвиток особистості вчителя у професійному контексті на основі накопичення досвіду та систематичного аналізу власної педагогічної діяльності* (А. Глетсорн).

Зважаючи на педагогічну свободу, задекларовану в нових нормативних документах галузі, варто пам'ятати, що професійному розвитку, підвищенню фахової майстерності, упровадженню педагогічного досвіду, академічній доброчесності приділяється значна увага:

- Закон України «Про освіту» (стаття 54) п. 1: *«Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на справедливе та об'єктивне оцінювання своєї професійної діяльності; п. 2. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність»* [1];

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 22), п. 3: педагогічні працівники зобов'язані *«постійно підвищувати свою педагогічну майстерність»*; (стаття 40) п. 3: *«...розглядає питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їх творчої ініціативи, професійної майстерності, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, формує та затверджує річний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників; ...приймає рішення щодо впровадження в освітній процес педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами фізичними та юридичними особам, які сприяють розвитку освіти»*; (стаття 43) п. 4: *«Порушенням академічної доброчесності у системі загальної середньої освіти є академічний плагіат, фабрикація, фальсифікація, списування тощо»* [2].

Особливістю сучасної освіти в Україні є співвідношення двох стратегій освітньої та управлінської діяльності – традиційної та інноваційної [7].

Освіта XXI століття має інноваційний характер, тому нині в полі зору педагогічних працівників перебуває питання новатики в освіті та її співвідношення з традиційними стратегіями навчання.

Інноваційна діяльність стимулює новаторські зміни в традиційній педагогічній практиці, спрямовані на досягнення кращого освітнього результату, а це – уведення нового в мету, зміст форми, методи навчання та виховання; організацію спільної діяльності учителя й учня; це результат наукових пошуків, педагогічного досвіду як окремих учителів, так і цілих колективів [7].

Сучасна освіта перебуває в стані реформування, розвитку й оновлення. Модернізація системи галузі супроводжується істотними змінами підходів як до здійснення освітнього процесу, так і до науково-методичного супроводу педагогічної діяльності. Це вимагає від органів управління освітою, методичних служб усіх рівнів, керівників закладів освіти якісно нової організації роботи, перебудови закладів освіти на інноваційну діяльність, створення умов для

розвитку творчої активності педагогів, постійного пошуку нових форм і методів діяльності, ефективних шляхів самореалізації тощо.

Важливою умовою створення інноваційного освітнього середовища є використання окремими педагогами, педагогічними колективами здобутків педагогічного досвіду та досягнень психолого-педагогічної науки. За сучасних умов модернізації освітньої галузі актуальною стала проблема створення чіткої системи виявлення, вивчення, узагальнення й упровадження педагогічного досвіду – *індикатора творчості та сучасного стилю педагогічного працівника, закладу чи установи, результату творчої діяльності педагога з елементами новизни, спрямованої на вдосконалення освітнього процесу.*

Педагогічний словник визначає педагогічний досвід як сукупність знань і навичок, набутих на основі й у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; систему педагогічних знань, умінь і навичок, способів здійснення творчої педагогічної діяльності, емоційно-ціннісних ставлень, здобутих у процесі практичної освітньої діяльності [10, с. 57].

До педагогічного досвіду, який підлягає вивченню, узагальненню і впровадженню в практику, належать методи і прийоми навчання та виховання учнів і вся система роботи кращих педагогів, керівників закладів освіти, працівників органів освіти, а також форми роботи педагогічних колективів.

Види педагогічного досвіду розрізняються за кількома параметрами:

за обсягом і рівнем творчої самостійності:

- освітня діяльність установи (*закладу освіти, методичного кабінету тощо*);

- педагогічна діяльність працівника (*учителя, директора, методиста тощо*);

- вирішення важливої педагогічної проблеми в діяльності групи педагогів (*нетрадиційні, інноваційні, нестандартні, удосконалені, більш ефективні форми, авторські форми, методи, прийоми педагогічної діяльності тощо; на сучасному етапі це надзвичайно актуально, позаяк ми часто спостерігаємо стихійне формування педагогічних спільнот за інтересами; незважаючи на територіальну віддаленість, педагоги творчо опрацьовують спільну проблему, ідею, новизну, таким чином удосконалюючись та професійно зростаючи*);

за рівнями новизни:

- репродуктивний, *що передбачає діяльність учителя, яка немає в собі чогось принципово нового, але спрямована на сумлінне виконання професійних обов'язків з обов'язковим внесенням елементів новизни, є взірцем для тих педагогів, які достатньою мірою не володіють педагогічною майстерністю*;

- раціоналізаторський, *що передбачає діяльність, пов'язану з творчим, оригінальним, притаманним тільки цьому педагогу використанням відомих форм і методів із внесенням елементів новизни, діяльність, спрямовану на підвищення ефективності педагогічної праці, її оптимізацію*;

- новаторський, *що передбачає діяльність, спрямовану на суттєві зміни в освітньому процесі; ця діяльність має в собі елементи новизни, творчого пошуку, оригінальності, спрямована на вирішення найбільш актуальних проблем навчання й виховання. Такий педагогічний досвід особливо цінний, оскільки*

прокладає нові шляхи в шкільній практиці та педагогічній науці.

Інноваційна спрямованість роботи вчителів на сучасному етапі визначається певними критеріями [7], до яких додалася академічна доброчесність, про яку йдеться у Законі України «Про освіту» [1].

Кожен критерій має визначений зміст:

- *академічна доброчесність передбачає:* повагу до інтелектуальної власності, дотримання норм Закону «Про авторське право та суміжні права»;

- надання достовірної інформації про використані дані, публікації та власні результати досліджень;

- коректне цитування, посилання на використані джерела інформації, оформлення списку літератури;

- *актуальність і перспективність:* педагогічний досвід має бути за своєю суттю новим, відрізнятися від масового, сприяти вирішенню завдань сучасного етапу розвитку освіти (*ступінь відповідності сучасним стандартам освітньої діяльності, мета і завдання якої проголошені у нормативних документах*);

- *висока результативність, стабільність показників, оптимальність:* позитивна якісна зміна результатів освітнього процесу: підвищення рівня навчальних досягнень та рівня вихованості учнів; стійкість результатів у змінених умовах праці протягом тривалого періоду; покращення результатів атестації та сертифікації тощо;

- *наукова обґрунтованість* передбачає врахування закономірностей освітнього процесу, відповідність основним принципам, законам педагогічної діяльності;

- *наявність елементів новизни й оригінальності:* незалежно від того, виходять автори досвіду за межі відомих форм і методів чи здійснюють педагогічний процес у цих самих межах, вони завжди вносять до нього щось індивідуально значуще;

- *прогностичність:* визначення перспектив розвитку процесу, об'єкта або явища, прогнозованість результатів;

- *можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами:* це передбачає готовність досвіду до творчого використання за наявності в ньому продуктивної педагогічної ідеї; доступність і наступність досвіду, що дозволяє розвивати й удосконалювати особисту практику.

Виявлення педагогічного досвіду відбувається на різних рівнях, зокрема: на рівні закладу освіти це:

- моніторинг реалізації освітньої програми закладу освіти;

- звіт педагога про результати роботи над методичною темою;

- здійснення внутрішньошкільного контролю;

- творчий звіт педагога;

- аналіз педагогічної діяльності вчителя (персональний, тематичний тощо);

- атестація та сертифікація педагогічного працівника (вивчення педагогічної діяльності);

на рівні методичних служб це:

- реалізація дослідно-експериментальної, науково-методичної роботи, проектної діяльності закладу освіти чи районного методичного об'єднання;

- презентація результатів із відпрацювання окремих елементів педагогічних та інноваційних технологій;

- конкурси професійної майстерності;

- атестація та сертифікація педагогічних працівників;

на рівні обласного інституту післядипломної педагогічної освіти це:

- обласні огляди-конкурси, фестивалі тощо;

- професійні конкурси («Учитель року», «Виховник року», «Класний керівник року», «Джерело творчості», «Конкурс-ярмарок педагогічної творчості» тощо);

- моніторинг дослідно-експериментальної, науково-методичної роботи педагогів області з реалізації обласних, всеукраїнських програм розвитку, експериментальних майданчиків;

- незалежна експертиза;

на рівні педагогічних спільнот це:

- соціальні мережі: *блог, вебсайт, сторінка педагогічної спільноти, вебсторінка педагогічного працівника, освітні ресурси для дистанційного навчання;*

- освітні платформи: «Освіта UA», «Всеосвіта», «Освіторія», «На урок», «EdEra», «Prometxeus» тощо.

Вивчення педагогічного досвіду в умовах сучасного закладу освіти має свої особливості. Практика методичної роботи показала наявність у школах часто формального, стихійного і безсистемного підходу до педагогічного досвіду та розгляд його як чогось абстрактного з домінуванням у шкільній практиці в основному репродуктивного досвіду.

Безпосередньо організують роботу з вивчення, узагальнення та впровадження педагогічного досвіду директори закладів освіти, заступники директорів із навчально-виховної роботи та працівники методичних служб усіх рівнів.

Для вибору об'єкта досвіду потрібно керуватися принципами *ближньої, середньої та дальньої перспективи*. Зважаючи на діагностичні дані, висновки шкільної атестаційної комісії, спостереження за роботою кращих педагогів, потрібно визначити, якою мірою даний досвід заслуговує на увагу. Наслідки спостережень можна заносити до так званої *методичної скарбнички* (журнал, діагностична карта, методична картка тощо), де нагромаджується матеріал для аналізу досвіду.

Варто зауважити, що *ближня перспектива* – це досвід, який уже визрів і може вивчатися; *середня* – досвід цікавий, але потребує корекції в якихось деталях; *дальня перспектива* – досвід тільки зароджується та потребує часу для систематизації й апробації.

Виявлення педагогічного досвіду може бути як *плановим*, так і *позаплановим*.

Планове виявлення педагогічного досвіду відбувається під час здійснення освітнього процесу в ході проведення моніторингів щодо реалізації стратегії розвитку закладу освіти з різних питань; *вивчення педагогічної діяльності під час атестації та сертифікації педагогічного працівника.*

Позапланове виявлення педагогічного досвіду відбувається під час проведення науково-методичних заходів, зокрема: *семінарів, практикумів, навчань, конкурсів, виставок, роботи «творчих груп», «авторських творчих майстерень», конкурсів педагогічної майстерності, засідань МО, методичних аукціонів тощо.*

Підставою для виявлення і вивчення педагогічного досвіду є бажання педагога; рішення методичного об'єднання закладу освіти (протокол); рекомендація адміністрації закладу освіти (довідка за підсумками діяльності, наказ); рішення педагогічної ради (протокол педради); рекомендації районного, міського методичного кабінету (протокол); наказ за підсумками конкурсів професійної майстерності та на підставі рекомендацій; рішення науково-методичної ради інституту.

Після виявлення педагогічного досвіду розпочинається процес його вивчення. Цей процес є складним і відповідальним.

На виконання плану вивчення педагогічного досвіду видається *наказ «Про організацію вивчення педагогічного досвіду (прізвище, ім'я та по батькові) з теми «...»*), яким передбачаються:

- *терміни вивчення досвіду* (два-три роки);
- *склад робочої групи* (до якої входять представники адміністрації та компетентні педагоги закладу освіти; за необхідності залучаються фахівці методичних служб різних рівнів, інституту післядипломної педагогічної освіти);
- *план вивчення, узагальнення та впровадження.*

Члени робочої групи складають відповідний план і здійснюють вибір оптимальних методів із вивчення та узагальнення педагогічного досвіду на підставі поданих матеріалів.

У *плані вивчення, узагальнення та впровадження* варто передбачити такі етапи:

1. Підготовча робота:

- співбесіда з педагогічним працівником із метою з'ясування суті досвіду;
- вивчення педагогічної діяльності педагогічного працівника (за матеріалами адміністрації: атестаційні матеріали тощо);
- відвідування навчальних занять учителя з метою з'ясування відповідності змісту поставленим завданням; рівня врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів; впливу методів і прийомів, що використовуються, на формування інтересу, зацікавленості дітей, на розвиток їхніх здібностей;
- вивчення шкільної документації вчителя (учнівські зошити, класні журнали, поурочні плани, матеріали, що відображають безперервний процес самоосвітньої діяльності та професійного розвитку);
- ознайомлення з думками вчителів-колег щодо доцільності вивчення та узагальнення досвіду вчителя за даною темою;
- опрацювання необхідної літератури за темою досвіду;
- перегляд публікацій педагога за темою досвіду.

2. Моделювання досвіду:

- визначення основних напрямів, за якими вивчатиметься досвід;
- визначення спільно з учителем класів та тем, на основі яких

вивчатиметься досвід;

- відвідування навчальних занять за темою досвіду, з'ясування особливостей роботи вчителя;
- ознайомлення з матеріальною базою навчального кабінету, зокрема з матеріалами, які забезпечують ефективну реалізацію досвіду;
- рекомендації вчителю щодо підготовки посібників, конспектів (інші матеріали) як практичної частини – додатку до досвіду.

3. Вивчення досвіду:

- відвідування та аналіз навчальних занять із метою корекції досвіду (мінімум двічі впродовж вивчення досвіду);
- епізодичне відвідування навчальних занять із метою детальнішого ознайомлення з методикою роботи вчителя за темою досвіду;
- проведення моніторингу навчальних досягнень здобувачів освіти;
- проведення контрольних робіт за темою досвіду з метою визначення його результативності;
- анкетування учнів;
- вивчення багатогранності роботи вчителя за темою досвіду: участь у конференціях, педагогічних читаннях, роботі методичних об'єднань, інших структурних методичних підрозділах.

Варто зауважити, що основні замовники освітніх послуг – держава, батьки, учні – очікують від школи рівного доступу до якісної освіти. Показники такої якості із 2020 року визначає Державна служба якості освіти, тому керівникам, педагогічним працівникам необхідно зважати на вектори та показники якості, обумовлені галузевими нормативними документами.

Оцінювання педагогічної діяльності, спрямованої на забезпечення високого рівня надання якісних освітніх послуг педагогічних працівників закладу освіти, визначено в Наказі МОН України від 09.01.2019 № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» п. 6 «Оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти здійснюється за напрямками», зокрема напрям 3:

- *ефективність планування педагогічними працівниками своєї діяльності, використання сучасних освітніх підходів до організації освітнього процесу з метою формування ключових компетентностей здобувачів освіти;*
- *постійне підвищення рівня професійної компетентності та майстерності педагогічних працівників;*
- *організація педагогічної діяльності та навчання здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності [3].*

У додатку до Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (пункт 6) виписані Критерії оцінювання освітніх й управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти [3].

Важливим етапом у вивченні педагогічного досвіду є його узагальнення, тобто діяльність, спрямована на науково-методичний опис вивченого

педагогічного досвіду, трансформування в методичну систему та створення практичного продукту педагогічної ідеї.

Узагальнення педагогічного досвіду відбувається на трьох рівнях:

- *науковому* (передбачає аналіз матеріалів досвіду, виявлення його суті, розкриття взаємозв'язків між основними компонентами);

- *методичному* (пов'язаний з описом педагогічних дій автора досвіду, обґрунтування методики вирішення досліджуваної проблеми);

- *практичному* (стосується опису конкретних дій для досягнення переваг перед масовою практикою, розкриття умов його використання).

Етап узагальнення педагогічного досвіду є найбільш складним, тому тільки добре проаналізований досвід може бути глибоко узагальнений, оскільки саме узагальнення засноване на встановленні закономірних зв'язків, наскрізних ліній між задачами, задумами, ідеями педагогів, засобами, способами діяльності, різними сторонами педагогічного процесу й внутрішнім світом учнів, їх діяльністю й отриманими результатами.

У процесі узагальнення педагогічного досвіду необхідно дотримуватися відповідного алгоритму, який передбачає:

1. Рішення методичної ради або наказ про вивчення й узагальнення досвіду роботи педагога (колективу).

2. Проєктування досвіду: визначення теми (проблеми); визначення суті в практичній діяльності; наукове обґрунтування (відбір літератури та інформації).

3. Теоретична підготовка – вивчення літератури за обраною проблемою.

4. Виявлення ознак педагогічного досвіду.

5. Визначення виду досвіду (*репродуктивний, раціоналізаторський, новаторський*).

6. Збір відомостей про носія досвіду, проведення циклу бесід із його колегами, учнями та батьками.

7. Спостереження за діяльністю педагога (колективу).

8. Аналіз результативності роботи педагога (колективу).

9. Прогнозування результату вивчення педагогічного досвіду (в якому вигляді буде узагальнено, кому адресується).

10. Моделювання опису досвіду (структурний план, перелік матеріалів).

Підготовлені робочою групою матеріали досвіду розглядаються та обговорюються на засіданні методичного об'єднання, педагогічної ради, науково-методичної ради та науково-методичної ради інституту, в результаті чого порушується клопотання про схвалення конкретного досвіду на відповідному рівні.

Узагальнюючі матеріали передбачають складання анотації досвіду; його опис; упорядкування необхідних додатків; підготовку матеріалів досвіду до друку; опублікування у фахових газетах та журналах, розміщення на вебсторінках та створення електронного портфоліо (матеріали якого вчитель надалі може використати для обміну педагогічним досвідом на всіх рівнях).

Алгоритм опису узагальненого педагогічного досвіду повинен враховувати таке:

1. Тему досвіду.
2. Стислі відомості про носія досвіду.
3. Дату вивчення та оформлення досвіду.
4. Обґрунтування актуальності досвіду, значення його для вдосконалення освітнього процесу.

5. Аргументацію необхідності його вивчення й поширення відповідно до загальноосвітніх та регіональних завдань, соціальної значущості.

6. Визначення виду досвіду за характером новизни, зокрема визначення наукової основи досвіду (які наукові теорії, положення, розробки використовує автор для вдосконалення освітнього процесу); відокремлення властивих лише автору досвіду підходів до раціоналізації своїх провідних ідей, застосування модифікованих форм і методів педагогічної чи управлінської діяльності, що дають високий результат.

7. Провідну ідею досвіду (визначення головного, найбільш суттєвого в досвіді, зважаючи на прогнозований результат його впровадження).

8. Суть (технологію) досвіду: за допомогою яких форм, методів, прийомів, способів діяльності автор досягає реалізації провідної ідеї досвіду; особливості педагогічної системи носія досвіду, педагогічні закономірності, на які спирається досліджуваний досвід, конкретні зразки педагогічних напрацювань.

9. Урахування в досвіді роботи психологічних особливостей учнів.

10. Результативність досвіду на основі аналізу різних показників.

11. Порівняльний аналіз результативності роботи.

12. Можливості та умови використання даного досвіду в масовій педагогічній практиці.

13. Додатки (за потреби), необхідні для розкриття повноти досвіду: ілюстрації, таблиці, діаграми, описи тощо.

Матеріали про педагогічний досвід, які подаються для реєстрації, апробації і рішення про доцільність занесення до банку педагогічного досвіду та/або картотеки, мають включати:

- подання, в якому зазначається, ким і коли вивчається даний досвід, де розглядалися матеріали та коли і ким вони схвалені для розгляду й включення до банку педагогічного досвіду та/або картотеки;

- офіційну характеристику на працівника, досвід якого описаний (характеристика має бути підписана керівником закладу освіти за місцем роботи даного працівника);

- анотацію, де в стислій формі повинна бути викладена суть досвіду;

- опис досвіду, в якому розкривається його зміст, особливості, відмінності від масової практики, зазначена основна педагогічна ідея, покладена в основу досвіду, та умови, за яких він може бути застосований;

- різноманітний ілюстративний матеріал, що розкриває досвід і його результати (документи установ освіти, тексти доповідей і виступів, публікації, в яких висловлюється даний досвід, фотоілюстративні та відеоматеріали, навчальних занять, позакласної роботи).

Серед методів та форм поширення педагогічного досвіду розрізняють:

словесні – методичні об'єднання, науково-практичні конференції, психолого-педагогічні семінари, педагогічні читання, творчі звіти, педагогічні ради, диспути, дискусії, бенефіси педагогів тощо;

наочні – відеоматеріали, вебсайти, портфоліо, презентації; друкована продукція (методичні бюлетені, буклети, посібники, брошури, плакати, публікації в періодичних виданнях); педагогічні виставки, методичні фестивалі, методичні естафети, ярмарки педагогічних ідей;

практичні – відкриті уроки, майстер-класи, школи педагогічного досвіду, тренінги, педагогічні майстерні, наставництво, семінари-практикуми, творчі групи, експериментальні педагогічні майданчики, авторські школи тощо.

Виявлення, вивчення, узагальнення та поширення педагогічного досвіду – це складний процес, який піддається управлінню та регулюванню. Керівники закладів освіти з урахуванням конкретних умов функціонування установи завжди зможуть знайти ефективні шляхи удосконалення освітнього процесу, якщо вибудують цілісну систему впровадження досвіду на науковій основі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 02.04.2020 2145-VIII «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Закон України від 16.01.2020 463-IX «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.

3. Наказ МОН України від 09.01.2019 № 17 «Про затвердження порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19>.

4. Башинська А. Вивчення, узагальнення та поширення педагогічного досвіду / А. Башинська // Методичні рекомендації до організації навчально-виховного процесу в 2013-2014 навчальному році : інформаційно-методичний бюлетень / за заг. редакцією М. А. Віднічука. – Рівне, 2013. – 202 с. URL: http://roippo.org.ua/upload/iblock/673/metodychni-rekomendatsiyi-2013_2014-n.r..pdf.

5. Башинська А. Дисемінація педагогічного досвіду / А. Башинська // Методичні рекомендації до організації навчально-виховного процесу в 2014-2015 навчальному році : інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. А. О. Лавренчука. – Рівне, 2014. – С. 86–90. URL: http://roippo.org.ua/upload/iblock/c56/metodychni-rekomendatsiyi-2014_2015-n.r..pdf.

6. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

7. Назаренко Г. Передовий педагогічний досвід в контексті інноватики / Г. Назаренко. URL: <https://www.slideshare.net/sansanych86/ss-39685715>.

8. Жерносек І. Моделювання передового педагогічного досвіду / І. Жерносек // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 1.

9. Тевлін Б. Передовий педагогічний досвід: вивчення, узагальнення та

поширення / Б. Тевлін // Завуч. – 2003. – № 35.

10. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

11. Робота з педагогічними кадрами. – Х. : Основа, 2006. – С. 597–601. – (Б-ка журналу «Управління персоналом»).

Володимир БУНЯК,
методист кабінету математики
та технологій Рівненського ОІППО

Андрій ВИБАЧ,
головний спеціаліст управління
освіти і науки Рівненської ОДА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2020/2021 навчальному році вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами, які розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (див. табл.).

Навчальні програми для вивчення інформатики в основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти

Класи (рівні)	Рік затвердження програми	Посилання
<i>Основна школа (5–9 класи)</i>		
5–9	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/8-informatika.docx
<i>Поглиблене вивчення інформатики</i>		
8–9	2016	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf
<i>Старша школа (10–11 класи)</i>		
Рівень стандарту	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx
Профільний рівень		https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx

Основна школа

У 2019/2020 навчальному році за новою навчальною програмою з інформатики, призначеною для учнів, що вивчали інформатику у 2–4 класах, вперше навчатимуться учні **9 класів**. Це є продовження так званого другого рівня (8–9 класи) за новою програмою для 5–9 класів (перший рівень був для 5–7 класів). Другий рівень передбачає завершення повноцінного формування ключових та предметних ІТ-компетентностей. На цьому рівні має зокрема формуватися понятійний апарат, достатній для набуття відомих *десять ключових компетентностей* у курсі інформатики. Для цього рекомендується використовувати повнофункціональні, а не імітаційні програмні засоби та середовища.

Очікувані результати навчання вказано у змістовому розділі програми для кожної теми курсу в кожному класі. Час, що необхідний для досягнення цих результатів, визначається вчителем залежно від рівня попередньої підготовки учнів, обраної методики навчання, наявного обладнання тощо. Однак на опанування тем змістової лінії «Моделювання, алгоритмізація та програмування» має приділятися не менше 40 % навчального часу у 5–8-х класах і не менше 30 % – у 9-му. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових зв'язків між ними.

У новому навчальному році згідно з новою програмою учні **9 класів** будуть розглядати п'ять тем:

- 1) Програмне забезпечення та інформаційна безпека.
- 2) 3D-графіка.
- 3) Опрацювання табличних даних.
- 4) Бази даних. Системи керування базами даних.
- 5) Алгоритми та програми.

Рекомендації щодо навчання учнів основам алгоритмізації та програмування у базовому курсі інформатики

Сьогодні заклади освіти України переживають кардинальні зміни. Не є виключенням і предмет «Інформатика» та найважливіший його розділ – «Основи алгоритмізації та програмування». Оволодівши необхідними знаннями та навичками в галузі алгоритмізації та програмування, в людини з'являється можливість створювати власні та вдосконалювати наявні доробки у сфері інформаційних технологій. Зважаючи на інноваційний потенціал, алгоритмізація та програмування може використовуватись в освітньому процесі як один із засобів для підвищення інноваційного потенціалу особистості й учителя, й учнів.

Під час вивчення інформатики в учнів має розвиватися алгоритмічне, структурне, логічне, критичне мислення, а також творчі здібності. В той час як розвиток логічного і критичного мислення, творчих здібностей не є завданням винятково курсу інформатики, а відбувається зазвичай під час вивчення інших дисциплін, розвитку алгоритмічного та структурного мислення на уроках інформатики слід приділяти першочергове значення.

Алгоритмічне мислення – це вміння:

- визначати послідовність дій, які необхідно виконати для розв'язання певної задачі;
- подавати алгоритми в певному формальному вигляді і виконувати їх;
- використовувати в алгоритмах алгоритмічні структури, тобто розгалуження і повторення;
- опрацьовувати величини, сталі й змінні;
- обирати оптимальний алгоритм розв'язання задачі.

Структурне мислення – це вміння:

- визначати параметри об'єктів та їх можливі значення;
- класифікувати явища та об'єкти;
- знаходити структурні та ієрархічні зв'язки між класами об'єктів, класифікувати зв'язки;
- розв'язувати задачі з обробки структур даних (передусім – формалізовувати вимоги щодо відбору даних за певними критеріями);
- подавати дані в табличному та графічному вигляді, інтерпретувати дані, подані графічно.

Зауважимо, що *алгоритмічне мислення* має формуватися не лише під час вивчення основ алгоритмізації та програмування, а й під час виконання навчальних проєктів, розв'язання компетентнісних задач та вивчення інших тем курсу, зокрема послідовні алгоритми, алгоритми з розгалуженнями та робота з величинами мають закріплюватися задачами з опрацювання даних в окремих клітинках електронних таблиць, а опрацювання наборів числових даних в електронних таблицях може бути пропедевтикою вивчення алгоритмічної структури повторення.

Учителю при вивченні теми «*Основи алгоритмізації та програмування*» в базовому курсі інформатики пропонується уникати використання штучних навчальних або застарілих середовищ програмування. Усі програми, які розроблятимуть учні, мають відповідати принципам функціонування сучасного програмного забезпечення в середовищі операційної системи з графічним інтерфейсом. Винятком є олімпіади з програмування.

За новою програмою вивчення алгоритмізації та програмування повертається у шкільний курс інформатики і розглядається в кожній паралелі, починаючи з другого класу.

Зауважимо, що в даних рекомендаціях ми будемо говорити лише про методичні аспекти вивчення алгоритмізації та програмування в базовому курсі інформатики (5 – 9 класи).

Вивчення алгоритмізації у шкільній інформатиці може мати два цільових напрями:

- *розвивальний напрям*, під яким розуміється розвиток алгоритмічного мислення учнів;
- *програмістський напрям*, що передбачає в собі вивчення технології створення програм.

Останній напрям можна розділити на два цільових аспекти:

- *перший аспект* пов'язаний із посиленням фундаментальної компоненти курсу інформатики. Зокрема, учням дається уявлення: що таке мови

програмування; що являє собою програма мовою програмування високого рівня; як створюється програма в середовищі сучасної системи програмування;

- *другий аспект* носить профорієнтаційний характер. Вивчення програмування в рамках шкільного курсу дозволяє учням випробувати свої здібності до такого роду діяльності й, при бажанні, вибрати у майбутньому відповідний професійний шлях.

Алгоритмізація у школі відповідає методу структурного програмування і є підготовчим етапом до вивчення об'єктно-орієнтованого програмування, актуального на сучасному етапі розвитку програмування.

Стандартна програма вивчення основ алгоритмізації передбачає таку послідовність тем:

- складання лінійних алгоритмів;
- складання циклічних алгоритмів;
- використання розгалужень в алгоритмах;
- опис і використання допоміжних алгоритмів.

На початковому етапі вивчення певної структури алгоритму доцільно використовувати блок-схеми, які наочно демонструють базові структури алгоритмів та дають можливість сформулювати правильну уяву про механізм роботи кожної із них.

(Демонстрація)

Примітка: ця і всі наступні демонстрації надані лише для перегляду. Бажано для цього мати обліковий запис Google. Для бажаних редагувати приклади в демонстраціях потрібно запитати дозволу у автора.

Ефективним засобом підвищення рівня сприйняття теорії алгоритмізації є використання середовищ з виконавцями, які працюють у певній обстановці. Такі виконавці наочно демонструють механізм виконання алгоритмів та їх базових структур.

(Демонстрація)

Програма курсу інформатики пропонує, як приклад такого середовища, використовувати Скретч, однак із власного досвіду зауважимо, що використовувати його як основний інструмент при вивченні алгоритмізації дещо складно і не завжди раціонально. Та й застосування цього середовища бажане лише до 6 класу включно.

На нашу думку, більш ефективним буде використання сайту **code.org**, який створений саме з навчальною метою. Тут пропонуються завдання, розбиті на *курси* (кожен курс розрахований на певний рівень підготовки учня та його вік) та *етапи* (містять завдання з окремо взятої теми).

Процес виконання завдань учнем контролюється системою. У разі неправильного або нераціонального виконання завдання система реагує, пропонуючи учневі той чи інший наступний крок.

Учитель на цьому сайті може створити групи, що дає йому можливість вказувати курс, який кожна група повинна пройти, та слідкувати за результативністю виконання завдань кожним учасником групи.

При вивченні алгоритмізації можна використовувати курси 1–4:

1. *Скретч*. Демонструються приклади створених проєктів (наприклад, «Заїхати в гараж»).

2. *Code.org*. Демонструються можливості, які надає сайт для використання в освітньому процесі. Курси, що пропонуються на сайті, приклади завдань з курсів 1, 2, 3, 4:

Курс 1 – Етап 13– Завдання 5.

Курс 2 – Етап 8 – Завдання 2.

Курс 3 – Етап 13 – Завдання 5 (Розгалуження).

Курс 4 – Етап 12 - Завдання 5 (Цикл-Поки).

**Додаткові поради
щодо вивчення алгоритмізації та програмування
(з власного досвіду)**

5 клас

Code.org – Курс 2. Курс 1 – Етапи 12 – 18. Курс 3 – Етап 12.

(Демонстрація)

Теми розділу:

- Лінійні алгоритми.
- Структура повторення з лічильником.
- Структура розгалуження.
- Структура повторення з умовою.

6 клас

Code.org – Курс 1 – Етапи 1 – 11. Курс 2 – Етапи 1– 4.

Скретч (коли відсутній Інтернет (самостійне опрацювання за підручником))

Теми розділу:

- Об'єкти та події
- Команди та виконавці
- Алгоритми та програми
- Лінійний алгоритм. Складання алгоритмів

7 клас

Code.org – Курс 2. Курс 3 – Етапи 2, 3, 7, 12.

(Демонстрація)

Скретч – за умови відсутності Інтернету (самостійне опрацювання за підручником).

Теми розділу:

- Структура повторення з лічильником.
- Висловлювання. Логічне слідування. Структура розгалуження.

- Структура повторення з умовою.

8 – 9 класи

Для подальшого вивчення алгоритмізації та програмування під час практичної реалізації набутих знань рекомендується використовувати одну з мов програмування високого рівня (Pascal, C, C++, C#, Python, Java, Lazarus та ін.)

Зауважимо, якщо в наших рекомендаціях відсутні поради щодо будь-якого виду навчальної діяльності (наприклад, робота з обдарованими учнями, позакласна робота тощо), то дійсними лишаються рекомендації МОН України та Рівненського ОІППО, подані протягом останніх трьох років.

Старша школа

Змін не передбачається. Вивчення інформатики в старшій школі відбуватиметься на основі рекомендацій МОН України на 2019/2020 навчальний рік для всіх рівнів. Проте після публікації нових рекомендацій МОН України, їх варто враховувати у плануванні освітнього процесу.

Організація сучасного уроку інформатики

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків учителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

1. Застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів.
2. Спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами.
3. Активне навчання та творчість.
4. Інновації як в освіті, так і в технологіях.
5. Спільна навчальна діяльність завдяки роботі в парах та малих групах.
6. Створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань.
7. Вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, зокрема можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропріетарним програмним продуктам.
8. Використання безпечних вебсередовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів.
9. Дотримання авторських прав розробників програм, добropорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є *інтегрованість змісту* уроку інформатики, яка передбачає:

- проблемну орієнтованість пропорованих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різноманітних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;

- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;

- практичну значущість інформації, що знаходить підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати завдяки відповідним формам роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Із цією метою потрібно використовувати:

- інтерактивні форми та методи роботи, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчального матеріалу;

- кооперативне навчання, під час якого формуються соціальні вміння, лідерські якості;

- рольові та ділові ігри, що допомагають пізнати світ і себе в ньому, підвищують самооцінку та попит на інновації;

- проєктні технології, завдяки яким в учнів формується проєктне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;

- методи змішаного навчання, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільше відповідають інтересам і вподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства;

- звернення до досвіду учнів, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника освітнього процесу, співтворця й конструктора нових знань;

- відповідні форми оцінювання, а саме: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливості за собою, вміння бачити та визнавати власні помилки; взаємооцінювання, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відокремлювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Планування та організація навчальної діяльності проводиться на основі базових цінностей, загальних компетенцій з урахуванням цілей, змісту та очікуваних результатів навчання, які зазначені в навчальних програмах, підтримки інтеграції з іншими предметами та суб'єктами навчальної діяльності, змістовими лініями курсу інформатики. Очікувані результати навчання вчитель визначає відповідно до складових компетентностей, зазначених у програмі з інформатики.

Програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість вибору та розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Вона не встановлює кількість годин та порядок вивчення тем у рамках навчального року, а лише вказує на очікувані результати навчання та зміст навчального матеріалу, вивчення якого є об'єктом тематичного оцінювання. Учитель може розподіляти навчальний час на власний

розсуд, урахувавши особливості наявного матеріально-технічного забезпечення, попередній досвід, рівень знань учнів та інші фактори. За необхідності педагог може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи при цьому змістових та логічних зв'язків між ними та враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу у 5–8 класах і не менше 30% навчального часу – у 9 класі.

Звертаємо увагу, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний, на його думку, час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або півріччя.

Усі уроки курсу інформатики передбачають практичну роботу учнів за комп'ютером. Зокрема, у практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних галузей.

Проектну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проєктів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проєктні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні – індивідуально. Таким способом учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) вмінь. Результати означеної діяльності необхідно представити у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатися один в одного у процесі публічної презентації виконаних робіт перед класом. Під час представлення проєкту оцінюється:

- планування дослідження, творчість і раціональність запропонованого розв'язання;
- досягнення результатів навчання та компетенцій;
- технічні характеристики, естетика й оригінальність розроблених матеріалів;
- розвиток та самонавчання учня.

Компетентнісно орієнтовані завдання у своєму змісті містять:

- *мотивацію* (стимул), що є введенням у проблему (практично орієнтовану) і відповідає на питання «З якою метою треба це робити?»;

- *формулювання завдання* – відповідає на питання «Що саме треба зробити?». Учень для себе має чітко визначити суть завдання: відповісти на запитання, систематизувати початкові дані, підібрати необхідні інформаційні ресурси та програмні засоби, оцінити доцільність їх використання тощо;

- *інформацію* (додаткову), необхідну для розв'язання задачі. Ця частина відповідає на питання «Чому?»;

- *перевірку* (критерії) – результат виконання, відповідає на питання «Що та в якій формі потрібно зазначити?».

У процесі вивчення інформатики у старшій школі важливим фактором є самостійна навчальна діяльність учнів у способі навчання, у способі перенесення учнями результатів навчання на більш широкий контекст. У зв'язку з цим

необхідно надавати учням можливість учитися самостійно та разом з іншими учасниками освітнього процесу (індивідуальні, парні та групові роботи) для підтримки їх активності. Під час самостійної навчальної діяльності формується особиста відповідальність учня за вибір засобів інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення навчальних цілей. Вони дають змогу індивідуалізувати процес навчання та об'єднати різноманітні види роботи – групову, самостійну, дистанційну.

Перелік деяких корисних ресурсів для самоосвіти учнів

Електронні підручники, курси:

- <http://www.ed-era.com>
- <http://disted.edu.vn.ua/>
- <http://itknyga.com.ua/index/bezkoshtovno/0-19>
- <https://dystosvita.gnomio.com/>

Ресурси для навчання програмуванню:

- <https://blockly-games.appspot.com/>
- <https://code.org/>
- <https://www.e-olymp.com/uk/>
- <http://scratch.mit.edu/projects/editor>

Для практичних робіт при вивченні відповідних тем та для розвитку в учнів навичок алгоритмічного мислення радимо використовувати інтерактивні та ігрові задачі міжнародного конкурсу з інформатики «Бобер» попередніх років (<http://bober.net.ua/page.php?name=archive&>), завдання якого можна застосовувати під час вивчення всього курсу інформатики – із 2-го по 11-й класи.

Також корисним є безкоштовний інформаційний ресурс <http://thefuture.tilda.ws/about>, на якому розміщуються науково-популярні статті про новітні технології для учнів та вчителів. Напрями, що охоплюють матеріали ресурсу: 3D-друк, Інтернет речей, Розумний дім, використання дронів тощо.

Для вчителів інформатики рекомендуємо використовувати безкоштовний масовий відкритий онлайн-курс [Алгоритми і проекти Scratch](https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:KPI+Scratch101+2017_T1/about) на українській платформі масових відкритих онлайн-курсів «Prometheus» (https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:KPI+Scratch101+2017_T1/about).

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Упровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання: із оцінювання предметних знань, умінь і навичок до оцінювання компетентностей, зокрема готовності та здатності учнів застосовувати здобуті знання та сформовані навички у своїй практичній діяльності. Тепер об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики є рівень розвитку їх компетентностей, які інтегрують знання, вміння, навички, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності. При оцінюванні навчально-пізнавальної діяльності учнів варто збалансовано оцінювати всі три компоненти, що відповідають

складникам компетентності: *діяльнісний* (діяльність/уміння), *знаннєвий* (знання), *ціннісний* (ставлення).

Навчальна програма розрахована на те, що при вивченні кожної теми формуються як технологічні навички / вміння, так і ціннісне ставлення до сучасних інформаційних технологій та їхній вплив на суспільство й особистість. Знаннєвий складник включає перелік обов'язкових термінів і понять, якими учень оперуватиме після вивчення кожної теми.

Протягом вивчення теми мають проводитися оцінювані практичні роботи, результати яких повинні враховуватися під час виставлення тематичної оцінки.

Форми оцінювання при вивченні інформатики:

- виконання завдань практичного змісту;
- тестування за допомогою програмних засобів або онлайн-сервісів;
- урахування особистих досягнень в опануванні інформаційних технологій;
- співбесіда (інтерв'ю) як доповнення до тестування або практичної роботи;
- взаємоконтроль учнів у парах або групах та самооцінка.

Організація діяльності на уроках інформатики

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу, що наведені в Державних санітарних правилах і нормах влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, Правилах пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України та Правилах безпеки під час навчання в кабінетах інформатики навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Обладнання навчального приміщення (класу, кабінету) має відповідати вимогам (технічним, педагогічним тощо) Положення про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів, Типового переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, середньої та професійної освіти (наказ МОН від 02.11.2017 № 1440).

Відповідно до листа МОНУ від 17.07.2013 № 1/9-497 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів із питань створення безпечних умов для роботи в кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» щороку перед початком роботи учнів у кабінеті інформатики вчитель проводить первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності, який ознайомлює учнів із правилами поведінки в кабінеті.

Звертаємо увагу, що Державні санітарні правила та норми «Влаштування та обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах ДСанПіН 5.5.6.009-98» втратили чинність на підставі наказу МОЗУ від 26.06.2017 № 709. Насамперед це свідчить про те, що на даний момент тривалість безперервної роботи за комп'ютером учнів нормативно не регламентується. Проте це не означає, що вчитель не повинен дотримуватися методичної структури проведення будь-якого уроку.

Наталія ГУЗЬ,
*методист кабінету інноваційної діяльності
та науково-дослідної роботи Рівненського ОІППО*

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ**

В умовах оновлення української освіти особливого значення набуває проблема створення сприятливих умов для розвитку, виховання і навчання осіб з особливими освітніми потребами, які б відповідали завданням реформування освіти на шляху до її відкритості, демократичності та доступності, реалізації основних положень Нової української школи. Школа має навчити дітей використовувати знання і вміння, отримані в процесі навчання, для вирішення повсякденних проблем і життєвих ситуацій, що відповідає Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Зміни, що відбуваються сьогодні в сучасному суспільстві, вимагають і від спеціальної школи переорієнтації на формування в учнів ключових компетентностей, які дозволять їм орієнтуватися в сучасному соціумі, інформаційному просторі, виконувати соціально важливі завдання, реагувати на потреби часу. Одним з основних завдань на шляху до цього є формування мовленнєвої компетентності школярів, яка полягає в здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати і відстоювати свою точку зору, висловлювати власні думки, погляди в усній і письмовій формах.

Як відомо, саме комунікативна компетентність свідчить про адаптованість і спроможність здобувача освіти побудувати подальше життя випускників закладів освіти. У зв'язку з цим спеціальним школам не раз дорікали за те, що вони не повною мірою готують вихованців до життя в соціумі. Тому надзвичайно важливою є постійна робота над розвитком зв'язного мовлення вихованців. Процес перетворень у галузі інклюзивної освіти вимагає залучення і в середовище спеціальних шкіл інноваційних засобів навчання, які забезпечать реальний продуктивний розвиток і саморозвиток особистості учня, враховуючи його індивідуальні особливості.

У рекомендаціях щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами Міністерства освіти і науки України зазначається, що для формування комунікативної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами необхідно створити умови, за яких у молодших школярів з'явилося б бажання та потреба щось сказати, виявити почуття, тобто поставити учнів у запропоновані обставини. Найперспективніший шлях виховання і навчання учнів з особливими освітніми потребами, озброєння їх необхідними знаннями і навичками – це впровадження активних форм і методів роботи, ігри. Над формуванням зв'язного мовлення необхідно працювати не тільки на уроках мови і читання, а й на інших

уроках, а також у позаурочний час. На кожному уроці слід виконувати певні вправи з розвитку зв'язного мовлення, які активізують розумові здібності молодших школярів та дають змогу кожному учневі проявити свої потенційні можливості, вміння зіставляти мовні явища, порівнювати, класифікувати, доводити правильність власного судження.

Ключову роль у роботі з означеною категорією дітей відведено застосуванню інноваційних технологій, зокрема таких, як: рольові ігри, синквейн, сторітелінг, карти Проппа.

Обмеженість світогляду, зниження самостійності й критичності мислення в учнів з особливими освітніми потребами актуалізують доцільність використання діалогових технологій, що дозволяють вирішити проблему формування позитивної самооцінки; здійснювати корекцію всіх сфер життєдіяльності особистості; формувати та розвивати зв'язне діалогічне й монологічне мовлення; корекцію й удосконалення читацьких умінь; розуміння й усвідомлення почутого і прочитаного; формування позитивного ставлення до читання. Ураховуючи психофізичні особливості дітей з особливими потребами, стан їхнього усного мовлення, невміння чітко, змістовно, правильно висловлювати власну думку, пропонуємо на заняттях і уроках створювати комунікативні ситуації, де ситуативність вважають однією з важливих особливостей діалогічного мовлення, що сприяє залученню таких дітей до різних видів комунікації.

РОЛЬОВІ ІГРИ

Рольові ігри – це створення вигаданих конкретних ситуацій, в яких учень отримує вигадане ім'я і соціальну роль. При визначенні компонентів ситуації, про які необхідно повідомити дитині, надзвичайно важливо враховувати її життєвий досвід та інтереси. У кожному конкретному випадку вчитель має враховувати можливості входження дитини в запропоновані ситуації.

Ситуація №1

Уявіть життєву ситуацію, коли необхідно переконати близьку людину (маму, тата) в необхідності завести домашню тваринку.

1 етап. Дитині озвучується життєва ситуація: *уяви, що біля дому ти побачив маленьке беззахисне кошеня. Саме таке, про яке ти мріяв і багато разів просив подарувати тобі на день народження.*

2 етап. Після цього пропонується комунікативне завдання: *звернись до мами з проханням узяти додому кошеня, поясни, чому воно тобі так потрібне.*

3 етап. Питання до роздумів: *Які слова ти будеш використовувати, щоб вмовити маму? Чим може скінчитися ця ситуація? Що ти будеш робити, якщо мама не погодиться?*

Ситуація №2

Уявіть ситуацію, що ваш друг чи подруга втратили улюблену річ.

1 етап. Дитині озвучується життєва ситуація: *уяви, що твій найкращий друг загубив свою улюблену іграшку і ніяк не може її знайти. Він дуже засмучений.*

2 етап. Після цього пропонується комунікативне завдання: *вислови свою прикрість, прояви співчуття і розуміння. Продемонструй другу, що готовий шукати загублену річ разом із ним, утіш його і підтримай. Почніть пошуки разом, не впадай у відчай через невдачі та допоможи йому не падати духом.*

Вислови своє здивування і подив: куди ж вона (іграшка) могла подітися?! Знайди іграшку у найбільш несподіваному місці. Вислови радість, захоплення: «Нарешті ми її знайшли!». Урочисто вручи знахідку другові, привітай із маленькою перемогою.

3 етап. Питання для роздумів: *Які слова ти будеш використовувати, щоб передати своє засмучення? За допомогою яких слів ти зазвичай утїшаєш і заспокоюєш людей? Що ти будеш говорити і як відволікати друга від сумних думок під час пошуків? Які слова ти підбереш, щоб вручити знайдену іграшку і ще більше порадувати і навіть трохи розсмішити друга?*

Ситуація №3

Уявіть ситуацію, що вам необхідно «приміряти на себе» роль гіда.

1 етап. Дитині озвучується життєва ситуація: *до тебе на вихідні приїжджають твої друзі. Ти хочеш організувати для них цікаву екскурсію рідним містом, тобто показати найцікавіші місця та приємно провести час.*

2 етап. Після цього пропонується комунікативне завдання: *уяви, що ти екскурсовод. Почни свою екскурсію зі своєї кімнати. Зручно розмісти гостей, почастуй чимось смачненьким, розпитай їх, як вони доїхали і що цікавого з ними сталося в дорозі. Покажи їм свою кімнату, свої улюблені ігри. Запропонуй погуляти містом, покататися на місцевому транспорті та оглянути цікаві місця.*

3 етап. Питання для роздумів: *Як ти зустрінеш своїх гостей і якими словами привітаєш? Що цікавого покажеш? Які місця в місті обереш для прогулянки? Які сюрпризи приготуєш для друзів?*

У процесі рольових мовних ігор на уроках і заняттях відбувається не тільки засвоєння нових знань, а й спостерігається емоційна розкутість, взаємодія і спілкування з однолітками. Учні краще розуміють висловлювання, виділяють у них головне, збагачують власний словниковий запас. Мовні ігри сприяють розвиткові комунікативної компетентності – одного з основних завдань навчання мови в школі.

СИНКВЕЙН

Це один з прийомів активізації пізнавальної активності дітей, формування їх розумового та мовленнєвого розвитку. Поняття «синквейн» походить від французького слова «п'ять» і означає «вірш, що складається з п'яти рядків». Синквейн – це не звичайний вірш, а вірш, написаний відповідно до певних правил. У кожному рядку задається набір слів, який необхідно відобразити в вірші.

1 рядок – заголовок, в який виноситься ключове слово, поняття, тема синквейна, виражені у формі іменника.

2 рядок – два прикметники.

3 рядок – три дієслова.

4 рядок – фраза, що несе певний зміст. Це словосполучення чи речення, що складається з декількох слів, які відображають ставлення автора синквейна до того, про що йдеться в тексті.

5 рядок – висновок, одне слово (може бути два), іменник. Одне слово – іменник для вираження своїх почуттів, асоціацій, пов'язаних із предметом, про який йдеться в синквейні, тобто це приватний вислів автора до теми або повторення суті, синонім, може бути фразеологізм або приказка.

Вигадування синквейнів є своєрідним інструментом для синтезування отриманої інформації. При роботі з даним прийомом учитель-логопед, вихователь вирішує відразу безліч найважливіших завдань:

- вивчений на занятті матеріал набуває якогось *емоційного забарвлення*, що сприяє його глибшому засвоєнню,

- відпрацьовуються знання про частини мови,

- знання про речення,

- уміння дотримуватись певної інтонації,

- значно активізується словниковий запас дітей,

- удосконалюється навик використання в мові синонімів, антонімів,

- активізується і розвивається розумова діяльність,

- удосконалюється вміння висловлювати власне ставлення до чого-небудь.

Простота форми, як здається на перший погляд, цього прийому насправді приховує сильний, багатогранний інструмент для рефлексії. Адже оцінювати інформацію, викладати думки, відчуття і уявлення в декількох словах, насправді, не так вже й легко. Але це складна і плідна робота, як для педагога, так і для дитини. Звичайно ж, уміння вигадати синквейни вимагає від дитини певної підготовки, а від педагога – ретельно продуманої, планомірної роботи.

Доцільно спочатку пропонувати дітям для прослухування готові синквейни, наприклад:

Літо

Сонячне, гаряче.

Буяє, зігріває, кличе.

Ліс і море зачекались нас.

Канікули!

Літо

Вологе, прохолодне.

Накрапає, дощить, віє.

У природи немає поганої погоди.

Сумно!

Запропонувати дітям знайти різне і загальне в рядках, звернути увагу не лише на зміст, а й на побудову віршів, перерахувати кількість рядків і слів в кожному рядку.

Щоб навчити дітей складати синквейни, їм пропонуються вправи, метою яких є вміння виділять з потоку мови потрібну частину мови:

1. За допомогою сигнальних карток (плескання в долоні) вибери слово, найбільш відповідне по змісту до картинки.

Лисиця – доброта, хитрість, злість.

Вовк – захист, зло, радість і так далі.

2. З'єднай стрілкою ті предмети, які, на твою думку, можуть бути зв'язані між собою (використовується лото «Знайди пару»).

3. Робота в групах. Підберіть слово, що називає відчуття і що відповідає на питання що? до картинки, яка лежить на столі (м'яч, квітка, зошит, хмара, лимон, цукерка тощо).

4. Гра «Злови м'яч». Вчитель-логопед називає слово-предмет і кидає м'яч дитині, вона в свою чергу, називає слово, що асоціюється з названим словом. Обов'язкова умова – всі слова відповідають на питання хто? або що?. Наприклад: м'яч - гра, мама - зустріч, лялька - радість, ранок - сонце і так далі.

5. «Аукціон» слів.

Для дітей, які ще не знайомі з визначенням частин мови, на перших заняттях вигадувати синквейн краще колективно, всією групою. Якщо дітям буде важко (адже в них ще не дуже великий словниковий запас), то можна запропонувати скласти синквейни за допомогою *навідних запитань*, а також доповнювати словами недописаний синквейн.

Хлопчик

Акуратний, ...

Малює, ...

Він все встиг зробити.

Радість!

Після цього спільно складається вірш із протилежним значенням – про недбайливого хлопчика.

Хлопчик,

Неохайний, ...

Забув, ...

Розкидав іграшки по кімнаті.

Сумно!

Коли педагог відчує, що діти легко доповнюють початі рядки, правильно розставляють частини мови, слід переходити на наступних заняттях до самостійного вигадування синквейнів (краще при роботі в парах або групах).

Приклади дидактичних синквейнів

Сім'я

1. Яка вона? (прекрасна, міцна, дружна, весела, велика)

2. Що вона робить? (пишається, піклується, допомагає, любить, сподівається...)

3. Пропозиція про сім'ю, афоризм або прислів'я. (Вся родина разом – і душа на місці. Я люблю свою сім'ю.)

4. Синонім або як ще можна назвати сім'ю (Осередок суспільства. Мій дім! Улюблена. Рідна).

Мама

1. Яка вона? (розумна, красива, добра)

2. Що вона робить? (читає, вишиває, готує, прибирає)

3. Пропозиція про маму, афоризм або прислів'я (любить мене і тата)

4. Синонім або як ще можна назвати маму (Сонце. Щастя. Любов).

СТОРИТЕЛІНГ

В Україні дослідженням методу сторітелінгу почали займатися не так давно і на сьогодні ця технологія вважається інновацією в освіті, зокрема й у початковій школі. Сторітелінг був одним серед семи освітніх трендів у 2017 році.

Перед педагогами постійно постає актуальне питання, як залучити учня в процес навчання настільки, щоб він виніс максимум корисного для себе, як зацікавити і утримати його увагу? Тому саме метод сторітелінгу, або розповідання історій, особливо ефективний на даний момент, в епоху технологій, коли факти, що їх мають запам'ятати на уроках учні, губляться серед інформаційного простору.

Ми швидко і надовго запам'ятовуємо сюжети фільмів, книг або телешоу, але при цьому вивчення статті чи правила в підручнику часто перетворюється на справжні торттури. Адже це не завжди цікаво. А вдало побудована історія має неабиякий шанс прижитися серед учнівської аудиторії. Технологія сторітелінгу є однією з інноваційних педагогічних технологій, що допомагає учневі засвоїти матеріал, поданий у вигляді цікавої захоплюючої історії, сприяє розвитку його особистісних якостей, демонструє унікальність уяви кожної дитини, дозволяє проявити активність та творчість.

Правила сторітелінгу

1. Розповідь на початку заняття (сюрпризний момент) має тривати не більше 2-3 хв. Це має бути непростий або комічний випадок з життя персонажа, мета якого – донести до дітей важливу інформацію.

2. Персонажі (або персонаж) мають бути яскраві, добре знайомі дітям (їхня «фізична» присутність під час розповіді не обов'язкова).

3. Ключовим є запитання, на якому зосереджено увагу слухачів і на яке буде дано відповідь наприкінці історії.

4. Для підтримання уваги дітей важливо забезпечити оптимальний ритм історії (тобто те, наскільки швидко або повільно вона розвивається).

5. Обов'язково емоційне наповнення оповідки має наближати її до власного досвіду слухачів, аби вони співчували персонажеві, бажали допомогти йому.

6. Діти мають бути учасниками подій, що відбуваються з персонажем і особисто стосуються кожного з них.

7. Оповідачу доречно варіювати тон, гучність свого голосу. Розповідь тихим голосом, а іноді навіть пошепки допомагає слухачам сприйняти сюжет, злитися з ним, співпереживати персонажам.

8. Бажано супроводжувати розповідь відповідними мелодіями і звуками (підготовленими заздалегідь).

9. Розповідь не слід перевантажувати зайвими деталями та наочністю.

Сюжет, який розповідає педагог, слід розвивати за підготовленим планом. Проте для створення захопливої розповіді самої структури замало. Важливо правильно пов'язати всі її елементи в єдиний твір. Стиль і тон сторітелінгу – це те, що впливає на сприйняття історії. Щоб сюжет захопив дітей, у ньому обов'язково мають бути представлені базові структурні елементи.

Пропонуємо ознайомитися з тим, як варто будувати розповідь (згодом за вашим зразком так само розповідатимуть діти).

Починаємо, як правило, із прив'язки до місця події (де розпочалася історія, незалежно, яка вона: реальна, казкова, фантазійна тощо).

Далі мають виникнути особливі обставини (хтось зник, зіпсувалися погодні умови, комусь (тваринам, рослинам, казковим персонажам та ін.) потрібна допомога).

Щоб розв'язати проблему, персонаж залишає домівку й вирушає назустріч пригодам. Ці пригоди обов'язково завершуються його перемогою та щасливим поверненням додому.

Насамкінець іде мораль історії (по можливості можна залучити до формулювання висновку своїх вихованців).

Інколи деякі структурні компоненти сторітелінгу, залежно від сюжету оповіді, можна об'єднувати.

Величезна перевага сторітелінгу полягає в його універсальності. Користуватися ним можна фактично на будь-якому уроці, зокрема цю технологію можна використати на уроках української мови, літературного читання, математики, Я досліджую світ, природознавства, на логопедичних заняттях та в позаурочний час.

КАРТИ ПРОППА

Вигадування історій – цікавий навчальний прийом. Із його допомогою будь-який сухий зміст навчальної теорії можна подати у захопливому казковому форматі. У ролі опорних підказок для створення сюжету можна використовувати спеціальні ілюстровані карти – карти Проппа.

Карти Проппа – це своєрідний конструктор казки, що складається з окремих карток, на яких схематично позначені події та епізоди пригод. Завдяки їм можна навчити дітей аналізувати зміст будь-якого оповідання, переказувати сюжет і вигадувати власні історії. Автор цих карток – всесвітньо відомий російський лінгвіст-казкар Ю. Я. Пропп.

Як працювати з картами Проппа

1 етап. Познайомити учнів із казкою як жанром літературного твору. Пояснити її загальну структуру, а також ключові відмінності від інших форм літературних творів.

2 етап. Супроводжувати читання казки викладанням карт Проппа із зображенням відповідних подій.

3 етап. Запропонувати школярам, прочитавши казку, обрати відповідні сюжетні карти і, спираючись на них, переказати її зміст.

4 етап. Створити разом з учнями власний сюжет казки з використанням карт Проппа. Для цього необхідно обрати 5–8 карт, вигадати дійових осіб, обрати головного героя, його помічників і тих, хто буде йому шкодити, створюючи перепони на шляху до мети.

Використання казок

За допомогою опорних карток-схем можна навчити дітей ділити текст на частини, переказувати зміст оповідання і вигадувати власні казки з простим сюжетом, у тому числі тематичні.

Наприклад, на уроках математики, вивчаючи додавання і віднімання, за допомогою карт Проппа можна створити історію про стосунки між цифрами (як вони сваряться і миряться, відповідно, з прикладами віднімання і додавання).

На уроках природознавства можна вигадати історію про «суперсилу», якою володіє улюблена рослина чи тварина.

Автор методики пропонує 28 картинок, на яких символічно позначаються етапи життя героя. Їх можна знайти в Інтернеті. А ми пропонуємо вам український варіант карт Проппа:

1. Жили-були. Створюємо казковий простір (кожна казка починається із вступних слів «давним-давно», «жили-були», «в тридесятому царстві»).

2. Особлива обставина («помер батько», «сонце зникло з небосхилу», «дощі перестали лити і настала посуха»).

3. Заборона («не виходь з двору», «не пий водички»).

4. Порушення заборони (персонажі казок і в віконце визирають, і з двору тікають, і з калюжі водицю п'ють; при цьому в казці з'являється нова особа – антагоніст, шкідник, ворог).

5. Герой залишає будинок (він може або вирушити на пошуки кращої долі сам або з благословення батьків, або бути вигнаним, наприклад, батько відвіз дочку в ліс, бо її вигнала мачуха тощо).

6. Поява помічника (сірий вовк, кіт у чоботях).

7. Спосіб досягнення мети (це може бути політ на килимі-літаку, використання чарівної каблучки тощо).

8. Ворог починає діяти (змій викрадає царівну, чаклунка отруєє яблуко).

9. Перемога (руйнування злих чар, фізичне знищення антагоніста – змія, чаклунки, вовка тощо).

10. Переслідування (героїв можуть переслідувати гуси-лебеді, Змій Горинич, Баба-Яга та інші).

11. Герой рятується від переслідування (ховаючись у грубку, перетворюючись в інше створіння або долаючи величезні відстані за допомогою чарівних засобів).

12. Випробування героя. Тут з'являється новий персонаж – чарівник, гном, бабуся, якій потрібна допомога та інші. Баба-яга дає дівчині завдання виконати домашню роботу, Змій пропонує герою підняти важкий камінь та інше.

13. Герой витримує випробування.

14. Отримання чарівного засобу (він може передаватися, виготовлятися, купуватися, з'являтися невідомо звідки, викрадатися, даруватися).

15. Тимчасове зникнення дарувальника (Баба-Яга відпускає просто так, чарівник зникає, дракон ховається назад у печеру).

16. Герой вступає в битву з ворогом (іноді це відкритий бій зі Змієм Гориничем, іноді змагання або гра в карти).

17. Ворог виявляється переможеним (в казках антагоніста не тільки перемагають у бою або в змаганні, а й виганяють або нищать за допомогою хитрощів).

18. Героя мітять (мітку наносять на тіло або дають особливий предмет – каблучку, рушник, образок, він щось забирає у поваленого ворога).

19. Герой отримує складне завдання (дістати перстень із дна моря; виткати килим; побудувати палац за одну ніч; принести те, невідомо що).

20. Герой виконує завдання (а як же інакше).

21. Герою дається новий вигляд (частий прийом – занурення в киплячу воду або гаряче молоко, яке робить героя ще кращим).

22. Герой повертається додому (зазвичай це відбувається в тих же формах, що і прибуття, але це може бути і переможний приліт на поваленому драконі).

23. Героя не впізнають удома (іноді через зовнішні зміни, наведеного закляття, каліцтва, дорослішання).

24. З'являється фальшивий (несправжній) герой (тобто той, хто видає себе за героя, або привласнює собі його заслуги).

25. Викриття фальшивого героя (це може статися в результаті спеціальних випробувань або свідчення авторитетних осіб).

26. Розпізнавання героя (при цьому виявляється підміна, фальшивий герой із ганьбою виганяється, а позитивного персонажа приймає в обійми любляче королівське подружжя).

27. Щасливий кінець (бенкет на весь світ, весілля, пів царства на додачу).

28. Мораль (який висновок можна зробити з історії).

Використання в своїй роботі таких технологій допомагає педагогам забезпечити «зону психологічного комфорту» вихованців, що запобігає зниженню уваги впродовж уроку чи заняття, активізує активність, підвищує комунікативні навички.

Василь Сухомлинський зауважував, що «словесна творчість – це могутній засіб розумового розвитку людини, перед якою відкривається світ. З того часу, як слово стає для дитини інструментом, за допомогою якого твориться нова краса, дитина піднімається на нову сходинку бачення світу, досягає якісно нового етапу у своєму духовному розвитку. Їй хочеться у слові виразити своє захоплення, свій подив перед красою світу».

Отже, завдання вчителів – прищепити учням жагу до здобуття знань, створити такі умови, щоб цей процес був для них цікавим, потрібним і комфортним.

Наталія ГУРОВА,
*методист кабінету роботи з обдарованими учнями
Рівненського ОІППО*

РОЛЬ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ УЧНІВСЬКИХ ОЛІМПІАД У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Сучасний світ складний.

Дитині недостатньо дати лише знання.

*Ще важливо навчити користуватися
ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з
ціннісними орієнтирами учня, формують
його життєві компетентності, потрібні
для успішної самореалізації у житті,
навчанні та праці.*

Концепція «Нова українська школа»

Інтелектуальні та творчі успіхи й можливості сьогодні – запорука прогресу в будь-якій галузі людського життя в майбутньому. А одним із важливих аспектів формування розумового потенціалу особистості є проведення інтелектуальних змагань, зокрема Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів.

Кабінетом роботи з обдарованими учнями Рівненського ОІППО (відповідно до Положення) проводиться обласний етап Всеукраїнських учнівських олімпіад із 20 навчальних предметів:

- Українська мова та література (8–11 класи);
- Англійська мова (9–11 класи);
- Німецька мова (9–11 класи);
- Французька мова (9–11 класи);
- Польська мова і література (9–11 класи);
- Російська мова і література (9–11 класи);
- Іспанська мова (9–11 класи);
- Правознавство (9–11 класи);
- Історія (8–11 класи);
- Економіка (9–11 класи);
- Математика (7–11 класи);
- Біологія (8–11 класи);
- Географія (8–11 класи);
- Астрономія (10–11 класи);
- Фізика (8–11 класи);
- Хімія (8–11 класи);
- Екологія (10–11 класи);
- Інформатика (8–11 класи);
- Інформаційні технології (9–11 класи);

- Трудове навчання (технології) (9, 11 класи).

Предметні олімпіади мотивують здобувачів освіти до навчання, створюють здорову конкуренцію та дають можливість самореалізуватися, вчать перемагати труднощі, визнавати власні недоліки та виправляти їх.

Кожен шкільний предмет посідає особливе місце у навчанні та розвитку дитини, надає їй знання про світобудову, розставляє акценти на смислових та світоглядних аспектах, допомагає знайти ціннісні орієнтири, а також стає дієвим засобом різнобічного розвитку особистості, формування в неї ключових компетентностей, розвиває не лише суто предметну компетентність, а й уносить свій вклад у формування інших ключових компетентностей, задекларованих у Концепції «Нова українська школа» (<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>).

Усі 10 компетентностей рівноцінно важливі та взаємозв'язані і кожна з них здобувачі освіти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освітнього процесу.

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами всіх учнівських олімпіад і є метапредметними.

Якщо здобувач освіти готується до Всеукраїнських учнівських олімпіад, то обов'язково виходить за межі шкільної програми, усвідомлює та розуміє ті теоретичні та практичні моменти, які не завжди перебувають за рамками шкільної освіти.

Для прикладу, процес підготовки та участь в олімпіадах з **екології та біології** сприяють формуванню в старшокласників соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь, що розширює компетентність у **природничих науках, екологічну грамотність** та спонукає до здорового життя. Окрім того, олімпіада з екології передбачає дослідницьку діяльність (участь у наукових дискусіях, дослідницькі роботи, проекти тощо), інтегрує природничі предмети, розвиває в старшокласників креативність, критичне мислення, уміння вирішувати проблеми, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок, які значно розширюють **соціальну компетентність**.

Значний вплив на формування компетентності **спілкування державною (і рідною – у разі відмінності) мовами** має олімпіада з української мови. Підготовка та участь у ній розвиває вміння чітко та лаконічно письмово висловлювати думки. Вищезгадана компетентність формується при підготовці до всіх олімпіад, адже дає змогу бути успішним у будь-яких комунікаціях, розуміти й інтерпретувати поняття, думки і факти. Те ж саме стосується й участі в олімпіадах з іноземних мов. **Володіння іноземними мовами** – це не знання сукупності правил та граматичних форм, що є базою шкільної програми, а вміння використовувати мову в повсякденному житті. Під час олімпіад учні

демонструють навички усного, писемного, ситуативного мовлення, сприймання і розуміння тексту на слух та під час читання.

Олімпіада з правознавства сприяє становленню старшокласника як громадянина – людини з відповідними правами й обов'язками, яка поважає й дотримується норм і правил співжиття, прийнятих у суспільстві, вміє в правовий спосіб задовольнити свої інтереси, відчути себе соціально, морально, політично й юридично дієздатною, що в свою чергу формує **громадянську компетентність**.

Завдяки участі в олімпіаді з математики та поглибленому вивченню матеріалу в учня відбувається усвідомлення значення математичних знань для повноцінного життя в сучасному суспільстві, розвитку технологічного, економічного й оборонного потенціалу держави, успішного вивчення інших предметів, що розширює **математичну компетентність**. А також впливає на забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо), які формують (розширюють) **компетентність фінансової грамотності та підприємливості**.

Саме олімпіади стають значним поштовхом до усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; сприяють зацікавленості в пізнанні світу, стають запорукою розуміння важливості **вчитися впродовж життя**, підвищують прагнення до вдосконалення результатів своєї діяльності.

Всеукраїнські учнівські олімпіади націлені на розвиток у старшокласників лідерських ініціатив, які в свою чергу підвищують здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі. Вищезгадані якості характеризують **підприємливість**.

Сучасний освітній процес не може бути цілісним і повноцінним без використання **інформаційно-цифрової компетентності**. Її можна назвати інтегративним утворенням, яке віддзеркалює здатність особистості до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею в усіх її формах та представленнях як у традиційній, друкованій формі, так і в електронному вигляді; вмінь працювати з комп'ютерною технікою та мультимедійними технологіями, навичок застосувати їх у професійній діяльності та повсякденному житті.

Підготовка до Всеукраїнських учнівських олімпіад із будь-якого предмета передбачає володіння вищезгаданими характеристиками відповідно до чого можна з впевненістю говорити про значну роль Всеукраїнських учнівських олімпіад у розширенні інформаційно-цифрової компетентності.

«Навіть ініціативний дурень, який хоч щось робить, без особливих зусиль обійде пасивного генія», – писав Річард Едвард Тейлор (канадський фізик). Саме **ініціативність** вважається однією з основних компетентностей концептуальних засад нової української школи. Не кожен учень при вивченні матеріалу шкільної програми може продемонструвати зацікавленість, креативність, потяг до інновацій та вміння ризикнути. Участь в олімпіаді – це вже ініціатива, яка в свою чергу розширює дану компетентність.

Олімпіади з історії та української літератури формують в учня **обізнаність і самовираження у сфері культури**. Літературний твір сприймається як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого досвіду, учень отримує естетичне задоволення від творів мистецтва, використовує досвід взаємодії з ними в різних життєвих ситуаціях.

Отже, участь старшокласників у Всеукраїнських учнівських олімпіадах дає можливість з усіх здобутих знань, умінь і навичок сформувати здатність практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики.

Успішний виступ на учнівських олімпіадах передбачає психологічну підготовку школяра до виконання нестандартних завдань, уміння сконцентруватися на виконанні певних завдань за стислий проміжок часу, а отже, готує здобувача освіти до викликів сьогодення.

Пам'ятаймо, що головним є не предмет, якому навчаємо, а особистість, яку формуємо. Не предмет формує особистість, а вчитель своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням предмета. Саме тому сучасний учитель повинен використовувати всі засоби для формування ключових компетентностей особистості, зокрема й Всеукраїнські учнівські олімпіади.

Наталія ДАВИДЮК,
*кандидат педагогічних наук,
методист кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО*

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

I. Важливі акценти в законодавчому та нормативно-правовому регулюванні діяльності закладів позашкільної освіти.

Відповідальність держави та органів місцевого самоврядування за функціонування системи позашкільної освіти зазначено в частині 1 статті 10 Закону України «Про освіту», де визначено позашкільну освіту «невід'ємним складником системи освіти», що засвідчено багатьма положеннями Закону, які вимагають від держави та органів місцевого самоврядування «формування, утримання та розвиток мережі закладів позашкільної освіти відповідно до освітніх, культурних, духовних потреб та запитів населення» (частина 6 статті 14 Закону), а також належного «фінансування з державного та/або місцевого

бюджетів у порядку, встановленому законодавством» (частина 2 статті 4 Закону) [1; 6].

Для закладу позашкільної освіти мати соціальних партнерів дуже важливо. Це насамперед батьки вихованців, а також інші заклади, установи та організації. У зв'язку з цим варто звернути увагу на нові напрями соціальної взаємодії між закладами загальної середньої та позашкільної освіти, які законодавчо закріплені у 2020 році. Цьогоріч уведений у дію Закон України «Про повну загальну середню освіту», який визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти. Однак декілька положень Закону визначають моделі взаємодії між двома освітніми системами. Так, у розділі V, статті 31 зазначено, що в складі закладів загальної середньої освіти може функціонувати внутрішній позашкільний структурний підрозділ, який діє відповідно до установчих документів закладу загальної середньої освіти та на підставі положення про нього, затвердженого керівником закладу загальної середньої освіти. Крім того, за зверненням закладу освіти до реалізації освітньої програми закладу загальної середньої освіти можуть залучатись заклади позашкільної освіти, про що зазначено в статті 35 [2].

Зверніть увагу на зміни, внесені до Закону України «Про позашкільну освіту». Так, статтю 15 розділу III доповнено новим абзацом згідно з Законом України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху», який набув чинності з 16.01.2020. Відтепер до напрямів позашкільної освіти віднесений також пластовий та скаутський рух, який забезпечує громадянську освіту вихованців (учнів) і слухачів під керівництвом пластових виховників, скаутлідерів за пластовим або скаутським методом та/або пластовою, скаутською освітньою (навчальною) програмою [3].

II. Нові виклики та можливості для системи позашкільної освіти та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників.

У сучасній системі освіти існує чимало викликів, які одночасно відкривають нові можливості для її розвитку враховуючи умови, які диктує сучасне життя. Зокрема, Лілія Гриневич під час антикризового національного онлайн-EdCamp – 2020 «Тримай п'ять, освіто!» у своєму виступі визначила п'ять трендів в освіті, які будуть у майбутньому визначати її пріоритети: цифровізація освіти, змішане навчання, наукова освіта, необхідність соціально-емоційного, етичного навчання та партнерська взаємодія.

Ураховуючи окреслені зміни, визначимо нові можливості та актуальні напрями розвитку професійної компетентності працівників закладів позашкільної освіти. Нові професійні завдання, які постали перед працівниками закладів позашкільної освіти після впровадження карантину, були зумовлені необхідністю організувати взаємодію з дітьми дистанційно. Хтось швидше адаптувався в нових умовах, комусь це вдавалося важче у зв'язку із технічними причинами, а хтось ще й досі не відчуває себе впевненим користувачем комп'ютера, Інтернету, а тому потребує підтримки, допомоги з боку фахівців. Так, ми – всі різні, однак розуміємо, що світ змінюється дуже швидко. Ми починаємо жити в нових умовах, які будуть вимагати від нас нових умінь та

навичок, яким варто вчитися. Для керівника гуртка важливо навчитися організовувати дистанційне навчання з вихованцями, незалежно від того, в якому напрямі позашкільної освіти він працює, використовувати різні інструменти дистанційного навчання, формувати власний навчальний контент.

Із чого варто почати, на що звернути увагу при організації дистанційного навчання в закладі позашкільної освіти? Насамперед важлива добре налагоджена взаємодія всіх учасників освітнього процесу, тому завдання керівника закладу – обговорити зміну форм навчання з педагогічним колективом, обрати онлайн-платформу й організувати навчання. При цьому необхідно враховувати наявність комп'ютерної техніки, доступ до мережі Інтернет у педагогів та дітей, а також рівень самостійності вихованців. Так, дітям дошкільного і молодшого шкільного віку мають допомогти батьки, а діти середнього та старшого шкільного віку зможуть упоратися й самостійно. Добре, якщо в закладі є фахівець, до якого педагоги можуть звернутися за консультацією і порадою. Доречними будуть розроблені пам'ятки, поради, методичні рекомендації щодо організації дистанційного навчання, використання онлайн-інструментів, які можуть розробити методисти разом із фахівцями у галузі комп'ютерних технологій. Також у закладі варто більше практикувати проведення різних форм професійної онлайн-комунікації: онлайн-наради, онлайн-педради, відеоконференції, форуми, участь в яких дозволить педагогам швидше звикнути до професійного спілкування в онлайн-середовищі.

Освіта активно змінюється, онлайн-ресурси міцно входять у наше життя, тому актуальним є поєднання очної та дистанційної форм навчання («змішане навчання»), коли частина освітнього процесу відбувається онлайн, а частина – безпосередньо в закладі освіти. Однією з цікавих моделей змішаного навчання є «перевернутий клас». Рекомендуємо детальніше ознайомитися з цією технологією, звернути увагу на методи проєктного навчання, ширше залучати до освітнього процесу ігрові онлайн-ресурси. Щодо використання таких форм навчання більш детально можна ознайомитися під час методичних об'єднань або опрацювати самостійно. При технічній можливості засідання методичних об'єднань також можна проводити онлайн.

Дистанційне навчання може здійснюватись у двох режимах: синхронному, коли всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у вебсередовищі, відразу отримуючи зворотній зв'язок, та асинхронному, коли освітній процес здійснюється за зручним для педагогів і вихованців графіком.

При синхронному навчанні варто врахувати, що інформаційне повідомлення педагога може тривати не більше 15 хвилин і повинно бути чітким, конкретним і структурованим. Лише після цього можна застосувати інтерактивні онлайн-засоби або запропонувати дітям виконати практичне завдання тощо.

Для асинхронного режиму більше підійдуть аудіо- та відеозаняття, презентації, електронна пошта, групи в соціальних мережах або вайбері. За допомогою асинхронного режиму навчання дитина може працювати у власному темпі та в зручній для неї час. Це дає змогу не тільки сформувати гнучкий графік роботи для різних груп вихованців, а й охопити навчанням дітей із різними освітніми потребами [5].

Якщо в гуртку навчається дитина з особливими освітніми потребами, варто організувати її навчання, враховуючи індивідуальні особливості та пропонувати такі види завдань, які є для неї доступними за складністю та темпом виконання, підтримуючи при цьому тісний контакт із батьками дитини.

І все ж, що робити, коли використання цифрових та онлайн-технологій неможливе і дитина чи педагог через певні обставини не можуть скористатися можливостями інформаційно-комунікаційних технологій? У такому випадку керівнику гуртка варто пропонувати дітям більше творчих завдань, зокрема можна укласти збірник навчальних завдань, практикум, в якому запропонувати різні практичні вправи, цікаві завдання, виконання проєктів тощо.

Що варто підготувати керівнику гуртка до наступного навчального року, в якому знову можуть бути карантинні періоди? Доцільно укласти підбірку матеріалів для дистанційного навчання дітей: відеоматеріали, які відповідають змісту програми гуртка, а також підготувати малюнки, фотографії, схеми, таблиці, презентації, які можна демонструвати дітям під час дистанційного навчання. Доречно також продумати систему творчих, дослідницьких завдань, завдань для групових та індивідуальних проєктів, які ви зможете запропонувати дітям, що не мають доступу до Інтернету, комп'ютера. Якщо серед ваших вихованців є дитина з особливими освітніми потребами – підготуйте і для неї цікаві, доступні завдання та вправи. Продумайте, як можна презентувати дитячі роботи, проєкти, організувати конкурс, виставку дитячих робіт у дистанційному режимі.

У системі освіти відбувається зміна ролі педагога. Він перестає бути транслятором знань, а перетворюється на наставника, який модерує діяльність дитини, радить, що їй слід подивитися, опрцювати, і на цій основі планує свою діяльність, керує проєктами, які створюють діти або групи дітей.

Ще один виклик – розвиток компетентностей, які необхідні сьогодні для сучасних дітей: громадянська відповідальність та патріотизм, критичне, креативне та турботливе мислення про себе, своїх близьких, про тих, хто поруч, про довкілля, підприємливість тощо, а також набуття дітьми нових соціальних навичок, пов'язаних із каратинними обмеженнями, передусім дотриманням соціальної дистанції. Зазначені компетентності, окремі вміння та навички можна розвивати в дітей під час занять гуртка будь-якого напрямку позашкільної освіти та галузі знань. Цьому сприятимуть і спеціально підібрані вправи, завдання, а також форми та методи опрацювання матеріалу, умови взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу тощо.

III. Конкурси фахової майстерності для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти.

Із метою підтримки талановитих педагогів закладів позашкільної освіти, сприяння їх самореалізації та стимулювання подальшої творчої педагогічної діяльності у січні-лютому 2020 року було проведено II етап Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості». У конкурсі взяли участь керівники гуртків із Березнівського, Рівненського, Сарненського районів, а також із обласного комунального позашкільного навчального закладу «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради, комунального закладу

«Станція юних туристів» Рівненської обласної ради. Учасники презентували власний досвід роботи у вигляді електронного портфоліо за військово-патріотичним, дослідницько-експериментальним, науково-технічним та художньо-естетичним напрямками позашкільної освіти. Переможцями обласного етапу конкурсу журі визнали педагогів: С. О. Куницького, керівника гуртка обласного комунального позашкільного навчального закладу «Рівненська Мала академія наук учнівської молоді» Рівненської обласної ради (дослідницько-експериментальний напрям); С. А. Гаврилюка, керівника гуртка комунального закладу «Степанський Будинок дітей та молоді» Сарненської районної ради (художньо-естетичний напрям); О. А. Матящук, керівника гуртка комунального закладу «Районний Будинок дитячої та юнацької творчості» Березнівської районної ради (науково-технічний напрям), які представлятимуть свої професійні здобутки на всеукраїнському етапі Конкурсу.

Із метою пропагування кращих здобутків, інноваційних напрацювань педагогічних працівників області, поширення їх творчих досягнень упродовж січня-березня проведений XVII Обласний конкурс-ярмарок педагогічної творчості в номінації «Позашкільна освіта». На другий тур конкурсу-ярмарку було подано 35 матеріалів, автори яких продемонстрували актуальність та оригінальність педагогічних розробок, а також їх практичну значущість для системи позашкільної освіти. На підставі рішення експертної комісії другого туру конкурсу переможцями конкурсу-ярмарку педагогічної творчості у номінації «Позашкільна освіта» визнано педагогів: І. І. Куроченко, керівника Екологічного центру; В. Г. Рискову, керівника Ресурсного центру з екологічної освіти та виховання Рівненського міського Палацу дітей та молоді (I місце) за «Комплект екологічних ігор»; В. А. Прядунець, учителя біології, екології, керівника гуртків екологічного спрямування Новоукраїнського ліцею Ярославичівської сільської ради Млинівського району (II місце) за посібник «Формування екологічної компетентності: методичні основи та практична реалізація»; Р. М. Дідик, учителя початкових класів, Т. В. Кирилецьку, учителя української мови та літератури, керівника театрального гуртка, В. І. Федорчук, учителя початкових класів, Л. Л. Цюс, учителя музики, керівника естрадного гуртка Рівненської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 28 Рівненської міської ради (II місце) за методичний посібник «Театральне мистецтво...»; Л. С. Хилько, методиста, В. В. Тарасюк, керівника гуртка «Юні відеоаматори» Рівненського міського центру творчості учнівської молоді Рівненської міської ради (III місце) за навчально-методичний комплекс гуртка «Юні відеоаматори: навчальна програма гуртка та методичні рекомендації»; Н. В. Кравець, керівника гуртка комунального закладу «Дубенська районна станція юних туристів» Дубенської районної ради (III місце) за робочий зошит з основ туризму «Збираємо рюкзачок»; Т. І. Павлюк, учителя початкових класів, керівника гуртка комунального закладу «Рясницький навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів» Бабинської сільської ради Гошчанського району (III місце) за посібник «Позакласна робота з природознавства в початкових класах».

Із метою підвищення якості та вдосконалення змісту позашкільної освіти, забезпечення гуртків, груп, секцій, студій та інших творчих об'єднань закладів позашкільної освіти якісною навчальною літературою у травні – червні 2020 року проведено I етап Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти. Педагоги мали можливість презентувати навчальні програми та методичні розробки за військово-патріотичним, дослідницько-експериментальним, гуманітарним, еколого-натуралістичним, науково-технічним, художньо-естетичним напрямками позашкільної освіти. Переможці обласного етапу конкурсу візьмуть участь у всеукраїнському етапі.

IV. Експертне оцінювання матеріалів працівників закладів позашкільної освіти.

Відповідно до пункту 5.2 Типового положення про атестацію педагогічних працівників (наказ МОН України від 06.10.2010 № 930, зареєстрованого в Мінюсті України 14.10.2010 № 1255/18550) експертною комісією інституту в поточному навчальному році було розглянуто 16 матеріалів, автори яких претендували на присвоєння звання «керівник гуртка-методист», зокрема: 7 керівників гуртків закладів загальної середньої освіти, 9 – керівників гуртків закладів позашкільної освіти. Подані роботи відображали напрями професійної діяльності керівників гуртків: туристсько-краєзнавчий (1), художньо-естетичний (12), спортивний (2), науково-технічний (1). Новації, які застосовують педагоги, стосуються змісту, форм та методів гурткової роботи. Практичний характер змісту поданих матеріалів посилюється поданими сценаріями, розробками занять.

Експертною комісією інституту розглянуто 34 навчальні програми закладів позашкільної освіти області та схвалено науково-методичною радою інституту (протокол від 22.05.2020 № 2). Після затвердження наказом управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації вони будуть розміщені на порталі «Освіта Рівненщини».

Укладаючи програми з позашкільної освіти, рекомендуємо враховувати те, що навчальний матеріал повинен відповідати віковим особливостям дітей та передбачати організацію освітнього процесу в гуртках та інших творчих об'єднаннях відповідно до їх класифікації за рівнями, визначеними Положенням про заклад позашкільної освіти та узгоджуватися із Типовими навчальними планами для організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, затвердженими наказом МОН України від 22.07.2008 № 676. Оформлення програм має відповідати вимогам, поданим у листі ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» (ІМЗО) «Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм із позашкільної освіти» від 05.06.2013 № 14.1/10-1685. Програми мають реалізувати компетентнісний підхід, який може поєднуватися з діяльнісним та особистісно-орієнтованим.

Навчальні програми, які мають гриф Міністерства освіти і науки України, розміщені на офіційних вебсайтах Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України та державних центрів позашкільної освіти.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.05.2020).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 10.05.2020).
3. Закон України «Про позашкільну освіту» від 18.03.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 10.05.2020).
4. Лист Міністерства освіти і науки України «Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти» від 05.06.2013 №14.1/10-1685. URL: <http://vvman.lutsk.ua/file/10-1685.pdf> (дата звернення: 10.05.2020).
5. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації / А. Лотоцька, О. Пасічник. URL: <https://history.vn.ua/lesson/organization-remote-teaching-at-school-methodical-recommendations/1.php> (дата звернення: 10.05.2020).
6. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про освіту» : лист Міністерства освіти і науки України №1/9-554 від 13.10.2017. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS33450> (дата звернення: 10.05.2020).

Таміла ДЖАМАН,
*завідувач кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Виховання – це наскрізний процес, що формує цінності, здатність справлятися з невизначеністю та складністю, учитися вчитися, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя, співпереживати і конструктивно вирішувати конфлікти. Сьогодні варто зробити наголос на активному вихованні, вихованні через дію, створенні ситуацій успіху, проєктів, тренінгів та інших інтерактивних форм роботи.

I. Виховне середовище закладу загальної середньої освіти та виховний простір сучасного здобувача освіти

Концепція Нової української школи пропонує виховний компонент змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту». Закладені основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня можуть творчо наповнюватися конкретним змістом з урахуванням особливостей

функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів.

Метою виховання є розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин.

І саме цінності є інтегративним, стрижневим утворенням у ціннісному ставленні людини до себе та інших, ознаками якого є спрямованість на прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті, готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні. Базовими духовно-моральними цінностями є: любов, повага до інших, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність.

Нормативною базою виховання є:

- Конституція України;
- Конвенція про права дитини (ратифікована Постановою ВР від 27.02.91 № 789-XII);

Закони України:

- «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII;
- «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III;
- «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV;
- «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 № 1629-IV;
- «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 № 2442-VI;
- «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI;
- «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI;
- «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 09.04.2015 № 314-VIII;
- «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» від 09.04.2015 № 315-VIII;
- «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 № 317-VIII;
- «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII;
- Указ Президента України від 13 травня 2019 № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 липня 2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641»;
- Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокил» («Джура») та план заходів з його реалізації (з нормативними матеріалами зазначеної гри можна ознайомитися за посиланням

<http://ukrjuntur.org.ua/sokil-dzhura/metodychni-rekomendatsii-hry-sokil-dzhura.html>).

Виховну діяльність закладів освіти області рекомендуємо планувати відповідно до **програми ««Нова українська школа» у поступі до цінностей»**, яка розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018). Режим доступу: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>.

II. Національно-патріотичне виховання

Почуття патріотизму є однією з провідних цінностей, якими має оволодіти підростаюча особистість. Значною мірою без цього почуття її соціальне життя буде неповноцінним, надзвичайно збіднілим, оскільки вона перебуватиме поза важливими зв'язками і відносинами, які визначають її соціальну позицію, суспільно значуще функціонування, внутрішнє душевне задоволення, самооцінку, життєвий успіх.

Сьогодні потрібні нові підходи до виховання патріотизму як почуття і як базової цінності особистості; 40 % від загального обсягу виховних впливів на особистість дитини здійснює освітнє середовище. Головне завдання закладів освіти – побудувати виховну діяльність так, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. Завдання педагогів полягає в тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу, тобто сприймалися не лише розумом, а й серцем.

З огляду на викладене вище **рекомендуємо**:

- **по-перше**, національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності, це справа, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну;

- **по-друге**, виховувати в учнівської молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності. З цією метою слід використовувати активні форми виховної діяльності;

- **по-третє**, системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу;

- **по-четверте**, важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище має впливати на формування учня-громадянина, патріота України;

- **по-п'яте**, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для активізації військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти рекомендується вести гурткову роботу відповідного напрямку.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в закладах освіти, зазначене в переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних вебсайтах Міністерства (www.mon.gov.ua) та Інституту модернізації змісту освіти (www.imzo.gov.ua).

Ключовим внутрішнім викликом духовної безпеки нації є національна самоідентифікація, яка втілюється в почуттях-цінностях «Я – Українець» – «Ми – Українці». Сутність цих почуттів-цінностей полягає в дієвій причетності особистості до своєї нації, до роду у широкому розумінні цього слова. Особистість має прийняти історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їх основі та примножувати їх з урахуванням викликів сучасності.

На сьогодні існує потреба в тому, щоб повернути українській ідеології її власні зміст, потенціал, історію, пантеон героїв і визначних діячів, переосмислити існуючий досвід та визначити новітні завдання подальшого розвитку нації, держави, суспільства. Рекомендуємо керівникам закладів освіти широко впроваджувати вивчення місцевого фольклору, зокрема на гуртках народознавчого спрямування. З метою відродження народних традицій радимо популяризувати в закладах автентичні фольклорні дійства, шкільні конкурси вертепів, виставки-конкурси різдвяної та великодньої атрибутики тощо.

Водночас слід зважати на те, що національна ідеологія формується разом із нацією, її духовним розвитком і становленням, що потребує уваги до виховного аспекту.

Рекомендуємо керівникам закладів освіти використовувати потенціал педагогів, які пройшли навчання у Рівненському ОІППО за тренінговою програмою з національно-патріотичного виховання «З Україною в серці!».

Інтернет-ресурси із питань патріотичного виховання:

1. Інститут проблем виховання НАПН України: ipv.org.ua/publications/zbirnuk.html.

2. Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи: psyua.com.ua.

3. Український інститут національної пам'яті: memory.gov.ua/publication.

4. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка: uisr.org.ua.

5. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського: nuou.org.ua/nauka/naukovi-publikatsii.html.

6. Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді: ukrjuntur.org.ua.

7. Пластовий портал: plast.org.ua.

8. Всеукраїнська громадська організація «Закінчимо війну»: <http://stop-war.org.ua/rekom.php>; http://stop-war.org.ua/view_news14.php?id=61.

9. Історична правда: istpravda.com.ua.

10. Лікбез: likbez.org.ua.

11. Пам'ятаємо загиблих: memorybook.org.ua.

12. Нормативно-правова база з питань національно-патріотичного виховання: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/>.

III. Формування критичного, креативного і піклувального мислення в здобувачів освіти

Цільовим вектором освіти сьогодення є формування нової людини, що володіє «мисленням вищого порядку», яке має бути *критичним* (особливий спосіб мислення, характерними ознаками якого є здатність оцінювати та аналізувати твердження та факти стосовно будь-якого об'єкта чи явища; робити об'єктивні висновки та приймати обґрунтовані рішення на основі здобуття й опрацювання інформації; здійснення рефлексивних дій (аналітичних, оцінних)), *креативним* (прагнути до постійного саморозвитку, генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення, бути здатним до вибору із численних альтернатив, що пропонує сучасне життя) і *піклувальним* (цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в особистісному й професійному плані, так і в інтересах суспільства й держави, тобто враховувати інтереси й потреби оточуючих людей і перебирати на себе відповідальність за свій життєвий вибір і власну життєдіяльність).

Основні навички критичного мислення (основні характеристики логіко-аналітичної компетентності):

- гнучкість мислення;
- зосередженість, аналіз та запам'ятовування інформації;
- визначення ключових аспектів, що містяться у явному або прихованому вигляді нової інформації;
- порівняння та спостереження (виявлення рис подібності й відмінностей об'єктів);
- генерування ідей, розробки виважених рішень;
- ефективне комбінування знань;
- формулювання критеріїв оцінювання інформації або ідей, перевірка правильності тверджень;
- терпимість до невизначеності та багатоваріативності;
- відкритість для інших ідей, терпимість до інших точок зору, відмінних від власних;
- уміння будувати прогнози, логічність висновків;
- активне сприйняття інформації.

Основні навички креативного мислення:

- уміння експериментувати і використовувати наявні знання в нетрадиційних для них сферах застосування;
- здатність формувати нові патерни, оперувати складними поняттями;
- гнучкість, оригінальність мислення, уникнення шаблонів у прийнятті рішень;
- орієнтованість не лише на організацію та переробку знань, а й на їх створення;

- уміння змінювати структуру зовнішньої інформації та внутрішніх уявлень за допомогою формування аналогій і поєднання концептуальних прогалін;

- орієнтація на переформулювання поставленого завдання;
- пошук нестандартних рішень, нових можливостей; формування гіпотез, їх перевірка і модифікація;
- застосування конкурентоздатних підходів;
- орієнтація на створення нових або вдосконалення наявних процесів, продуктів, послуг.

Основні навички піклувального мислення:

- урахування інтересів та почуттів інших людей;
- орієнтація на діалог у спілкуванні;
- орієнтація на самоосвіту, саморозвиток;
- здатність до поповнення та генерації знань;
- уміння оцінювати, наскільки власні дії є корисними для суспільства і держави.

Поради, які допоможуть дітям розвинути КМ

Запитуйте й цікавтесь. Виявляйте повагу до відповідей дитини незалежно від того, чи вважаєте їх правильними. Ви можете сказати: «Це цікаво. Розкажи, чому ти так думаєш?». Використовуйте такі фрази, як «Мені було цікаво почути твою думку про це», «Як би ти вирішив цю проблему?» тощо. Образно кажучи, ви кидаєте дитині м'яч, а вона пасує його назад.

Цікавтесь тим, звідки дитина це знає. Це просте запитання допомагає дітям усвідомити їхню здатність міркувати. Якщо казати дітям, що вони помиляються, це одразу ж паралізує їх мислення.

Переконливі й непереконливі аргументи. Якщо інша дитина на перерві наказала вашій дитині «віддати їй гроші, бо «так тут заведено»», допоможіть своїй дитині сформулювати захисну відповідь про те, чому такий аргумент поганий.

Гіпотези та припущення. «Якщо ми зробимо це, як ти вважаєш, що станеться?», «Спрогнозуємо, що буде далі». Дозвольте дітям думати по-іншому. Надихайте їх придумувати інші варіанти: «Придумаймо всі можливі рішення».

Інформація не є істиною. Допоможіть дитині зрозуміти, що жоден вебсайт або стаття самі собою не можуть дати їй повну та правдиву інформацію. Допоможіть визначитися, обрати потрібні думки.

Пошук додаткової інформації. «Як ми можемо більше дізнатись про це? Твоя мама багато знає про це? Можливо спитаємо в неї? Пошукаємо в Інтернеті?».

Повага до опонентів. Виказуйте повагу до людей, чії ідеї відрізняються від ваших, тоді це допоможе дитині зрозуміти, що можна мислити критично і при цьому успішно соціально взаємодіяти з іншими людьми.

Забезпечте можливості для гри. Під час гри діти тестують можливості свого мислення та з'ясовують, що станеться, якщо опустити крейду у воду або змішати кукурудзяний крохмаль із водою та зробити пасту. Застосовуючи ігрові методи просто неба або в приміщенні та рольові ігри, ви тим самим забезпечуєте

дітям можливість пробувати нове і спостерігати їхню реакцію, пробувати щось ще й визначити, наскільки змінюється ця реакція. Цей неформальний процес дослідження має вирішальне значення для КМ.

Форми і методи роботи можуть творчо доповнюватися і наповнюватися змістом, актуальним до потреб вікового і морально-духовного розвитку дитини, з урахуванням її індивідуальних особливостей.

IV. Духовність і мораль як базові цінності виховання

Здійснювати духовно-моральне виховання учнів перших класів у контексті реалізації реформи української школи через інтеграцію духовно-морального виховання з іншими предметами, а також у процесі реалізації виховної роботи, ранкових зустрічей, годин групового спілкування тощо. Головною метою інтегрованих уроків має бути не виклад максимального обсягу інформації, а формування цілісної картини світу та підвищення пізнавального інтересу учнів.

Упроваджувати інтегровані заняття з основ християнської етики до змісту навчальних дисциплін (література, мова, історія, біологія, хімія, фізика, астрономія, географія, трудове навчання, предметів художньо-естетичного циклу тощо).

Іншим напрямом інтеграції християнських цінностей в освітній процес НУШ є констатація християнських поглядів учених. Рекомендуємо наводити їх вислови щодо християнської віри чи приклади діяльності, які виражають християнську віру. Важливо звертатися до учнівської логіки, використовуючи мозкові штурми для стимуляції мислення в певному напрямі, корегуючи вивчення визначеною навчальною програмою тематикою досягнень сучасної науки.

«Я пізнаю світ із Суперкнигою» – це інноваційний навчально-методичний комплект, розрахований на підготовку дітей до знайомства з біблійними словом і християнськими цінностями в актуальному для сучасних дітей форматі сприйняття світу й довкілля. Гриф Міністерства освіти і науки України (схвалено для використання в навчальних закладах Інститутом модернізації змісту освіти МОН України 22.10.2018 № 22.1/12-Г-936) дозволяє використовувати повний навчально-методичний комплект у початковій і основній школі в класній, позакласній і позашкільній роботі. Навчально-методичний комплект «Я пізнаю світ із Суперкнигою» містить матеріали: 1) методична розробка «Зустрічі в Клубі Суперкниги»; 2) посібник для творчості «Суперсаморобки»; 3) методична розробка «Табір Суперкниги. Рятівники»; 4) аудіовізуалізовані матеріали «Суперкнига», які побудовані на прикладах біблійних оповідань для дітей шкільного віку. Викладачам предметів духовно-морального спрямування цей комплект рекомендуємо для використання як додатковий до уроків основ християнської етики або як самостійний курс за вибором, визначеним на педраді школи, для проведення позакласних і позашкільних занять.

Ще однією можливістю для виховання морально-духовної особистості є використання відповідного матеріалу в позакласній діяльності, а також у форматі позашкільної освіти. Вилучати з виховних заходів закладів освіти невластивих для української християнської культури елементів, пов'язаних із ворожінням, чаклунством, магією, окультизмом, спіритизмом, які негативно впливають на

психологічний розвиток дитини і формують антихристиянський світогляд (наприклад, хелловін).

У початковій школі навчальні досягнення учнів із курсів за вибором оцінюються вербально. У середній та старшій школі предмет оцінюється згідно з критеріями, передбаченими програмою. Оцінки учням на факультативних заняттях не ставляться. При навчанні основ християнської етики та оцінюванні знань учнів бажано уникати фанатизму, інфантилізму (впадання в дитинство), сентименталізму (надмірних почуттів), раціоналізму (намагання все пояснити з допомогою розуму), вербалізму (багатомовства) та фальшивого активізму.

Реалізація запропонованих рекомендацій має ґрунтуватися на спільних зусиллях сім'ї, Церкви, державних інституцій, закладів освіти, громадських організацій. Лише такий підхід допоможе виховати високоморальних громадян і патріотів України задля встановлення миру, добросусідства, забезпечення успішного розвитку й процвітання нашої держави.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Концепція Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 № 988-р).
3. Концепція підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 № 281-р).
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710).
5. План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017–2020 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 № 743-р).
6. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641.
7. Програма ««Нова українська школа» у поступі до цінностей», розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол від 02 липня 2018 № 6) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол від 26 вересня 2018 № 7). URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola>.
8. Наказ МОН від 29 липня 2019 № 1038 «Про внесення змін до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641».
9. Наказ МОН від 07 вересня 2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України».

10. Інформаційні матеріали до 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України : Лист Міністерства освіти і науки України від 14.03.2019 №1/9-156.
11. Виховна робота та захист прав дитини : Сайт Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/vikhovna-robota>.
12. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
13. Бех І. Д. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навчально-методичний посібник / І. Д. Бех, К. О. Журба, В. А. Киричок, К. І. Чорна, Г. А. Назаренко & І. М. Шкільна. – Київ : Педагогічна думка, 2011.
14. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія / І. Д. Бех. – Київ=Чернівці : «Букрек», 2018.
15. Захаренко С. Формування громадянина-патріота у педагогічній системі О. А. Захаренка / С. Захаренко, О. Коваленко // Рідна школа. – 2013. – № 6. – С. 36–40.
16. Колісніченко В. Символи держави і народу: школа патріотичного виховання : [сценарій] / В. М. Колісніченко // Позакласний час. – 2015. – № 1. – С. 5–8.
17. Вислови про виховання // Шкільна бібліотека. – 2018. – № 8. – С. 8.
18. Міжнародний день сім'ї: без сім'ї та свого роду – немає нації народу // Шкільна бібліотека. – 2017. – № 4. – С. 39–41.
19. День Європи в Україні: ми – європейці // Шкільна бібліотека. – 2017. – № 4. – С. 54–55.
20. Тацоха Г. Г. Обереги нашого роду / Г. Г. Тацоха // Шкільна бібліотека. – 2017. – № 5. – С. 3–6.
21. П'ять принципів виховання по-новому. URL: <https://osvitoria.media/experience/p-yat-pryntsyviv-vyhovannya-po-novomu/>.
22. Сучасні діти: секрети виховання у рамках курсу soft-skills. URL: <https://www.kyivsmartcity.com/news/suchasni-diti-sekreti-vihovannya-u-ramkax-kursu-soft-skills/>.
23. Ціннісні орієнтири сучасної української школи – 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin>.
24. Виховна робота (VIP). URL: <https://invite.viber.com/?g2=AQAqgez9CJXpkuDNPYd%2F6OeT3ub4Pv6571i6YQOEjlpE7Uc7JNMsFf3e1yMyMbV>.

ЯК ПІДГОТУВАТИ НАУКОВУ СТАТТЮ: МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ТИХ, ХТО ХОЧЕ НАВЧИТИСЯ ПИСАТИ НАУКОВІ СТАТТІ

1. Вибір відповідного журналу.

- До вибору журналу слід підходити ретельно, зокрема ознайомитися з його змістом ще до подачі до нього статті та переконатися, що обраний журнал включений до міжнародних наукометричних баз даних.

- Прийнятним є ознайомлення з кількома випусками журналу, аби переконатися, що стаття відповідає меті та завданням видання, а також тій галузі наук, статті з якої воно друкує.

- Необхідно строго дотримуватися вимог (рекомендацій) щодо подання статей, які публікуються в журналі.

- Перед поданням статті варто поставити собі два запитання «*Кому буде цікава моя стаття?*» та «*Чи хотів би хтось її прочитати?*», а також спробувати відповісти на них самому.

- Якщо стосовно вибору журналу є певні сумніви, необхідно скористатися порадами досвідчених науковців, зокрема тих, які вже мають досвід подання статей у різноманітні видання.

2. Стиль і мова написання.

- Найпоширеніша проблема, з якою зазвичай стикаються автори, – невміння грамотно викласти результати своїх досліджень. Отже, важливо вміти правильно викласти свої ідеї та думки на папері.

- Викладати свої думки найкраще простою мовою, використовуючи при цьому максимально зрозумілі й короткі речення, приділяючи увагу зв'язності та послідовності тексту.

- Доречно та вдало використовувати наукові терміни, пояснювати їх застосування саме для вашого дослідження.

- Перед подачею статті до журналу необхідно попросити когось стороннього, зокрема нефахівця з даної тематики, прочитати її. Якщо стаття є логічною і зрозумілою для цієї людини, то такою вона буде і для інших читачів. Якщо ж людина не розуміє викладеного матеріалу і перечитує по кілька разів написане, щоб зрозуміти про що йдеться, то над текстом варто ще попрацювати.

- Переконайтеся, що у вашій роботі немає невідповідностей. Дуже часто трапляються випадки, коли інформація в анотації відрізняється від інформації, представленій у статті.

- Особливу увагу слід звертати на зрозумілість викладених думок, пам'ятайте, що вашу статтю можуть читати люди, далекі від тематики, яку ви пропонуєте. З цією метою необхідно уявити, що ви читаєте свою статтю вперше.

3. Визначення теми роботи.

Тема статті повинна бути:

- а) актуальною як із практичної, так і теоретичної точок зору;
- б) посиленою для виконання;
- в) достатньо підкріпленою відповідним первинним матеріалом;
- г) безумовно, цікавою для дослідника, що стимулює пошукову ініціативу.
- д) перспективною для подальшого продовження роботи в цьому напрямі.

4. Структурні елементи статті.

- *Вступ* – постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (1 абзац або 5-10 рядків);

- *Основні дослідження і публікації*, на які спирається автор; сучасні погляди на проблему; труднощі при розробці даного питання, виділення невирішених питань у межах загальної проблеми, котрим присвячена стаття (0,5-2 сторінки машинописного тексту через півтора інтервала);

- *Формулювання мети статті* (постановка задачі) – висловлюється головна ідея даної публікації; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 абзац, або 5-10 рядків).

- *Виклад змісту дослідження* – основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма та результати експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення і реалізацію основних рекомендацій тощо (5-6 сторінок).

- *Висновок* – формулюється основний умовисновок автора, зміст висновків і зв'язок з рекомендаціями, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко окреслюються перспективи подальших розвідок із теми (1/3 сторінки).

5. УДК.

- *Універсальна Десятькова Класифікація (УДК)* – шифрування згідно з таблицями УДК статей до наукових збірників і журналів (визначається особисто автором чи надається бібліотеками).

- УДК є невід'ємною складовою наукової статті; розміщується з вирівнюванням по лівому краю.

- Оформлення наукових тем, статей до журналів та наукових збірників згідно з шифрами УДК здійснюється виключно за наявності роздрукованого тексту документа.

6. Анотація та ключові слова.

- *Анотація* – це короткий виклад змісту роботи; вона коротко узагальнює, про що йдеться у статті, які основні проблеми у ній розглядаються, які питання досліджуються. Зазвичай анотації подаються українською, російською та англійською мовою (на сьогодні вимога НАПУ щодо англійської анотації – не менше 1800 символів, тобто близько сторінки).

- *Ключові слова* – це певні поняття, що відображають термінологічну галузь наукової статті.

7. Цитування.

- Перевірте ваші цитати і їх доцільність. Кожна цитата, наявна у тексті, безумовно, повинна мати посилання, звідки вона взята і хто її автор.

- Кожна цитата має вписуватись у текст статті та підтверджуватись висновками автора щодо доцільності її використання.

- Уникайте самоплагиату та не перестарайтеся із цитуванням власних робіт.

- По можливості, цитуйте першоджерела. Переконайтеся, що цитована робота містить наведені вами дані та є повноцінним дослідженням, а не припущенням.

8. Таблиці, графіки, рисунки.

- Усі рисунки та графіки, наявні в статті, повинні мати підписи, відповідно кожна таблиця – заголовок; посилання на них повинно відобразитися в тексті.

- При описі таблиці або графіка не намагайтеся переказати все, що показано на них, вкажіть найголовніше.

- Переконайтеся, що дана таблиця, графік, рисунок доречні у статті та буде невід’ємною її складовою.

9. Список використаної літератури.

- У науковій статті після висновків обов’язково мають бути посилання на літературу та список використаних джерел.

- Назви статей, монографій, збірників, конференцій, тез, доповідей, авторефератів дисертацій вказуються повністю.

- Для статей обов’язково зазначається їхня назва, назва видання, рік, номер (випуск, том), початкова та кінцева сторінки.

- Для монографій, довідкових, енциклопедичних видань – назва, місце видання (місто), видавництво, рік видання, (том, частина – якщо є), загальна кількість сторінок.

- У списку джерел із маленької букви пишуть відомості, що відносяться до заголовку (монографія, підручн. для ЗВО, матеріали конф., тези, навч.-метод. посібн. тощо), відомості про відповідальність (ред., упоряд., редкол. та ін.).

- Електронні ресурси необхідно розміщувати, обов’язково даючи посилання на джерело (URL: далі зазначити посилання) та вказуючи дату звернення до нього (дата звернення: 12.05.2020).

- У статті посилання на використані джерела слід розміщувати із зазначенням у квадратних дужках порядкового номера і сторінки цитованого джерела (наприклад, [5, с. 21]; [5; 7]; [1–4]).

- Неприпустимі посилання на неопубліковані та незавершені роботи.

10. Шліфування тексту рукопису.

- Ознайомтеся із наявною літературою та переконайтеся, що ваша робота привносить щось нове і корисне не лише для вас, а й для тих, хто її читатиме.

- Не варто використовувати у статтях застарілі матеріали та джерела, які не несуть жодної наукової цінності.

- Ретельно перевірте статтю на наявність інноваційних ідей, не повторюйте те, що вже давно відомо, а також не публікуйте загальноприйнятих даних.

- Критично оцініть кожен висновок, кожна формулу, таблицю, кожне речення, аргументованість основних положень, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість роботи, її висновки і рекомендації.

- Слід мати на увазі, що однаково недоречними є надмірний лаконізм і надмірна деталізація у викладі матеріалу. Допомагають сприйняттю змісту роботи таблиці, схеми, графіки.

- Зверніть увагу чи наявний логічний зв'язок між метою статті, її завданнями, викладом основного матеріалу та висновками.

11. Літературна правка.

- Її складність залежить від мовностильової культури автора. Одночасно з літературною правкою автор вирішує, як розмістити текст і які потрібні в ньому виділення.

- Якщо автору самому складно відредагувати статтю, варто скористатися порадами фахівців або вдатися до послуг коректора чи літературного редактора, які зроблять статтю привабливою з мовного боку.

Наукова стаття – це наш внесок у розвиток науки. Буде він вагомим чи залишиться непоміченим – залежить лише від нас. А ще пам'ятаймо, що початок зробленої справи – половина зробленої справи. Тож зважуймося і починаймо!

Лариса КЛИМКО,

*методист кабінету освітнього
адміністрування Рівненського ОІППО*

ТЕХНОЛОГІЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*До успіху приводить не тяжка праця,
а вміння розставляти пріоритети...
Для цього потрібно мати мету,
місію, чітке відчуття орієнтирів.*

С. Кові

Сьогодні, в період інтенсивного розвитку всіх суспільних процесів, час є важливим та унікальним ресурсом серед усіх інших чинників життя та діяльності людини. Цей ресурс не є матеріальним, але, разом із тим, він досить значимий у досягненні поставлених людиною завдань і результативності організації в цілому.

Одне з основних завдань керівника закладу загальної середньої освіти (*далі – заклад освіти*) під час виконання поставлених завдань – досконала організація власного й оптимальне використання робочого часу. Досягнення цієї мети стає

можливим завдяки застосуванню важливого та дієвого інструмента управління часом – тайм-менеджменту, що являє собою стиль життя і філософію цінності часу у швидкому потоці інформації і надзвичайно мінливому світі.

Основною складовою керівника закладу освіти в практиці повсякденної управлінської діяльності є раціональне використання робочого часу, що передбачає насамперед усвідомлення сутності поняття «тайм-менеджмент». Сутність тайм-менеджменту полягає в оптимальному використанні робочого часу та зменшенні дії факторів, що спричиняють значні втрати часу. Під тайм-менеджментом ми розуміємо вміння управляти собою, застосовуючи відповідні методики та механізми організації часу, що сприяють об'єктивному аналізу тимчасових проблем у використанні часового ресурсу та формуванню індивідуальної технології, якнайкраще відповідає характеру, темпераменту, біологічним ритмам та роду занять.

Час – це найбільш дефіцитний ресурс, і якщо ним не керувати, то все інше також залишиться некеруваним. Тому доречно виокремити поняття «часова компетентність», що безпосередньо стосується кожної людини, зокрема й керівника закладу освіти. Часова компетентність керівника закладу освіти передбачає володіння ним уміннями та навичками ефективного планування і використання робочого часу, об'єктивної оцінки витрат у процесі здійснення функціональних обов'язків, створення певного алгоритму для досягнення мети і завдань відповідно до часового ресурсу, постійного вдосконалення професійної компетентності, оптимального співвідношення роботи і відпочинку, мотивації, самоорганізації, самоконтролю, а як наслідок – саморозвитку.

Тайм-менеджмент – це мистецтво управління часом з урахуванням ефективної методики управління власним часом, набір різноманітних прийомів, технологій, спрямованих на підвищення особистої ефективності, кращої організації і самомотивації людини, а також система методик, за допомогою яких особистість може досягти значних результатів.

До часової компетентності керівника закладу освіти відносять три найважливіші складові, як-от усвідомлення часу, його емоційне переживання, а також організація часу у професійній діяльності, що в комплексі забезпечує емоційну стабільність, стресостійкість та самореалізацію. Методика впровадження тайм-менеджменту вимагає від керівника закладу освіти високої особистої організаційної готовності до постійного аудиту та контролю власної поточної і перспективної діяльності, систематичного організаційного навантаження, управлінської досконалості.

У науковій літературі визначено такі структурні елементи управління часом: аналіз власного стилю управління за кілька робочих днів і виявлення причин появи дефіциту часу; постійний аналіз використання часу, тобто виявлення непродуктивності його витрат; систематичне планування робочого часу, зокрема робота над щоденними, щотижневими й іншими видами планів; постійне розмежування й узгодження виробничих та особистісних планів; вироблення поважного ставлення до часу.

Важливе значення в управлінській діяльності відіграє дотримання керівником закладу освіти таких основних принципів тайм-менеджменту, як:

- узгодженість – єдність між баченням і місією, ролями і цілями, пріоритетами і планами, бажаннями і дисципліною;
- збалансованість – гармонійний розподіл часу між особистим і професійним життям;
- зосередженість на вирішенні важливих справ;
- людяність у відносинах;
- гнучкість – плани мають бути зручними та адаптивними для виконання у професійній діяльності;
- компактність – обрані інструменти тайм-менеджменту повинні бути максимально зручними у використанні, що в цілому допоможе не втратити жодної важливої ідеї або не пропустити якоїсь незавершеної справи.

Як свідчать останні дослідження у сфері управління, керівник закладу освіти щоденно витрачає на дрібні відволікання майже дві години. У тайм-менеджменті це називають «хронофагами» часу.

До основних хронофагів керівника закладу освіти відносять: звичку відкладати справи «на потім», постійні прохання про допомогу, небажання займатися справами, надмірну захопленість сторонніми справами, пошук надлишкової та часто непотрібної інформації, непрохані відвідувачі, заглибленість у значну кількість дрібних питань, намагання виконувати одночасно декілька завдань, поспіх, нетерпіння, невміння відмовляти, неефективні наради, відсутність делегування, нераціональне зберігання документів та іншої інформації. Для виявлення і викорінення хронофагів необхідно систематично та об'єктивно проводити хронометраж часу робочого дня.

Тайм-менеджмент як система управління часом вимагає від керівника закладу освіти врахування певних етапів, що в сукупності дозволяють раціонально використати необхідний час для здійснення управлінської діяльності, серед яких: аналіз використаного робочого часу; формування стратегії за підсумками проведеного аналізу; постановка мети, яку планує досягти керівник закладу освіти при використанні технології управління часом; планування робочого часу і визначення пріоритетів; реалізація конкретної дії відповідно до запланованого; систематичний контроль досягнення мети, виконання планів, раціонального використання часового ресурсу.

Тайм-менеджмент поєднує у собі набір методик і технологій, які дають можливість здійснювати розподіл особистого часу з метою підвищення ефективності його використання. Раціоналізація діяльності керівника закладу освіти може бути підвищена засобами використання певних технологій тайм-менеджменту, що дозволяють швидко їх освоювати і використовувати окремо або у поєднанні.

Неабиякої популярності у світі набули такі технології ефективного використання часу: технології цілепокладання «SMART», «Дерево цілей», система Франкліна, матриця Ейзенхауера, АБВГД-аналіз, методика «АВС» та інші. Деякі з них розглянемо більш детально.

Для керівника закладу освіти найбільш ефективною у визначенні мети та стратегії вважають *технологію «SMART»*. Слово SMART – це абревіатура, що

означає: *S* – конкретність; *M* – вимірність; *A* – досяжність; *R* – актуальність; *T* – обмеженість у часі. Технологія постановки цілей за системою «SMART» передбачає узагальнення всієї інформації, позначення певних термінів досягнення результатів, оцінку і збір усіх ресурсів, які знадобляться на шляху до досягнення мети.

Особливої уваги заслуговує також *технологія «Дерево цілей»*, якій притаманні зв'язки між поставленими цілями та засобами їх досягнення. «Дерево цілей» – це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної мети або місії на підцілі, завдання та окремі дії. При використанні технології «Дерево цілей» важливу роль відводять вибору стратегічної місії та генеральної мети. Дана методика є індивідуальною для кожного керівника, однак незмінною залишається повнота відображення процесу або явища та матриця втілення процесу цілепокладання, яка включає такі вимоги: сукупність підцілей має бути достатньою для опису цілей вищого рівня; несуперечливість цілей нижчого та верхнього рівнів; використання єдиного методу побудови; можливість вертикальної і горизонтальної координації цілей.

Як показує практика, до найпоширеніших причин, що перешкоджають досягненню цілей в управлінській діяльності керівника, належать: цілі, які не прописані; цілі, яких надто багато; цілі, які не чітко сформульовані; час виконання цілей визначено неправильно; перфекціонізм, тобто досконалість в усьому; відсутність планів для реалізації тощо.

Визначення мети є лише початковим етапом. Необхідно перетворити мету в план дій для її досягнення. Саме планування є основою успішної діяльності кожного керівника закладу освіти в умовах тайм-менеджменту. Успішне ранжування завдань за важливістю має значний вплив на зростання ефективності роботи як керівника, так і всього колективу. Оскільки специфічною особливістю діяльності керівника закладу освіти в сучасних умовах є різноманітна кількість завдань, що зумовлює необхідність постійного корегування планів для вирішення часових проблем, надзвичайно важливо систематично планувати свій робочий день, встановлювати чіткі пріоритети й рішуче долати перешкоди задля ефективної професійної діяльності. Планування як процес є інструментом досягнення результатів діяльності закладу освіти, тобто плани не є чимось незмінним, навпаки, їх рекомендується постійно переглядати. Завдання тайм-менеджменту полягає в умінні своєчасно встановити пріоритетність завдань, які потрібно виконувати.

Надзвичайно важливо звернути увагу на основні вимоги до планування, що реалізуються за допомогою технології відомого американського вченого та державного діяча Б. Франкліна. За *системою Франкліна* стратегічне завдання ділиться на підзавдання. Візуально цю систему можна зобразити у вигляді сходинок піраміди, а процес її використання є процесом будівництва цієї піраміди, де перший рівень – це складання списку життєвих цінностей; другий – виокремлення стратегічної місії чи мети; третій – формування стратегічного плану досягнення мети; четвертий – довготерміновий план на найближчі 5 років; п'ятий – короткотерміновий план на тиждень, місяць; шостий – план на день.

Ефективним у роботі керівника закладу освіти є використання *матриці Ейзенхауера* (див. рис. 1) – простого інструмента, що допомагає не лише розібратися в справах, а й легко і швидко навчитися визначати різницю між важливим, терміновим, другорядним і непотрібним, розставляти пріоритети в поточних завданнях і наводити лад у повсякденних справах. Цей метод підходить тим, хто готовий і здатний оцінювати важливість своїх завдань і чітко їх класифікувати на *чотири групи*: термінові й важливі; важливі, але нетермінові; термінові, але неважливі; нетермінові й неважливі. Це допоможе відокремити другорядні справи від важливих і зосередитися на тому, що дійсно має значення.

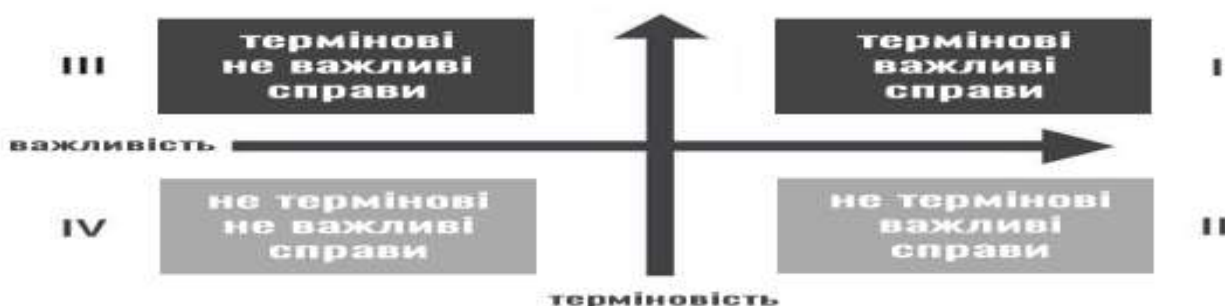

Рис. 1. Вигляд планування на матриці Ейзенхауера

Завдання розподіляються за конкретними квадрантами, які, зі свого боку, визначають, коли і як довго їх можна виконувати:

Квадрант I – квадрант результату: термінові й важливі справи, які варто зробити негайно. Це пріоритетні завдання, що вимагають негайної уваги, мають конкретні терміни і повинні виконуватися особисто.

Квадрант II – квадрант потенціалу: важливі, але не термінові справи, однак слід обов'язково вирішити, коли їх зробити. Це стратегічні важливі завдання, що не вимагають негайного втручання і виконуються особисто.

Квадрант III – квадрант ілюзій: термінові, але не важливі справи, які можна делегувати іншим. Це завдання, які зазвичай не вимагають особистої уваги, адже не мають конкретних термінів виконання.

Квадрант IV – квадрант збитків: неважливі та нетермінові справи, їх можна зробити пізніше. Це повсякденні справи, які забирають час і заважають виконувати більш важливі завдання.

Важливим для матриці є вибір кольору, який можна пов'язати з рівнем пріоритету: червоний – термінові справи; жовтий – важливі, але не термінові; зелений – термінові, але не важливі; сірий – нетермінові та неважливі.

Варто пам'ятати про те, що іноді завдання з одного квадранта несподівано потрапляють в інший, відповідно пріоритети також змінюються. При цьому максимальна кількість завдань у кожному квадранті не повинна перевищувати вісім елементів. Тільки керівник закладу освіти може визначити рівень пріоритету елементів у своєму списку.

Не менш важливим є використання *АБВГД-аналізу*, який дає можливість керівнику закладу освіти складати ефективний план за пріоритетністю на кожен день, тиждень, місяць, рік. Цінність цього методу полягає в тому, що він дозволяє завжди резервувати невелику частину дня для важливих завдань. Усі завдання

поділяються на категорії: А, Б, В, Г і Д. До *категорії «А»* відносяться завдання, які є важливими і терміновими; до *категорії «Б»* – завдання важливі, але не термінові; до *категорії «В»* – завдання термінові, але не важливі; до *категорії «Г»* – завдання, які не є ні важливими, ні терміновими, тобто їх можна делегувати; до *категорії «Д»* – завдання, які взагалі можна вилучити з порядку денного (учора вони мали важливе значення, але сьогодні вже втратили свою актуальність).

Метод ABC (див. рис. 2) зарекомендував себе як найбільш простий і продуктивний метод пріоритетного планування для досягнення керівником закладу освіти позитивного результату та призначений для поділу справ на найбільш важливі та не дуже важливі.

Група А – термінові та важливі справи, найбільш складні й обов’язкові до виконання. Вклад їх у досягнення мети – близько 65% часу, витратити на виконання цих справ – близько 15% часу.

Група В – нетермінові, але важливі справи, більшість завдань із цього переліку можна делегувати. Вклад їх у досягнення мети – близько 20% часу, витратити на виконання цих справ – близько 20% часу.

Група С – неважливі та термінові справи й неважливі та нетермінові справи, тобто своєрідні пожирачі часу. Вклад їх у досягнення мети – близько 15% часу, витратити на виконання цих справ – близько 65% часу.

Рис. 2. Вигляд планування за методом ABC

Означена методика дозволяє зарезервувати час для виконання основних завдань, диференціювати [завдання](#) по пріоритету, а також виключити справи з найменшим пріоритетом.

Використовуючи досвід та основні правила управління часом, керівник закладу освіти може застосувати власну технологію, яка дозволить ефективно використовувати власні можливості та ресурси колективу. Упровадження технологій тайм-менеджменту керівником закладу освіти в управлінську діяльність насамперед передбачає налагодження його ефективної діяльності, адже, навчившись сам ефективно організовувати свій робочий день, керівник закладу освіти може вимагати того ж від членів свого колективу.

Важливість виокремлення пріоритетності справ у процесі управління дає можливість керівникові закладу освіти працювати виключно над важливими і необхідними справами, концентрувати увагу на виокремленні тільки одного завдання, уникати конфліктів і стресових перенавантажень, отримувати задоволення від професійної діяльності та її результатів. Крім того, адаптивне планування із чітким визначенням пріоритетів, акцентуванням на стратегічних і основних завданнях дозволяє посилити оперативне реагування на нові обставини, мінімізувати час на рутинну діяльність, а ефективна організація часу оптимізує освітній процес, підвищує якість освіти, сприяє розвитку позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти.

Світлана КОЗЛОВСЬКА,
*методист кабінету освітнього
адміністрування Рівненського ОІППО*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У СТАРШІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ЗМІН

Відповідно до Закону України «Про освіту», який набув чинності у вересні 2017 року, старша школа має стати трьохрічною та профільною. Профільна освіта не є абсолютно новим явищем для української системи освіти. Організація ефективної старшої профільної школи є одним із викликів, поставленим перед українським суспільством загалом та українською освітньою спільнотою зокрема.

Профільне навчання – це різновид диференційованого навчання здобувачів освіти старшої школи відповідно до їх освітніх потреб, нахилів, здібностей, які зумовлені орієнтацією на майбутній професійний вибір, на майбутню професію.

Згідно з пунктом 1 статті 4 Закону України «Про повну загальну середню освіту» профільна середня освіта є третім рівнем повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом профільної середньої освіти [3].

Здобуття профільної середньої освіти на основі пункту 7 статті 12 Закону України «Про освіту» передбачає два спрямування:

- **академічне** – профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

- **професійне** – орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Здобуття профільної середньої освіти за будь-яким спрямуванням не обмежує право особи на здобуття освіти на інших рівнях освіти. Заклади освіти можуть мати освітні програми профільної середньої освіти за одним чи обома спрямуваннями [2].

Метою навчання у профільній школі повинна стати підготовка учня до життя у суспільстві, формування відповідального громадянина і корисного члена суспільства, допомога в обранні базової професії, яка найкраще розкриватиме творчий потенціал особистості та напрацювання навичок критичного мислення і раціональної поведінки.

Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно-орієнтоване навчання циклу споріднених предметів.

Визначаючи профілі, закладам освіти необхідно звернути увагу на: кадровий потенціал, матеріально-технічне забезпечення, соціокультурну та виробничу інфраструктуру, перспективу здобуття подальшої освіти та майбутні життєві плани здобувачів освіти.

Важливо правильно та якісно організувати допрофільну підготовку в базовій школі, адже від цього залежить ефективність профільного навчання та функціонування старшої профільної школи. Допрофільна підготовка має сприяти профільному самовизначенню здобувачів освіти, тому доцільно організовувати курси за вибором, проводити профорієнтаційні заходи, інформувати учнів.

Як стверджує О. Фасоля, для організації профільного навчання потрібно створити його модель (див. рис.). Процес моделювання складається з трьох етапів, під час яких:

- вивчають, оцінюють мету і завдання профільного навчання та умови, за яких його реалізують (аналітичний етап);
- вивчають засоби і форми моделювання (перспективний етап);
- реалізують задум і відтворюють на практиці розроблений проект профільного навчання (виконавчий етап) [4].

Рис. Орієнтовна модель профільного навчання

Одним із способів організації якісного та ефективного профільного навчання, особливо в сільських регіонах, є створення освітніх округів із визначенням опорних закладів загальної середньої освіти. **Освітній округ** – сукупність (мережа) закладів освіти та їх філій, зокрема закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території [1].

Опорний заклад освіти – це заклад загальної середньої освіти, що має у своєму складі філії та/або здійснює підвезення здобувачів освіти, педагогічних працівників (за потреби) до цього закладу і у зворотному напрямку, а також забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможний забезпечувати на належному рівні здобуття початкової та базової середньої освіти [2].

У прикінцевих та перехідних положеннях Закону України «Про повну загальну середню освіту» передбачені зміни до Закону України «Про освіту», зокрема до частини другої статті 13, відповідно до яких опорні заклади освіти мають забезпечувати на належному рівні здобуття виключно початкової та базової середньої освіти. У контексті положення абзацу шостого частини першої статті 35 Закону, згідно з яким «гімназія та ліцей мають функціонувати як окремі юридичні особи», що набирає чинності з 1 вересня 2024 року, опорні школи мають не пізніше 1 вересня 2024 року припинити забезпечувати здобуття профільної середньої освіти [5].

Необхідно врахувати, що «до 1 вересня 2024 року сільські, селищні, районні, міські (міст із населенням менше 50 тисяч) ради мають прийняти одне з таких управлінських рішень стосовно кожного із заснованих ними раніше закладів загальної середньої освіти «I–III», «II–III» або «III» ступенів, зокрема опорних:

а) змінити тип таких закладів на початкову школу («I ступінь») або гімназію, яка забезпечуватиме здобуття виключно базової середньої освіти («II ступінь») або початкової і базової середньої освіти («I–II ступінь»);

б) для забезпечення профільної середньої освіти ініціювати передання закладу загальної середньої освіти в управління обласній раді шляхом зміни його засновника» [5].

Іншими словами, засновником старшої профільної школи можуть бути обласні ради або міські ради міст із населенням більше 50 тисяч. Ради ОТГ, районні ради або ради міст із населенням менше 50 тисяч будуть долучені до процесу розбудови мережі, але не будуть засновниками цих закладів.

Отже, розглянувши сутність профільного навчання в старшій школі, робимо висновок, що головним завданням закладу освіти в даному напрямі є формування і розвиток особистості на основі врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх освітніх потреб, нахилів, інтересів і здібностей, зумовлених орієнтацією на майбутній професійний вибір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 черв. 2019 № 532 «Про затвердження Положення про освітній округ і опорний заклад освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2020 р.).
2. Закон України від 05 вер. 2017 № 2145–VIII «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.06.2020 р.).
3. Закон України від 16 січ. 2020 № 463–IX «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 15.06.2020 р.).
4. Фасоля О. Як запровадити профільну освіту не «для галочки», а для учнів / О. Фасоля // Практика управління закладом освіти. – 2020. – № 3. URL: <https://edirshkoly.mcfr.ua/798513> (дата звернення: 22.06.2020 р.).
5. Лист Міністерства освіти і науки України від 08 квіт. 2020 № 1/9-201 «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту»». URL: <https://cutt.ly/oyPgVGH> (дата звернення: 15.06.2020 р.).

Олена КУЗЬМІН,
*завідувач кабінету роботи з обдарованими учнями
Рівненського ОІППО*

ТУРНІР ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Турнір – це змагання між командами школярів старших класів, які вміють на високому науковому рівні викласти й обґрунтувати свою позицію з приводу тієї чи іншої проблеми та доводити її в наукових дискусіях.

Кабінетом роботи з обдарованими учнями Рівненського ОІППО проводиться обласний етап Всеукраїнських учнівських турнірів із дев'яти навчальних предметів:

- біологія (Турнір юних біологів);
- фізика (Турнір юних раціоналізаторів та винахідників);
- географія (Турнір юних географів);
- економіка (Турнір юних економістів);
- українська мова і література (Турнір юних журналістів);
- історія (Турнір юних істориків);
- правознавство (Турнір юних правознавців);
- хімія (Турнір юних хіміків);
- філософія (Турнір юних філософів та релігієзнавців).

МОН України проводить фінальні етапи Всеукраїнських учнівських турнірів ще з трьох навчальних предметів: інформатики (Турнір юних інформатиків); фізики (Турнір юних фізиків), математики (Турнір юних математиків імені професора М. Й. Ядренка).

Отже, чи актуальна командна гра для старшокласників у світлі змін Нової української школи?

Шляхом участі у турнірах із навчальних предметів, які рекомендує МОН України, здобувач освіти, формуючи ключові компетентності, розвиває і критичне мислення, адже основне його призначення – розв’язання проблем (завдань) через висунення гіпотез, що є ключовим умінням у критичному розмірковуванні. Психологічно критичне мислення ґрунтується на прагненні до творчого пошуку, жадобі до знань.

Беручи участь у Всеукраїнському турнірі, старшокласники вчаться вільно висловлювати власні думки, опрацювавши наукові статті; ставити запитання й давати відповіді на них; переконливо аргументувати власні рішення; включатися у суперечки, обговорення, дискусії, поглиблюючи власну позицію, а як наслідок – розвивають навички критичного мислення.

У Концепції «Нова українська школа» (<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>), ухваленій рішенням колегії МОН України 27.10.2016, визначено ключові компетентності особистості, формувати які в процесі навчальної взаємодії покликаний сучасний вчитель:

- спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами;
- компетентності в природничих науках і технологіях;
- математична грамотність;
- інформаційно-цифрова компетентність;
- уміння навчатися впродовж життя;
- спілкування іноземними мовами;
- соціальні і громадянські компетентності;
- підприємливість;
- загальнокультурна грамотність;
- екологічна грамотність і здорове життя.

Давайте поглянемо на турнір через призму формування ключових компетентностей особистості, до речі, ми не прив’язуватимемо окремі турніри до певних компетентностей, адже участь у будь-якому турнірі – це формування всіх ключових компетентностей особистості.

Під час проведення турніру здобувачі освіти усно тлумачать поняття, висловлюють власні думки, ведуть наукові дискусії. Через слухання, говоріння, застосування мультимедійних засобів формують компетентність спілкування державною мовою, навчаються мовними засобами реагувати на широкий спектр соціальних і культурних явищ, вчаться спілкуватися ефективно та усвідомлюють роль ефективного спілкування у житті.

Завдання турніру, які пропонуються членами журі заключного етапу, доволі неоднозначні. Кожне з них носить дискусійний характер, не має однозначного погляду науковців на проблему або взагалі позбавлене вирішення. Щоб

запропонувати гідне рішення будь-якого завдання, учасникам турніру доводиться вивчати його, застосовуючи наукові методи, спостерігати, аналізувати, висувати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти. Отже, готуючись до турніру, старшокласники формують компетентності у природничих науках і технологіях.

Турнір – це гра, в ході якої її учасники повинні вміти використати прийоми стратегії і тактики, а саме: прорахувати, які завдання потрібно запропонувати противнику, щоб він виглядав гірше; продумати, хто і які ролі буде виконувати, щоб бути у максимальному вигаши; від яких завдань відмовлятися, а які приймати. У таких моментах формується математична грамотність.

Щоб підготувати грамотну доповідь, яка розкриє суть певного завдання турніру, здобувач освіти опрацьовує значний об'єм фактів, суджень, дезінформації, фейків. Над одним завданням інколи працює кілька дітей. Усе це потрібно знайти у величезному потоці інформації, обмінятися знайденим, все обміркувати, проаналізувати й, зрештою, дійти істини. Навички створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, формування умінь інфомедійної грамотності, алгоритмічного мислення, безпечної роботи в мережі Інтернет формують інформаційно-цифрову компетентність.

Старшокласники, які усвідомлюють важливість шкільної освіти, не обмежуються шкільною програмою, тому вчитель повинен володіти додатковим освітнім арсеналом. Участь у турнірах допоможе особистості виробити здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь та навичок, організації власного освітнього процесу, зокрема і через ефективне керування інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати власну навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання. Такі навички з часом не втрачаються, а трансформуються у сформовані вміння та стійку потребу навчатися впродовж життя.

Часто учасники турнірів у ході підготовки до гри вивчають та досліджують праці іноземних учених, у тому числі й оригінали, формуючи компетентність спілкування іноземними мовами.

Уміння вести наукову дискусію, спілкуватися відповідно до норм етикету не властиво більшій частині людства, а от уміння співпрацювати в команді – одна з ключових навичок, актуальних для успішної кар'єри у 2020 році (за результатами Давоського форуму). Діти, які беруть участь у турнірах, мають усі сформовані форми поведінки, необхідні для ефективної й конструктивної взаємодії в суспільстві та професійній діяльності; вміють працювати на результат, досягати компромісів, уникати конфліктів; володіють навичками ведення наукової дискусії. Цим дітям набагато легше робити перші кроки у самостійному житті, адже вони мають сформовані соціальні та громадянські компетентності.

Діти, які беруть участь у наукових дискусіях, вчаться висловлювати власні думки, критично сприймати почуте, аналізувати та робити висновки. Все це формує вміння особистості критично мислити, генерувати нові ідеї та втілювати їх у життя, прораховувати ризики, а отже, підприємницьку компетентність.

Участь у турнірі – це виклик терпимості. Толерантність та повага до різноманіття серед нас та загальнокультурна грамотність також формується засобами турніру.

Уміння розподілити власний час та навантаження, турбота про власне психічне та фізичне здоров'я в ході опанування знаннями в період шкільної освіти, а також низка турнірних завдань, які спонукають усвідомити роль навколишнього середовища для людства, формують екологічну грамотність та здорове життя особистості.

Як долучитися до цих інтелектуальних змагань? Алгоритм простий!

1. Захопитися турнірівським рухом і заохотити до саморозвитку старшокласників (до участі в турнірах долучаються учні 9–11 класів, іноді – восьмикласники).

2. Створити команду (3–5 учнів старших класів). Команда з підготовки до участі в турнірі може бути й більша. Ви можете знайомити учнів 8-го класу із захоплюючим інтелектуальним дійством, готуючи надійну зміну випускникам. Восьмикласники долучаються до розв'язання поставлених задач, тренуються з командою, спостерігають за грою. У грі бере участь команда не менше ніж три та не більше ніж п'ять осіб. До складу команди обласного та заключного етапів змагань можуть входити учні як одного, так і різних закладів освіти.

3. Опрацювати з командою нормативні документи, які регламентують проведення змагань: Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 № 1099, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17.11.2011 за № 1318/20056; Правила проведення обласного етапу Всеукраїнських учнівських турнірів у Рівненській області, затверджені оргкомітетом обласного етапу Всеукраїнських учнівських турнірів (протокол № 1 від 21.09.2017) та наказ управління освіти і науки Рівненської ОДА про проведення обласного етапу всеукраїнських учнівських турнірів у відповідному навчальному році. Документи доступні на сайті Рівненського ОШПО.

4. Узяти завдання для підготовки до участі у турнірі. Завдання готуються відповідними підрозділами МОН України і надсилаються в регіони. На кожен турнір пропонується від 12 до 20 проблемних завдань. Вони єдині на всі етапи. Рівненський ОШПО надсилає завдання Всеукраїнських турнірів методичним службам ОТГ, міст та районів області та розміщує їх на своєму сайті.

5. Спільно з командою знайти вирішення запропонованих завдань, підготувавши на кожне з них доповідь, та бути готовим опонувати й рецензувати їх.

6. За сім днів до проведення обласного етапу турніру подати заявку на участь команди у змаганнях (ПІБ кожного учасника, клас навчання, заклад освіти, вчитель, який готує до змагань; вказати капітана команди; ПІБ та номер телефону керівника команди; заявка подається на бланку закладу освіти чи відповідного відділу освіти ОТГ).

7. Прибути у визначений час у визначене місце та взяти участь у змаганнях.

Сучасному педагогові рекомендуємо активно пропагувати турнірівський рух у закладах освіти. Рівненський ОІППО готовий сприяти цьому процесу, а за потреби – організувати турніри з усіх предметів, які рекомендує МОН України.

Шановні колеги, пам'ятаймо, що турнір – це не лише змагання, а насамперед формування ключових компетентностей та розвитку критичного мислення старшокласників. Тож берімо і робімо, йдімо у ногу з часом самі та спонукаймо до цього учнів!

Ольга КУКЛА,
*методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО*

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
З ІНОЗЕМНИХ МОВ
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід її у європейський та світовий простір, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії вимагають радикальних змін у галузі навчання іноземних мов, зокрема англійської мови, яка визнана мовою міжнародного спілкування.

Сьогодні використовуються інноваційні технології, які могли б найбільш повно враховувати вікові особливості, інтереси, нахили, здібності кожного учня. У нових підходах поєдналися елементи традиційних уроків – сприйняття нового матеріалу, засвоєння, осмислення, узагальнення – та сучасні інноваційні методи роботи з учнями. Широке використання новітніх технологій, які застосовують на уроках, спонукає учнів до співпраці в команді, критичного мислення, пошуку.

Особливо актуальним є розвиток ключових життєвих умінь, а саме креативності, критичного мислення, лідерства, громадянськості, співпраці та спілкування, цифрової грамотності. Дані ключові вміння визначені як найважливіші для розвитку особистості, готової прийняти виклики сучасного глобально взаємопов'язаного світу. Запорукою успіху в розвитку ключових умінь є інтерактивна педагогіка.

Компетентнісний підхід у навчанні стає провідним. Адже саме компетентність як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей визначатиме здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Світ швидко змінюється і нам складно передбачити, у якому світі житимуть наші діти. Проте із упевненістю можна сказати, що їм потрібно буде вміти

працювати в команді й співпрацювати. Саме тому значна частина іншомовного навчання має бути передбачена для виконання інтерактивних завдань, рольових ігор, проєктної діяльності та проведення мінідосліджень, пошукових робіт тощо.

Уміння вчитися – це ще одна навичка, яка стане в пригоді кожній людині, адже у світі, який швидко змінюється, потрібно не відставати, а отже, уміти самостійно навчатися. Саме тому для іншомовного навчання рекомендується використання сучасного й ефективного інструменту вивчення іноземних мов – **Європейського мовного портфоліо**, ядром якого є загальноєвропейські шкали з дескрипторами рівнів володіння іноземними мовами, за допомогою яких учні зможуть ставити свої цілі, будувати стратегії їх досягнення, аналізувати власний навчальний досвід та займатися самооцінюванням. Формування здатності до рефлексії власної іншомовної навчальної діяльності прищепить учням важливі для самоосвіти навички та вміння, котрі стануть у пригоді в інших сферах життя.

Реформування освіти полягає не лише в оновленні змісту шкільних предметів, їх кількості й назв. Для вчителя реформування освіти полягає насамперед в оновленні методик навчання, осучасненні форм і методів, що використовуються на уроці та в позаурочній діяльності. Повноцінна реалізація компетентнісного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів передбачає активну взаємодію між учнями й учителем (інтерактивне навчання), широке застосування проблемного викладення навчального матеріалу, пошукове та дослідницьке навчання, учнівські проєкти.

У цьому разі учень здобуватиме знання не як готовий освітній продукт, який треба лише засвоїти та відтворити на вимогу педагога, а внаслідок творчої співпраці з учителем та іншими учнями, що передбачає його самостійну, активну навчальну позицію. Це дає змогу відійти від зовнішніх стимулів, від мотивації навчання заради отримання хорошої оцінки (чи уникнення поганої), розглядати навчання як інструмент формування предметних і ключових (життєво важливих) компетентностей учня.

Знання перестають бути самоціллю і самоцінністю освіти та розглядаються як важливий інструмент формування компетентностей, необхідних для вирішення життєвих завдань (у навчальній, соціальній, професійній та інших сферах).

Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування, і здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

Оцінювання є невід’ємною частиною процесу навчання, яка інтегрує і відображає процеси викладання й учіння на основі взаємозв’язку. Учителю важливо розуміти особливості оцінювання школярів на початковому етапі. Воно є словесним і не допускає заміни оцінок іншими зовнішніми атрибутами (зірочками, смайликами тощо) оскільки вони лише підмінюють бальну форму. Оцінювання має переважно формувальний характер. Через твердження «Я знаю», «Я вмію» акцентуються навчальні досягнення учнів, розвивається здатність до самооцінювання, поступово збільшується відповідальність за власне навчання.

Формувальне оцінювання передбачає відстеження особистісного розвитку учнів та хід набуття ними навчального досвіду і компетентностей.

Формувальне оцінювання є інтерактивним оцінюванням прогресу учнів, що дає змогу вчителю відповідним чином адаптувати освітній процес. Використання формувального оцінювання дозволяє відстежувати особистісний поступ дитини, хід опанування нею навчального матеріалу та вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію особистості.

Особливістю формувального оцінювання є врахування індивідуальності кожної дитини, її темпераменту, особливостей сприймання інформації, стилю навчання тощо. Саме тому не можна порівнювати результати навчання різних учнів. Об'єктом для розгляду на уроці мають бути порівняння попередніх результатів учня з його наступними досягненнями. Варто помічати і надавати позитивний відгук навіть за маленький поступ уперед, похвалити за докладені зусилля, сприяючи тим самим формуванню впевненості школяра у власних силах, формуючи позитивне ставлення до самого себе. Саме тому вчитель має зосереджуватися не на помилках, а на досягненнях учня.

Для організації ефективного формувального оцінювання важливо створити доброзичливу атмосферу на уроці, в якій дитина не повинна боятися зробити помилку, а сприймати її як одну з можливостей навчатися. Вчитель має надати учням можливість зрозуміти, що він заохочує їх розмовляти іноземною мовою, усвідомлюючи ризик помилки, але вітає їхню сміливість, прагнення та зусилля. У такому разі учні відчуватимуть себе в безпеці і їх не буде лякати можливість нових «ризиків» та експериментів з іноземною мовою. Від майстерності вчителя залежить його вміння обирати не тільки відповідний інструмент для формувального оцінювання, розуміючи його як сильні так і слабкі сторони, але й пропонувати учневі адекватне його віку, спроможності та індивідуальним здібностям завдання. Серед інструментів формувального оцінювання доцільно використовувати *метод спостереження, лепбуки та мовне портфоліо*. Використання цих методів у комплексі надає більш повну картину навчання.

Метод портфоліо набуває все більшої популярності. Видавництво «Лібра Терра» випустило нове мовне портфоліо під назвою «Моє перше Європейське мовне портфоліо» з урахуванням вікової категорії дітей 6–7 років для учнів, які вивчають англійську, німецьку чи французьку мову. Кінцевим результатом має стати досягнення другокласниками рівня Pre-A1, задекларованого в новому Держстандарті початкової освіти та програмах Нової української школи. Опис і дескриптори для цього рівня знаходяться не тільки в українських програмах, але й у документах Ради Європи, які можна завантажити за посиланням: <https://rm.coe.int/1680697fca>. Європейське мовне портфоліо (ЄМП) для дітей 7–12 років сприятиме оволодінню ними прийомами і стратегіями глибинного учіння, формуванню навичок самоосвіти, які дозволять самостійно вдосконалювати отримані у школі знання і засвоювати нові мови відповідно до власних потреб у майбутньому.

На початковому етапі навчання мовне портфоліо передбачає збір колекції робіт учня/учениці як свідчення його/її успіхів і досягнень. Діти започатковують ведення портфоліо як особистого документа у вигляді папки з

переліком робіт та датою виконання. Папка поповнюється учнями спочатку під керівництвом вчителя приблизно двічі на місяць, а потім за власним бажанням учня / учениці. Приблизно раз у місяць школярі презентують свою роботу перед класом та вчителем, навчаючись розповідати про те, що вони вже вміють.

При оцінюванні навчальних досягнень початківців доцільно уникати стресових ситуацій чи змагань між учнями, оскільки процес формувального оцінювання має посилювати позитивне «я» дитини та підвищувати самооцінку кожного школяра в середовищі взаємодії та взаємоповаги, створених у класі.

Під час організації навчання загалом і контролю в початкових класах зокрема важливо створювати для учнів ситуацію успіху. Навіть невеличке досягнення надихає дітей. А вчитель, звичайно, завжди може знайти можливість запропонувати таку ситуацію, дати таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг вирізнитися з кращого боку; дуже важливо похвалою відмітити навіть ледь помітне просування вперед.

Діти дуже чутливі до оцінювання їх учителем. Молодші школярі мають характерну особливість сприймати оцінку за виконання якогось завдання як оцінювання себе, а тому негативну оцінку вони розуміють як вияв негативного ставлення до себе з боку вчителя. Враховувати цю вікову особливість, а також важливу роль початкової школи як «стартового майданчика» необхідно для того, щоб задати правильну «траєкторію польоту» не лише в навчальній діяльності, а й в особистісному розвитку.

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей;
- забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання;
- ознайомлення учнів із критеріями оцінювання;
- забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність;
- корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Оцінювання досягнень учнів необхідно спрямовувати на формування їх позитивної самооцінки. За сприятливих умов навчання і виховання в дітей починає формуватися адекватна самооцінка, яка стосується їхніх особистісних якостей, досягнень і можливостей. Створюючи такі умови, слід урахувати індивідуальні особливості кожного учня.

Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу учнів 3-го класу Нової української школи

Національний стандарт початкової школи та нові програми з іншомовної галузі націлюють на вдосконалення рівня володіння іноземною мовою, базуючись на вже досягнутому в 2-му класі рівні pre-A1 у напрямі наступного рівня A1. Досягнення цього рівня передбачається по завершенні початкової школи.

У 3-му класі продовжується імпліцитне вивчення граматичних явищ у контексті дитячих комунікацій, широке використання ритміко-пісенного та ігрового матеріалу, який допомагає не лише закріплювати мовленнєвий матеріал, а й створювати позитивний настрій на уроках.

Комунікативно-ігрова методика вивчення іноземних мов, створення траєкторії особистого успіху учня, формування вміння позитивно взаємодіяти в групі / класі є ключовими компонентами побудови освітнього процесу в 3-му класі. Основна ідея освітнього процесу на цьому етапі полягає у створенні ефективної програми мотивації молодшого школяра до вивчення іноземних мов та забезпечення оптимального розвитку кожного учня на основі педагогічної підтримки його особистості в умовах спеціально організованої іншомовної навчальної діяльності.

У 3-му класі дитина звикає до перебування в школі, а тому цей чинник втрачає безпосередню емоційну привабливість. Саме тому мотив до іншомовної діяльності варто підкріпити інтересом до змісту навчання, нових форм роботи.

Формування умінь позитивної взаємодії – важливий елемент навчання, який знаходить утілення в серії завдань НМК, що націлюють молодшого школяра на співпрацю з однокласниками під час виконання їх у парах і групах. Технологія співробітництва впливає на розвиток мотиваційного складника у структурі іншомовної навчальної діяльності та спонукає учнів до пошуків конструктивної моделі взаємодії в процесі спільного розв'язання завдань.

Спілкування учнів відбувається відповідно до сфер, визначених програмою. Система вправ і завдань для засвоєння навчального матеріалу представлена у підручниках та робочих зошитах, які за змістом і структурно пов'язані між собою та передбачають інтегровану навчальну діяльність, включно з аудіосупроводом та інтерактивними електронними додатками.

Відповідно до методичних засад комунікативно орієнтованого навчання, лексичні одиниці та граматичні структури вивчаються і відпрацьовуються не відокремлено, а в контексті комунікативних ситуацій. Новий мовний і мовленнєвий матеріал в 3-му класі вводиться за принципом «снігової грудки», відображаючи так званий *building-up approach* – підхід, що дає змогу будувати нове на вже засвоєному учнями матеріалі. Навчально-методичне забезпечення націлює на подальший розвиток первинних мовних знань та мовленнєвих умінь, навчаючи комбінувати засвоєний раніше матеріал з новим.

У мовному плані у НМК для 3-го класу запропоновано більший обсяг матеріалу для усвідомлення учнями звукового складу слів англійської мови.

Мовленнєвий матеріал представлений мовленнєвими зразками від речення до текстів діалогічного і монологічного характеру, які є водночас зразком для відтворення та схемою для побудови власного діалогу і складання власної розповіді.

Важливу роль у НМК для 3-го класу продовжують відігравати розігрування сценки, спрямовані на відтворення емоційно забарвлених діалогів та полілогів. Драматизації дають можливість залучити до активної діяльності найсором'язливіших, «тихих» учнів. Використання мотиву гри в актора не лише стимулює школяра до вивчення мови, а й допомагає йому долати психологічний бар'єр, виробляти вміння спілкуватися у колективі ровесників.

У підручнику для 3-го класу у центрі особливої уваги залишається навчання учнів читання іноземною мовою, у зв'язку з чим збільшено обсяг завдань для читання. Оскільки саме читаючи, учні ознайомлюються з матеріалом, що стає

базовим для розвитку подальшого усного мовлення. Під час розвитку вміння читати про себе метою є навчити розуміти зміст нескладних текстів, використовуючи, зокрема, і мовну здогадку. При цьому учням пропонуються завдання відреагувати на зміст тексту невербально (наприклад, вибрати з кількох речень ті, що відповідають змісту тексту) або вербально (наприклад, відповісти на загальні та спеціальні запитання).

Щодо письма, то в 3-му класі учні продовжують вчитися правильно писати слова, словосполучення, а також нескладні речення. Цьому сприятиме виконання вправ і завдань із робочого зошита, зокрема кросвордів, шарад і інших завдань навчально-ігрового характеру. Комплект для 3 класу одночасно ознайомлює учнів із комунікативно-функціональним блоком письмової діяльності, а саме з написанням елементарного запрошення, поздоровлення, листа, записки, повідомлення.

Послідовний системний розвиток усіх складників комунікативної компетентності неможливий без формування в учнів мотивації до спілкування іноземною мовою. Створення психологічних і дидактичних умов для розвитку в школярів бажання вивчати іноземну мову є особливо важливим на етапі молодшого шкільного віку. Із точки зору соціокультурного розвитку учнів, доцільним є вивчення ними соціокультурного портрета країни – носія мови, розвиток уміння описувати іноземною мовою реалії життя власної країни, формування уявлень про загальнолюдські цінності. Тому на сторінках підручника пропонується порівняти звичаї, за якими відзначають свята у країнах виучуваної мови, із тими, які побутують в Україні. Наявність матеріалу для екстралігвістичної діяльності сприяє розвитку в дітей уявлення про навколишній світ і допомагає ознайомити їх з елементами культури міжнаціонального спілкування.

Мікродіалог культур у підручнику для 3-го класу відбувається через особисті стосунки персонажів підручника, через їхній обмін повідомленнями та інші види спілкування. Ознайомлюючись із подіями в житті один одного, почуттями і враженнями, а також ставленням до різних явищ, учні дізнаються про елементи реалій життя в різних країнах.

Крім навчальних текстів і тренувальних вправ, у навчальному комплекті вміщено достатню кількість творчих та прикладних розвивальних завдань для використання у навчально-ігровій діяльності третьокласників, для долучення їх до власного мовного портфеля.

Технологія учнівського мовного портфеля дозволяє заохочувати третьокласників добирати власні найкращі роботи і презентувати власні успіхи іншим. Поступово заповнюючи його сторінки, учень вчиться досягати багатокультурність і багатомовність оточуючого світу, розмаїття іноземних мов, відчуття себе громадянином власної країни, а також роздумувати над важливістю вивчення іноземних мов для задоволення особистих інтересів і потреб, зокрема для здійснення комунікації з ровесниками з інших країн. За допомогою мовного портфеля відбувається первинне усвідомлення процесу навчання іноземної мови та самоусвідомлення у ньому. З допомогою вчителя третьокласник вчиться проєктувати власні цілі, спостерігати за власними діями

та успіхами, презентувати власні роботи та формувати первинні демонстраційні уміння. Так відбувається становлення метакогнітивної діяльності, від подальшого розвитку якої залежить формування умінь самостійної роботи в іншомовному навчанні, впевненість у власних діях, уміння ставити і досягати власні цілі на наступних етапах. Самоусвідомлення і самостереження є першим кроком до формування первинних умінь самооцінювання в подальших класах, відправним пунктом траєкторії, націленої на розвиток учнівської автономії на старшому етапі середньої школи, що є необхідним умінням та умовою для успішного навчання її випускників у майбутньому.

Вивчення іноземних мов у 2020-2021 навчальному році буде здійснюватися за декількома Державними стандартами та типовими освітніми програмами, а саме:

- **для учнів 1-3 класів** – за новим Державним стандартом початкової освіти, затвердженим Постановою КМУ від 21.02.2018 №87, «Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О. Я. Савченко» та «Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна»;

- **для учнів 4 класів** – за Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим Постановою КМУ від 20.04. 2011 №462 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти I ступеня (початкова освіта), затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 №405;

- **для учнів 5-9 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим Постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (базова середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» та затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 №408;

- **для учнів 10-11 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого Постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 407.

Відповідно до нового Закону України Типова освітня програма визначає: загальний обсяг навчального навантаження; орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення, які подані в рамках навчальних планів. Як і в попередні роки, заклад освіти має право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається закладом освіти залежно від умов для такого вивчення *самостійно*.

Залишається чинним **наказ Міністерства від 07.08.15 № 855 «Про внесення змін до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів», згідно з яким збільшено години на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової**. Рішення про збільшення годин на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової на всіх ступенях освіти приймається залежно від наявності умов для такого вивчення закладом освіти *самостійно*.

Типові освітні програми з іноземних мов містять низку тем і питань, що безпосередньо пов'язані з проблематикою інтегрованих змістових ліній. Програми не обмежують смислове та лінгвістичне наповнення інтегрованих змістових ліній, а лише пропонують орієнтовні шляхи їх реалізації. Вчителі можуть наповнити новим міжпредметним змістом й інші теми, створювати альтернативні можливості для поєднання різних знань та умінь, а також навчальних методів із метою формування ключових життєвих умінь та досягнення цілісності навчальної програми й освітнього процесу відповідно до потреб певного класу.

Руслана КУШНЕРУК,
*методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОІППО*

Надія ЧУМАК,
*методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОІППО*

ЗМІЩАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

*Недостатньо отримувати знання,
їх слід застосовувати.
Недостатньо бажати,
необхідно – діяти.
Йоганн Вольфганг фон Гете*

Реформа освіти в Україні, впровадження нових освітніх стандартів, новий «Закон про освіту» стимулюють формування нових підходів і розробку принципово нових критеріїв якості навчання. Усе більшого розвитку набувають нові освітні технології, засновані на ефективному використанні в навчальному процесі інноваційних засобів і методів передачі знань. Одна з головних проблем упровадження інноваційного навчання – вибір оптимального співвідношення найкращих традицій існуючої освітньої системи, сучасних педагогічних інновацій та інструментарію інформаційно-комунікативних технологій.

Нові підходи до навчання вимагають новітніх засобів, здатних привнести в навчальний процес елемент новизни, підвищити навчальну мотивацію здобувачів освіти, що призведе до формування компетентної особистості здатної до самостійного пошуку знань та їхнього вмілого застосування у реальних життєвих ситуаціях і саме нові освітні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної

роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяють реалізовувати принципово нові форми і методи навчання. Зокрема, до останніх можна віднести інформаційно-комунікативні технології як одну зі складових **змішаного навчання** (від англ. «*blended learning*»), що здатне активізувати розумову діяльність, сприяє розширенню кругозору учнів, поглибленню їхніх знань про навколишній світ, розвитку мовлення і мислення, ефективності та продуктивності процесу навчання, забезпечують інноваційність, мобільність та інтерактивність заняття.

Змішане навчання – це поєднання декількох підходів до навчання. Основна мета такого навчання полягає в об'єднанні переваг традиційного класно-урочного та дистанційного організації процесу навчання. Змішане навчання – це методика формальної освіти, згідно з якою учень / учениця засвоює певну частину матеріалу онлайн, частково самостійно керуючи своїм часом, місцем, шляхом і темпом навчання, а іншу частину вивчає у шкільному класі. При цьому всі активності впродовж вивчення того чи іншого предмета логічно пов'язані між собою, а як результат – учень отримує цілісний навчальний досвід.

Основними елементами моделі змішаного навчання є лекції та практичні заняття, практичні завдання, навчальні матеріали (підручники, методичні посібники), онлайн-спілкування (чат, форум, e-mail), індивідуальні та групові онлайн-проекти, аудіо- та відеолекції тощо).

При змішаному навчанні вчитель, як і раніше, залишається в центрі освітнього процесу, але за допомогою нових методик і технічних засобів він робить освітній процес більш цікавим та ефективним. Модель змішаного навчання, будучи поєднанням традиційної й електронної моделей, підкреслює переваги і компенсує недоліки кожної з них. Слід розуміти, що педагогам потрібна спеціальна підготовка, перш ніж вони почнуть упроваджувати моделі змішаного навчання у своїх класах. Роль учителя у змішаному навчанні змінюється: він перестає бути тільки транслятором знань, а перетворюється на наставника, який модерує діяльність дитини, радить, що їй необхідно зробити, переглянути, опрацювати, тобто планує діяльність класу, керує проектами, які створюють окремі учні або учнівські групи.

Перед педагогами постануть нові завдання: індивідуалізувати навчальну діяльність, почати орієнтуватися на результат. Сам учитель перестає бути просто «носієм знань», а перетворюється на фахівця з управління діяльністю учнів, педагогічного дизайнера, менеджера (у кращому сенсі цього слова!). Технологія змішаного навчання включає в себе низку інтерактивних методів, форм і прийомів, використання ІКТ, навчальних ресурсів, електронних підручників та вчить учнів працювати з новітніми розробками. Це все сприяє розвитку в учнів критичного мислення, виробленню необхідних навичок, які відповідають сучасним потребам ринку праці, формуванню потреби і спроможності навчатися впродовж життя через зміст навчального предмета.

Перевагою використання змішаного навчання у вивченні іноземних мов є можливість спілкування з носіями мови як у режимі онлайн (чати, конференції), так і в режимі офлайн (електронна пошта, блоги), дотримуючись алгоритму роботи, яку рекомендує вчитель. В учнів є також можливість працювати з

аутентичними текстами іноземною мовою, статтями з найновішою інформацією, яка стосується кола їхніх професійних інтересів, знайомитися з культурними особливостями іншого лінгвосоціуму, різноманітними стилями спілкування, регіональними особливостями мови, зануритися в мовну атмосферу.

Технологія навчання за допомогою змішаного формату будується за схемою:

- **онлайн** – під час першого етапу учні опрацьовують теоретичний матеріал самостійно, фіксують незрозумілі моменти, які потребують пояснення педагога; закріплення інформації відбувається у будь-який зручний для учня час та місце;

- **офлайн** – учні обговорюють пройдений матеріал в аудиторії, з'ясовують незрозуміле; учитель застосовує різні методи гейміфікації для можливості відтворення інформації аудиторією.

Таким чином, учні стають активними учасниками пошукової діяльності, експериментаторами, експертами в різних галузях, користувачами медійного контенту з аналітичним підходом та розвиненим критичним мисленням, інтерв'юерами (особами, які ставлять влучні та правильні запитання). У моделі змішаного навчання важливо використовувати практичні завдання з реальним контентом.

Ще один виклик системи змішаного навчання – використання технологій у навчанні. Оскільки система змішаного навчання передбачає онлайн-частину, здобувачам освіти знадобиться доступ до інтернету та електронні пристрої для роботи. Учні можуть самостійно опрацьовувати новий граматичний та лексичний інструментарій у форматі рецептивних вправ (спрямованих на сприйняття інформації) на базі матеріалів, розміщених на навчальній платформі, спеціальному сайті чи в іншому освітньому середовищі, а під час занять – виконувати тренувальні вправи, щоб сформувати іншомовну комунікативну компетентність. Для опрацювання навчального матеріалу з іноземних мов доцільно скористатися можливостями безкоштовних онлайн-платформ, які охоплюють мовні рівні від А1 до В2 та містять завдання відповідно до тем, зазначених у навчальних програмах.

Для змішаного навчання характерні як традиційні засоби навчання (підручники, посібники, графічні засоби (схеми, плакати тощо), лабораторне обладнання, роздаткові матеріали та технічні засоби навчання), так і інноваційні, характерні для електронного навчання (електронний підручник, бази даних (мультимедійних ресурсів, відеохостинги, електронні каталоги статей тощо), інформаційно-пошукові системи мережі Інтернет, прикладне програмне забезпечення навчального призначення, мережеві сервіси і додатки (соціальні мережі, соціальні закладки, сервіси візуалізації інформації: майндмепінг, інфографіка, сторітелінг, скрайбінг тощо, сервіси для спільної роботи над документами тощо)). Базовий матеріал викладається на уроках у класі, а розширений і поглиблений учні засвоюють у процесі електронного навчання. Важливо, щоб уроки проходили у формі презентацій, захисту проєктів, дебатів або дискусій між учнями або між учителем і учнями. Електронний блок повинен містити проєкти для роботи в групі, творчі, практичні завдання, довідкові

матеріали і посилання на матеріали в мережі Інтернет, перевірочні тести, а також завдання підвищеної складності для обдарованих учнів.

Тому на сьогоднішні змішана форма навчання є оптимальним варіантом організації освітнього процесу у навчальних закладах і має **низку очевидних переваг**:

- модульний принцип побудови програми комбінованого навчання дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам учнів;

- різносторонній виклад матеріалу полегшує учням його сприйняття, а сучасні засоби навчання і комунікаційні технології оптимізують процес вироблення необхідних навичок практичного застосування набутих знань;

- попри те, що змішане навчання є до певної міри індивідуалізованим, воно вимагає більшої універсальності викладу навчального матеріалу, що робить його придатним для широкого кола учнів з різним рівнем підготовки та мотивації;

- інтернет-зв'язок забезпечує наявність одночасного доступу до набагато ширшої аудиторії, що неможливо зробити в умовах традиційного навчання;

- поєднання традиційної та онлайн-форм навчання дає можливість учням, які не змогли чи не встигли опрацювати навчальний матеріал, надолужити пропущене або вдосконалити свій рівень знань самостійно, за необхідності звертаючись за консультацією до викладача або однокласників у дистанційній формі, тобто учень має змогу вчитися, перебуваючи в будь-якому місці та в будь-який зручний для нього час;

- зручний темп навчання, висока швидкість оновлення навчальної програми, можливість користуватися різноманітними мультимедійними засобами та великою кількістю джерел інформації у поєднанні з традиційною системою контролю знань за менших затрат коштів вигідно відрізняють програми змішаного навчання від програм електронного чи дистанційного навчання.

- зменшує навчальне навантаження учнів;

- розвиває навички самостійного навчання й самоконтролю.

Під час засвоєння та впровадження методик змішаного навчання заклади загальної середньої освіти можуть стикатися з певними **труднощами**:

- створення необхідної навчальної інформації,

- перетворення її в електронний освітній ресурс;

- розробка засобів передачі його з максимальною ефективністю учням;

- контроль виконання з боку вчителя.

Зважаючи на викладене вище, можемо констатувати, що в разі ретельного планування освітнього процесу та обґрунтованого добору засобів, змішане навчання може бути набагато ефективнішим, ніж інші форми навчання і дає учням більше шансів навчатися і здобувати якісні знання.

Аналізуючи всі переваги змішаного навчання, потрібно зазначити, що «*blended learning*» навчає учнів організовувати і планувати роботу самостійно, отримувати та аналізувати знання, шукати і відбирати інформацію, приймати рішення, формувати навички презентації проектів. **Модель змішаного навчання не передбачає радикальної відмови від класичної освітньої моделі**, оскільки

очна освіта дає важливі мовні, соціокультурні навички, мовленнєві вміння, має емоційну складову.

Отже, змішане навчання – це не просто використання технічних засобів навчання, тобто механічне додавання сучасних інтерактивних технологій до традиційних, а якісно новий підхід, що трансформує структуру й зміст навчання, змінюючи традиційні ролі вчителя та здобувача освіти, а водночас і навчальне середовище.

Організація дистанційної частини в ході змішаного навчання іноземних мов

Дистанційне навчання – це перебудова вчительської діяльності та гнучкість, можливість роботи через онлайн-платформи з використанням методики змішаного навчання. Для опрацювання навчального матеріалу з іноземних мов доцільно скористатися можливостями безкоштовних онлайн-платформ, які охоплюють мовні рівні від А1 до В2 та містять завдання відповідно до тем, зазначених у навчальних програмах.

Планування й організація онлайн-уроків

Плануючи онлайн-уроки, варто пам'ятати просте правило: «Менше – означає більше». Кожна активність онлайн, як відомо, потребуватиме більше часу, ніж у звичайному класі. На початку і протягом будь-якого заняття можуть виникати невеликі проблеми з підключенням пристроїв, звуком, камерою, онлайн-інструментами. Заплануйте 2-3 хвилини на початку уроку для того, щоб переконатися, що всі підключилися, чують і бачать. Передбачте певну кількість часу на непередбачувані ситуації, як-от нестійкий інтернет-зв'язок, «зависання» програми тощо.

Оскільки учні звичні до роботи з підручниками, доречно використовувати їх і під час онлайн-уроків. Хоча, очевидно, певні активності потребуватимуть значної адаптації. Наприклад, можливо, недоцільно пропонувати учням просто читати підручник або слухати великі тексти під час уроку в ZOOM. Натомість, варто застосувати елементи «перевернутого класу» і попросити учнів прочитати або прослухати текст до уроку, а час на уроці витратити на обговорення та виконання різноманітних завдань.

Опрацювання граматики та лексики можна здійснювати за допомогою підручників, дошки або PowerPoint. Чимало вчителів також діляться документами Google або файлами Microsoft OneNote, з якими учні працюють спільно. Маючи посилання, та використовуючи спільний доступ до екрана, учні можуть бачити доробки один одного. Учні також можуть писати в зошитах і демонструвати роботу через камеру. Учителі також можуть використовувати традиційні засоби навчання – картки, показуючи їх на камеру.

Інструменти для проведення онлайн-уроків та інструкцій

- Google як пошукова система розширила можливості безкоштовного використання Hangouts Meet for GSuite для освіти;
- можна записати відеоурок і зберегти його на GoogleDrive, а після цього поділитися ним через GoogleClassroom;

- уроки через Skype, наприклад, premium пакет Skype, дозволяє підключати до 30 осіб і мати зв'язок хорошої якості – це непоганий перехідний етап для вчителів, які звикли до фронтальної роботи;
- якщо вчитель уже мав досвід роботи із платформами Kahoot, Quizizz, IDroo, Migo тощо, то він зможе швидко підібрати (чи розробити власні) завдання для своїх класів на самостійне опрацювання.

Складові моделі дистанційного уроку

1. **Мотиваційний блок.** Мотивація – необхідна складова дистанційного навчання, яка повинна підтримуватися впродовж усього процесу навчання. Ключове значення має конкретна мета, яка ставиться перед учнями. Мотивація швидко знижується, якщо рівень поставлених завдань не відповідає підготовці учня.
2. **Інструктивний блок** (інструкції і методичні рекомендації).
3. **Інформаційний блок** (система інформаційного наповнення).
4. **Контрольний блок** (система тестування і контролю).
5. **Комунікативний та консультативний блок** (система інтерактивної взаємодії учасників дистанційного уроку з учителем і між собою).

Орієнтовна структура дистанційного заняття (з використанням можливостей Google Classroom)

1. **Вступ.** Умотивуйте активну діяльність школярів, використавши «гачок» для привернення уваги (lessonhook): реакція на візуальне джерело (ілюстрацію, фото); цікава цитата або жарт; запитання дня (усно або письмово); таємничий предмет тощо.
2. **Презентація вчителя.** Подайте учням новий матеріал, використовуючи елементи візуалізації (короткі відео, відеопрезентації, презентації з аудіосупроводом тощо). Проводьте керовану діяльність, спонукайте учнів ставити запитання.

Важливо:

- Якщо записуєте власні відео, робіть їх короткими та поєднуйте з практичними вправами (деякі учні сьогодні й так чимало часу проводять у віртуальному світі). Для запису коротких відео можна скористатися безкоштовними платформами Loom або Zoom.

- Розкриваючи нову тему, давати нові знання, провокувати появу нових думок можна, використовуючи: тематичний контент Youtube (тематичні відео, короткі ролики, освітні канали, фільми BBC або National Geographic та ін.); інфографіку; аудіокниги або подкасти, інтерв'ю з цікавими людьми.

3. **Інтерактивні заходи:** мозкова атака (користуйтеся Padlet й іншими ресурсами); ігри (за допомогою Kahoot, Quizlet, Jeopardy Labs та ін.); аудіювання, перегляд відео тощо.

4. **Рефлексія та закінчення:** зворотний зв'язок, анкетування учнів, самооцінювання учнів, «вихідний квиток» – підсумки вивченого за день тощо.

Організація віртуального онлайн-середовища

Платформами для онлайн-навчання можуть слугувати спеціальні віртуальні навчальні середовища (Moodle та його аналоги); освітній портал «Нові знання», онлайн-додатки типу Mind Map; учительських сайтів, готові освітні платформи. Важливо, щоб на такій платформі були різноманітні освітні ресурси у вигляді:

- інтерактивних робочих аркушів;
- інтерактивного навчального відео;
- інструментів формуючого оцінювання;
- інших дидактичних одиниць.

Використання або створення учителем авторської онлайн-платформи має забезпечити ефективність і привабливість навчання. У такому режимі також необхідно забезпечити постійний зворотний зв'язок. Отже, вчителю важливо запланувати і здійснювати моніторинг, аналіз та корекцію роботи учнів на онлайн платформі.

Вибір платформи для проведення уроків

Існує достатня кількість платформ на вибір, кожна з яких має свої переваги та недоліки, і перехід на кожен з них може зайняти певний час. Зважаючи на те, що вчителям, як відомо, потрібно багато часу на спілкування з учнями у межах свого навантаження (декілька паралелей та декілька класів на паралелі), то, звісно, найкраще орієнтуватися на відносно просте програмне забезпечення.

Якщо вчителі вже відвідували вебінари або онлайн-конференції, то вони мають уявлення про те, як проходить урок, навіть якщо їм ще не довелося проводити їх самостійно.

Для уроків в онлайн-режимі характерні такі риси:

- можливість і вчителю, і учням використовувати аудіо- та відеоінструменти, щоб бачити і чути один одного;
- функція «підняти руку» для звернення до вчителя / учня;
- функція «включити» або «виключити» мікрофон вчителя / учня;
- функція «чат», де можна писати запитання або зауваження;
- функція «інтерактивна біла дошка»;
- функція «поділитися» екраном (слайдами, документами тощо) вчителя чи учнів;
- функція «створення виділених зон» для парної або групової роботи.

Пропонуємо перелік популярних платформ:

Skype – надзвичайно популярний інструмент, знайомий багатьом учителям і учням, хоча він і не має функцій «інтерактивної білої дошки» та виділених зон, а також має обмеження у кількості учасників у безкоштовній версії.

Skype дає змогу налагодити відеозв'язок, текстовий чат, обмін екраном та запис, а також пропонує додаткові функції, наприклад, «зустрітися зараз», що дозволяє вчителям об'єднати всіх учнів в одну групу. Серед «мінусів» – 1) не всі користуються Skype, він потребує створення облікового запису, що може призвести до розголосу персональних даних; 2) безкоштовна версія Skype дозволяє об'єднати в групу лише до 10 осіб.

[Zoom](#) – надзвичайно популярна серед учителів платформа із повним комплектом ознак, наведених вище. Вона безкоштовна для уроків «один на один» та для групових занять (до 40 хвилин).

Платформа **ZOOM**, з якою працюють сьогодні чимало шкіл в усьому світі, є безкоштовною для використання впродовж 40 хвилин, але для організації навчання великої кількості класів протягом довшого часу школі потрібно буде оплачувати користування цією платформою. Однією із переваг ZOOM є те, що учням не обов'язково створювати обліковий запис і публікувати власні контактні дані. Для приєднання достатньо натиснути на посилання і ввести пароль. ZOOM має функцію «сесійні зали», що дозволяє організувати парну та групову роботу.

[AdobeConnect](#) та [WizIQ](#) мають ще більше характеристик. Вони потребують підписки та оплати, але при цьому мають безкоштовні пробні версії. Детальніше про ці платформи пропонуємо ознайомитися нижче.

Якщо вчителі мають обліковий запис Google, наприклад, користуються Gmail, то вони мають безкоштовний доступ до **Google Meet** (раніше Google Hangouts), який дозволяє встановити безпечний голосовий або відеозв'язок зі 100-а особами одночасно. Google також має вбудовану платформу Google Classroom, якою можна скористатися як для синхронного, так і асинхронного навчання.

Отже, обираючи будь-яку платформу, необхідно ознайомитися з інструкціями, приєднатися до групи користувачів, уважно передивитися навчальні відео. Лише після цього можна самостійно випробувати функції у ролі вчителя, щоб засвоїти необхідні дії, а у майбутньому – поступово опанувати весь функціонал.

Підтримка контакту з учнями

Учителі, які працюють з окремими учнями, або з невеликими групами, підтримують зв'язок за допомогою електронної пошти, Viber, WhatsApp або Slack. Але якщо вчителю потрібно задати домашнє завдання, надіслати документ, запропонувати тест, краще обрати навчальну платформу, серед яких: [Google Classroom](#), [Human Школа](#), [Edmodo](#) та ін.

Попитом користуються добре відомі інструменти комунікації та зворотного зв'язку, які сприяють незалежному учінню. Серед безкоштовних програм варто виокремити:

- [Padlet](#) – інтерактивна дошка, на яку можна додавати фото, тексти, документи, аудіо/відео записи;
- [Flipgrid](#) – відеозона, де можна розміщувати відео із завданнями для учнів, які зі свого боку можуть створити свої відеоматеріали;
- [Actively Learn](#) – можливість додавати запитання або нотатки до статті, або ділитися посиланнями на вебсайт і читати коментарі учнів;
- [Quizlet](#) – створення електронних карток і вікторин для вивчення нової лексики;
- [Storybird](#) – можливість створення з учнями цікавих навчальних книг з ілюстраціями, які можна анонімно поширити в Інтернеті.

Перше питання, яке виникає, – «Яким способом – синхронним чи асинхронним – вчителі планують скористатися?», тобто, чи буде вчитель використовувати онлайн-викладання, щоб одночасно зібрати клас у віртуальній аудиторії (синхронно) або буде відправляти учням роботу та просити їх звітувати про її виконання (асинхронний).

Зрозуміло, що для організації онлайн-навчання окрім інтернет-платформи знадобиться підключення до мережі Інтернет. Розповсюдженою технологією є Wi-Fi, яка зазвичай забезпечує надійний зв'язок, однак у випадку масового підключення її пропускна здатність може бути недостатньою. Зважаючи на це, бажано підключити комп'ютер до кабельної мережі, що надасть стійкіший зв'язок.

Ефективне синхронне онлайн-навчання потребує аудіо- та відеозв'язку. Мікрофони, динаміки і камери здебільшого вбудовані у ноутбуки, смартфони, планшети, проте вони не завжди можуть забезпечити якісний звук, а як наслідок – варто використовувати гарнітуру.

Зворотний зв'язок

Здійснення зворотного зв'язку, зокрема отримання відповідей, відгуків, коментарів, може виявитися найскладнішим. Деякі платформи мають функції, які можуть стати в пригоді. Так, *функція «піднести руку»* допомагає з'ясувати, хто з учнів готовий відповідати. Крім того, учні можуть писати на дошці або анотувати слайд, відповідати в чаті. Щоб уникати ситуацій, коли один учень розмовляє упродовж тривалого часу, необхідно насамперед узгодити певні правила / протоколи онлайн-спілкування. *Функція «сесійні зали»* дозволяє об'єднати учнів у пари або групи та здійснювати моніторинг виконання завдання кожною окремою парою або групою.

Допомога учням в онлайн-навчанні

Розпочинаючи онлайн-навчання, не залучайте учнів одразу до виконання складних проєктів. Спочатку переконайтеся, що вони вміють користуватися онлайн-інструментами. Сплануйте декілька простих активностей, які мають на меті ознайомитися із роботою платформи, наприклад:

- *«Дошка оголошень для спілкування»* – дайте учням завдання із читання «упорядкувати інструкції» щодо публікацій на дошці оголошень, а потім попросіть їх розмістити свої відповіді на дошці.

- *«Сесійні зали»* – попросіть учнів зайти у свою групу і разом із партнерами відповісти на короткий опитувальник «Знайомство» або «Зустріч після довгої перерви».

- *«Електронна пошта для спілкування»* – розпочніть із короткого представлення або обговорення того, чим ви займалися від моменту останньої зустрічі й дотепер. Переконайтеся, що учні знають про *функцію «відповісти всім»*.

- *Функція «Піднести руку»*. *Проведіть швидку розминку «Піднесіть руку, якщо ...»*. Наприклад, «Піднесіть руку, якщо ви прочитали цікаву книгу», «Піднесіть руку, якщо ви встали до семи ранку» тощо.

Ці завдання мають чіткі мовні цілі, тому учні все ще вмотивовані виконувати їх. Однак їх справжній намір – допомогти учням призвичаїтися до роботи на онлайн-платформі. Якщо із самого початку ви не впевнені в тому, що учні опанували онлайн-інструменти, це може зашкодити подальшому навчанню, відволікаючи дітей технічними питаннями.

Розвиток впевненості під час роботи в мережі Інтернет

Однією з особливостей онлайн-навчання є те, що багато хто почувається впевненіше, працюючи онлайн. Ті, хто зазвичай соромиться виступати навіть перед невеликою аудиторією наживо, можуть викласти повідомлення у соцмережі для всього світу. Але це можна легко зруйнувати, якщо не бути обережним зі зворотним зв'язком, адже без взаємодії віч-на-віч, заохочуючого виразу обличчя зауваги можуть сприйматися як різка критика. Тож, будьте гуманними:

- поєднуйте загальну та особисту похвалу, навіть коротке миттєве повідомлення, на кшталт «Молодці! Справилися із ...» може сприяти підвищенню впевненості;
- уникайте негайних виправлень публічно, це можна зробити у приватних повідомленнях;
- заохочуйте взаємодію на дошці оголошень, ставлячи завдання, які потребують публікацій на дошці та відгуків на них;
- узгодьте з учнями правилами етикету стосовно спілкування і співпраці онлайн, особливо щодо взаємовиправлення та взаємооцінювання.

Чіткі інструкції

Необхідність надання чітких інструкцій може здаватися очевидною, але оскільки здійснювати моніторинг роботи учнів під час онлайн-уроків набагато складніше, чіткі інструкції стають ще важливішими:

- у ході інструктування учнів не поспішайте;
- переконайтеся, що всі зрозуміли завдання;
- обговоріть з учнями намір активності, по можливості, продемонструйте, що треба зробити / наведіть приклад;
- надавайте інструкції покроково, по можливості – із візуальною підтримкою;
- обов'язково перевірте, як учні зрозуміли ваші інструкції.

Усе це дозволить уникнути втрати мотивації, коли учні відчують, що вони витратили час даремно, роблячи щось не так.

Особливості дистанційного оцінювання навчальної діяльності учнів

- використання опитувальників та їх адаптація;
- підготовка розгорнутих запитань на перевірку засвоєння матеріалу;
- забезпечення послідовності у чергуванні викладання матеріалу та інтерактивного опитування;
- додаткова увага до самооцінювання учнями власної навчальної діяльності;

- достатній час на відповіді учнів;
- анонімне опитування учнів (за потреби);
- використання оцінювання як інструменту кращого розуміння процесу учіння;
- заохочення конструктивної критики (що працює, що не працює) з боку учнів.

Використання сервісів Google дає змогу розширити вміння учнів самостійно працювати. Сервіс **Classroom** дає можливість по-новому переформатувати як домашнє завдання (використовуючи тестові завдання, відео, аудіо), так і сам урок. Робота в Classroom – підвищення мотивації до навчання та засвоєння навчального матеріалу. **Google Клас** уможлиблює вчителям швидко створювати, урізноманітнювати й упорядковувати завдання; встановлювати зворотний зв'язок; легко спілкуватися з усім класом та з кожним учнем/ученицею окремо. Всі виконані завдання учнів автоматично зберігаються на Google Диску, що дозволяє за потреби неодноразово переглядати їх.

У Google Класі можна працювати з **Google Документами, Google Диском, Gmail, YouTube**, завантажувати аудіо- та відеоматеріали. Вчителі можуть робити оголошення, ставити запитання, коментувати роботу учнів у реальному часі, а також відслідковувати виконання завдань, перевіряти та оцінювати роботу. Учні дізнаються, яку роботу їм потрібно виконати, на сторінці завдань. Для учнів Google Клас веде облік виконаних та невиконаних завдань, а також оцінок та коментарів.

Нині наявна достатня кількість сервісів обміну повідомленнями, як-от **WhatsApp, Viber, Messenger** тощо. Будь-який із них можна ефективно використати і для дистанційного навчання мови.

Зразки інтерактивних завдань за матеріалами (Oxford University Press)

Пропонуємо кілька адаптованих порад-завдань щодо використання сервісу WhatsApp, зокрема функцій «текст», «фото», «відео», «аудіо», «смайлики».

Заповнення пропусків

Учень / учениця переглядає підручник і вибирає речення. Записує речення у WhatsApp повідомленні, але пропускає одне слово, поставивши знак підкреслення (_) на його місці. Потім надсилає повідомлення однокласнику/однокласниці. Адресанту потрібно надіслати у відповідь пропущене слово.

Речення з помилками

Учень / учениця переглядає підручник і вибирає речення. Записує речення у WhatsApp повідомленні, але робить граматичну, орфографічну або лексичну помилку. Потім надсилає повідомлення однокласнику / однокласниці для перевірки. Адресанту потрібно надіслати у відповідь виправлене речення.

Викресли зайве

Учень / учениця записує у WhatsApp повідомленні чотири слова, одне з яких відрізняється від інших трьох. Потім надсилає повідомлення однокласнику /

однокласниці. Адресанту потрібно надіслати у відповідь зайве слово і пояснити свій вибір.

Дистанційне інтерв'ю

Учень / учениця робить аудіо запис запитань, які хоче поставити однокласникам. Після цього по чергово надсилає запис однокласникам. Адресанти роблять аудіозапис відповідей на запитання.

Аудіощоденник

Учні / учениці роблять аудіозаписи розповідей про те, що вони роблять протягом дня. Прослухавши записи один одного, вони можуть порівняти чим їхні заняття схожі чи несхожі.

30-секундна відеопрезентація

Учні / учениці готують і записують 30-секундну відеопрезентацію на обрану тему і надсилають однокласникам.

Путівник

Учні / учениці записують коротке відео про місце, яке вони добре знають. Це може бути їхній будинок, мікрорайон, школа тощо. До відео додаються коментарі.

Опиши процес

Учні / учениці обирають добре знайомий їм процес, наприклад, приготування бутерброда. Фотографують кожен етап і описують його.

Роби те, що я кажу

Учень / учениця записує та надсилає однокласникам аудіоінструкції до дій, які потрібно виконати. Однокласникам потрібно продемонструвати розуміння інструкцій, записавши селфі відеодій, описаних в інструкціях.

Історія у смайликах

Учні / учениці обирають чотири смайлики і надсилають їх однокласникам. Адресантам потрібно написати дуже коротку розповідь, яка містить усі чотири слова / поняття, які відповідають цим смайликам.

Онлайн-навчання у багатьох аспектах відрізняється від традиційного, але загалом багато чого з того, що вчителі роблять на уроці в класі, можна перевести в режим онлайн. Усе залежить від розуміння функціоналу платформи і підходів до навчання, які ці інструменти забезпечать.

Аналіз навчальної діяльності учнів

Навчальна діяльність	Особливості, ефективність, рівень мотивації учнів
Подача матеріалу та завдань через месенджери, електронну пошту, соціальні мережі або шкільні сайти	- використовується переважно для повторення вже вивченого матеріалу; - недостатньо ефективно без встановлення надійного зворотного зв'язку і мотивації учня

Розміщення записаних відеоуроків на ТВ або YouTube каналах	<ul style="list-style-type: none"> - учні є пасивними учасниками перегляду, тому така форма роботи є недостатньо ефективною та мотивуючою; - може стати корисним у поєднанні з іншими видами навчальної діяльності
Самостійне опрацювання учнями матеріалу друкованих / електронних підручників або інших джерел та спілкування з учителями під час відеоконференцій	<ul style="list-style-type: none"> - доволі ефективна форма роботи; - вважається елементом «перевернутого» навчання
Самостійне опрацювання учнями матеріалів підручника та електронних ресурсів, виконання завдань та отримання відгуків від учителів	<ul style="list-style-type: none"> - ефективна форма роботи за умови залучення низки онлайн-інструментів
Самостійне опрацювання учнями навчальних матеріалів на спеціалізованій платформі з можливістю виконання інтерактивних завдань і здійснення зворотного зв'язку	<ul style="list-style-type: none"> - досить ефективна форма роботи; - надає можливість створити індивідуальний навчальний кабінет учня; - дозволяє працювати в узгодженому з вчителями режимі; - має технічну підтримку платформи; - мотивує учнів і сприяє взаємодії учитель-учень

Отже, змішане навчання є однією із найбільш актуальних освітніх технологій сьогодення, оскільки дає змогу скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного класу. Воно надає здобувачам освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок, а вчителям в свою чергу дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання.

Марія ЛАВРЕНЧУК,
*методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Українська освіта в умовах викликів

Сучасна соціально-філософська теорія, що розглядає важкопрогнозовані та рідкісні події, котрі мають значні наслідки, на кшталт пандемії коронавірусу Covid-19, глобальних катаклізм, здобула назву «Чорний лебідь». Автор цієї теорії Нассім Ніколас Талеб у своїй книзі «Чорний лебідь: вплив надто неймовірного» зауважує: «Те, що я називатиму Чорним лебедем (і писатиму з великої літери), – це подія, яка відповідає таким трьом ознакам.

По-перше – вона *виняткова*, абсолютно несподівана й ніщо в минулому її не обіцяло.

По-друге, вона справляє колосальний вплив (на відміну від власне птаха).

По-третє, людська природа змушує нас вигадувати їй пояснення *заднім числом*, тобто подія починає виглядати зрозумілою й передбачуваною».

Важливі проблеми траєкторій сучасного освітнього простору, який переживає виклики в умовах пандемії коронавірусу, в умовах карантину, на думку Д. Дроздовського, наукового співробітника інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, кандидата філологічних наук, такої освіти та реальності, що були до карантину, до пандемії, більше не буде. Освітня Україна побачила низку проблем, які повстали у зв'язку зі зміною життєвих умов під час карантину.

Перший виклик пов'язана із створенням інноваційного простору, браком методик, які реалізують інтерактивні взаємодії усіх гравців освітнього процесу, залучення до інтерактивного обміну думок, створення діалогу, полілогу, фідбеку, а на практиці дистанційне навчання перетворюється в основному на онлайнлекції. Всеукраїнський проєкт онлайншколи показав, що від лекційного формату навчання онлайн нам потрібно відмовлятися. Воно не дає можливості зреалізувати максимальне залучення наших здобувачів освіти до інтерактивної діяльності.

Другий виклик пов'язаний із кризою підвищення кваліфікації нашої системи, пов'язаною із володінням та застосуванням ІКТ та інформаційно-цифровими технологіями. Далеко не всі педагогічні працівники змогли переформуватися в умовах дистанційного режиму, забезпечити максимальну активну участь, співпрацю і максимально залучити до навчання учнів та учениць. Це криза у володінні інформаційними технологіями педагогічних працівників на рівні післядипломної освіти та дистанційного навчання.

Третій виклик – мотивація учнів до роботи із гаджетами, девайсами, удосконалення та розвиток дистанційного навчання: володіння платформами ZOOM, Google, Google Meet, інших платформ. Ми вперше завершили

навчальний рік у дистанційному режимі. Хоча багато хто вважав, що дистанційне навчання не є ефективним.

Повстала потреба залучати, мотивувати учнів до роботи у нашому віртуальному освітньому середовищі, шукати мотиватори та форми інспірації.

Четвертий виклик під час карантину пов'язаний із формальним підходом до вирішення проблеми: дуже багато педагогів не стали активними гравцями, а самотійна робота перетворилася на «скидання» завдань для самотійного опрацювання учнями та ученицями, – це лягло на плечі батьків і дітей, стало справжньою катастрофою.

Окремим викликом стало використання здобувачами освіти у своїй життєвій діяльності смартфонів, девайсів, які роблять молоде покоління заручниками цих технологій, де гаджети – це частина їхньої ідентичності, єства.

Шляхи подолання сучасних викликів

Кожен педагогічний працівник має керуватися академічною свободою у виробленні своєї неповторної методики, стратегії та куррікулуму персональної освітньої траєкторії професійного розвитку.

Для кожної сучасної людини в умовах карантину і посткарантинний період стало життєвою необхідністю мати персональну електронну скриньку, персональний електронний кабінет, календар на професійних платформах, корпоративних спільнотах, використовувати вправно онлайн-сервіси оплати побутових та фінансових операцій. Це стало повсякденною необхідністю сучасної людини загалом та сучасного вчителя зокрема. Це і є сформованість ключових життєвих компетентностей, які демонструє сучасний учитель своїм вихованцям.

Поки що на практиці можна спостерігати за тим, як учителі невіправно реєструються на курсах дистанційного навчання в режимі електронної таблиці, не використовують у своєму активі власну e-mail, розгублені у використанні сучасного інформаційного інструментарію та платформ.

Кожен учитель в умовах сучасних викликів має виробити власну стратегію успіху у своїй професійній діяльності, забезпечити освітню професійну діяльність використанням персональних гаджетів та девайсів. Зробити переоцінку, сприймати кризу не як катастрофу, а як те, що змушує переформуватися і йти вперед.

Створення інноваційного методичного контенту

Науково-методичний супровід освітнього процесу в період карантину та після нього має базуватися на принципах емпатії, створенні для здобувачів освіти ситуації комфортного мислення, успіху та щастя у відчутті власної успішності. Сучасний урок зарубіжної літератури має бути уроком щастя. Це досягається через спілкування на уроці і після його завершення – воно продовжується в режимі 24/7. І цей досвід реалізується сучасними вчителями через спілкування у блогах, соціальних мережах, вайбері, форумах тощо.

Ми не просто здобуємо знання, формуємо компетентності та наскрізні навички. А на кожному уроці щастя має бути присутня здоров'язбережувальна

змістова лінія, яка реалізується через досягнення гармонії учнівської діяльності, у створенні атмосферності комфорту та радості.

Унікальність вітчизняної системи освіти полягає в тому факті, що ми єдина країна, в якій освітній куррікулум щодо компетентнісного підходу, затверджений на рівні Закону України «Про освіту». Саме у ньому прописані 10 ключових компетентностей та наскрізних умінь. У період карантину та дистанційного навчання на перший план виходять інформаційно-цифрові компетентності та їх формування. Кожний урок має бути формою реалізації усіх компетентностей.

Але література як естетичне явище, за словами Дмитра Дроздовського, нічого нікому не винна. Це є естетично довершений світ у собі, який формує цінності. Але цінності не можна виміряти. Але те, що ми можемо виміряти, так це рамку компетентності. Це важливий вектор нашої освітньої траєкторії. Про це нам треба пам'ятати. Художній твір має викладатися як мистецьке явище. Крім естетики у нашому прагматичному світі, актуальним є питання «Для чого мені потрібна література та процес читання?». Нам потрібно створювати новий методичний контент, пов'язаний із виробленням рамок компетентностей.

У кожному класі ми маємо окреслити сітку сформованості компетентностей, для цього треба змінювати методичний контент. По завершенню кожного класу ми маємо робити вимірювання, щоб зрозуміти, чи досягли ми тієї рамки і якою має бути освітня траєкторія на майбутнє.

Так, для прикладу, в системі вироблення рамки математичної компетентності на уроках зарубіжної літератури може окреслюватись на основі сюжетно-фабульної системи, коли ми будуємо певні графіки, інфографіку, інтерактивний плакат тощо та застосовуємо комп'ютерне моделювання.

Це може починатися із графічної візуалізації асоціативних ланцюжків поезії, логічних ланцюжків, із проєктування, специфіки сюжетно-фабульної системи.

Рамки сформованості екологічної компетентності пов'язані з тим, як література формує екологічне мислення. Окреслення корпусу текстів, де йдеться про лінії збереження природи, про осмислення антропоцентричного бачення дійсності. Поема Лесі Українки «Лісова пісня» – перший твір про екопроблематику. Учитель має розробляти свій екологічний контент, формувати свій куррікулум, свої програми, не копіювати чужий досвід, освітню траєкторію сприймати як особистий конструктор.

Змішане навчання

Змішане навчання – це освітній підхід, який поєднує навчання за участю учителя і онлайн-навчання і є інструментом для створення нового методичного контенту. Змішане навчання припускає елементи самостійного контролю учнем освітнього маршруту, часу, місця і темпу навчання, а також інтеграцію досвіду навчання з учителем і онлайн.

У процесі змішаного навчання однаково важливі і онлайн-навчання, і навчання за участі учителя. Онлайн-середовище надає учням можливість самим контролювати темп, час, місце і шлях навчання. Це допомагає розвивати навички

планування, самоконтролю і саморегуляції, а також дає свободу. Навчання за участі учителя – важлива частина змішаного навчання. Роль учителя міняється залежно від потреб учнів. Учням молодших класів потрібна практично постійна присутність учителя в класі. Учитель демонструє моделі поведінки і мислення, способи побудови взаємовідносин. Підліткам, студентам і дорослим потрібний швидше тьютор, порадник.

Інтеграція досвіду навчання онлайн з учителем є активними формами роботи на уроці. Такі активності мають бути орієнтованими на практику. Найбільш зручний формат їх проведення – в малих групах (робота над проектами, настільні ігри тощо). Також можлива колективна й індивідуальна робота над проектами. Інститут Клейтона Кристенсена виділяє такі чинники успіху змішаного навчання:

- персоналізація;
- навчання, ґрунтоване на майстерності;
- середовище високих очікувань;
- особиста відповідальність.

Також важливими чинниками є: проектна робота, орієнтована на реальне життя і використання різних форм групової взаємодії.

Моделі змішаного навчання. Існує більше 40-а моделей змішаного навчання, але не всі вони однаково ефективні.

Перевернутий клас – найпростіша для реалізації модель. Вона дозволяє мінімізувати фронтальну роботу (учитель пояснює, діти слухають) і дозволяє реалізувати інтерактивні форми роботи на уроці. Учні працюють удома в навчальному онлайн-середовищі, користуючись власними електронними пристроями, підключеними до Інтернету, зокрема знайомляться з матеріалом або повторюють вивчений. У класі відбувається закріплення матеріалу і робота з ним, яка може проходити у вигляді проектної діяльності, семінару або в інших інтерактивних формах. Така модель змішаного навчання може застосовуватися в школі для учнів, починаючи із 3–5 класів.

Ротація станцій – найбільш ефективна модель змішаного навчання в початковій і середній школі. Вимагає наявності комп'ютерів або планшетів у класі й використання систем управління навчанням (наприклад, Moodle).

Основні дефініції сучасного законодавства про освіту

- *Державні стандарти повної загальної середньої освіти* (далі – *державні стандарти*) – документи, що визначають загальні обсяги навчального навантаження здобувачів початкової, базової середньої, профільної середньої освіти, вимоги до їх компетентностей і до згрупованих за відповідними освітніми галузями обов'язкових результатів навчання, яких вони мають досягти на відповідному рівні повної загальної середньої освіти.

- *Модельна навчальна програма* – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством.

- **Навчальна програма** – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх провадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти.

- **Педагогічна інтернатура** – система заходів, спрямованих на підтримку педагогічного працівника закладу освіти, призначеного на посаду вперше, у провадженні ним педагогічної діяльності та набутті (вдосконаленні) його фахової майстерності.

- **Типова освітня програма** – документ, що містить комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених державним стандартом (стандартом спеціалізованої освіти) для відповідного рівня повної загальної середньої освіти, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (для закладів спеціалізованої освіти - центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади спеціалізованої освіти).

- **Національна рамка кваліфікацій** – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти. Кожен рівень характеризується сукупністю компетентностей особистості, знань, умінь, навичок та здатностей застосовувати знання. Національна рамка кваліфікацій приведена у відповідність до Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Відтепер вона містить вісім кваліфікаційних рівнів замість одинадцяти, як це було раніше. Відповідне рішення Кабінет Міністрів ухвалив 25 червня 2020 року.

Система оцінювання сучасного освітнього процесу

Кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросчесне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання.

Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання учнів на предмет, їх відповідності вимогам навчальної програми, вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладу освіти.

Компоненти формувального оцінювання: ціле покладання, розробка критеріїв, зворотний зв'язок, само- та взаємооцінювання, рефлексія.

Рефлексія в кінці уроку:

- *Що зрозумів, чому навчився на уроці?*
- *Що було цікаво, складно, вдалося? Мені ще потрібно повчитися...*
- *За що можна похвалити себе, однокласників, учителя?*
- *Навіщо нам потрібен був цей урок?*
- *Що найбільше вразило?*
- *Що ви вважаєте потрібним для запам'ятовування?*

- *Над чим треба ще попрацювати?*

«Альбом успіхів» (робота на уроці): *зелений колір* – завдання виконано правильно, працював активно; *жовтий колір* – виконав завдання, використовував допомогу вчителя; *червоний колір* – потрібна допомога, сам не впораюсь.

«Лист досягнень» у кінці семестру. Розроблено критерії (що учень повинен знати, навчитися). Учень сам розфарбовує відповідним кольором. Вчитель не оцінює, не критикує, не виправляє.

«Чарівні лінієчки» (самооцінка роботи в зошиті). На лінійці учні самі обирають критерій, за яким себе хочуть оцінити, ставлять відмітку «своїм» кольором. На цій же лінійці відмітки можуть поставити батьки, вчитель.

Юрій ЛИС,
методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

У **2020/2021 навчальному році** предмет «Географія» у **6–9 класах** вивчатиметься за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, оновлена відповідно до положень Концепції Нової української школи та завдань реформування школи у зв'язку із упровадженням компетентнісного підходу.

Удосконалена навчальна програма затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 та розміщена на офіційному вебсайті МОН України (доступ за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>).

Із вересня 2020 року учні 10–11 класів вивчатимуть географію на **рівні стандарту** (52 години, 1,5 год на тиждень – 10 клас; 35 годин, 1 год на тиждень – 11 клас) та на **профільному рівні** (175 годин, 5 год на тиждень) за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 (доступ за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

На основі навчальної програми з географії вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зорема з використанням друкованих чи електронних джерел. *Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення*

календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Кількість годин на вивчення програмного матеріалу за темами курсів 6 – 9 та 10 – 11 класів як на рівні стандарту, так і профільному, є орієнтовною, тобто її можна змінювати в межах визначеного навчального часу. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами і розділами та використати години резервного часу.

Оскільки завершення 2019/2020 навчального року відбувалося в умовах дистанційного навчання, під час календарно-тематичного планування пропонуємо збільшити тривалість проведення повторення, узагальнення і систематизації вивченого за попередній рік. Упродовж першого-другого тижнів очного навчання необхідно провести діагностувальні (без бального оцінювання) роботи з метою виявлення навченості учнів та їх готовності до подальшого усвідомленого опанування програмового матеріалу.

У зв'язку зі світовим викликом щодо епідеміологічної ситуації, що має місце і в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширення вірусних хвороб під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час календарно-тематичного планування з географії, важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину. Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН України від 23.03.2020 № 1/9-173 та від 16.04.2020 № 1/9-213, а також методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (упоряд. І. Коберник), розробленими за підтримки МОН України (доступ за покликанням: <https://cutt.ly/MynTayc>).

Із метою забезпечення повноцінного освітнього процесу дистанційного навчання рекомендуємо застосовувати онлайн-інструменти, використовуючи сучасні електронні ресурси, як-от: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо. Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з географії, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме засвоєнню навчального матеріалу. Важливо, щоб в учнів / учениць були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, а також вільний доступ до навчальних матеріалів.

В основу навчання географії має бути покладено **компетентнісно зорієнтований та діяльнісний підходи**, які покликані змістити акценти в шкільній географічній освіті на активну діяльність. Інструментом забезпечення успіху в реалізації даних підходів навчання географії має стати наскрізне застосування в освітньому процесі **інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)**: мультимедійних презентацій, інтерактивної дошки, електронних словників, довідників, енциклопедій та інших засобів навчання, аудіо- та відеотехніки, інтернет-ресурсів тощо). Використання мультимедійних ресурсів є

особливо важливим з огляду на запровадження у зв'язку з пандемією дистанційного навчання.

Ще одним із трендів розвитку освіти в майбутньому може стати **змішане (гібридне) навчання**. Таке навчання може здійснюватися асинхронно, коли частина матеріалу дається учням для самостійного опрацювання, а інша частина – вивчається з усіма учнями синхронно, зокрема очно чи дистанційно. Такий підхід дозволяє отримати гнучкий графік для груп учнів із різними рівнями навчальних досягнень та з різними потребами, сприяє індивідуалізації навчання, зростанню ефективності й поліпшенню доступності навчання. Однією з моделей змішаного навчання може бути **«Перевернутий клас»**. Ця модель добре підходить для школи й поєднує індивідуальне онлайн-навчання та навчання разом у класі (Джерело: *Classifying K–12 Blended Learning By Heather Staker and Michael V. Horn, 2012*).

Географія як складова природничої освіти має широкі можливості для формування в учнів **наукового мислення**, що ґрунтується на пошуку правильних рішень щодо протидії глобальним і національним загрозам сучасності: зміни клімату, надмірного і невиправданого споживання ресурсів, новим захворюванням. Усе більш актуальним стане наукове мислення для розуміння того, як захищені особисті дані, хто може маніпулювати людиною через недостовірну інформацію, як ухвалювати відповідальні рішення.

Результати **міжнародного дослідження якості освіти PISA – 2018** засвідчили невисокий рівень наукового мислення серед українських учнів. Базового рівня сформованості природничо-наукової грамотності не досягли 26,4 % учасників дослідження. Не більше 4 % учнів здатні використовувати абстрактні наукові ідеї, пояснювати незнайомі й складні явища, якісно інтерпретувати інформацію й робити прогнози, оцінювати альтернативні плани проведення експериментів, робити висновки щодо складних незнайомих явищ. І ці результати значно нижчі, ніж середні у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Зважаючи на такі посередні результати моніторингового дослідження учнів, рекомендуємо в освітній практиці вчителів географії використовувати **дослідницьке, проблемно-орієнтоване та проєктне навчання**.

Більше про перспективні освітні технології можна дізнатися з виступу Лілії Гриневич «Тренди майбутнього шкільної освіти» (доступ за покликанням: <https://nus.org.ua/view/osvita-pislya-pandemiyi-chastyna-2-trendy-majbutnogo-shkilnoyi-osvity/>).

Організація контрольної-оцінювальної діяльності вчителя географії

Оцінюючи результати навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії, необхідно урізноманітнювати завдання, враховуючи всі рівні конгнітивного домену (мисленнєвої діяльності).

Рівень знань вважається найнижчим рівнем, який вимагає від учнів згадування раніше засвоєного матеріалу (завдання на перевірку знання термінології, фактів, визначень, класифікацій, правил, методів тощо).

Рівень розуміння вимагає інтерпретації матеріалу, трансформації текстового матеріалу мовою карт, графіків, рисунків тощо.

Рівень застосування характеризується здатністю учнів використовувати вивчений матеріал у новій ситуації. До цієї когнітивної категорії належить застосування знань, законів, закономірностей у практичних ситуаціях, розрахунки з використанням вивчених алгоритмів розв'язку задач тощо.

Рівень аналізу – здатність розкласти ціле на частини. Прикладами завдань, що стосуються аналітичних здібностей, можуть бути такі, що потребують зробити певні припущення, розрізнити факти та наслідки, виділення суттєвого.

Рівень синтезу – складання цілого з частин. Прикладами завдань що характеризують здатність до синтезу, можуть бути такі, що потребують складання відбору ознак, характеристик, дій або експерименту в конкретній ситуації, створення нових прикладів, формулювання класифікаційних принципів.

Рівень оцінювання характеризується здатністю учнів давати критичну оцінку процесам, явищам, особливостям, умінням доводити та аргументувати свою думку, висловлювати власну позицію.

Використання завдань вищого когнітивного рівня (вищого мисленнєвого порядку) є надзвичайно важливим з огляду на необхідність формування в учнів критичного мислення – важливою ключової навички сьогодення.

Критичне мислення – це процес аналізу, синтезування й обґрунтування оцінки достовірності / цінності інформації; властивість сприймати ситуацію глобально, знаходити причини і альтернативи; здатність генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів й аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем і приймати зважені рішення, тобто чому довіряти та що робити далі. Більше інформації про ключові характеристики та вправи для розвитку критичного мислення розміщено за покликаннями: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2>; <https://studway.com.ua/kritichne-mislennya/>; <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf>.

Одним із перспективних шляхів запровадження компетентнісного навчання є застосування **компетентнісно орієнтованих завдань**. Якщо компетентність визначається спроможністю школярів застосовувати предметні знання, вміння й навички та науково-ціннісні установки у практичній діяльності й повсякденному житті, то компетентнісно-орієнтовані завдання – головний засіб формування предметної компетентності учнів і перевірки та оцінювання рівня сформованості предметної географічної компетентності.

Які завдання можна вважати компетентнісно орієнтованими?

Структура компетентнісно зорієнтованих завдань передбачає наявність таких складників:

1. Стимул щодо виконання завдання: опис життєвої ситуації, суперечність проблемної ситуації, цікава невідома раніше інформація тощо.

2. Формулювання завдання у задачній формі, яке передбачає наявність у ньому таких складових, як: сформульованої у формі запитання чи завдання вимоги (мети), умов (відомого) та шуканого (невідомого).

3. Джерело інформації: географічні дані, які необхідні для виконання

завдання у випадку, коли їх недостатньо за умовами завдання.

4. Зразок (бланк) оформлення результатів виконання завдання (пропонується у випадках, коли передбачена структурована відповідь – заповнення таблиці, схеми тощо).

Джерелом якісних компетентнісно орієнтованих завдань слугують завдання міжнародного дослідження якості освіти PISA (доступ за покликанням: <http://testportal.gov.ua/>), завдання природознавчих інтелектуальних ігор, наприклад, «Геліантус» (доступ за покликанням: <http://www.helianthus.com.ua/tasks/>).

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів є: поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація (ДПА).

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завдання є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок.

Формами поточного оцінювання є індивідуальне та фронтальне опитування: усне опитування, виконання учнями різних видів письмових робіт (самостійних, практичних), захист проєктів, проведених досліджень; робота з діаграмами, графіками, схемами; робота з контурними картами; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо. В умовах упровадження зовнішнього незалежного оцінювання особливого значення набуває тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці.

Фронтальні та індивідуальні види контролю в умовах карантину проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, а також учителя географії, зокрема педагог на свій розсуд може визначати вид та зміст завдань. Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу, зокрема з географії, можуть прийматися рішенням методичних об'єднань учителів географії.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів 5–11 класів.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу).

Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, контрольних робіт) та навчальної активності школярів.

Оцінка за *семестр* виставляється за результатами тематичного оцінювання, а за *рік* – на основі семестрових оцінок. Якщо дитина прохворіла частину семестру й пропустила, наприклад, одну тематичну, то оцінка за семестр виводиться на розсуд учителя залежно від динаміки особистих навчальних досягнень учня / учениці, важливості пропущеної теми чи теми, з якої учня / ученицю атестовано (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь

узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або знижена на кілька балів (на розсуд учителя).

Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя. Для учнів старшої школи, які вивчають географію на *профільному рівні*, вчитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням обирає 1 – 2 дослідження (упродовж року) та виконує його індивідуально або в групі. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Письмові роботи з географії, у тому числі й тематичні, що виконуються впродовж семестру, після завершення вивчення теми можуть виконуватися у різному форматі.

Підсумкова (контрольна) робота, одна на рік, готується вчителем (рекомендовано тестовий формат із картографічним завданням) та виконується письмово та є *обов'язковою*.

Для запобігання перевантаженню учнів час проведення підсумкових (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора освітнього закладу за погодженням з учителем.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради МОНУ. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (доступ за покликанням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Також інформуємо, що на означеному вище сайті в розділі «Електронна бібліотека», крім електронних версій підручників з географії (доступ за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>), розміщено науково-популярне видання серії «Шкільна бібліотека» «Унікальні сторінки географії. Визначні географічні відкриття: посібник для 5 – 6 класів закладів загальної середньої освіти (авт. Гільберг Т. Г., Лис Ю. В., Сovenko В. В.) (доступ за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shklna-bbloteka/unkaln-stornki-geograf-viznachn-geografchn-vdkrittya-posbnik-ser-shklna-bbloteka-dlya-5-6-klasv-zakladv-zagalno-seredno-osvti-avt-glberg-t-g-lis-yu-v-sovenko-v-v/>).

На серпневих нарадах та під час планування методичної роботи на 2020/2021 навчальний рік рекомендуємо розглянути такі актуальні питання:

1. Реалізація навчально-методичного та технологічного інструментарію щодо впровадження компетентісно орієнтованого та діяльнісного підходів:

- створення алгоритму компетентісно орієнтованого уроку;
- розробка методик та технік формування компетентностей;
- конструювання завдань для компетентісного розвитку;
- використання дослідів як один з активних шляхів активізації
- пізнавальної діяльності учнів.

2. Нормативно правове забезпечення освітнього процесу з географії в 2020/2021 навчальному році.

3. Організація дистанційного навчання учнів в умовах карантину.

4. Використання сучасних методик і технологій навчання (змішаного навчання, інформаційно-комунікаційних, проєктно-дослідницьких, модульних, критичного мислення, диференційованого, особистісно-орієнтованого, проблемного навчання тощо), які передбачають організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з освоєння змісту навчального предмета.

4. Роль контрольної-оцінювальної діяльності вчителя в підвищенні якості навчання. Імплементация у навчальний предмет завдань ЗНО та PISA.

Примітка. При плануванні та організації методичної роботи просимо використовувати також рекомендації МОН України, які будуть надруковані у фахових географічних виданнях.

Валентина ЛЮШИНА,
*методист кабінету математики
та технологій Рівненського ОІППО*

РОЗРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКИХ ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ У ВИМІРІ СУЧАСНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Якщо початок недосконалий,
то як може бути досконалим кінець?
Конфуцій*

Із кожним роком шкільна технологічна освіта розвивається, наповнюється новим змістом, змінюється теорія і практика, стає ще більш актуальною проєктна технологія навчання. Ні для кого сьогодні не секрет, що проєктна технологія – це освітній інструмент, спрямований на здобуття учнями знань у щільному зв'язку з реальною життєвою позицією. Саме на практиці дитина оволодіває вміннями активно здобувати, оновлювати, розвивати свої знання, творчо їх застосовувати у повсякденному житті, креативно втілювати свої ідеї в конструювання та виготовлення проєктованих виробів і при цьому відчувати насолоду, творче піднесення. Особливої значущості набуває дослідницький підхід до предмета вивчення, зокрема підтримка розвитку STEM-освіти (аббревіатура, утворена від англійських слів *Science* – природничі науки, *Technology* – технології, *Engineering* – інженерія, проєктування, дизайн, *Mathematics* – математика) [2].

Відповідно до навчальної програми практичний результат учнівського творчого проєкту має бути: особистісно ціннісним; корисним для сім'ї, родини,

класу, школи, громади; соціально орієнтованим або мати підприємницький потенціал.

Учитель, який у своїй педагогічній діяльності використовує проєктну технологію, повинен: активізувати мотивацію, формувати та розвивати ключові і предметні компетентності, реалізувати наскрізні змістові лінії, успішно вибрати основні та додаткові технології, планувати очікувані результати, організовувати роботу (індивідуальну, в парах, групах), консультувати впродовж проєктування, створювати ситуацію успіху, проводити рефлексію, мати критерії об'єктивної оцінки проєктування.

Ураховуючи вік учнів, учитель, за необхідності, допомагає складати план діяльності за такими запитаннями:

1. Чому це важливо для мене? (Мотивація діяльності).
2. Навіщо я буду працювати над проєктом? (Мета діяльності).
3. Що для цього я зможу зробити? (Завдання діяльності).
4. Як я буду це робити? (Способи діяльності).
5. Що мені буде потрібно для роботи? (Засоби діяльності).
6. Що я отримаю в результаті? або Як це відобразиться на моєму житті?

чи Як впливатиме на моє здоров'я? (Результат діяльності) [4, с. 4].

Найкращою формулою оцінювання результатів проєктної діяльності є: 50% самооцінювання + 30% взаємооцінювання + 20% оцінювання вчителя = 100% успіху.

Перший доданок, самооцінювання, формує важливу рису успішної людини – вміння бачити і визнавати свої помилки, аби більше їх не повторювати. *Другий доданок* виховує відкритість до критики з боку інших, вміння слухати, аналізувати, порівнювати, і при цьому, найважливіше – залишатися друзями. *Третій доданок*, коли учень чітко знає всі критерії оцінювання проєкту (це може бути таблиця з прописаними критеріями: новизна ідеї, аналіз моделей-аналогів, клаузура, банк ідей, ескіз, розрахунок, презентація, гарне мовлення під час презентації тощо).

Учень повинен уміти вчитися: самостійно визначати мету діяльності або сприймати ту, що запропонована вчителем, проявляти зацікавленість навчанням, докладати вольових зусиль, організовувати свою діяльність для досягнення кінцевого результату, знаходити способи для розв'язування проблеми із послідовним виконанням дій, прийомів (розумових, практичних, сенсорних тощо), усвідомлювати свою діяльність із наступним удосконаленням, набувати умінь і навичок самоорганізації, самоконтролю, самооцінки.

Виокремлюємо види творчих проєктів. За домінуючою діяльністю – це прикладні, рольові (ігрові), інформаційні (ознайомлювально орієнтовані), мистецькі (творчі), дослідницько пошукові. За предметно змістовим наповненням – монопредметні, міжпредметні, надпредметні (позапредметні). За характером координації – із безпосередньою або прихованою координацією. За характером контактів – серед дітей однієї вікової групи або дітей різновікової групи. За кількістю учасників – індивідуальні, парні, групові. За тривалістю – короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі.

Схарактеризуємо вимоги до обсягу проєктної документації.

Учні *5–6 класів* виконують ескізний малюнок, формують план роботи з виготовлення проєктованого виробу, аналізують критерії (вимоги) виробу в робочому зошиті.

Учні *7 класу* виконують ескізний малюнок, складають план роботи з конструювання проєктованого виробу, визначають послідовність виготовлення виробу, характеризують його критерії, підбирають вироби-аналоги, аналізують вартість використаних матеріалів в робочому зошиті.

Учні *8–9 класів* формують проєктну папку, виконуючи роботу над творчим проєктом за такими етапами:

- 1) організаційно-підготовчий (усвідомлення учнями конкретної задачі, організація проєкту);
- 2) конструкторський (вибір раціонального способу дії, планування конструкторської документації);
- 3) технологічний (реалізація технологічної послідовності);
- 4) підсумковий (перевірка результатів, презентація, аналіз та оцінювання проєктної діяльності).

Компетентнісний підхід до творчої, практичної, проєктно-технологічної, навчально-трудової діяльності учнів передбачає виконання простих за змістом STEM-проєктів. Вони сфокусовані на формування таких компетентностей: готовність до розв'язання складних (комплексних) практичних проблем; критичне мислення; креативність та когнітивна гнучкість; організаційні та комунікаційні здібності; емоційний інтелект; уміння оцінювати проблеми та приймати рішення; інноваційність (здатність до внесення змін та вдосконалення існуючих продуктів, процесів і систем); підприємливість (уміння генерувати нові ідеї, ініціативи та втілювати їх у життя з метою самореалізації, підвищення результатів своєї діяльності) [2].

Учні *10–11 класів* формують папку-портфоліо з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (комп'ютерної техніки та мережі Інтернет). Причому для повного формування портфоліо потрібно створити і наповнити три папки: дослідження, продукт, презентація.

Педагогічна цінність підсумкового етапу полягає в тому, щоб визначити, як працювали учні, як змогли реалізувати свої можливості, як виявили свою самостійність, творчість, ініціативу, яких нових знань і вмінь набули. Для учасників проєкту цей етап пов'язаний із демонструванням зростання своєї компетентності. «Не буває великих справ без великих перешкод», – стверджував Франсуа Вольтер.

Проте сьогодні стає зрозумілим, що в умовах форс-мажорних обставин виникає потреба до спрощених підходів організації проєктно-технологічної діяльності учнів удома. Виконані практичні завдання мають сприяти якісній реалізації змісту навчальних програм, а також забезпеченню життєдіяльності родини в обмеженому просторі. Для прикладу, це можуть бути уроки-практикуми з кулінарії, проєкти з розділу «Технологія побутової діяльності та самообслуговування», «Старим речам – нове життя», мініпроєкти до календарних свят тощо.

При визначенні тематики творчих проєктів, що виготовлятимуться учнями, вчитель має звернути увагу на такі фактори:

- вибір об'єкта проєктування відповідно до принципу здоров'язбереження;
- опора на раніше набуті компетентності;
- матеріально-технічне забезпечення родини.

Таким чином, сучасна шкільна практика розроблення та реалізації творчих проєктів – це дієвий, ефективний спосіб для розвитку і виховання учнів на уроках трудового навчання, технологій у новій українській школі. Вона спрямована на формування в дітей умінь знаходити і застосовувати знання для вирішення практичних, нестандартних завдань, а також виховання цінностей (якостей особистості), які найбільш необхідні для повноцінного життя та діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк Г. М. Працюємо в дистанційному режимі: роздуми, методичні рекомендації, поради. *Трудове навчання в школі*. 2020. № 9/10. С. 4–13.

2. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) : проєкт. URL: <https://cutt.ly/Wodo3nS> (дата звернення: 03.06.2020).

3. Люшина В. М. Науково-методичний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у контексті освітніх змін. *Менеджмент розвитку сучасного закладу освіти в умовах інформаційного освітнього простору* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 29 трав. 2020 р. / за заг. ред. С. В. Корольок. Полтава : ПОІШПО, 2020. С. 54–60.

4. Люшин М. Управління проєктно-цільовою діяльністю навчального закладу. *Директор школи*. 2012. № 4. Вкладка. № 2. С. 1–8.

5. Мірошниченко В. О. Проєктна технологія як засіб формування предметних компетентностей учнів. *Формування предметних компетентностей засобами проєктного навчання* / автор-упоряд. К. О. Баханов. Харків : Вид. гр. «Основа», 2018. С. 5–69.

6. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схвалена Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> (дата звернення: 15.06.2020).

7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 15.06.2020).

Юлія МЕЛЬНИК,
завідувач навчально-методичного кабінету
психологічної служби Рівненського ОІППО

Світлана КЛІМ,
методист навчально-методичного кабінету
психологічної служби Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ТА ОНЛАЙН-ФОРМАТІ

Світовий карантин і вимушена ізоляція суспільства стали вагомими факторами і переломним моментом у швидкій трансформації освіти. У своєчасному та ефективному переході до онлайн-навчання важлива роль належить вчасно організованому психологічному супроводу всіх учасників освітнього процесу, спрямованого на підтримку належної адаптивності до нових освітніх умов та мінімізацію негативних емоційних наслідків інформаційного стресу й соціальної деривації громадян.

Із метою підвищення рівня професійної компетентності практичних психологів та соціальних педагогів у питаннях використання інтернет-ресурсів навчально-методичним кабінетом психологічної служби підготовлено огляд та стислу характеристику основних інтернет-сервісів, рекомендованих для роботи.

Онлайн-зустрічі в режимі реального часу

Створіть для спілкування спільний чат або закриту групу в соціальній мережі, де домовтеся з учнями, педагогами, батьками про час, коли буде проведено прямий ефір або онлайн-зустріч. Під час таких зустрічей можна здійснювати просвітницьку, профілактичну роботу, індивідуальні та групові консультації, діагностику, корекцію і розвиток, навчальну діяльність та налагоджувати зв'язки з громадськістю.

Сервіси для онлайн-занять та вебінарів у режимі реального часу

Zoom zoom.us

Даний сервіс призначений для проведення відеоконференцій та вебінарів. У безкоштовній версії можна проводити зустрічі до 40 хвилин та на 100 осіб. Учасники можуть підключатися до зустрічі як через комп'ютер, так і через телефон (рекомендується встановити додаток *zoom*). Таким чином доцільно планувати зустрічі з батьківською та педагогічною громадськістю.

Hangouts Meet

Середовище для спілкування в чаті або через відеодзвінки. Місце для проведення відеоконференцій з одночасною трансляцією на You Tube. До відеобесіди можуть приєднуватися 25 учасників одночасно у G Suite для навчальних закладів та до 100 учасників у чаті.

Приєднатися дуже просто: варто перейти за посиланням або за цифровим номером на бесіду. Також можна самостійно приєднати учасника до зустрічі за номером телефону або електронною адресою користувача.

Дистанційне заняття в Hangouts Meet можна здійснювати з корпоративного акаунту, використовуючи сервіс *Календар*.

Google Meet

Це – нова версія Google Hangouts. Ви легко зможете здійснити відеодзвінок та запросити до нього користувачів. Потрібно просто налаштувати зустріч і поділитися посиланням на неї з іншими. При цьому немає значення, якими обліковими записами чи плагінами користуються ваші колеги, учні чи батьки.

Cisco Webex

Це – американська компанія, яка розробляє і продає програми для вебконференцій та відеоконференцій.

Facebook Live

Трансляція відео просто з Facebook. Створіть закриту групу класу, в якій можна буде запускати Live-трансляції та проводити онлайн-заняття. Усе це безкоштовно, обмежень у часі також немає.

Instagram Live

Трансляція відео з Instagram, яку можна проводити у своєму акаунті. Якщо учні, батьки, колеги на вас підписані, то вони отримають сповіщення про вихід в ефір. Можна також створити закритий акаунт класу і проводити онлайн-зустрічі там.

Skype

Сервіс для проведення відеоконференцій. У кожного учня має бути акаунт Skype. Створюється група класу і в певний час робиться дзвінок, до якого підключаються всі учасники групи.

WiziQ (www.wiziq.com)

Сервіс для організації онлайн-навчання. Створюється клас, до якого підключаються учні (вони повинні створити в цьому середовищі акаунт). Тут можна вести спілкування, публікувати завдання та оголошення. Також можна проводити онлайн-зустрічі. У безкоштовній версії лише 10 учасників можуть підключитися до курсу і до відеозустрічі.

Просвітницька, профілактична та розвивальна робота через інтерактивні навчальні матеріали

Рекомендуємо використовувати інтерактивні навчальні матеріали, які містять інструкції, навчальний контент (відео, інтерактив, текст, малюнки), самоперевірку, посилання тощо.

Сервіси моніторингу роботи учнів, педагогів, батьків

Таблиця просування

У додатках Google доцільно створити таблицю з іменами дітей, педагогів, батьків і переліком завдань / кроків, які вони мають виконати. Надайте користувачам доступ для редагування: таким чином вони матимуть змогу завантажувати таблицю і відзначати виконання завдання. Залежно від того, наскільки легко впоралися із завданням, можна робити позначки зеленим, жовтим або червоним кольором.

Робота в Google-документах

Учні, педагоги, батьки можуть працювати над завданнями в документах Google спільно або індивідуально. Психолог чи соціальний педагог відстежує їх просування, а також за потреби коментує і спрямовує.

Classtime (<https://www.classtime.com>)

Зручний сервіс для створення інтерактивних матеріалів різних типів (вікторина, класифікація, сортування, виділення тексту) і моніторингу процесу здійснення психологічної роботи.

Wizer (<http://app.wizer.me>)

За допомогою Wizer ви зможете створювати за дизайном неймовірно красиві робочі листи, які міститимуть інтерактивні завдання та даватимуть змогу швидко надавати учням, педагогам, батькам зворотний зв'язок.

Створення завдань, просвітницьких та профілактичних навчальних матеріалів

Організувати просвітницьку, профілактичну, розвивальну, навчальну роботу дистанційно означає допомогти всім учасникам освітнього процесу самостійно розібратися з тим, чого вони не знають і не вміють.

До матеріалів та завдань варто додавати докладні інструкції з виконання, зазначати час, необхідний для вивчення нового і роботи над завданням, а також надавати рекомендації. При цьому можна використовувати вже готові матеріали, створені іншими, а можна створювати їх самим.

Сервіси, які допоможуть у розробці матеріалів та завдань

Відео

Відео можна створити або через запис на камеру (телефону, наприклад), або через запис екрана.

Screencast-O-Matic (<https://screencast-o-matic.com>)

Цей сервіс дає змогу створювати скрінкасти (відео з екрана монітора), відео за допомогою вебкамери або записувати екран і зображення з вебкамери одночасно. Записувати відео можна не більше 15 хвилин, після цього його потрібно зберегти на комп'ютер або опублікувати на You Tube. Рамку захоплення відео з екрана можна редагувати до необхідного розміру. Запис можна ставити на паузу і змінювати місце розташування рамки на екрані.

Робочі листи в документах Google

Рекомендуємо створювати матеріали для роботи через Google-документ чи Google-таблицю і надавати доступ учням, педагогам, батькам. Кожен із них повинен зробити копію для себе, надати доступ психологу чи соціальному педагогу з правом коментування та працювати індивідуально або спільно з кимось (залежить від завдання). У такий спосіб зручно моніторити роботу учасників освітнього процесу, спрямовувати та допомагати їм.

Edpuzzle (<https://edpuzzle.com/>)

За допомогою Edpuzzle можна створювати інтерактивні відео з найбільш актуальних тем психологічної та соціально-педагогічної підтримки шляхом додавання до відеоряду вікторини, коментарів в аудіоформаті, текстових коментарів тощо. Відео додаються з різних вебсайтів (You Tube, Vimeo, National Geographic).

Сервіси для опитування, проведення квестів

Direct Poll (<https://strawpoll.de>)

У цьому сервісі можна створити опитування за лічені секунди. Питання можуть бути рефлексивні, навчальні або створені з метою проведення голосування.

Google Form

За допомогою форм можна створити навчальний тест, форму зворотного зв'язку, анкету.

Групи у Viber, Messenger

Групи можуть бути відкритими і закритими. У них можна проводити групові консультації, розміщувати матеріали для реалізації просвітницької, профілактичної, розвивальної роботи, проводити групову діагностику та навчальну діяльність з усіма учасниками освітнього процесу.

Сторінка психолога і соціального педагога на сайті закладу освіти

На сторінці можна розміщувати матеріали просвітницько-профілактичного, корекційно-розвивального спрямування, рекомендації щодо актуальних тем освітнього процесу, посилання на опитування тощо.

Електронна газета

Як і сторінка психолога та соціального педагога на сайті закладу освіти може містити матеріали просвітницько-профілактичного та корекційно-розвивального характеру, рекомендації психологічної служби щодо актуальних проблем освітнього процесу. Для розробки газети можна використовувати програму Publisher.

Телефон довіри

Дає змогу надавати індивідуальну консультативну допомогу учням, педагогам, батькам в умовах дистанційного навчання.

З огляду на сучасні тенденції розвитку освіти зміст практичної, науково-методичної роботи практичних психологів, соціальних педагогів, методистів із психологічної служби повинен ґрунтуватися на глибокому аналізі специфіки надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги в контексті викликів сьогодення. Під час надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки в дистанційному та онлайн-форматах доцільно акцентувати увагу на формуванні в учасників освітнього процесу таких важливих психосоціальних характеристик, як уміння адаптуватися, бути гнучкими, працювати з інформацією, розуміти свої потенційні можливості, користуватися поверхневими знаннями, докладати мінімум зусиль для отримання задовільного результату. Уся ця матриця факторів обов'язково повинна бути врахована під час планування роботи психологічної служби в наступному навчальному році.

Рекомендована література для організації діяльності психологічної служби у 2020/2021 навчальному році

1. Байдик В. В. Психогігієна професійної діяльності педагога в умовах карантину / В. В. Байдик // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-

19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 185–190.

2. Завгородня О. В. Мобілізація психологічних ресурсів життєстійкості людини під час пандемії / О. В. Завгородня // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 108–116.

3. Ігнатович О. М. Психологічна профілактика паніки та засоби її подолання / О. М. Ігнатович // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 50–54.

4. Калюжна Є. М. Психологічний тренінг уміння виходу особистості із стресового стану / Є. М. Калюжна // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 82–88.

5. Калюжна Є. М. Техніки психологічної стабілізації особистості в ситуаціях порушення емоційного стану / Є. М. Калюжна // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 203–209.

6. Луценко Т. М. Життя «До» і «Після» пандемії коронавірусу: як правильно налаштуватися і сприймати зміни, що відбуваються / Т. М. Луценко // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 151–160.

7. Навчання під час карантину: як організувати дистанційну роботу // Шкільному психологу. Усе для роботи : науково-методичний журнал. – 2020. – № 4. – С. 4–7.

8. Павлик Н. В. Гармонізація психологічного здоров'я особистості в умовах психічного напруження та епідемічної загрози в суспільстві / Н. В. Павлик // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 54–62.

9. Панок В. Г. Роль практичної психології і соціальної роботи у протидії пандемічній загрози / В. Г. Панюк // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 75–76.

10. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – 243 с.

11. Радзімовська О. В. Особливості взаємодії дорослих з дітьми в умовах перебування в зоні пандемії / О. В. Радзімовська // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 64–71.

12. Романовська Д. Д. Психологічні поради батькам: як зберегти психічне здоров'я дітей в період карантину / Д. Д. Романовська // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя ; координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка ; колектив авторів. – Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 190–194.

Наталія МІНАКОВА,
*методист кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО*

ВИХОВНА СИСТЕМА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК УСПІШНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

*Найпрекрасніше видовище на
світі – це бачити дитину, яка
впевнено іде дорогою життя,
яку їй показали ви.*

Конфуцій

Розбудова національної системи освіти в умовах становлення України як самостійної незалежної держави з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого й зосередження зусиль та ресурсів на вирішенні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток освітньої галузі, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України зазначено, що домінантною основою розвитку українського суспільства є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [1].

В Україні історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Зважаючи на це, виховна діяльність закладу освіти має бути зорієнтована на забезпечення школяра усіма необхідними знаннями, вміннями, навичками суспільного досвіду

й поведінки, притаманним молодій людині української держави. Здобуття соціального досвіду більшою мірою відбувається під час спеціально організованої діяльності, яка повинна відповідати потребам, інтересам й можливостям учнів, бути для них значущою й цікавою, спонукати їх до розвитку й удосконалення природних задатків, здібностей.

Однією з головних умов успішного виховання сучасного громадянина України є системний характер виховного процесу, тобто створення шкільних виховних систем. Функціонування виховних систем минулого й сучасності доводить, що саме вони стають механізмом розвитку особистості школяра, розв'язанням багатьох проблем у галузі виховання. Крім того, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено: «Головне завдання сьогоднішньої практики – створення виховного простору. Виховний простір – це не тільки середовище, а й духовний простір учня і педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. У ньому має бути представлений весь спектр цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, котра самореалізується у різних виховних середовищах» [2]. Саме виховна система навчального закладу є головним чинником створення такого виховного простору.

Виховна система – це цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К. Ушинського, «духу школи» [2]. На відміну від системи виховної роботи, метою якої є організація позаурочної діяльності дітей, виховна система закладу – поняття більш широке. Виховна система закладу охоплює весь педагогічний процес, інтегруючи навчальні заняття, позаурочне життя дітей, різнобічну діяльність і спілкування поза школою, вплив соціального середовища.

Виховна система школи – це досить стійке структурне утворення, яке забезпечує своєрідний «захист», «душевний комфорт» учасників педагогічного процесу. Найважливішим і стабільним елементом виховної системи, її метою є учень. Його, як особистість, характеризує прагнення до свободи, незалежності, автономності. В системі ж елемент втрачає частинку своєї незалежності й автономності, так як потрібно дотримуватись загальних норм, виконувати певні обов'язки. Як показала практика, протиріччя між системою і особистістю ефективніше вирішуються в ті періоди, коли система сама інтенсивно розвивається, і коли вихованець відчуває свою причетність до її створення і функціонування, коли він не «гвинтик», а творець. Отже, розвиток виховної системи є умовою розвитку особистості, а головний критерій ефективності розвитку виховної системи – розвиток вихованців.

Складовими частинами виховної системи насамперед є її підсистеми: дидактична система, система виховної роботи та система управління.

Дидактична система являє собою навчальну діяльність учнів і методичну – вчителів, *виховна система* – система взаємопов'язаних виховних заходів,

система управління – це необхідний набір функцій, націлених на підтримання, функціонування й розвиток системи.

Будь-яка виховна система проходить у своєму розвитку чотири стадії розвитку: 1) становлення; 2) відпрацювання системи; 3) завершальна, тобто кінцеве оформлення системи; 4) оновлення системи, її перебудова [3].

Успіх створення та дієвого впровадження виховної системи закладу освіти залежить від соціально-психологічного клімату, духу школи, стилю життєдіяльності, співпраці вчителів та учнів, батьків, мікрокультури (мова, стиль спілкування, свята, традиції). Усе це сприяє духовному розвитку й саморозвитку учнів, створенню своєрідного мікроклімату в закладі. Педагоги прагнуть допомогти учням оволодіти чотирма стрижневими вміннями: навчитися пізнавати, навчитися працювати, набути життєвої компетентності, навчитися жити разом у сучасному мінливому світі.

Із цією метою у систему виховної роботи (як підсистеми) необхідно впроваджувати інноваційні форми й методи роботи з учнями. Це мають бути такі педагогічні технології, які ставлять за мету не нав'язування та примусове їх виконання, а створення умов для осмислення суті сказаного, їхньої доцільності, добровільного їх сприйняття, творчого застосування, набуття власного досвіду.

ВИКОРИСТАННЯ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ

Використання цифрових технологій робить виховний процес сучасним, різноманітним, насиченим; значно розширює можливості представлення виховної інформації; здійснює комплексний вплив на різні канали сприйняття, різні види пам'яті; забезпечує наочність, красу, естетику оформлення виховних заходів; підвищує інтерес до них, робить процес виховання більш привабливим для дітей [5].

Перевагами використання інформаційних технологій у виховному процесі є: можливість моделювання і демонстрації наочності, підвищення якості її використання; логізація та структурування поданого матеріалу, що значно підвищує рівень сприйняття учнями нової інформації; урізноманітнення форм проведення виховних заходів; інформаційна насиченість матеріалу; можливість зацікавити більшу кількість учнів до участі у виховних заходах; удосконалення в учнів уміння стисло формулювати свою думку, виступати перед аудиторією; розвиток в учнів особистісних і соціальних навичок, впевненості у собі; чітке визначення мотивації до навчання та виховання; ширші можливості для використання інтерактивних технологій у виховному процесі; активізація інтересу кожного учня; можливість публікувати результати досліджень, висвітлювати поточну інформацію, спілкуватися з широкою аудиторією в мережі Інтернет, здійснювати пошук інформації, обмінюватися думками, враженнями; розширення можливостей учителя, удосконалення його діяльності, поштовх до творчого пошуку.

Використання сучасних технологій стало не просто трендом, а необхідністю, адже цифрові технології – це не просто можливість зацікавити дітей, а ще й чудовий шанс зробити спілкування з ними значно цікавішим. І тому застосування цифрових технологій у виховному процесі – різноманітне і широке

поле діяльності. Воно розширює можливості надання виховної інформації, надаючи комплексний вплив на різні канали сприйняття, пам'ять; забезпечує наочність, естетику оформлення виховних заходів; робить процес виховання більш привабливим для дітей, цікавим; сприяє адаптації дитини в інформаційному просторі, формуючу інформаційну культуру [6].

Національно-патріотичне виховання

- конкурси презентацій або фотозвіти до Дня міста (села), Дня українського козацтва, Дня соборності України тощо;

- запис документальних відеофільмів у рамках Всеукраїнських акцій «Живий голос ветерана», «Врятувати від забуття»;

- «Україна: забута історія» – цикл науково-розважальних передач, який оповідає про видатних діячів та історичні події; такий формат зацікавить дітей набагато швидше, ніж просто розповідь.

Профілактика здорового способу життя

- створення профілактичних відеороликів і мультимедійних презентацій із протипожежної безпеки, правил дорожнього руху, здорового способу життя тощо;

- випуск інформаційних буклетів, флаєрів;

- проведення інтерактивних акцій «Ми – за здорові легені!»;

- використання месенджерів для нестандартного проведення дискусій із заданих тем або глибшого розуміння поняття (наприклад, класний керівник може запропонувати учням у месенджері за допомогою смайликів переказати розуміння теми дискусії чи поняття).

Розвиток творчої особистості

- створення портфоліо, відеоальбомів та презентацій з метою відображення шкільних років;

- створення вітальних відеолістів до Дня вчителя, дня матері тощо.

Робота зі створення челенджів

Чому челенджі подобаються молоді? Це модно. Дають можливість покращити самооцінку, самоствердитись. Сприяють задоволенню бажання бути публічним.

Як можна розпізнати небезпечний челендж:

- прямо закликає до небезпечних дій;
- негативно впливає на інші сфери життя дитини та змінює поведінку;
- дитині важко обговорювати його відкрито, як-от як інші теми;
- змушує до знайомства з людьми, особистість яких складно встановити.

Приклади челенджів:

#Арт_челендж, #Моє_здоров'я, #Я_і_природа (екологічний челендж), #День_вишиванки, #Тиждень_милосердя_та_добрих_справ, #Танцювальний, #Я_в_історичній_події, #Я_персонаж, #Мої_здобутки.

Яка роль учителя в тому, що учень бере участь у челенджі?

- розповісти якомога більше про челендж, перевірити, чи безпечний він для психічного та фізичного здоров'я;

- наголосити учням, яку мету має даний челендж;

- підтримувати челендж власним прикладом для заохочення;

- робити персональний звіт по челенджу в соціальних мережах.

Можливість проводити віртуальні екскурсії

Діти можуть дистанційно «прогулятися» у Версальському палаці або побачити шедеври Мікеланджело, Рафаеля. Загалом – можливості необмежені!

Деякі проєкти допомагають дітям розвивати логіку

Існує чимало ресурсів цього типу, застосування яких дозволяє успішно розвивати логічне мислення за допомогою загадок, ребусів та головоломок.

Робота з батьками

- роботи з учнями через мережу Інтернет (проведення консультацій та батьківських зустрічей через «Skype»)

- інформування батьків про життя закладу освіти (презентації, sms-інформування, створення спільнот у соціальних мережах, налагодження електронної пошти, наповнення інтернет-сторінки закладу освіти, організація форумів для обговорення подій, проведення опитування та анкетування, публікація фотоальбомів проведених заходів, робота блогів педагогів);

- інтернет-середовище та використання ІКТ дає можливість батькам стати активними учасниками освітнього процесу, здійснювати прямий зв'язок з педагогами й адміністрацією, отримувати інформацію про рівень навчання, висловлювати побажання до адміністрації.

Отже, учні із задоволенням спілкуватимуться із тим класним керівником, який у курсі сучасних новинок, «трендів» цифрових технологій.

Застосування цифрових технологій дозволяє оптимізувати виховний процес, залучити до нього учнів як суб'єктів освітнього простору, розвивати самостійність, творчість і критичне мислення. Використання цих технологій на виховних заходах сприяє розвитку інтересу учня до цього заходу; розвитку вмінь і навичок роботи з інформаційними ресурсами; ефективному керуванню увагою учня; активізації пізнавальної діяльності; формуванню навичок дослідницької роботи; підвищенню інформаційної культури, сприяє тристоронньому контакту в системі «освітній заклад – учні – батьки».

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА

Важливою складовою виховної системи закладу освіти є також залучення до спільної діяльності батьків учнів. В урядових документах зазначається, що нова школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Основні принципи цього підходу:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Педагогіка партнерства – критерій, за яким можна оцінювати як якість виховної системи закладу, так і освітнього процесу в цілому, а також новий інструментарій навчання менеджменту.

Для того, щоб компетентнісний підхід, як ядро НУШ, не лише повноцінно впроваджувався, але й відзначався якісною підготовкою дітей до викликів сучасного світу необхідно, щоб дії батьків і вчителів у цьому напрямі були синхронними.

Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що:

- *По-перше*, сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність, а це – один із ключових активів сучасного світу.

- *По-друге*, партнерство задовольняє потребу в значимості та приналежності, зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше.

- *По-третє*, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі.

Для того, щоб найкраще підготуватися класному керівнику до моделі партнерства у школі, варто:

1. Прийняти факт, що зміни мислення відбуваються повільно – воно подібне на айсберг, занурений у глибини історії. Слід набратися терпіння, намагаючись побудувати партнерські стосунки з батьками, з адміністрацією школи, з дітьми.

2. Поставити собі запитання, який спосіб мислення найбільш адаптивний для цих умов; знайти носіїв такого мислення зростання; приміряти на себе ці моделі.

3. Розвивати увагу і креативність.

4. Освоювати навички перемовин і вчитися не лише аргументувати власну позицію, але й слухати інших.

5. Підтримувати власний ресурсний стан і почуття гумору.

6. Укладати Меморандум про співпрацю між батьками, вчителями, адміністрацією і учнями.

Дружба школи та батьків – це скарбничка, з якої не можна почерпнути БІЛЬШЕ ніж кожен з учнів, батьків, учителів, директорів у неї ВКЛАВ.

Як покращувати стосунки?

Директор, учителі – батьки

1. Дзвінки ввічливості.
2. Фідбек.
3. Табелі характеру дитини.
4. Проведення альтернативних батьківських зборів.

Директор, учителі – учні

1. Практика « Мої Учні – ДОСКОНАЛІ! ».
2. Проведення «ЦІННИХ» годин.
3. Приймати ПОМИЛКИ учнів.

Батьки – учні

1. Пам'ятати: «ДИТИНА важливіше за результат!», «Хто? і Навіщо?» важливіше за «Що? і Як?».
2. Влаштовувати «ПОБАЧЕННЯ» з дитиною.
3. Виконувати вдома роль МАМИ і ТАТА!

Подяка

Як дякувати в школі?

1. Індивідуальні зустрічі-подяки.
2. Чаша ВДЯЧНОСТІ.
3. «Дякую» від директора школи (батькам, учням, окремим батькам та учням – вдячні листи, листівки, поздоровлення).

Атмосфера

Як створювати теплу безстресову надихаючу атмосферу?

1. Мотиваційні уроки / мотиваційні п'ятихвилинки.
2. Вітальна скринька.
3. Естафета батьківських здивувань

Щедрість

Як створювати щедрий шкільний світ?

1. Благодійні ярмарки.
2. Правило 5 хвилин.
3. Щедрий Перший дзвоник.
4. «Долонька щедрості».

Особистість

Як стати всім яскравою особистістю?

1. Духовно розвиватися.
2. Мати своє захоплення.
3. Створити закриту групу у фейсбуці для батьків.
4. Створити закриту групу у фейсбуці для педагогів.
5. Освоювати нові навички, нові звички.
6. Відноситися до своїх Колег, Учнів, Батьків, як до ВЕЛИКИХ людей

Форми роботи з батьками

- Разом розробити і провести з батьками квести для дітей у вихідний день (раз на рік).
- Спільно розробити і провести майстер-класи.
- Секрети батьківських професій (один день у школі).
- Спільні екскурсії у вихідний день чи на канікулах.
- Проведення уроків батьками.
- Запровадити батьківські дні.
- Розробити цикл тренінгів для роботи з батьками з різних тем.
- Конференція (1 раз).
- Збори для ознайомлення з НУШ.

Усе представлене вище дає можливість ще раз наголосити на особливому значенні спільної діяльності закладу освіти та батьків. І цей тандем займає важливе місце у створенні виховної системи школи.

ПЕДАГОГІЧНА РАДА

Педагогічна рада – це центр колективної професійної думки й одночасно школа педагогічної майстерності, де набуваються актуальні й усвідомлені знання, уміння та навички щодо вирішення проблем школи.

Саме педагогічна рада, як один із факторів побудови виховної системи закладу освіти, дає можливість організувати та навчити педагогічний колектив, розробити стратегію розвитку, визначити тактику та траєкторію руху, вирішити актуальні проблеми, що постають перед школою.

Для забезпечення активної участі педагогів в обговоренні проблем школи, процесі вироблення, прийняття й виконання рішень на засіданні педагогічної ради доцільно використовувати інтерактивні технології взаємодії і комунікації. Вони дають змогу на основі внеску кожного учасника процесу у спільну справу отримати можливість впливу на зміст рішення й організувати спільну діяльність – від окремої взаємодії і до широкої співпраці. На засіданнях педагогічної ради, на яких використовуються такі технології, її учасники не лише є слухачами, спостерігачами, а й вони постійно взаємодіють одне з одним, перебувають у постійному режимі бесіди, діалогу, дії [7].

Використання на засіданнях педагогічної ради інтерактивних технологій змінює роль директора навчального закладу. Директор є організатором, консультантом, фасилітатором, який ніколи не «замикає процес обговорення проблеми на собі» [4].

Використання інтерактивних методів забезпечує реалізацію ідеї співпраці в колективі, сприяє покращенню психологічного клімату, створює доброзичливу атмосферу.

Ефективні форми проведення засідань педагогічної ради:

- дебати;
- ділові ігри;
- творчі звіти;
- тренінгові заняття;
- дискусії;
- конференції;
- «круглі столи»;
- вернісаж педагогічних знахідок;
- захист інновацій;
- форуми тощо.

Під час проведення засідання педагогічної ради виникає ще одна проблема, яка стосується вибору тематики. Тема засідання педагогічної ради має бути актуальною, перспективною і концептуальною, відповідати програмі розвитку школи, результатам проблемно-зорієнтованого аналізу роботи школи за минулий рік, запитам і потребам учителів.

Пропонуємо *орієнтовну тематику засідань педагогічної ради з питань виховання:*

- Виховання дітей та учнівської молоді в умовах НУШ.
- Організація інноваційно-пошукової діяльності педагогічного колективу в умовах реалізації ключових ідей компетентісно спрямованого виховання.

- Компетентнісний підхід до виховання: компетентність класного керівника, учня.
- Формування життєвої компетентності особистості в умовах виховної системи школи.
- Акмеологічний підхід у вихованні: ролі учасників виховного процесу.
- Виховання дітей та учнівської молоді в освітньому просторі школи: аналіз практики, проблем, перспектив.
- Виховний процес у школі: проблеми, шляхи і способи підвищення якості.
- Підвищення ролі психологічного компонента у вихованні дітей та учнівської молоді як необхідна умова підвищення ефективності виховного процесу в школі.
- Виховна система школи: формування стратегії розвитку.
- Стратегія розвитку виховної системи школи в умовах модернізації системи освіти.
- Педагогічна діагностика і моніторингові дослідження процесу виховання в школі.
- Взаємодія школи і сім'ї: врахування специфіки сучасної доби.
- Формування громадянської компетентності учнів в умовах сучасного закладу освіти.
- Патріотизм як основа сучасного виховання дітей та учнівської молоді.
- Формування правової компетентності учнів: аналіз ситуації і перспективи розвитку.
- Інтерактивні технології виховання – ефективний шлях до досягнення результативності виховного процесу.
- Проектна технологія як чинник підвищення якості виховного процесу.
- Технологія портфоліо як засіб виховання успішної особистості.
- Професійний розвиток педагогів як вихователів: зміст, форми, методи, технології.
- Професійна компетентність класних керівників як чинник розвитку виховної системи школи.
- Класний керівник, учителі-предметники, психолог, педагог-організатор, соціальний педагог: аспекти взаємодії.

МУЗЕЙ – ВИХОВНИЙ ЦЕНТР ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Однією із складових виховної системи закладу освіти є шкільний музей. Це – виховний центр, місце, де акумулюється минуле, сучасне та закладається фундамент майбутнього.

У зв'язку із цим зростає роль шкільних музеїв як форми організації роботи, спрямованої на розвиток самодостатньої творчої особистості з активною громадянською позицією, утвердження партнерства (діалогічного спілкування, взаємодії та співпраці) між усіма учасниками навчально-виховного процесу; об'єднання спільними цілями та прагненнями учнів, батьків і вчителів, які є добровільними, зацікавленими, рівноправними учасниками освітньо-виховного процесу.

Музей – соціокультурний інститут, що формувався у процесі довготривалого історичного суспільного розвитку, побудований за принципом діалогу культур. В основі його діяльності – збирання, збереження та популяризація різноманітних музейних експонатів – предметів матеріальної й духовної культури [9].

Музеї мають великий освітній та виховний потенціал, оскільки забезпечують добирання подій і фактів на основі документування, особливо якщо цією діяльністю займається не лише педагог, а й учні. Музейний предмет, будучи джерелом інформації про людей і події, здатний впливати емоційно, викликати відчуття причетності, оскільки роль дослідників історії виконують і вчитель, і діти під його керуванням. Освітньо-виховна функція музеїв набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки у XXI столітті, підтверджуючи високу затребуваність суспільством ціннісного інформаційного потенціалу.

Зважаючи на досвід роботи музеїв закладів освіти Рівненщини, можемо стверджувати, що їх керівниками напрацьовано значний педагогічний досвід роботи, але недостатньо використовуються методи та форми музейної педагогіки. Тому завданням педагогічного колективу школи, у якій працює музей, є високоефективне використання його зібрання в навчально-виховній і культурно-освітній діяльності школи. Шкільний музей повинен органічно вписуватися в систему заходів, що проводяться, стати місцем здійснення культурно-історичної ідентифікації, діалогу часів, людей і музейних предметів.

Серед *напрямів діяльності шкільного музею* в контексті музейної педагогіки виокремлено такі: пошуково-дослідницький, експозиційний (оформлювальний), екскурсійний, культурно-масові заходи та справи. Тому як ефективні *форми роботи* у впровадженні музейної педагогіки розглядаються *масові* (екскурсії, походи, експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками й свідками історичних подій, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, лекції, поїздки до музеїв інших міст), *групові* (гурток, товариство, видання путівників, альбомів, журналів, буклетів, створення презентацій, цільових проєктів, відеофільмів, веб-порталів тощо) та *індивідуальні* (робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, що вивчається, написання наукових робіт, листування з воїнами, персональні виставки учнів). Крім того, особливо ефективні в музейній педагогіці розглядаємо ігрові технології, технології колективних творчих справ, технологію проблемного навчання [8].

Важливою формою організації навчання в музейній педагогіці вважаємо також музейну екскурсію – основну форму культурно-освітньої діяльності музею, засновану на колективному огляді музею під керуванням фахівця із задалегідь запланованої теми за визначеним маршрутом. Особливістю музейної екскурсії є поєднання розповіді й демонстрації; використання бесіди, прийому гри, театралізації, активна мислительна діяльність учнів.

Пропонуємо *примірну тематику екскурсій, виставок, лекцій*.

Тематичні лекції та екскурсії

- Природні умови та ресурси нашого краю.
- Рослинний і тваринний світ Рівненщини (квестекскурсія).

- Археологічне минуле краю
- Розвиток освіти та культури в краї.
- Народні промисли та ремесла у краї в кінці XIX – на початку XX ст.

Тематичні виставки

- Чорнобиль – біль і пам'ять: виставка, присвячена жителям Рівненщини – ліквідаторам аварії на ЧАЕС.
- Наш край у роки Другої світової війни (1939–1945 рр.).
- Ми за рідну землю ляжемо в борні (визвольна діяльність УПА).
- Афганістан: біль душі і пам'ять серця: виставка до чергової річниці виводу радянських військ з Афганістану.
- Майдан – шлях до вільної демократичної держави: виставка про події 2013–2014 рр.
- Події української революції на Рівненщині: виставка, присвячена одному з найскладніших періодів нашої історії – 1917–1921 рр.
- А на моїй землі – іде війна: виставка, приурочена подіям на Сході України (2014-2020 рр.).

Пересувні виставки

- Шлях до держави, керованої верховенством права.
- Наш край у роки Другої світової війни (1939-1945 рр.).
- Шляхами Кобзаря.
- Моє Полісся із прадавніх часів до Великокняжої Русі.
- Голодомор 1932–1933 рр. – найбільша трагедія в історії України.
- Українська традиційна мотана лялька.

Вільні екскурсії

- Відкриваємо давнє Полісся в дії: ковальня породжує магію вогню і заліза.
- Піч живить страви силою й теплом фруктових дерев.
- Готуємо в печі за давніми поліськими рецептами.
- Тематичні лекції на основі занурення в українську культуру та історію.
- Буденне та святкове життя селян на Поліссі у XVII – XX ст.
- Українська хата – символ образності Всесвіту.
- Творець живе в кожному із нас, майстерні лише спонукають його прокинутись: виготовлення глиняної іграшки, тістотворення, витинанки, соломоплетіння, гончарство, вибійка, малюнок на склі, лялька-мотанка, свічникярство.
- Календарно-обрядовий цикл українських народних пісень, прислів'їв, приказок, казок та оповідок у житті українського народу.

Літературно-мистецькі екскурсії

- Шляхи Т. Шевченка на Рівненщині.
- По слідах Тараса Бульби
- Художнє слово Г. Косміяді.
- Той, хто запалює серця: літературна спадщина Уласа Самчука.
- Ніл Хасевич – борець і художник.

Отже, музейна педагогіка має стати обов'язковим складником виховної системи закладу освіти в умовах модернізації освітньої галузі, входження України в європейський освітній простір у формуванні сучасного громадянина,

освіченої й культурної особистості, національно свідомої, патріота своєї Вітчизни.

Саме такий підхід до вибору та створення виховної системи є основою для визначення шляхів розвитку закладу і впровадження різнопланових інновацій.

І чим багатша цілеспрямованість, організованість спільного життя, тим ефективніший той багатосторонній виховний процес, який іде «по ходу», в глибині цього життя: і виховні дії педагогів (прямі й переносні, відкриті й таємні), і взаємний вплив самих вихованців один на одного, і самовиховання старших і молодших.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ МОН України від 29.07.2019 № 1038. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863> (дата звернення: 15.05.2020).
2. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 15.05.2020).
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 2005. – С. 215–240.
4. Кириченко В., Ковганич Г. Засідання педагогічної ради з питань виховання: як його провести, щоб не було байдужих / В. Кириченко, Г. Ковганич // Методист. – 2015. – № 8. – С. 3–25.
5. Ніколаєнко С. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій в роботі класного керівника / С. В. Ніколаєнко. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/vikoristannya-informatsiinokomunikativnikh-tekhno-2.html> (дата звернення: 15.05.2020).
6. Олефіренко І. В. Використання пакета Microsoft Office у роботі класного керівника / І. В. Олефіренко, Є. О. Ольховський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – № 8. – С. 8–11.
7. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посібник / за ред. С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. – К. : Департамент, 2008. – 520 с.
8. Рокицька О. Д. Роль музею історії освіти Київщини у вихованні патріотичних почуттів сучасного громадянина / О. Д. Рокицька // Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді : навчально-методичний посібник. – Біла Церква : КВНЗ КОР АНО, 2016. – 269 с.
9. Салата О.О. Основи музезнавства : навчально-методичний посібник / О. О. Салата. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 164 с.

Оксана МОТОРНА,
*завідувач кабінету мистецтва та фізичної
культури Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Загальна мистецька освіта – це підсистема шкільної освіти, що гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток дітей та молоді засобами мистецтва, та покликана підготувати їх до активної участі в соціокультурному житті, подальшої художньо-естетичної самоосвіти. Мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини та забезпечує набуття ключових і предметних мистецьких компетентностей, формування прагнення і здатності до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення протягом життя.

Початкова школа

Метою навчання мистецтва в початковій школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Опанування мистецтва учнями 1–3 класів у 2020/2021 навчальному році буде здійснюватися відповідно до освітньої програми закладу загальної середньої освіти (стаття 33 Закону України «Про освіту», стаття 15 Закону України «Про загальну середню освіту»). Документ схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником.

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти викладання мистецтва через окремі навчальні предмети у робочому навчальному плані зазначається: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», – на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Звертаємо увагу на те, що Нова українська школа приділяє вагомому увагу розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – якостей особистості, необхідних їй упродовж життя (за даними висновків світових експертів) та визначених Законом України «Про освіту» (ст. 12), якостей, що активно розвиваються у процесі різних видів мистецької діяльності – спів, малювання, гра на елементарних музичних інструментах, імпровізація, інсценізація, активне сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на

людину. Саме тому в Державному стандарті початкової освіти та Типових освітніх програмах (мистецька освітня галузь) зроблено вагомий акцент на формуванні в межах цієї освітньої галузі таких мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду.

Упродовж навчання у початковій школі у дітей мають системно формуватися виконавські уміння та навички, характерні для кожного окремого виду художньої діяльності: опанування графічних, живописних, декоративних технік, ознайомлення з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); формування вокальних та хорових навичок (із музичного мистецтва); набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику тощо. Водночас у контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Формування кожного з вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу.

Зазначаємо, що якісну реалізацію завдань мистецької освітньої галузі можуть здійснювати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва). Тому під час розподілу педагогічного навантаження, за наявності відповідних фахівців, керівникам закладів загальної середньої освіти рекомендується забезпечення годинами з цієї освітньої галузі вчителів музичного та образотворчого мистецтва.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу в навчанні, який може розглядатися в декількох значеннях:

- у вузькому: через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»);

- у широкому: через узгодження предметів мистецької освітньої галузі зі змістом інших освітніх галузей за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Акцентування освіти на реалізацію компетентнісного підходу зумовлює рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами мистецтва, зокрема, у процесі:

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; оцінювання власної художньо-творчої діяльності (*вільне володіння державною мовою / здатність спілкуватися рідною*);

- здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, запису ритму тощо) (*математична компетентність*);

- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (*компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність*);

- самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (*інформаційно-комунікаційна компетентність*);

- формування вміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (*навчання впродовж життя*);

- співпраці з іншими, зокрема участі в мистецьких заходах, прикрашанні середовища, де живе та навчається дитина; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (*громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей*);

- виявлення шани до народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів (*культурна компетентність*);

- прояву бажання ділитися своїми творчими ідеями; творчої ініціативи та намагання її реалізувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень (*підприємливість та фінансова грамотність*);

- сприяння і підтримка бажання впроваджувати нові ідеї (*інноваційність*).

Формування ключових компетентностей має відбуватися системно і природно впродовж усього періоду навчання на уроках (чи в певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки в контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі, тільки через відповідні мистецькі трактування і приклади.

Звертаємо увагу, що Типова освітня програма дає можливість вчителю, зважаючи на її вимоги та орієнтовний зміст, самостійно визначати тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми тощо. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів та відповідність віку. Вищезначене відображається в календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти.

Провідними видами діяльності згідно зі змістовими лініями програми є художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток предметних мистецьких компетентностей – музичних, образотворчих тощо.

Художньо-творча діяльність реалізується у формуванні виконавських умінь та навичок із різних видів мистецтва, зокрема: через опанування графічних, живописних, декоративних технік, ознайомлення з основами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); розвиток

ритмічного чуття, вокальних та хорових (із музичного мистецтва), акторських та елементарних танцювальних умінь тощо.

Неабияке значення впродовж першого циклу навчання має надаватися розвитку ритмічного чуття, імпровізаціям, різного роду експериментам (наприклад, із кольорами, звуками), а також підтримці дитячих ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному творчому вияві – художньому самовираженні. Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом – виявляти ініціативу щодо їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови. Звертаємо увагу, що пізнання мови мистецтва (зокрема нотної грамоти) має відбуватися в ігровій формі і тільки в контексті її практичного застосування: наприклад, під час виконання невеликих вокальних послівок чи відтворення ритмічних послідовностей.

Із першого дня спілкування з мистецтвом дітей слід привчати уважно (щоуроку) слухати і споглядати твори мистецтва, виявляти (зокрема висловлювати) власні враження, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас у процесі обговорення творів мистецтва не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів і їх занурення в зміст твору. Системно і послідовно дітей потрібно привчати визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Вивчення предметів мистецького циклу у 4 класі початкової школи у 2020/2021 навчальному році відбуватиметься за оновленими типовими освітніми програмами (2016 р., Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1–4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»):

- «Образотворче мистецтво», авт. Р. Шмагало, Ж. Марчук, І. Вачкова, О. Чорний, М. Гнатюк (оновлена);
- «Музичне мистецтво», авт. Л. Хлебнікова, Л. Дрогань, І. Івахно, Л. Кондратова, О. Корнілова, О. Лобова, Н. Міщенко (оновлена);
- «Мистецтво», авт. Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Дмитренко (оновлена).

Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pochatkova-shkola/onovleni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli-1-4-klasiv>.

Компетентнісно орієнтовані уроки мистецьких дисциплін сприятимуть цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Одним із пріоритетних завдань навчання мистецтву у 4 класі має стати встановлення міжпредметних зв'язків у вигляді моментів включення в урок запитань і завдань

з інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми й сприяють глибшому сприйманню та осмисленню певного поняття, залученню додаткового матеріалу, використанню інформаційно-цифрових і мультимедійних технологій.

Резервом оптимізації освітнього процесу на компетентнісних засадах є його практична спрямованість. З цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності.

Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу у процесі екскурсій, квестів, організації і проведення конкурсів, зустрічей, практикумів. Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання в русі, а діапазон навчальної взаємодії школярів має поступово розширюватися: якщо у 1–2 класах це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), то у 3–4 класах – групова та командна діяльність.

Для формування і перевірки предметних компетентностей учитель має спиратися на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування учнями способів навчально-пізнавальної діяльності, знань, умінь і навичок для розв'язання певних задач у змодельованих життєвих ситуаціях.

Основна та старша школа

У 2020/2021 навчальному році загальну мистецьку освіту в основній школі учні опануватимуть відповідно до Наказу МОН України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» за програмою для закладів загальної середньої освіти «Мистецтво. 5–9 класи» (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська та ін.) (оновлена), затвердженої Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів», що вміщує три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Програма розміщена на офіційному вебсайті МОН (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>).

Реалізація засад нової української школи у 5–7 класах переорієнтовує вчителя на відхід від застарілих методик, переосмислення традиційного досвіду, виокремлення в ньому доцільного, необхідного – того, що відповідає природі дитини і приносить ефективні результати. Це насамперед різні форми художньо-творчої діяльності: спів, ритмічні вправи з використанням «звучних жестів», пентапінг, степ руками, бітбокс, сучасні руханки, *пластичне інтонування, хореографічні та театралізовані мініатюри, створення асоціативних композицій*; дизайну одягу, інтер'єру, машин; опанування мистецтва графіті, фотомистецтва, різноманітних нетрадиційних технік, які дають учням унікальні можливості для експериментування, пошуків образів, сміливих втілень на папері незвичайних фантазій, вражень, думок.

Навчаючи мистецтву в основній школі, варто пам'ятати, що місія вчителя – сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, стимулювати до самостійної художньо-пізнавальної та творчої діяльності з метою самореалізації та

саморозвитку, створювати такі умови, за яких кожен здобувач освіти міг би реалізувати власні можливості, потреби, інтереси.

Мистецька освіта учнів 10–11 класів здійснюватиметься за навчальними програмами «Мистецтво. 10–11 кл. Рівень стандарту» та «Мистецтво. 10–11 кл. Профільний рівень» (авт. Т. Абрамян, Л. Аристова, О. Гайдамака, М. Гараздовська, О. Гречана та ін.), розробленими відповідно до Наказу МОН України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» та затвердженими Наказом МОН від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу навчальним програмам для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти». Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програм предмети художньо-естетичного циклу (музичне мистецтво, образотворче мистецтво та інтегрований курс «Мистецтво») мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного, вчитель образотворчого мистецтва) (лист МОН України від 09.06.2016 № 1/9-298).

Звертаємо увагу, що реалізація змісту освіти, визначеного державним стандартом, у 10–11 класах на рівні стандарту здійснюватиметься щонайперше через базові та вибірково-обов'язкові предмети. До вибірково-обов'язкових належать навчальні предмети «Мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво») та «Інформатика» й «Технології» (освітня галузь «Технології»). Із них учень (учениця) має обрати два предмети, які він (вона) обов'язково опануватиме впродовж навчання в старшій школі: один – в 10-му, інший – в 11-му класі або ж одночасно два предмети в 10-му і 11-му класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети, діляться між двома обраними предметами).

Таблиця

Навчальні предмети	10 клас (кількість годин)	11 клас (кількість годин)
вибірково-обов'язкові предмети (інформатика, технології, мистецтво)	3	3

Тобто, за умови вибору учнем (ученицею) навчального предмета «Мистецтво» для вивчення у старшій школі (рівень стандарту) його годинний розподіл розраховується таким чином: 10 (або 11) клас – 3 години на тиждень; або 10–11 клас – по 1,5 години на тиждень відповідно в кожному навчальному році. Можливі також варіанти: 1 год – 10 клас, 2 год – 11 клас, або ж 2 год – 10 клас і 1 год – 11 клас.

Профільне навчання в старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів із різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У

зкладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет «Мистецтво» є профільним із відповідним годинним навантаженням: 5 годин у 10-му класі, 5 годин – в 11-му класі.

Зміст програми рівня стандарту репрезентує складову цілісної моделі загальної мистецької освіти (за Л. Масол). Вона розкриває можливість ознайомлення дитини зі світом мистецтва через провідні засади, притаманні різним видам мистецтва: мову мистецтва (початкова школа), жанри та стилі мистецтва (основна школа). У старшій школі на основі цих «трьох китів» учні знайомляться з різними культурами та мистецтвом світу.

Тематична структура програми розкриває особливості мистецтва культурних регіонів світу, визначених ЮНЕСКО: африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабо-мусульманського, європейського (зокрема, мистецтва України як невід'ємної складової європейського мистецтва).

При цьому наголошуємо, що навчальна програма дає можливості вчителю, орієнтуючись на вимоги та тематику, самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми навчальної програми та за необхідності – змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Звертаємо увагу на те, що, укладаючи календарне планування на 2020/2021 навчальний рік, учителям слід передбачити час для моніторингу навчальних досягнень, здобутих учнями під час дистанційного навчання в період карантину, а також час для повторення та корекції основних компетентностей, формування яких відбувалося із використанням технологій дистанційного навчання у 2019/2020 навчальному році.

Рекомендуємо відтермінувати початок вивчення нових тем, передбачених для опрацювання у 2020/2021 році, з метою уникнення нагромадження матеріалу та запобігання надмірного навантаження учнів на початку навчального року. Укласти календарне планування на 2020/2021 навчальний рік варто за рахунок ущільнення навчального матеріалу шляхом об'єднання суміжних за змістом навчальних тем.

Навчаючи мистецтву, вчитель не повинен забувати про ключові компетентності. Їх важливість є незаперечною, тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій методичний інструментарій педагогічно доцільно та тільки в контексті реалізації завдань предмета «Мистецтво».

З метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст навчальних програм уведено наскрізні змістові лінії – соціально значущі надпредметні теми, які сприятимуть формуванню в учнів уявлення про суспільство загалом, розвиватимуть здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Особливості їх реалізації зазначено в пояснювальних записках до програм. Окремо наголошуємо, що реалізація змісту наскрізних змістових ліній має бути

педагогічно коректною і доцільною та втілюватися лише через відповідні мистецькі трактування, приклади і методи навчання.

Однак, щонайперше, слід наголосити, що місія курсу: захопити учнів мистецтвом різних регіонів світу, виявити найхарактерніші ознаки мистецтва кожного регіону, знайти емоційний відгук, зацікавити їх настільки, щоб з'явилося бажання самостійно, більш ширше ознайомитися з мистецькими шедеврами, найбільш яскравими художніми явищами, характерними у тому чи іншому культурному регіоні, і є «візитівками» його мистецтва. Тільки на такому тлі відбуватиметься формування в учнів системи компетентностей, передбачених навчальною програмою.

Важливо не перетворювати курс на суто інформативний, не перевантажувати учнів зайвою інформацією. Останньої для засвоєння має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже наперед відомо, така інформація засвоюється тимчасово.

Не доцільно, більше того – недопустиме конспектування матеріалу уроку учнями зі слів учителя. Адже на допомогу учням розроблено 4 підручники «Мистецтво. 10 (11) клас». Якщо такі відсутні у шкільній бібліотеці, старшокласники можуть користуватися їх електронними варіантами онлайн або безкоштовно завантажити на комп'ютер, телефон, планшет чи айпод. За потреби навчальну інформацію можна систематизувати (схеми, таблиці, інтелект карти (карти пам'яті), лепбуки, хмарини слів, «асоціативні кущі» тощо.)

Особливу увагу на уроках мистецтва потрібно зосередити на творах мистецтва, на їх специфічних унікальних особливостях, що репрезентують той чи інший культурний регіон світу.

Нагадуємо, учитель може самостійно обирати мистецькі твори для сприймання та інтерпретації чи виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику, критерій їх високої художньої якості, репрезентативність художньо-регіональної специфіки, цікавість для учнів і відповідність їх віку.

Опрацювання творів мистецтва має спрямовуватися насамперед на пошук учнями особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду та на прояв рефлексії у процесі пізнання мистецтва. Учителю варто пам'ятати, що особливу цінність має особистісне тлумачення учнями художньо-образного змісту мистецького твору.

Для реалізації практичної спрямованості курсу вчитель повинен передбачити час для виконання учнями художньо-практичних (зокрема проектних) завдань, враховуючи програмні вимоги, інтереси й потреби учнів цього віку. У процесі художньо-творчої діяльності необхідно створювати такі умови, за яких кожен здобувач освіти міг би реалізувати власні можливості, потреби, інтереси, розвинути власні творчі здібності.

Старшокласникам варто запропонувати представити результати власної практичної художньо-пізнавальної та творчої діяльності у вигляді презентацій індивідуальних проектів, результатами яких можуть бути: макет архітектурної споруди, тематична газета, плакат, афіша, фоторепортаж, карта подорожі

Україною, мультимедійна презентація, збірка аудіо- чи відеоматеріалів, паперова мозаїка, ескіз вітража, супрематична композиція, ікебана, колаж, інсталяція, копія відомої картини тощо. Темі проєктів обираються старшокласниками спільно з учителем відповідно до програми та з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів учня.

Важливо збалансувати різні види діяльності учнів, ретельно продумуючи структуру кожного уроку. Тому під час структурування змісту мистецької освіти у 10–11 класах рівня стандарту (зокрема, створення поурочних календарно-тематичних планів) вчителю необхідно дотримуватися балансу всіх видів діяльності здобувачів освіти: визначаючи час на пізнання мистецтва (ознайомлення з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретацію творів мистецтва), необхідно передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; для презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності школярів; здійснення віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність учнів мотивує підлітків до самовираження та реалізації їх потреб та нових ідей у соціумі.

Для реалізації вищезначеного слід наголосити на важливості застосування вчителем різноманітного методичного інструментарію та пріоритетності діалогічних форм подачі матеріалу над монологічними. Адже сьогодні вчитель – це не тільки транслятор певної кількості знань й інформації, а партнер з опанування світу мистецтва. Ні для кого не секрет, що авторитарний підхід із монологічним викладом навчального матеріалу є неефективним і малоцікавим для учнів, особливо якщо це стосується мистецтва.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися в тісному взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) із проблемними, евристичними методами, комп'ютерними технологіями та (що важливо для інтегрованого курсу) інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва.

Ефективними в роботі з підлітками будуть інтерактивні технології навчання. Зокрема, роботу в парах, групах (методи «ажурна пилка», «акваріум» тощо) доцільно використовувати у процесі опанування нового матеріалу; фасилітовану дискусію – під час сприймання творів мистецтва; методи «прес», дискусію в стилі телевізійного ток-шоу, дебати тощо – під час опрацювання дискусійних питань; мозковий штурм, «асоціативний кущ» тощо – на етапах узагальнення чи актуалізації.

Доцільно застосовувати також елементи змішаного навчання. Змішане навчання – це різновид гібридної методики, коли відбувається поєднання онлайн-навчання, традиційного та самостійного навчання. Мається на увазі не просто використання сучасних інтерактивних технологій на додаток до традиційних, а якісно новий підхід до навчання, що трансформує, а іноді і «перевертає» клас. Запропонуйте учням самостійно у зручний для них час

переглянути невеликий відеоролик, відеофільм чи здійснити віртуальну екскурсію (попередньо розмістивши матеріал чи посилання на нього на власному блозі чи сайті закладу освіти), а в класі проаналізуйте, обговоріть чи подискутуйте на запропоновану тему. Це зекономить дорогоцінний час на уроці і дасть змогу більше попрацювати творчо.

Для реалізації ідей профільного навчання та надання можливостей вибору учнями набути певні мистецькі вміння з улюбленого виду діяльності програма «Мистецтво. 10-11 класи. Профільний рівень» передбачає дві складові: пізнавальну (2 години на тиждень), що реалізує вимоги культурологічної змістової лінії державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та є обов'язковою для опанування всіма учнями, та художньо-практичну (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування вмінь з обраного(-их) виду(-ів) мистецької діяльності.

Тематична структура та зміст пізнавальної складової програми є аналогічною навчальній програмі «Мистецтво. 10–11 класи. Рівень стандарту» і реалізується відповідно до рекомендацій, означених вище.

Художньо-практична складова вміщує варіативні модулі, які дають можливість закладу освіти згідно з потребами й інтересами учнів, умовами, кадровим та матеріально-технічним забезпеченням обрати вид (види) мистецької діяльності для поглибленого опанування учнями його змісту, набуття ними вмінь та навичок з обраного(их) виду(ів) діяльності.

Звертаємо увагу, що зміст модуля(-ів) може бути не синхронізовано зі змістом пізнавальної складової, а спрямовано безпосередньо на опанування учнями певних мистецьких умінь і навичок.

З-поміж запропонованих модулів: спів (сольний, ансамблевий, хоровий), музичний інструмент (бандура, гітара, баян тощо / ансамбль, оркестр), графіка, комп'ютерна графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, основи дизайну, хореографія (класична, народна, бальна, сучасна – за вибором), театральне мистецтво, фотомистецтво, мистецтво кіно, мистецтво театру і кіно (проектна діяльність), мистецтво рідного краю. Звертаємо увагу, що впродовж навчання у старшій школі (10–11 класи) учні можуть опанувати зміст декількох модулів. Мінімальний час навчання за одним модулем – 1 семестр.

Запропонований програмою зміст та очікувані результати дають можливість учителю самостійно складати детальний календарно-тематичний план з урахуванням вимог навчальної програми (модуля) та обраної тривалості реалізації модуля (1, 2, 3, 4 семестри), його художньо-змістове і практичне наповнення; обирати найбільш ефективні форми організації навчального процесу, технології та методики для формування умінь з обраного виду мистецької діяльності.

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних компетенцій – узагальненого результату в порівнянні з його попередніми досягненнями. Тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці) та його (її) ставлення до опанування

предмета. Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати, з одного боку, досягнення учнів у різних видах діяльності, а з іншого – їх ставлення до предмета, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний ріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку. Саме тому індивідуальний і диференційований підходи до оцінювання мають надзвичайно важливе значення.

До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне і підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями. Наголошуємо, що написання контрольних робіт із предметів мистецької освітньої галузі є неприпустимим.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», газету «Шкільний світ» та ін.

Галина НЕСТЕРУК,
*методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Навчання хімії у 2020/2021 навчальному році й надалі викладатиметься на основі компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів до навчання та зважаючи на здобуття учнями важливих умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

У контексті положень Концепції «Нова українська школа» необхідно й надалі працювати над формуванням ключових компетентностей і впровадженням наскрізних змістових ліній.

Навчальні програми

У 2020/2021 навчальному році у закладах загальної середньої освіти навчання хімії здійснюватиметься за таким навчальними програмами:

7–9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7-9 класи, затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

8–9 класи із поглибленим вивченням хімії: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням хімії, затверджена наказом МОН України від 17.07.2015 № 983. Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

10–11 класи навчатимуться за програмами, розробленими відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392:

- Програма з хімії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

- Програма з хімії для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). Ознайомитися із програмою можна на сайті МОН за покликанням: <https://goo.gl/GDh9gC>.

Особливості програм

Програми позбавлені поурочного поділу. Вчитель може самостійно розподіляти навчальні години і визначати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, однак так, щоб не порушувалася логіка його викладу.

Варіативна складова навчальних планів до типових освітніх програм може використовуватися на підсилення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно і фіксується в календарно-тематичному плані, який погоджується керівником навчального закладу чи його заступником. Учитель записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для навчального предмета, на підсилення якого використано зазначені години.

Особливу увагу варто звернути на *повторення пройденого матеріалу під час карантину*. Зокрема, на повторення рекомендуємо виділити перший місяць навчання. Необхідність повторення на початку навчального року зумовлюється ще й тим, що за час літніх канікул частина знань, необхідних для подальшого успішного навчання, забувається. Учні повинні побачити й перевірити, що вони пам'ятають, а що – призабули. Це надзвичайно важливо для свідомого навчання, забезпечення активності. Уроки повторення на початку навчального року дають учителеві можливість визначити, які розділи програми добре засвоєні класом, які знання забулися, а також те, які прогалини наявні та чи значні вони в знаннях, уміннях, навичках дітей. Усе це обов'язково має враховувати вчитель. Він мусить потурбуватися, щоб прогалини в знаннях були усунуті завдяки спеціально організованому повторенню. Зокрема, чималу роль варто відвести індивідуальній роботі з учнями. Обсяг матеріалу для повторення визначається складністю тем й рівнем підготовки дітей.

Повторення має бути посильним для школярів, наприклад, не варто їх перевантажувати значною кількістю діагностичних завдань. У зв'язку з цим учителеві слід ретельно продумати необхідні контрольні та тренувальні вправи, визначити обсяг матеріалу для повторення, а також те, яким чином він організовуватиме роботу. У процесі повторення передусім варто з'ясувати ступінь володіння учнями поняттями, що будуть необхідні для вивчення нового.

Кількість годин на вивчення хімії

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 405, у всіх закладах загальної середньої освіти хімія вивчається у такому обсязі:

- 7 клас – 1,5 години на тиждень;
- 8 клас – 2 години на тиждень;
- 9 клас – 2 години на тиждень;

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 408, хімія вивчається у такому обсязі:

- 10 клас (рівень стандарту) – 1,5 години на тиждень;
- 10 клас (профільний рівень) – 4 годин на тиждень;
- 11 клас (рівень стандарту) – 2 години на тиждень;
- 11 клас (профільний рівень) – 6 годин на тиждень.

Курси за вибором і факультативи

Одним зі шляхів диференціації та індивідуалізації навчання є впровадження в шкільну практику системи курсів за вибором, а також факультативів, які реалізуються за рахунок варіативного компонента змісту освіти і доповнюють та поглиблюють зміст навчального предмета.

Зміст програм курсів за вибором і факультативів, як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учителі можуть творчо підходити до реалізації змісту цих програм, урахувавши кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази закладу освіти.

Окремі розділи запропонованих у збірниках програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором. Слід зазначити, що навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навпаки – програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або ту, що схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік такої навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за покликанням: <https://goo.gl/TnGiJX>

Оцінювання навчальних досягнень

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація (ДПА). Для учнів 7–11 класів необхідно використовувати критерії оцінювання навчальних досягнень, затверджених наказом МОН України від 21.08.2013 р. № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом «Тематична» (без дати). При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми та динаміка успішності учнів. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Тематичне оцінювання школярів проводиться в кінці вивчення теми або її частини. Ефективне та об'єктивне оцінювання здійснюється за умови наявності не менше трьох поточних оцінок учня з теми.

Форма проведення тематичного оцінювання визначається вчителем самостійно (контрольна робота, тести, усне опитування тощо). Контрольна робота проводиться один раз на семестр, дві – на рік, відпрацювання пропущених учнем контрольних робіт є недоцільним (лист МОН «1/9-580 від 21.08.2010 р). Практичні роботи оцінюються всі, лабораторні досліди, домашній експеримент – вибірково, на розсуд учителя.

Протягом навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). Захисту проєктів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку або окремих уроків.

Для ефективної організації роботи учнів над проєктом учителю необхідно завчасно, на початку теми, в якій плануються проєкти:

- ознайомити учнів із темами навчальних проєктів;
- зазначити строки виконання проєкту, можливу дату захисту;
- розробити та надати перелік вимог, критеріїв, які обов'язково оцінюються в проєкті;
- запропонувати учням план роботи над проєктом: інформаційний пошук, фіксування джерел інформації;
- допомогти у визначенні мети та завдань над проєктом;
- пояснити, як зробити висновки до роботи, підготувати презентацію.

У 7–9 класах учні виконують домашній експеримент, тематика якого представлена в програмі. Учитель ознайомлюється з відповідною методичною літературою, визначає досліди, зокрема добирає такі, які не потребують складного обладнання та доступні учням, безпечні реактиви, які можна придбати в аптеці чи спеціалізованих магазинах. Для якісного виконання домашнього експерименту учнями педагогу необхідно розробити інструктивну картку. *Звертаємо увагу: домашній експеримент відбувається під наглядом батьків із безумовним дотриманням техніки безпеки.*

Для виконання всіх видів навчальних робіт необхідно мати робочий зошит та зошит для практичних робіт. Окремий зошит для контрольних робіт можна не використовувати, однак контрольні роботи, виконані на окремих аркушах чи в зошитах, а також зошити для практичних робіт обов'язково зберігаються в

кабінеті хімії протягом навчального року. Оцінка за ведення учнівського зошита у журнал не виставляється.

Відповідно до наказу МОН України від 14.07.2015 р. № 762 *семестрове оцінювання* проводиться наприкінці семестру на підставі тематичних оцінок. *Річне оцінювання* здійснюється за результатами семестрового оцінювання. Річне оцінювання здійснюється не пізніше 6-ти робочих днів після завершення II семестру. При проведенні річного оцінювання результати *державної підсумкової атестації* учнів (вихованців) не враховуються.

Проведення учнівських олімпіад, турнірів та конкурсів з хімії

У 2019/2020 навчальному році в Обласному етапі Всеукраїнського турніру юних хіміків узяли участь 6 команд (30 учнів 9–11 класів закладів освіти області). Команди Дубровицького, Костопільського, Сарненського районів, Рівненського обласного наукового ліцею, Рівненської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 27, Рівненського ПМЛ «Елітар» запропонували оригінальні рішення непростих наукових задач.

На жаль, IV етап Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів, що мав відбутися протягом 2019/2020 навчального року, не проводився у зв'язку із загальнонаціональним карантинном (відповідно до наказу МОН України від 21.04.2020 № 525). Однак цього річ уперше було проведено I Всеукраїнську дистанційну олімпіаду з хімії для учнів 11 класів, за результатами якої Ольшанська Віолетта, учениця 11 класу опорного закладу «Крупецька загальноосвітня школа I – III ступенів» Крупецької сільської ради Радивилівського району посіла III місце.

У 2019/2020 навчальному році було проведено Обласний етап конкурсу «Учитель року – 2020» у номінації «Хімія». Перемогу здобув учитель Костопільської ЗОШ I–III ступенів № 4 Руслан Веденєєв. Серед лауреатів: Сергій Лесковець, учитель хімії Рокитнівського НВК «Школа I – III ступенів-ліцей»; Дмитро Гошко, вчитель хімії Квасилівського НВК «школа-ліцей» Рівненської районної ради; Тетяна Ляшко, вчителька хімії Володимирецької ЗОШ I – III ступенів № 1 Володимирецької районної ради.

Звертаємо увагу педагогів, що на осінніх канікулах традиційно стартуватиме XXVIII Всеукраїнський турнір юних хіміків, до участі в якому запрошуються команди у складі керівника та 3–5 учнів на засадах самофінансування. Із завданнями турніру на 2020 – 2021 навчальний рік, правилами проведення та положенням можна ознайомитися за покликанням: <http://tys.com.ua/uk/>.

Крім того, рекомендуємо вчителям хімії долучати учнів до заочної участі у Всеукраїнському інтернет-турнірі з природничих дисциплін (www.vpd.inhost.com.ua).

Учителям хімії рекомендуємо стежити за новою інформацією, яка може бути представлена на сайтах МОН України (<https://mon.gov.ua/ua>), Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua>) та Рівненського ОІППО (<http://roippo.org.ua>).

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА ДИТИНИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Чим відрізняється асистент дитини від асистента вчителя

Посада асистента дитини (або тьютора) є складовою освітнього процесу дитини з особливими потребами та умовою для навчання дитини за її індивідуальною програмою відповідно до можливостей, сприйняття та потреб. Тьютор сприяє адаптації та соціалізації дитини в колективі, здійснює корекцію небажаної поведінки.

Асистент дитини, на відміну від асистента вчителя, здійснює індивідуальну підтримку дитини зі складними чи комплексними порушеннями розвитку. У більшості випадків асистентом дитини є один із батьків або осіб, які їх замінюють. Також асистентами дитини можуть бути соціальні працівники або волонтери. Вони отримують доступ до освітнього процесу в навчальному закладі задля підтримки дитини, яка має комплексні порушення розвитку.

Асистентом дитини повинна бути повнолітня особа, яка володіє достатнім практичним досвідом і компетентністю за рекомендацією батьків дитини. Це має бути людина, фізичний і психічний стан здоров'я якої дозволяє здійснювати цю функцію. Асистент працює на громадських засадах або за рахунок коштів громадських організацій та інших джерел, не заборонених законодавством. Супровід дитини асистентом забезпечується на підставі письмової заяви батьків або осіб, які їх замінюють.

Інтерактивні вправи для дітей з особливими освітніми потребами

Актуальними завданнями сучасних закладів освіти є реалізація компетентнісного підходу в освіті, зокрема формування ключових компетентностей, узагальнених і прикладних предметних умінь, життєвих навичок.

Відповідно до того, як реформуються навчальні заклади, вдосконалюється освіта, змінюються й способи діяльності педагогів та здобувачів освіти, використовуються нові або ж удосконалюються традиційні методи діяльності.

Педагогічні технології у працях В. Бухвалова, Б. Лихачова, С. Смирнова, Н. Крилова, Р. де Киффер, М. Мейєр та ін. визначаються як процес застосування організаційно-методичного інструментарію (набір форм, методів, способів, прийомів навчання і виховання), апаратури, навчального обладнання («від крейди і класної дошки» (Р. де Киффер) до «всіх речей, які можна включити в розетку в стіні» (М. Мейєр).

Опираючись на позиції цих науковців, інтерактивне навчання можна визначити як певну модель організації спільної діяльності учнів і вчителів.

Для інтерактивних методів навчання в інклюзивних класах визначено найбільш доцільні форми роботи, як-от: робота в парах; ротаційні (змінні) трійки; карусель; робота в малих групах; акваріум; незавершена пропозиція; мозковий штурм; броунівський рух; дерево рішень; суд від свого імені; цивільні слухання; рольові (ділові) ігри; займи позицію; дискусія; дебати; мікрофон.

«Мікрофон» – метод, який дає можливість кожному учневі, незалежно від рівня його знань, сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Такий метод доцільно використовувати як на початку уроку, коли відбувається повторення теми, так і наприкінці – для закріплення вивченого матеріалу.

Алгоритм проведення:

- учитель озвучує тему пояснює правила: уявіть, що у вас в руках мікрофон і вам потрібно висловити думку; при цьому говорить тільки той/та, в кого в руках «мікрофон»);

- учні «ланцюжком» озвучують результати: текстовий, графічний, числовий, звуковий, відео;

- представлені тези вчитель не коментує і не оцінює: цим він дисциплінує учнів, виховує повагу один до одного.

«Акваріум» – метод структурованої загальногрупової дискусії.

Алгоритм вправи:

- на уроці вчитель формує постановку проблеми;

- об'єднує учнів у малі групи (не більше ніж сім осіб, при цьому групи розташовуються в класі по колу);

- кожна група обирає представника, який відстоюватиме інтереси та позиції всієї групи;

- учитель надає час (не більше десятих хвилин) на обговорення поставленої проблеми і напрацювання спільного її бачення;

- у центрі класу збираються представники груп, завдання яких – висловити та захистити позицію власної групи; інші учасники в цей момент не мають права нічого говорити, але можуть передавати інструкції своєму представникові письмово;

- якщо є необхідність, вчитель дозволяє представникам та їхнім групам взяти тайм-аут для консультацій;

- після завершення «акваріумного обговорення» вчитель позитивно оцінює тих, чий аргументи були більш переконливими.

Гра «Світлофор»

Учитель заздалегідь готує кольорові смужки картону (червоний, зелений) та перед початком опитування роздає кожній дитині.

Порядок проведення:

- учитель оголошує тему опитування;

- задає запитання, на які можна відповісти лише «Так» (зелена смужка) чи «Ні» (червона смужка).

Гра «Кубик Блума»

У початкових класах замість стандартних запитань можна використовувати такі:

- опиши: форму, розмір, колір тощо;
- порівняй: даний предмет або явище зі схожими, вкажи подібності та відмінності;
- назви асоціацію: із чим асоціюється в тебе даний предмет, явище?;
- зроби аналіз: розкажи, з чого це складається, як зроблено тощо;
- застосуй: наведи приклади використання або покажи, як застосовується;
- оціни: вкажи всі «плюси» та «мінуси».

Запитання до гри «Кубик Блума» вчитель може варіювати за власним бажанням. Важливо при цьому, щоб вони цілком охоплювали певну тему.

Гра «Кубик Блума» тільки на перший погляд здається важкою. Але практика засвідчує, що вона дуже подобається дітям, вони швидко та без особливих зусиль опановують її техніку. Вона не тільки допомагає розвивати у дітей з особливими освітніми потребами навички критичного мислення, а й в активній і цікавій формі дає змогу перевірити їхні знання.

Порядок проведення:

1. Учитель оголошує тему уроку.
  2. Для роботи можна використати звичайний паперовий кубик, на гранях якого написано: Назви; Поясни; Чому?; Запропонуй; Придумай; Поділися.
- Дитина кидає кубик, грань, що випала, вказує на те, якого типу буде запитання.

Методи інтерактивного навчання повинні застосовуватися в інклюзивних класах для навчання дітей з особливими потребами оскільки вони сприяють:

- розвитку особистої рефлексії;
- усвідомленню включеності в загальну роботу;
- становленню активної суб'єктивної позиції в навчальній діяльності;
- розвитку навичок спілкування;
- прийняттю моральних норм і правил спільної діяльності;
- підвищенню пізнавальної активності;
- формуванню навчальної групи як групової спільноти;
- підвищенню пізнавального інтересу;
- розвитку навичок аналізу і самоаналізу в процесі групової рефлексії;
- нестандартному відношенню до організації освітнього процесу;
- формуванню мотиваційної готовності до міжособистісної взаємодії не лише в навчальних, а й у інших ситуаціях.

Онлайн-сервіси для роботи асистентів учителів, асистентів дитини, батьків дитини з особливими освітніми потребами

Сучасні інтерактивні технології

Для навчання дітей з особливими освітніми потребами розглянемо інтерактивні програми для дітей із різними нозологіями а саме: дитячий аутизм, інтелектуальні порушення, порушення опорно-рухового апарату.

На уроках у початковій школі в інклюзивних класах педагоги можуть використовувати тематичні картки під назвою «*Умачка*», створені за методикою Гленна Домана.

Умачка – це використання барвистих картинок (карток) із метою ознайомити дітей із безліччю цікавих фактів, предметами та об'єктами, що оточують їх, живими істотами тощо. Ці картки розбиті на певні групи, які відповідають конкретній науці. Картки «Умачка» вчителі в інклюзивних класах можуть використовувати на різних уроках (математика, природознавство, українська та англійська мови). Таке тренування сприятиме розвитку у дітей з особливими освітніми потребами просторового мислення, пам'яті, а також збільшенню їхнього словникового запасу, адже, наприклад, діти з аутизмом не знають значення багатьох слів.

Vchy.com.ua – це індивідуальний підхід до кожного учня. Будується діалог. Система реагує на дії учня і в разі правильного розв'язання хвалить його та пропонує нове завдання, а в разі помилки – задає уточнюючі запитання, які допоможуть учневі прийти до правильного розв'язку. Завдяки тому, що Vchy.com.ua відстежує успіхи кожного учня, він отримує лише ті завдання, що спрямовані на якісне поліпшення його знань. Цю програму доцільно застосувати для вивчення математики в інклюзивних класах початкової школи. Весь курс початкової школи поділений на безліч взаємопов'язаних інтерактивних завдань, що дозволяє будувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня з різними нозологіями. Дітям з особливими освітніми потребами краще застосовувати навчання на практиці та в ігровій формі, що породжує неабиякий інтерес до математики. Учні разом з учителем розглядатимуть понад 1000 завдань з усіх тем математики початкової школи, розроблених професійними методистами відповідно до навчальної програми.

LearningApps.org – додаток до Web 2.0, спрямований на підтримку навчання та процесу викладання за допомогою інтерактивних модулів. Наявні модулі можуть бути безпосередньо включені до змісту навчання, зокрема їх можна змінювати або створювати в оперативному режимі. Також є можливість збирати інтерактивні блоки (так звані додатки або вправи) і робити їх загальнодоступним. Означені блоки мають свою цінність – вони інтерактивні.

Це своєрідний майданчик, спрямований на формування інформаційних, комунікативних, навчально-пізнавальних і соціокультурних компетентностей учнів. Даний ресурс розвиває пізнавальну активність, сприяє творчому самовираженню у навчанні, робить процес навчання цікавим і захоплюючим, а також має ряд переваг при навчанні дітей з особливими освітніми потребами, зокрема інтерактивна форма розроблених вправ, які можна використати на будь-якому етапі уроку, та широкий вибір модулів (платформ) для створення блоків.

Педагогічні ігри від мультимедійного видавництва «Розумники» – це захоплюючі навчальні програми для дітей молодшого шкільного віку з інтерактивними вправами, веселими анімованими персонажами, яскравими сюжетами та звуковим супроводом.

Серед переваг для інклюзивних класів варто виокремити такі:

- усі завдання озвучено, кожне з них можна прослухати декілька разів;
- адаптація завдань до сенсорних екранів, тобто виконувати їх можна як пальчиками, так і мишкою;

- промальовка об'єктів контрастна, зображення великі, кольори не надто яскраві, що дозволяє привернути увагу і не відволікатися від навчального процесу;

- звуковий супровід лагідний, без подразників та занадто гучних звуків, за підказкою школяр може звернутися до Сови-помічниці; індивідуальний темп проходження завдань – кожна дитина в класі користується окремим пристроєм і може проходити завдання у власному темпі.

Створення дидактичних онлайн-ігор

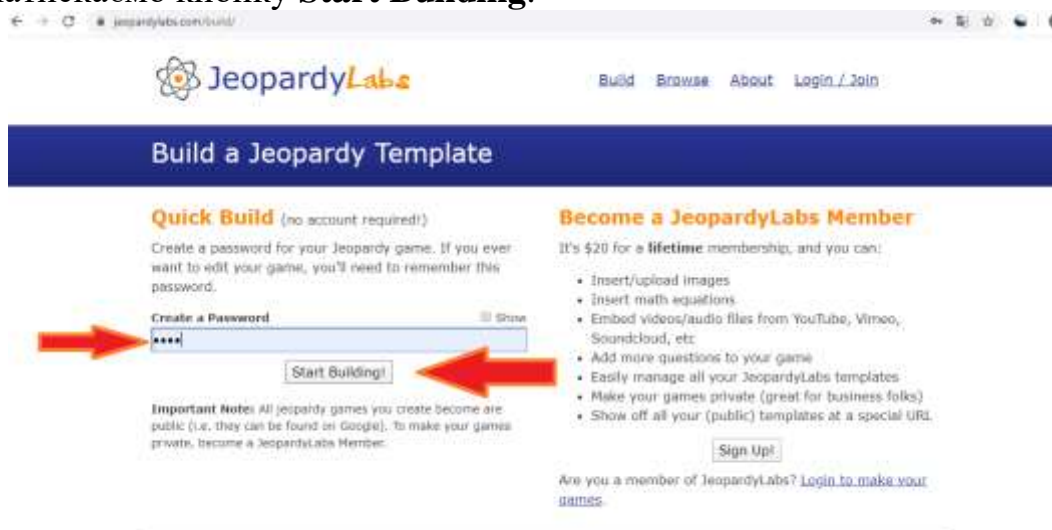
Заходимо на сайт: <https://jeopardylabs.com/>

Реєструватися непотрібно, відразу розпочинаємо роботу.

Натискаємо кнопку **Create a Jeopardy Game** (як показано на малюнку).

Уводимо пароль, що легко запам'ятати (саме через цей пін можна буде віднайти створену вами гру, якщо випадково посилання буде втрачено). Після цього натискаємо кнопку **Start Building**.

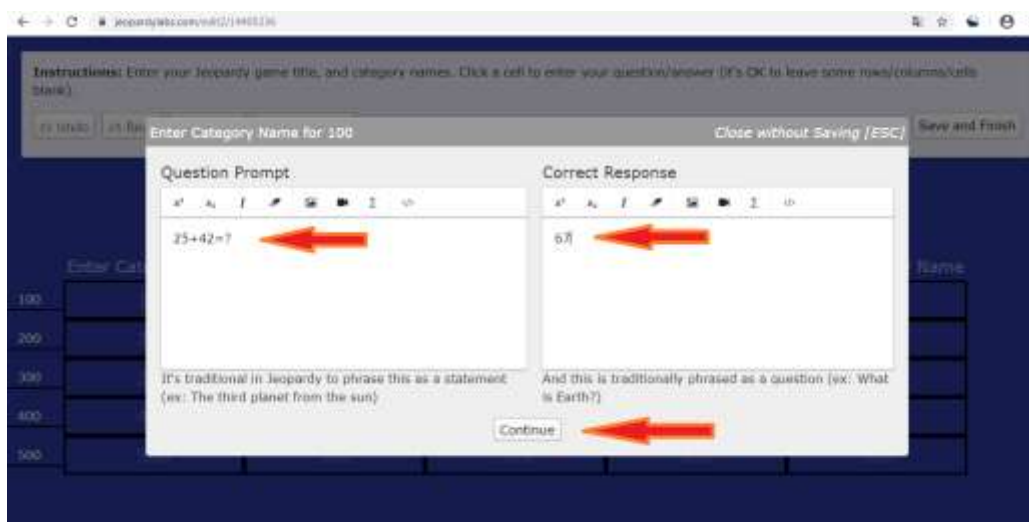

Гра завантажується. Після цього вводимо назву, а також назви категорій.

Натиснувши на будь-яке поле, наприклад, 100, 200, 300, 400 чи 500, завантажується вікно вводу запитання та правильної відповіді. Для прикладу використано просту дію додавання. У лівій частині запитання, в нашому випадку «25+42=?», а в правій – відповідь «67». Далі натискаємо кнопку **Continue**. Повторюємо ці самі дії з іншими полями, кількість яких залежатиме від вашого вибору. Незаповнені поля в готовому варіанті не відображаються.

Ваша гра готова, залишилося тільки зберегти (у наведеному прикладі заповнено одне поле). Натискаємо **Save and Finish**.

У кінцевому підсумку ми можемо обирати кількість команд – *«teams»*, додавати / редагувати – *«edit»*, роздрукувати гру – *«print»*, завантажити – *«download»* та поділитися посиланням – *«share»*.

Створення онлайн-кросвордів

Онлайн-сервіс для створення кросвордів: <https://crosswordlabs.com/>

Даний онлайн-інструмент також не потребує реєстрації, лише одноразовий пароль.

1. Уведіть назву.

2. Упишіть правильну відповідь, через пробіл – запитання, і програма автоматично згенерує ваш кросворд, яким ви зможете поділитися онлайн через пошту, Facebook, Viber, Telegram тощо.

3. Додатково ви можете скористатися функцією пошуку вже готових кросвордів (за допомогою кнопки **Find a Crossword**), уведячи в рядку пошуку потрібну тему українською мовою.

Crossword Labs

Make a Crossword Find a Crossword About Us Help Us

Search Results

тварини Search

ПРИРОДА 03/14/2019

Clues (9): ЦЕ ОБ'ЄКТИ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ • тварина, що яких вкриті шерстю. • тварина, що яких вкриті шерстю. • КОМАХИ, ЛЮДИ - ЦЕ ОБ'ЄКТИ ЖИВОЇ ПРИРОДИ • дика тварина, що якого вкриті хутром. • ...

Живлення, Дихання, Кровообіг, Система Вилічення 01/26/2018

Clues (6): Найдрібні судина. • Залоза травної системи. • Органі газобинув крові. • Судини, якими кров протікає до серця. • Органі виділення білкової кількості череві. • ...

Географія-1 09/27/2018

Clues (19): Природна зона • Наука про Землю • Держава-патриот • Держава Америки • Найродючіший ґрунт • Жива оболонка Землі • Берези нежака Вавофера • Чому довжина 100 см? • Прізвище знаменитих речовин • Найбільша держава світу за площею • ...

Географія-1 09/27/2018

Clues (19): Природна зона • Держава Америки • Наука про Землю • Держава-патриот • Наука про Землю • Держава Америки • Найродючіший ґрунт • Жива оболонка Землі • Берези нежака Вавофера • Чому довжина 100 см? • Прізвище знаменитих речовин • Найбільша держава світу за площею • ...

Гра «Bingo»

Заходимо на сайт: <https://bingobaker.com/>

Створіть власну гру зі словами, зображеннями. Програма дублює картки у 9-ти варіантах, які ви можете відразу роздрукувати, або ж зберегти. Реєстрація не обов'язкова. Віднайдіть у пошуку готові зразки, що відповідають вашій темі.

[Головна](#) | [Візія / Реєстрація](#) | [Пошук карток Бінго](#) | [Довідка](#)

Знайдіть і налаштуйте одну з тисяч готових карток бінго або **створіть власну**. Потім надрукуйте стільки карток, скільки вам потрібно. Можна навіть грати в інтернеті за допомогою комп'ютера, смартфона або планшета. Це швидко і просто.

fitness

Weather Bingo

W	W	W	W	W
Cloud	SUNNY	WINDY	RAIN	ICE
...	...	...	...	...

Number Bingo 1-75

2	33	45	54	66
3	35	56	58	71
7	23	Free!	55	75
15	22	41	67	80
5	12	42	53	62

BABY BINGO

...	...	...	...	...
...	...	...	...	...
...	...	...	...	...
...	...	...	...	...
...	...	...	...	...

Soft Toys

...	...	...	...	...
...	...	...	...	...
...	...	...	...	...
...	...	...	...	...
...	...	...	...	...

Перетягніть зображення з сайту інтернет на картку

Untitled Bingo 5x5

B I N G O

		Free!		

Центральна площа - це Переміщайте елементи даше

Створіть власну картку бінго з нуля

Картки бінго

Інструкції: Просто введіть своє слово в стілець зліва. Ви можете дати назву гри, в такій можете замінити заголовки стовпців BINGO.

Потім натисніть кнопку Створити

Особливості

- Перетягніть зображення з комп'ютера, щоб оздобити вашу картку
- Читайте слова / зображення з випадково створеного списку даних під час проведення гри
- Вірте, чи хочете ви зафіксувати слова / зображення в одному стовпці (непрямий, у традиційному бінго) або переміщати їх до вільної картки
- Роздрукуйте 10 карток або 1000 з 1, 2 або 4 на сторінці

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Асистент учителя в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. – Харків : Видавництво «Ранок», 2019. – 216 с.
2. Бондаренко Т. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності та розвитку інклюзивної освіти / Т. В. Бондаренко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2018. – № 5.
3. Дивитися і бачити: путівник для батьків дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. / [упор. І. О. Калініченко]. – Полтава : ПОІППО, 2016. – 88 с.
4. Доступність та універсальний дизайн : навчально-методичний посібник / В. О. Азін, Я. В. Грибальський, Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс. – К., 2013. – 128 с.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.05.2020).
6. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018 – 261 с.
7. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 15.05.2020).

Микола ПІДДУБНИЙ,
*методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасна освіта зобов'язує вчителя обирати найбільш результативні технології, вибудовувати власну траєкторію педагогічної діяльності. Щоб бути цікавим для дітей як фахівець, як особистість, педагог має бути креативним, мобільним, медійно грамотним, інноваційним.

Надважливою сьогодні залишається проблема готовності вчителя до роботи в умовах непередбачених викликів й уміння організовувати навчальну діяльність в нових умовах та визначати шляхи подальшого саморозвитку.

У шкільній освіті 2020/2021 навчального року, зокрема в мовно-літературній, буде продовжено послідовне впровадження компетентнісного підходу як одного зі стратегічних напрямів розвитку освіти в контексті положень Концепції «Нова українська школа». Для формування ключових і

предметних компетентностей, передбачених цим підходом, уведено наскрізні змістові лінії та наскрізні вміння. Щодо наскрізних змістових ліній («Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність»), то це важливі надпредметні теми, які сприяють формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, зокрема ціннісних і світоглядних орієнтацій, що визначають поведінку в життєвих ситуаціях. Наскрізні ж уміння є індикатором упровадження компетентнісного підходу, вони забезпечують рівновагу між навчальними результатами учнів (що вони знають) та їх особистісними якостями і здатностями (що вони можуть), які потрібні для життєвого успіху й досягнення всіх компетентностей. Отже, компетентнісний підхід передбачає шлях від предметних компетентностей через наскрізні змістові лінії та наскрізні вміння до ключових компетентностей.

Саме тому так необхідно вчителю розуміти особливості компетентнісної освіти, усвідомити, які саме компетентності та яким шляхом формувати, щоб має стати кінцевим результатом навчання або вивчення конкретної теми.

Українська мова

Мова вивчається у школі не для того, щоб через багато років людина могла розповісти вивчені правила. Мета навчання мови, за шкільною програмою, – підготувати учнів як компетентних мовців. Така мета актуалізує компетентнісний підхід до формування мовної особистості та методів його забезпечення, тобто зміщення акцентів із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях. За такого підходу затребуваним став діяльнісно-компетентнісний підхід до мовної освіти, адже учень має діяти як мовець, а для цього він повинен бути здатним виконувати певну послідовність дій на рівні вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності.

З огляду на це, логічно виникають запитання: чи усвідомлюють учні, якими вміннями як мовці вони мають володіти? наскільки такі вміння сформовані? чи передбачається вчителем система формування таких умінь на кожному уроці? які методи і прийоми розвитку цих умінь? Реальний стан мовленнєвої здатності здобувачів освіти як під час уроків, так і поза школою бажає бути кращим, що дає підстави поговорити про ці проблеми більш докладно.

Аудіативні вміння. Щоб процес аудіювання (слухання, сприйняття інформації) був результативним, учень повинен уміти чути висловлення (слухові, фонетичні вміння), ідентифікувати лінгвістичну форму тексту (лінгвістичні вміння), розуміти зміст (семантичні вміння), інтерпретувати почуте (когнітивні вміння).

Читацькі вміння. Уміння читати написане потребує оволодіння певними навичками, як-от: сприймати письмовий текст (візуальні вміння), розпізнавати написане (орфографічні вміння), ідентифікувати висловлювання (лінгвістичні вміння), розуміти висловлювання (семантичні вміння), інтерпретувати висловлювання (когнітивні вміння).

Уміння розмовляти. Щоб грамотно задовольняти свої потреби в спілкуванні, учень повинен уміти розмовляти, а саме: планувати й організовувати висловлювання (когнітивні вміння), використовувати доцільні мовні засоби для формулювання висловлювань (лінгвістичні вміння), оформлювати висловлювання артикуляційно (фонетичні вміння).

Уміння писати. Для того, щоб писати, учень повинен уміти організовувати й формулювати висловлювання (когнітивні та лінгвістичні вміння), писати або друкувати текст (мануальні вміння).

У шкільній практиці наведені вміння формуються через предметні цілі, втілені на різних етапах уроку в різного роду мовленнєві завдання та методи і прийоми навчання. Це загальновідомо, проте часто при розробці конспекту уроку спостерігається неузгодженість між завданнями, передбаченими в меті, та вправами, що виконуються на етапі опрацювання матеріалу, зокрема завдання з діагностики рівня засвоєння матеріалу й набуття вмінь і навичок.

Так, формулюючи мету уроку, вчитель повинен передбачати: який компонент виучуваної теми (лінгвістичний чи прагматичний) буде визначальним; на що спрямовані цілі – на вдосконалення володіння одним чи кількома видами мовленнєвої діяльності; які види завдань забезпечуватимуть реалізацію цілей; на що орієнтовані цілі – на адаптацію в професійній діяльності, освітній чи особистій. Кожна із поставлених цілей у процесі уроку реалізується через конкретне мовленнєве завдання, що дозволяє в кінцевому результаті говорити про досягнення запланованого.

Щодо методів і прийомів навчання перевага надається діалоговим, причому не стільки між учителем та учнем, скільки між учнями (в парі, в групі), які найбільше орієнтовані на інтереси особистості, вироблення навичок ефективного спілкування. Практично всі учні залучаються до процесу пізнання, де вони вільно обмінюються думками, ідеями в умовах емоційного комфорту і творчої атмосфери. У процесі діалогу не лише здобуваються знання, але й розвивається пізнавальна діяльність та співробітництво, формується комунікативна компетентність.

Українська література

Програма з української літератури для закладів загальної середньої освіти спрямовує словесників на формування компетентного читача, здатного віднайти в художньому творі особистісні смисли й орієнтири, зрозуміти цінність читання для самореалізації і саморозвитку, що особливо важливо в епоху інформаційних технологій.

Першорядна роль на уроках української літератури має відводитися розвитку усного мовлення школярів та виразному читанню й осмисленню текстів виучуваних творів. Навчальний курс літератури слід вибудовувати таким чином, щоб на кожному уроці кожен учень якнайповніше був прилучений до активної навчальної діяльності, виявляв у слові свій природний і набутий потенціал, свої здібності, насамперед творчі.

Щоб зацікавити учнів художнім твором, сьогодні недостатньо вчительського слова. Для стимулювання пізнавальної діяльності в освітньому

процесі потрібно використовувати ігрові елементи – залучати учнів до створення рекламних роликів та літературних білбордів, буктрейлерів і презентацій, колажів та лепбуків, пазлів і ментальних карт, ілюстрацій та коміксів. Як показує практика, охоче працюють учні над пошуком мультимедійних продуктів – ілюстративного матеріалу до творів та біографій письменників, навчальних фільмів, відеороликів, що дозволяє оживлювати уроки, робити навчання цікавим і продуктивним. Сприятиме цьому застосування результативних методів і прийомів, інтерактивних форм організації освітньої діяльності учнів. Працюючи в парах і групах, школярі вчаться відчувати себе членами спільноти, добросовісно виконувати доручені завдання, ухвалювати спільні рішення, усвідомлювати важливість власного внеску в колективну справу – набувають соціальних навичок.

Аналіз художнього твору необхідно здійснювати на засадах діалогічності з автором-оповідачем та героями твору, організовувати конструктивний діалог із ровесниками в межах змісту виучуваних творів, осучаснювати порушені автором проблеми, спонукати до критичного мислення, до саморозкриття та самоутвердження. І робити це потрібно поступово, крок за кроком, щоб надмірні зусилля не відбили у школярів бажання читати.

У 5–6 класах можна говорити лише про елементи аналізу художнього твору. Учні навчаються переказувати та аналізувати окремі епізоди, знаходити в тексті вивчені художні засоби й пояснювати їхню роль, розповідати (не характеризувати) про героїв твору, визначати їх риси, давати їм оцінку. Важливо, щоб літературознавчими поняттями (пейзаж, інтер'єр, портрет, засоби образності мови) не були переобтяжені уроки, хоч і без них повністю не можна обійтися, оскільки це засоби творення художнього тексту. У цих класах багато уваги слід приділяти формуванню навичок виразного читання, умінням передати словом різні відтінки, почуття, настрої тощо. Щодо методів і прийомів надається перевага усним формам роботи: виразному читанню, переказуванню, складанню планів, бесіді евристичного характеру, усній характеристиці героїв, подій, окремих компонентів твору тощо.

У 7–8 класах уміння й навички аналізу художнього твору поглиблюються. Переказу сюжету, розповіді про персонажів, визначення художніх засобів тут уже замало. Потрібно розвивати вміння визначати ідейно-художню роль структурних елементів твору, давати більш повну характеристику літературних героїв, визначати тематику й проблематику, елементи сюжету, особливості творів різних родів, поглиблювати знання з теорії літератури, опанувати нові жанрові поняття, засоби комічного тощо. Важливо не забувати, що в цих класах при аналізі творів домінують емоційний та виховний аспекти, тому що діти цього віку сприймають художні тексти більше на емоційному рівні, їх цікавлять захопливі події, герої, на яких вони хочуть бути схожими. Крім усних, учні все більше починають опановувати й письмові форми аналізу, зокрема вчаться складати розгорнутий план тексту чи характеристики героя, пишуть невеличкі твори-роздуми за прочитаними творами та інші види письмових робіт.

У 9–11 класах учні мають навчитися всебічно оцінювати літературний твір і робити його цілісний аналіз у єдності змісту й форми, визначати основну

проблематику, сюжет, композицію, систему образів і виразально-зображувальні засоби мови, характеризувати літературних героїв та засоби їх творення, розрізняти жанрові особливості прочитаних творів, виявляти авторську оцінку героїв та подій і відшукувати особистісні смисли в прочитаному. У цих класах особливо вагомим є пізнавальний аспект аналізу твору, хоча не слід відмовлятися й від емоційного та виховного, щоб не перетворити уроки літератури на нудні й нецікаві заняття. Урізноманітнюються та ускладнюються усні форми аналізу, зокрема такі, як дискусія, проблемна ситуація, виступ щодо певних аспектів твору, характеристика героя та проблематики, сюжету й композиції твору тощо. Письмові форми роботи стають теж складнішими. Учні вчаться письмово обґрунтовувати власну оцінку прочитаних творів, готувати письмові повідомлення, різні за обсягом, характером і жанром (твір-роздум, рецензія на твір, характеристика літературного образу тощо).

Важливе значення в процесі літературної освіти має прилучення школярів до творчості письменників-земляків. Аналіз шкільної практики засвідчує, що в сучасній школі є певні проблеми в проведенні уроків літератури рідного краю, зокрема відсутній логічний взаємозв'язок і взаємозумовленість у їх проведенні в базовій і старшій школі.

Творчою групою вчителів-україністів підготовлено комплект матеріалів для вивчення творів красного письменства Рівненщини – програму, календарно-тематичне планування, розробки уроків для 5–11 класів та мультимедійні презентації як додатки до конспектів уроків. Потреба оновити програму (попередня функціонувала з 2007 року) зумовлена появою нових імен на літературній карті Рівненщини та вподобаннями педагогів і здобувачів освіти.

Пропоновану програму слід розглядати як один із варіантів, покликаний допомогти вчителю зорієнтуватися в літературному розмаїтті місцевих авторів. До пропонованих тем учитель може долучати твори митців свого району (міста, села) або ж відводити окремі уроки на вивчення їхніх творів.

До укладання програми долучилися творчі педагоги, методисти, науковці місцевих вишів, зокрема Овдійчук Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри української та зарубіжної літератури і методик викладання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, та Баковецька І. В., голова Рівненської організації Національної спілки письменників України.

Мету вивчення літератури рідного краю трактуємо як осягнення спадщини місцевих митців, сприйняття й поцінування надбань майстрів слова, плекання почуття гордості творчими кривими, формування національної (етнічної) самосвідомості.

Кількість годин у кожному класі на вивчення творів відводиться відповідно до навчальної програми з української літератури, які вчитель упродовж року розподіляє самостійно.

В основі типології уроків – класифікація НУШ (наказ МОН України від 20.04.2018 № 408): урок формування компетентностей, урок розвитку компетентностей, урок перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей, урок корекції основних компетентностей, комбінований урок.

Структура уроків цих типів узгоджується зі структурою компетентнісного уроку: мотиваційний етап (забезпечення емоційної готовності до уроку, актуалізація суб'єктного досвіду, актуалізація опорних знань), етап цілевизначення і планування (повідомлення теми уроку, визначення очікуваних результатів, формулювання особистісних цілей), етап опрацювання матеріалу (засвоєння теорії, виконання практичних завдань), рефлексивно-оцінювальний етап (рефлексія, завдання додому).

Дистанційне навчання під час карантину поставило освітян перед викликами, до яких вони (принаймні, більшість із них) не були готові. Стало зрозуміло, що освіта вже такою, як була раніше, не буде. Для сучасної школи не підходить роль учителя як надавача інформації. Його діяльність має бути спрямована на розвиток школярів як компетентних особистостей, спроможних жити в умовах глобальних викликів. Молодим людям потрібно бути стійкими та адаптивними, проявляти творчість та емпатію, уміти спілкуватися та співпрацювати. Саме ці навички виявилися важливими для ефективного орієнтування під час пандемії і на їх формування потрібно звертати особливу увагу.

У вересні, на початку 2020/2021 навчального року, коли школярам дозволять сісти за парти, доцільно провести коригувальне навчання на основі самостійно вивченого під час карантину матеріалу. Використати для цього години, відведені на повторення, з можливістю збільшення їх залежно від рівня засвоєння матеріалу. Варто провести діагностичну роботу, щоб з'ясувати, які прогалини існують у знаннях учнів. Відповідно до цього кожен учитель індивідуально, залежно від результатів діагностики, корегує навчальну діяльність – обирає відповідні педагогічні стратегії та методи, щоб повернутися до вивченого і задовольнити освітні потреби учнів класу. Доцільно більше уваги приділити не засвоєнню теоретичних відомостей, а спостереженню за діяльнісними проявами опанованих компетентностей шляхом виконання відповідних практичних завдань. Якщо є індивідуальні прогалини у вивченому матеріалі окремих учнів, учитель допомагає їм опанувати матеріал самостійно.

За умови, що ситуація не зміниться і карантин буде продовжено, МОН рекомендує проводити дистанційне навчання шляхом поєднання:

- онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google Hangouts;
- заздалегідь записаних відеоуроків від учителя чи із зовнішніх освітніх ресурсів;
- завдань для самостійної роботи з подальшою перевіркою;
- безкоштовних вебсервісів та платформ, зокрема Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams;
- перегляду телеуроків проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» на українських телеканалах чи YouTube-каналі МОН.

Перелік навчальних програм, підручників, поради щодо вивчення предметів в 11 класі, кількості та видів контрольних робіт за класами МОН України надасть у рекомендаціях до початку навчального року.

Безумовно, сучасний учитель зобов'язаний реагувати на виклики часу, соціальні тенденції, суспільні події, обирати найбільш результативні технології,

вибудувати власну траєкторію педагогічної діяльності, швидкими темпами оволодівати комп'ютерними, медіаосвітніми, інтерактивними технологіями, методами критичного мислення, проєктними та особистісно зорієнтованими методиками. Щоб бути цікавим для дітей як фахівець, як особистість, педагог має постійно навчатися. І не лише, щоб оновлювати знання з навчального предмета, а й тому, що самоосвіта – це шлях професійного та особистісного зростання, який визначає і якість уроків, і підготовку до них, і рівень співпраці з учнем, і професійну мотивацію та самооцінку.

Будьте креативними, мобільними, інноваційними, шановні колеги! Відвідайте тренінги, майстер-класи, семінари, навчайтеся самі й спонукайте інших!

Лариса ПЕКАРСЬКА,
*завідувач кабінету
математики та технологій Рівненського ОІППО*

Ганна МЕЛЬНИК,
*методист кабінету
математики та технологій Рівненського ОІППО*

Андрій ВИБАЧ,
*головний спеціаліст управління освіти і науки
Рівненської ОДА*

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З МАТЕМАТИКИ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2020/2021 навчальному році вивчення математики здійснюватиметься за такими програмами:

1) у **5–9** класах – за навчальною програмою «Математика. 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>);

2) у **8–9** класах із **поглибленим вивченням математики** – за «Навчальними програмами для поглибленого вивчення математики у 8–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженими наказом МОН України від 17.07.2013 № 983 (авт.: М. І. Бурда, М. Ф. Городній, Д. А. Номіровський, А. В. Паньков, Н. А. Тарасенкова, М. В. Чемерис, В. О. Швець, М. С. Якір) (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/matematika-algebra-geometriya.pdf>);

3) у **10–11** класах – за навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства від 23.10.2017 № 1407 (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

З особливостями вивчення математики у 5–11 класах за чинними навчальними програмами можна ознайомитися в методичних рекомендаціях МОН України та Рівненського ОІППО щодо організації освітнього процесу з математики у 2017/2018, 2018/2019, 2019/2020 навчальних роках.

У разі потреби організації в закладах загальної середньої освіти дистанційного навчання МОН України пропонує скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (упорядник І. Коберник) (<https://cutt.ly/MynTayc>).

Планування та організацію освітнього процесу з математики рекомендуємо здійснювати з урахуванням результатів участі українських школярів у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018.

Так, у Національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA – 2018 (<https://cutt.ly/OyFqD0w>) зазначається, що «в галузі математики 3 рівня і вищих у шкалі сформованості математичної грамотності PISA досягли лише 37,9 % українських учнів / студентів. Аналіз особливостей виконання 15-річними підлітками завдань із математики свідчить, що вони легко розв'язують ті задачі, які передбачають застосування елементарних алгоритмів, формул або процедур; вони здатні розв'язувати задачі із цілими числами, можуть відповісти на запитання, що стосуються відомих їм контекстів, ідентифікувати очевидну інформацію й виконати типові процедури відповідно до чітких інструкцій. Поряд із цим завдання, де потрібно створювати прості моделі й використовувати прості стратегії розв'язування, аргументувати свої дії, використовувати процентні співвідношення й оперувати дробами та десятковими числами, українські підлітки виконують гірше. Складними для 15-річних учнів / студентів є також завдання, в яких потрібно працювати із чітко описаними моделями складних конкретних ситуацій; завдання, в яких можуть бути обмеження або для виконання яких треба зробити певні припущення. Дуже невеликий відсоток учнів (5 %) виконує завдання, де потрібно розробити моделі складних ситуацій та працювати з ними, показати розвинені вміння міркувати й аргументувати, використовувати символічні представлення ситуацій, концептуалізувати, узагальнювати й використовувати інформацію на основі власних досліджень у нових ситуаціях».

Звертаємо увагу вчителів на те, що при проведенні тематичного оцінювання та оформлення в класному журналі результатів навчальних досягнень із математики учнів ЗЗСО можна дотримуватися рекомендацій щодо організації освітнього процесу з математики у 2017/2018, 2018/2019 та 2019/2020 навчальних роках Рівненського ОІППО (http://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/guidelines.php).

Наголошуємо, що семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню впродовж вивчення теми (окрім оцінки за ведення зошитів). Нормативними документами щодо вивчення

математики **не передбачено** виставлення семестрової оцінки як середнього арифметичного поточних оцінок. Також **не передбачено** виставлення річної оцінки як середнього арифметичного семестрових оцінок. При виставленні семестрової / річної оцінки слід урахувати динаміку особистих навчальних досягнень учнів із предмета, важливість теми (тривалість її вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо), але завжди **на користь учня**.

Окрім цього, слід урахувати те, що з метою запобігання перевантаженню учнів час проведення тематичних (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора навчального закладу за погодженням з учителями.

Упродовж одного робочого дня учні можуть виконувати письмову тематичну (контрольну) роботу тільки з однієї дисципліни, а протягом тижня – не більше ніж із трьох. Під час планування тематичних робіт у кожному класі необхідно передбачити їх рівномірний розподіл упродовж усього семестру, не допускаючи накопичення письмових (контрольних) робіт наприкінці семестру, навчального року.

При виставленні річних оцінок у всіх класах необхідно дотримуватися Наказу МОН України від 14.07.2015 № 762 «Про затвердження Порядку переведення учнів (вихованців) загальноосвітнього навчального закладу до наступного класу», де зазначається, що «річне оцінювання здійснюється не пізніше 6-ти робочих днів після завершення II семестру. При проведенні річного оцінювання результати державної підсумкової атестації учнів (вихованців) не враховуються. Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів), яке проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених упродовж відповідного семестру, та графіка, що затверджується наказом керівника загальноосвітнього навчального закладу. За наслідками коригування результатів річного оцінювання видається відповідний наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу».

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні постає питання пошуку досконалих методів вимірювання рівня навчальних компетентностей. У сучасній педагогіці серед таких методів виокремлюють усне опитування, письмову роботу, інтерв'ю та тестування.

Тестування – метод, який більше ніж інші відповідає критеріям якості при визначенні рівня теоретичних знань, умінь і навичок учнів.

Використання тестів в освітньому процесі дасть можливість перевірити значний обсяг вивченого матеріалу і швидко діагностувати оволодіння навчальним матеріалом значною кількістю учнів.

При створенні тестів ми пропонуємо використовувати такі форми тестових завдань:

1. Закриті тестові завдання (з вибором одного або декількох правильних варіантів відповідей із декількох запропонованих).
2. Відкриті тестові завдання (з можливістю самостійно записувати правильну відповідь).
3. Завдання на встановлення відповідності.

Укладаючи тестові завдання, потрібно звертати увагу на різноманітність та їх кількість.

Серед вимог до тестових завдань виокремимо такі:

- завдання має бути коротким і складатися зазвичай із одного речення довжиною до десяти слів;
- відповіді мають бути приблизно однакової довжини;
- не бажано використовувати у відповідях категоричні вислови, як-от: «всі», «жодного», «ніколи», «завжди» тощо;
- розміщення правильної відповіді здійснюється у випадковому порядку;
- відповідь на одне завдання не повинна бути ключем до правильної відповіді в іншому завданні.

Тестування можна проводити як в паперовому, так і в комп'ютерному вигляді.

В умовах очного та дистанційного навчання перевірку знань можна здійснювати за допомогою таких сервісів:

- «Google Classroom» (<https://classroom.google.com/>);
- «На Урок» (<https://naurok.com.ua/test/create>);
- «Всеосвіта» (<https://vseosvita.ua/test>);
- «LearningApps» (<http://learningapps.org/>);
- «Classtime» (<http://www.classtime.com/uk>);
- «Kahoot» (<https://kahoot.com>);
- «GoPollock» (<https://www.gopollock.com/uk/>);
- «Plickers» (<https://www.plickers.com/>);
- «Майстер-тест» (<http://master-test.net/uk>);
- «Blendspace» (<https://www.tes.com/lessons>);
- «Тесторіум» (<http://www.testorium.net/>).

Частина сервісів пропонує скористатися вже готовою базою тестів або дозволяє конструювати свої, а також отримувати доступ до результатів учнів, сформувавши свої класи.

Тестовий контроль сприяє формуванню адекватної самооцінки, підвищенню рівня самостійності учнів та спонукає до творчості.

Укладання тестових завдань – процес цікавий, але нелегкий. З метою формування навичок укладання тестових завдань рекомендуємо ознайомитися з методичними рекомендаціями для розробників тестових завдань Ю. Пасіхова, сертифікованого випускника програми USAID («Програма сприяння зовнішньому тестуванню в Україні» при Американських Радах та УЦОЯО) (https://disted.edu.vn.ua/media/dlia_rosrobnukiv_testiv.pdf).

У методичних рекомендаціях МОН щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2018/2019 навчальному році зверталася увага на вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів.

Основними видами класних і домашніх письмових робіт із природничо-математичних дисциплін є:

- розв'язування задач і вправ;
- складання таблиць, схем тощо;
- виконання проєктів;

- самостійні та контрольні роботи.

Залежно від видів письмових робіт виділяються зошити, які зберігаються в класі, та зошити, що зберігаються в учнів. Кількість і призначення учнівських зошитів визначається вчителем. Для контрольного тематичного оцінювання передбачаються окремі зошити чи аркуші, які зберігаються протягом навчального року в закладі загальної середньої освіти.

При перевірці зошитів оцінюється лише правильність записів. Почерк, охайність та форма запису не є предметом оцінювання.

Зошити з математики, в яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються:

- у 5–6 класах – не рідше, ніж один раз на два тижні;
- у 7–11 класах – не рідше, ніж один раз на місяць.

Оцінка за ведення зошитів **виставляється** в класний журнал, але **не враховується** при виведенні тематичної.

Нагадуємо, що згідно з Наказом МОН України від 17.05.2005 № 297 «Про подолання проявів бюрократизму в освіті» розробка планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який і визначає їх структуру та форму.

Основним документом при укладанні календарно-тематичних планів є програма, проте вчитель може використовувати авторське планування із зазначеною орієнтовною кількістю контрольних робіт і передбаченою кількістю тематичних оцінювань. Рекомендацій МОН України щодо кількості тематичних оцінювань із математики в останні роки не було.

Ураховуючи той факт, що завершення 2019/2020 навчального року відбулося в умовах дистанційного навчання, МОН України рекомендує «під час календарно-тематичного планування збільшити тривалість проведення повторення, узагальнення і систематизації вивченого за попередній рік. Протягом першого-другого тижнів очного навчання провести діагностувальні (без бального оцінювання) роботи з метою виявлення навченості здобувачів освіти та їх готовності до подальшого усвідомленого опанування програмового матеріалу. За результатами діагностики спланувати матеріал для повторення, узагальнення і систематизації, водночас забезпечивши диференціацію й індивідуалізацію цієї роботи».

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Нагадуємо, що в освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Із переліком навчальної літератури, який постійно оновлюється, можна ознайомитися на офіційному

вебсайті Міністерства (<https://mon.gov.ua/>) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Також на вебсайті ІМЗО у вільному доступі будуть розміщені електронні версії підручників (<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>).

Указом Президента України від 30.01.2020 № 31/2020 2020/2021 навчальний рік оголошено *Роком математичної освіти в Україні*. Упродовж нього МОН України планує «впровадити найбільш нагальні й потрібні дітям та освітянам новації, а також закріпити думку про те, що математика потрібна кожному з нас у повсякденному житті».

Серед запланованих МОН заходів плану Року математичної освіти можна виокремити такі:

- складання обов'язкової державної підсумкової атестації у формі ЗНО з математики здобувачами повної загальної середньої освіти;

- збільшення навчальних годин на вивчення математики в Державному стандарті базової середньої освіти;

- впровадження курсів «Логіка», «Математична логіка» у варіативну складову навчальних планів 1–11 класів;

- оснащення закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, обладнанням для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій;

- створення безкоштовного математичного онлайн-ресурсу та розробка відповідного контенту для учнів та вчителів математики;

- створення каталогу освітніх ресурсів із вивчення математики;

- розширення мережі математичних гуртків у закладах загальної середньої та позашкільної освіти;

- організація літніх «математичних шкіл» для вчителів та учнів.

Окрім зазначених вище заходів у 2020/2021 навчальному році наказом МОН України від 9 червня 2020 № 777 передбачено проведення конкурсу «Учитель року – 2021» в номінації «Математика».

Конкурс проводитимуть в три тури:

- перший – у листопаді 2020 року;

- другий – у грудні 2020 року – лютому 2021 року;

- третій – у квітні 2021 року.

Умови та порядок проведення конкурсу будуть оприлюднені до 1 вересня 2020 р.

Реєстрація педагогічних працівників для участі в Конкурсі відбуватиметься з 14 вересня по 04 жовтня 2020 року. Конкурс проводиться з метою підвищення престижності професії вчителя, виявлення й підтримки талановитих педагогічних працівників.

Участь у конкурсі «Учитель року» є добровільною, однак ми впевнені, що серед учителів математики Рівненщини є творчі, амбітні та талановиті спеціалісти високого рівня, які люблять свою справу та дійсно гідні звання «Заслужений учитель України».

Михайло ПРОФОРУК,
методист кабінету мистецтва та фізичної культури
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У контексті Концепції «Нова українська школа» (2016) школа має навчити дітей використовувати знання і вміння, отримані в процесі навчання, для вирішення повсякденних проблем і життєвих ситуацій, що відповідає Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), тому заняття фізичною культурою повинні стати щоденною звичкою сучасних учнів. Рух, змагання, самоствердження – природна суть фізичної культури і спорту.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Фізична культура як складова загальної культури, закладає основи збереження здоров'я та розвитку всіх його складових, використовує комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей і навичок, удосконалює фізичну та психологічну підготовку до активної життєдіяльності, формує пріоритети оздоровчої спрямованості фізичних вправ та забезпечує загальний культурний розвиток особистості.

Інваріантна складова Типових навчальних планів, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні та є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- 5–9 класи – 3 год;
- 10 клас – 3 год;
- 11 клас – 3 год.

Профільний рівень:

- 10 клас - 6 год;
- 11 клас – 6 год.

Години фізичної культури передбачені усіма варіантами Типових навчальних планів і повинні фінансуватися та використовуватися в повному

обсязі. Вони зазначаються в розкладі уроків, ураховуються в педагогічному навантаженні вчителів. Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів з уроками мистецтва, технологій і фізичної культури. Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Заняття із фізичної культури в освітніх закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію (тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо).

Навчання – це продукт кількості, можливостей і якості викладання. Якщо вчитель змінить якість викладання, то зможе змінити і результат. Важливо навчати школярів як навчатися, поєднувати нові знання зі старими.

Фізичне виховання сьогодення потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу збереження і підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності школярів та молоді на всіх етапах навчання врахуванням особливостей їх рухового і психофізичного розвитку;

- створення освітнього середовища, яке стимулює фізично рухову активність особистості та її організацію відповідно до вікової та психофізичної специфіки розвитку організму;

- інтенсивне включення в освітній процес школи можливостей для додаткових форм фізичного виховання;

- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок і неадекватних видів поведінки.

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Структура оновлених програм є максимально інформативною для вчителя. Вона дозволяє вчителю більш об'єктивно оцінити досягнення учня. У програмі чітко висвітлені знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти. Виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Очікувані результати навчальної діяльності учнів перенесені у ліву частину програми, вони є необхідними предметними компетентностями, і в той же час відповідають змістовим наскрізним темам.

Із 2019/2020 навчального року 11-ті класи навчаються за новими навчальними програмами:

- **«Фізична культура 10–11 класи» (рівень стандарту)** для закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407).

Програма побудована за модульною системою і містить інваріантну (обов'язкову) (теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка) і варіативну складові, що включає 25 модулів. У зв'язку зі збільшенням кількості годин в 11-му класі на викладання навчального предмета рекомендується збільшити кількість модулів для опанування учнями до 4.

Критеріями відбору варіативних модулів у навчальних програмах 5 – 9 та 10 – 11 класи є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

- **«Фізична культура» (профільний рівень) 10–11 класи** (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407).

Метою профільної програми є ознайомлення учнів з основними формами професійної діяльності фахівців фізичного виховання (вчителя фізичної культури, тренера або інструктора з виду спорту), оволодіння ними первинними методами і формами педагогічної діяльності, формування фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я старшокласників, фізичної культури особистості, оволодіння знаннями з основ теорії і методики фізичного виховання, вміннями та навичками самостійних і групових занять фізкультурно-спортивної й оздоровчо-корективної спрямованості, а також забезпечення можливостей для рівного доступу школярів до здобуття загальної, профільної та початкової допрофесійної підготовки з фізичного виховання.

Дана програма є універсальною. Теоретичний матеріал залишається стабільним, тоді як способи фізкультурної діяльності – модулі – можна змінювати залежно від об'єктивних умов навчального закладу, в якому буде використовуватись ця програма.

Практично кожний вид спорту може бути представлений у вигляді варіативного модуля. У цій програмі запропоновано 13 варіативних модулів.

Навчальна програма предмета «Фізична культура» (профільний рівень) складається з пояснювальної записки і таких розділів:

1. Розділ 1. Основи знань з фізкультурно-спортивної діяльності.

2. Розділ 2. Способи фізкультурної діяльності (модулі).

3. Додатки:

- Умови виконання оцінювання стану фізичної підготовленості учнів.

- Орієнтовний перелік обладнання з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» заклад освіти формує самостійно із варіативних модулів. На їх опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів є критеріями відбору варіативних модулів навчальним закладом. Бажання учнів визначається обов'язковим письмовим опитуванням. Результати опитування додаються до протоколу шкільного методичного об'єднання.

За потреби в межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 № 518/674, учні розподіляються на *основну, підготовчу та спеціальну* медичні групи.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів / учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні / учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси під час оцінювання навчальних досягнень.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються орієнтовні навчальні нормативи, які розроблено для кожного року вивчення. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу).
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.2008 № 371.

У період із 01.09 по 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів через причин, незалежні від учня / учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять із поважних причин не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їхнє навчання в закладах освіти іншого типу (спортивних школах тощо). Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів дозволяється враховувати результати їх навчання із відповідних видів спорту (легка атлетика, гімнастика та ін.) у позашкільних закладах.

Під час проведення занять із фізичної культури слід дотримуватися «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять із фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОН України від 01.06.2010 № 521, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.08.2010 № 651/17946).

На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-орієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. Місця для занять із фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

Михайло ПРОФОРУК,
*методист кабінету мистецтва та фізичної культури
Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ» У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя, є Збройні Сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну.

Готовність Збройних Сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Вивчення навчального предмета «Захист Вітчизни» (далі – Предмет) організовується та проводиться відповідно до вимог Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України.

Головною метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні навчальні та виховні **завдання**:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;
- засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Особливої актуальності набувають ці завдання саме сьогодні, коли Збройні сили України потребують підготовленого резерву, і саме сучасна школа може забезпечити виконання цього завдання, адже саме на заняттях із предмета «Захист Вітчизни» уся допризовна молодь отримує початкову військову підготовку, формуючи почуття високої патріотичної свідомості та національної гідності.

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти упродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата).

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Захист Вітчизни» в інваріантній складовій передбачено:

- **10–11 класи (рівень стандарту)** – 1,5 та 2 години за умови виділення 0,5 годин із варіативної складової навчального плану;
- **10–11 класи (профільний рівень)** – 5 годин на тиждень.

Залежно від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності вчителя кількість годин програмового матеріалу може бути скориговане на 20% у межах розділу. Послідовність вивчення розділів та тем у межах вимог навчальної програми вчитель може коригувати самостійно.

У 2020/2021 навчальному році є чинними такі навчальні програми, затверджені наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407:

- «Захист Вітчизни» *для 11 класів* закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту);

- «Захист Вітчизни» *для 10–11 класів* закладів загальної середньої освіти (профільний рівень).

В означених програмах імплементовано компетентнісний підхід до вивчення предмета та наскрізних умінь для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Новий навчальний матеріал в 11 класі базується на раніше засвоєних знаннях у 10 класі.

Під час викладання навчального предмета «Захист Вітчизни», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16–17 років (допризовного віку) складає перше системне враження про Збройні Сили України і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на такій привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Під час проведення уроків потрібно здійснювати позитивний вплив на учнів при формуванні мотиваційної сфери (потреб, мотивів, цілей, прагнень); соціальних цінностей (почуття патріотизму, національної свідомості); особистісних цінностей (гуманність, відповідальність, працелюбність, чесність); соціальної поведінки; громадянської позиції, інших моральних якостей особистості, її поглядів, переконань, життєвих пріоритетів.

Учитель повинен зацікавити учнів навчальним матеріалом завдяки використанню цікавих фактів, пов'язаних із матеріалом, який розглядається, й оволодінням прийомами розумової діяльності задля якісного засвоєння знань. Доцільно ознайомлювати старшокласників із героями й учасниками АТО і ООС та їх досвідом.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієвої самотійної діяльності під час уроків бажано використовувати роботу в групах та застосовувати:

- вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання;

- завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;

- завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самотійність, мають право вибору та власної аргументації;

- завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Для активізації військово-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти рекомендується вести *гурткову роботу* відповідного напрямку. При проведенні такої роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою

«Захист Вітчизни», угодою про співробітництво між обласним департаментом (управлінням) освіти і науки та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність з питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних вебсайтах Міністерства (www.mon.gov.ua) та Інституту модернізації змісту освіти (www.imzo.gov.ua).

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист Вітчизни» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.

Керівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.

Перед початком занять керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Також важливим є підготовка відповідного рівня вчителів, які б могли якісно викладати предмет з урахуванням певних особливостей. Так, навчання з домедичної допомоги передбачає використання певного обладнання (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо). Відповідно до сучасних технологій учителі повинні перед початком занять самостійно пройти відповідно курси, успішно їх завершити, після чого додатково пройти курси підвищення кваліфікації за програмою «Викладач-інструктор». Тільки після цього вони повноцінно зможуть якісно викладати предмет у частині домедичної допомоги. Як окремий елемент слід передбачити контроль якості викладання з вищевказаних питань.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть вчителі предмета «Захист Вітчизни».

Тепер учні шкіл вивчатимуть замість предмета «Захист Вітчизни» оновлений предмет – «Захист України». Відповідну постанову Кабмін ухвалив 26 лютого 2020 року, адже «наша освіта довго наслідувала радянську парадигму, і предмет «Захист Вітчизни» – один із проявів цього. Це неправильно, що на шостому році війни ми досі не спромоглися замінити абсолютно радянську назву предмета «Захист Вітчизни» на **«Захист України»**.

«Захист України» – обов'язковий для вивчення у 10–11 класах. Його мета – надати учням знання та уміння для оборони країни, навчити їх діяти в надзвичайних ситуаціях. Учні вивчають предмет на уроках та під час навчально-польових і навчально-тренувальних занять.

Вікторія САЛТИШЕВА,
*завідувач кабінету дошкільної, початкової
та спеціальної освіти Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ КОРИГУЮЧОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У зв'язку із уведенням карантинних заходів початкова школа вперше працювала у режимі дистанційного навчання. Результатом роботи мало стати засвоєння учнями програми із предметів, що викладалися б із 16 березня по 27 травня 2020 року. Проте на практиці виявилось, що на засвоєння учнями матеріалу неабияк впливали: забезпечення сім'ї комп'ютерною технікою, вміння дитини самоорганізуватися до навчання, партнерство між членами родини, типи сприйняття дітей та ще чимало інших факторів. Тому Міністерство освіти та науки України повідомило, що для уникнення проблем із засвоєнням навчального матеріалу, буде проводитися *коригуюче навчання*. Так, Любомира Манзій, тимчасово виконувачка обов'язків Міністра освіти і науки України, у зв'язку з цим зауважила: «Коригуюче навчання проводиться у вересні 2020/2021 навчального року. Тривалість визначатиме школа безпосередньо для кожного класу, залежно від того, як учні опанували матеріал».

Кожен учитель уже задумується над тим, як організувати та провести таке навчання. Ускладнює роботу те, що календарне планування на перший місяць навчання неможливо укласти наперед, адже невідомо, яким є ступінь засвоєння учнями програмних тем, а педагог повинен ліквідувати фактичні незнання та невміння учнів.

Тому ми спробуємо у *представлених рекомендаціях* спроектувати роботу вчителя на цей період.

Насамперед варто з'ясувати деякі поняття, про які йтиметься в рекомендаціях.

Залишкові знання та вміння – це знання навчального матеріалу, які збереглися у пам'яті учня на довгий час і дозволяють дитині використати їх у практичній діяльності.

Контроль залишкових знань – це процес визначення якості знань із предметів за певний період навчання.

Тест – система коротких запитань та завдань з обмеженим часом їх виконання для встановлення характеристик навчання та подальшого їх аналізу.

Тестування – це одночасно і метод, і результат педагогічного вимірювання.

Тестове завдання – навчальна ситуація, для якої учень, якого тестують, повинен обрати варіант відповіді або сконструювати цей варіант.

Спробуємо спроектувати алгоритм роботи вчителя під час корекційного періоду. Будемо виходити із завдання, яке стоїть перед ним: виявити прогалини в уміннях учнів та в знанні тем, вивчених під час дистанційного навчання; організація повторення або вивчення проблемних тем із предметів.

Алгоритм роботи вчителя може включати такі пункти:

1. Аналіз програмних вимог із пропущеної теми.
2. Вилучення підтем, що входять до теми, на яку буде спрямовано моніторинг.
3. Укладання тестів або інших видів діагностичних робіт для виявлення залишкових знань та вмінь.
4. Виконання діагностичних робіт учнями.
5. Аналіз типових помилок, укладання таблиці для фіксації їх у межах певної теми.
6. Розроблення завдань на повторення згідно із фактичними проблемами власного класу.
7. Виконання завдань на повторення, самоаналіз учнями власного просування у навчанні, порівняно із попередньою діагностикою.
8. Повторне виконання діагностичної роботи подібного змістового наповнення та створення «ситуації успіху».

Для прикладу візьмемо тему «Текст» (2 клас).

1. Аналіз програмних вимог до теми.

Відкриваємо програму, виписуємо очікувані результати навчання до даної теми.

2. Вилучення підтем, що входять до теми.

1. Вступ до теми. Навчаюся розпізнавати текст за його основними ознаками.
2. Будова тексту. Навчаюся визначати частини тексту.
3. Типи текстів. Навчаюся розрізняти текст-розповідь.
4. Навчаюся розрізняти текст-опис.

3. Укладання тесту до теми (приклад).

Завдання 1. Встанови порядок подій у тексті.

1. Розсердилася лисиця на глечик. Вирішила його утопити в річці.
2. Були собі дід та баба. Пішли вони в поле жати та й взяли глечик молока.

Баба поставила глечик під кущем.

3. Побігла вона до річки. Встромила голову в воду. Наповнився глечик і потягнув за собою лисицю.

4. Підбігла лисичка до глечика. Випила з нього молока, а голови не витягне.

Варіанти відповідей

- а) 1, 3, 2, 4
- б) 2, 4, 3, 1
- в) 2, 4, 1, 3

Завдання 2. Текст – це ...

- а) набір слів, пов'язаних за змістом;
- б) набір речень, розміщених у певній послідовності;
- в) речення, пов'язані за змістом і граматично.

Завдання 3. Обери пов'язані за змістом речення, що утворюють текст.

Варіанти відповідей

а) Під дахом хати жив веселий горобчик. Гніздечко зробив із пір'я та соломи. Прийшла весна. У гніздечку з'явилися малі горобенята. Вони голосно пищали. Цілими днями горобець і горобчиха носили їм їжу. Діти Миколка і Тетянка не чіпали пташок. А кіт Мурко скося на них поглядав.

б) А кіт Мурко скося на них поглядав. Гніздечко зробив із пір'я та соломи. Прийшла весна. Вони голосно пищали. У гніздечку з'явилися малі горобенята. Цілими днями горобець і горобчиха носили їм їжу. Діти Миколка і Тетянка не чіпали пташок. Під дахом хати жив веселий горобчик.

Завдання 4. Обведи назви частин тексту.

- а) зачин;
- б) початок;
- в) основна думка;
- г) кінцівка.

Завдання 5. Розстав нумерацію речень так, щоб утворився текст. Підкресли зачин.

- ___ Побачила розсипане зерно.
- ___ Залізла мишка у сарай.
- ___ А пастка хап мишку за лапку!
- ___ Кинулась до нього.

Завдання 6. Визнач, яка це частина тексту: «У неділю зайшли ми в осінній ліс».

- а) зачин;
- б) основна частина;
- в) кінцівка.

Завдання 7. Визнач тип тексту.

Ялиновий шишкар такий яскраво-червоний, немов стигла ягода. У нього дзьоб міцний. Кінчики його загнуті у протилежні боки. Так і працює з ранку до вечора – шишки трощить.

- а) розповідь;
- б) опис;
- в) міркування.

Завдання 8. Який із текстів є текстом-описом?

1. Сорока звичайна

Сорока звичайна мешкає в наших краях.

Птах середнього розміру. Його білу грудку на блискучо-чорному оперенні видно здалеку. Саме білі плями дали птахові народну назву сорока-білобока.

Зазвичай цей осілий птах живе у парках, садках. Часто сороку можна побачити біля людських осель. Харчується комахами, зерном, маленькими пташенятами та гризунами.

Сороку вважають дуже розумним птахом. Вона впізнає своє зображення у дзеркалі.

2. Сорока звичайна

Сороку звичайну відносять до птахів середнього розміру.

Її тіло вкрите чорним оперенням. Воно яскраво виблискує на сонці. Тільки грудка білого кольору. Темно-зелене та синє забарвлення ховається на кінцях

розгорнутих крил. Контрастний колір дуже пасує пташці. Справедливо її ще називають народною назвою – сорока-білобока. Дзьоб у неї темного кольору, він досить гострий.

Цю гарну на вигляд пташку часто можна побачити біля людських осель.

4. Виконання учнями тестової роботи.

Час на виконання завдань тестової роботи вчитель визначає у 2-му класі із розрахунку 2 хвилини на виконання одного завдання. Проте, якщо потрібно прочитати текст, виходить із середньої кількості слів за хвилину, які читають діти такого віку, і визначає час для такого завдання.

5. Укладання таблиці за результатами діагностування або тестування

Прізвище та ініціали учня	Розрізняє текст за основними ознаками	Уміє визначати частини тексту	Уміє розрізняти текст-розповідь	Уміє розрізняти текст-опис	Уміє складати текст-розповідь	Уміє складати текст-опис
Авдіюк А.	+	–	+	+	–	+
Борис О.	+	+	+	+	–	–
Вовчик Г.	+	+	–	+	+	+
Гаврилук Г.	–	–	+	+	–	–
Дмитрук С.	+	–	+	+	–	–

6. Організація повторення.

Зважаючи та таблицю, вчитель ділить учнів на групи, що мають подібні проблеми, й підходить до повторення і вивчення диференційовано.

У даному випадку є лише один учень, який не відрізняє текст від інших одиниць мовлення. Пропонуємо йому завдання на порівняння одиниць мовлення: слово, словосполучення, речення, текст, поступово включаючи менші мовленнєві одиниці в більші і створення тексту.

Троє учнів не вміють визначати частини тексту. Даємо їм деформований текст, в якому слід правильно розставити частини тексту, а в готовому підкреслити кінцівку та зачин.

Один учень не вміє розрізнити текст-розповідь. Даємо йому модель тексту-розповіді, визначення з підручника та готовий текст, аби він відшукав ознаки даного типу тексту.

Текст-опис упізнають усі учні, отже, на розпізнавання даного типу вчитель завдання не планує.

Із таблиці видно, що писати тексти-розповіді та тексти-описи діти в умовах дистанційного навчання не навчилися, тому основну роботу під час повторення даної теми педагог приділяє написанню даних типів текстів. Починає цю діяльність з аналізу кількох текстів одного типу, створення карти пам'яті «Текст-розповідь», роботу над деформованими текстами-розповідями, складання свого тексту на задану вчителем тему.

Після повторення теми, можна організувати обмін інформацією з теми у вигляді квесту або методів кооперативного навчання.

7. Виконання завдань на повторення, самоаналіз учнями власного просування у навчанні, порівняно із попередньою діагностикою.

Кожен учень має усвідомити, чи засвоїв він знання з даної теми. Тому під час виконання завдання на повторення здійснюється самоаналіз. Цей процес розпочинається з вироблення критеріїв самоаналізу і закінчується фіксацією результатів на полях зошита («+» – знаю, «-» – не знаю).

8. Виконання діагностичної роботи подібного змісту. Створення «ситуації успіху».

Важливо, щоб учень після повторення відчув радість пізнання, підняв власну самооцінку. Це є потужною мотивацією для наступної роботи. Тому після закінчення повторення доцільним є виконання діагностичної роботи, що має змістове наповнення, подібне до тесту, але містить більшість завдань відкритого типу.

Учитель повинен розуміти, що виявлення залишкових знань із теми, повторення та пояснення проблемних моментів може тривати не один урок. Як наслідок – календарне планування відбувається після здійснення діагностичної роботи із даної теми. Для організації коригуючого навчання слід чітко визначити кількість тем, які потрапили до періоду дистанційного навчання, умовно розподілити їх повторення на місячний термін, проте на практиці виявиться, що час для повторення різних тем залежить від якості знань та вмінь учнів. У такому випадку вчитель коригує тривалість повторення.

Слід пам'ятати, що в період коригуючого навчання не допускається виставлення балів. Тестування або діагностування проводиться лише з метою моніторингу якості знань.

Виявлення залишкових знань учнів є відправною точкою навчання у наступному класі, тому час, витрачений на цю діяльність, окупиться якісними знаннями.

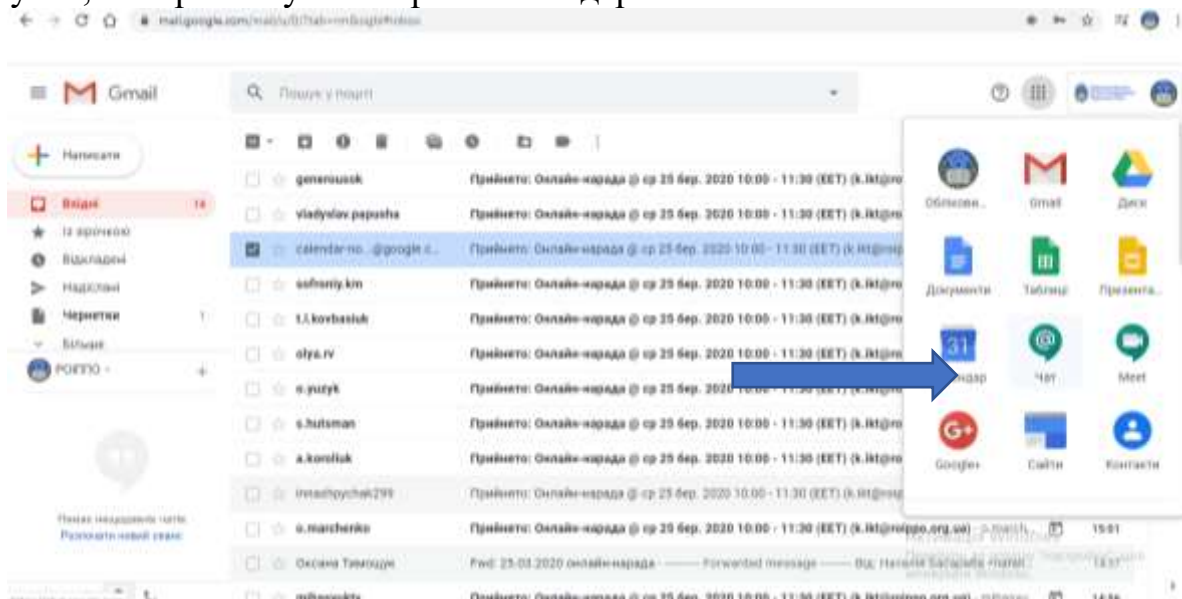
Оксана ТИМОЩУК,
методист кабінету
інформаційно-комунікаційних технологій
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДЕОЗУСТРІЧЕЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩА HANGOUTS MEET

Hangouts Meet – середовище для спілкування в чаті або через відео дзвінки; місце для проведення відеоконференцій з одночасною трансляцією на **YouTube**.

До відеобесіди можуть приєднуватися одночасно 25 учасників у **G Suite** для навчальних закладів та до 100-а учасників у чаті. Приєднатися дуже просто – за посиланням на бесіду або за цифровим номером бесіди. Також ви можете самі приєднати учасника до зустрічі за номером телефону або електронною адресою користувача.

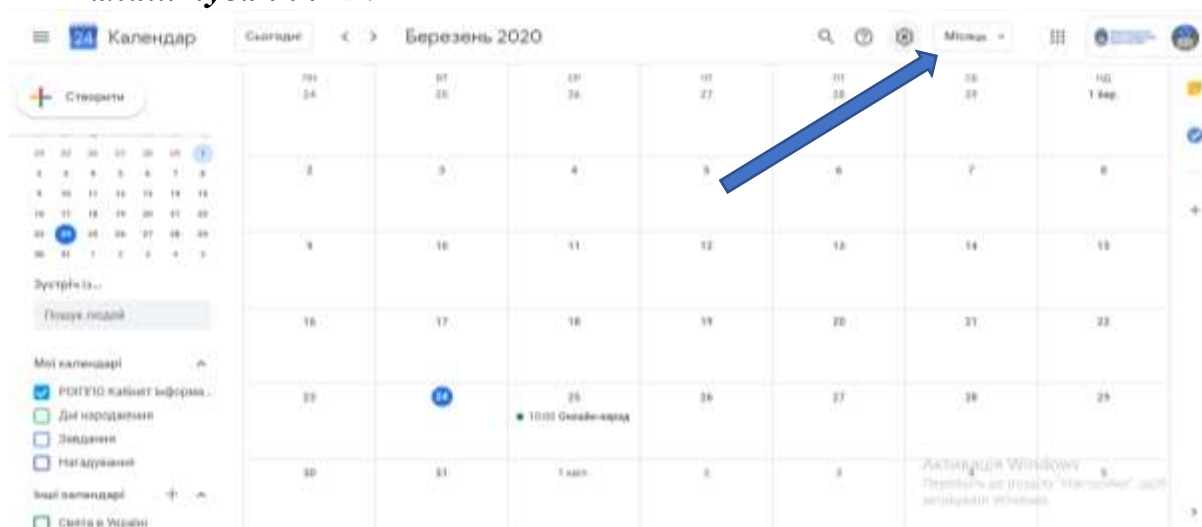
Дистанційне заняття у **Hangouts Meet** можна здійснити з корпоративного акаунта, використовуючи сервіс Календар.

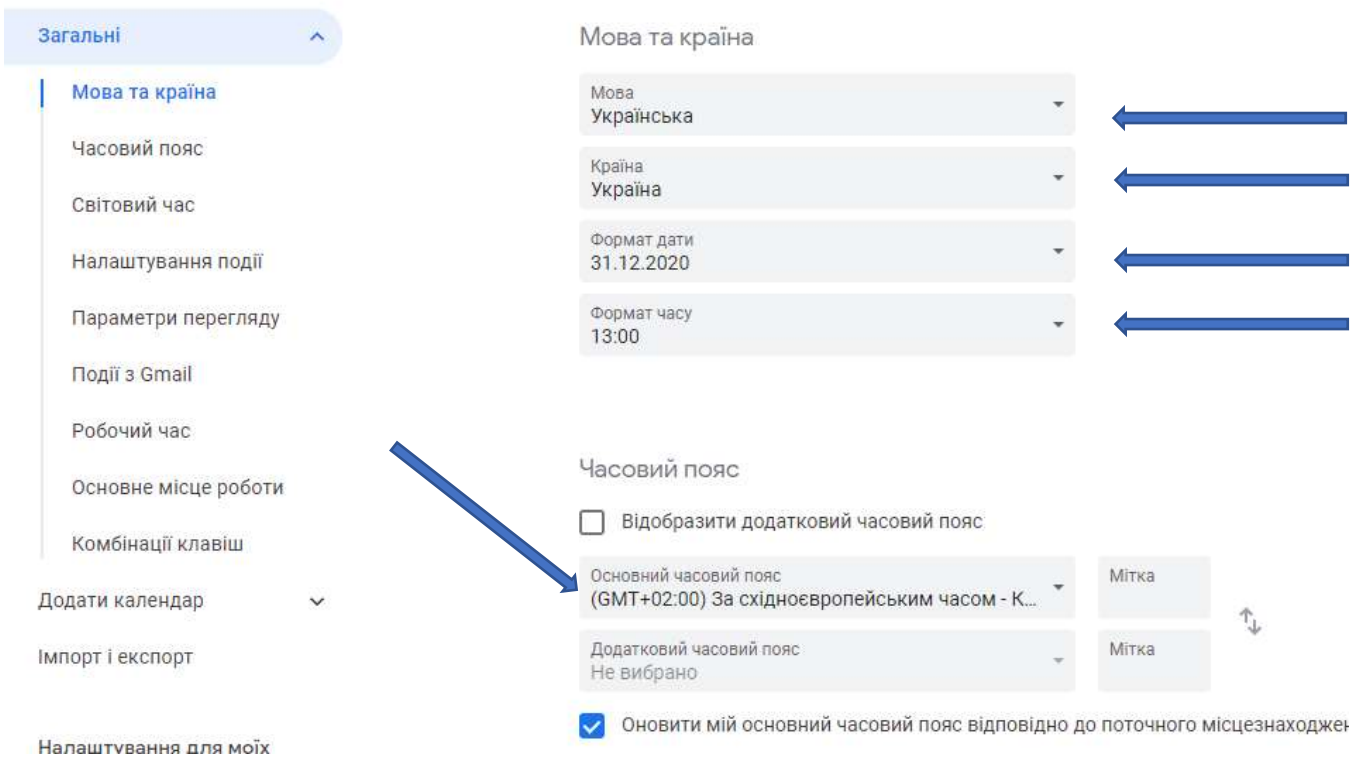
Якщо цей сервіс вами не використовувався, його потрібно налаштувати!

Для цього необхідно:

- Відкрити додаток **Google Календар** та обрати меню зі значком **≡ > Налаштування**.

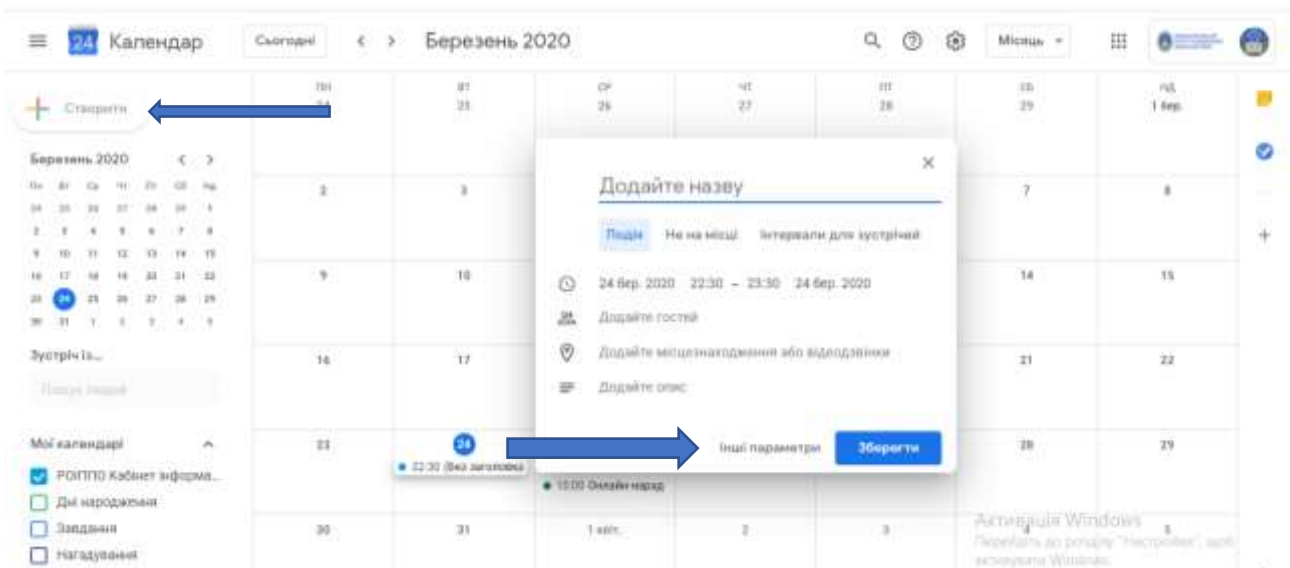

Рекомендую обрати **Загальні**, щоб змінити мову, формат дати та часу, часовий пояс пристрою та інші налаштування.

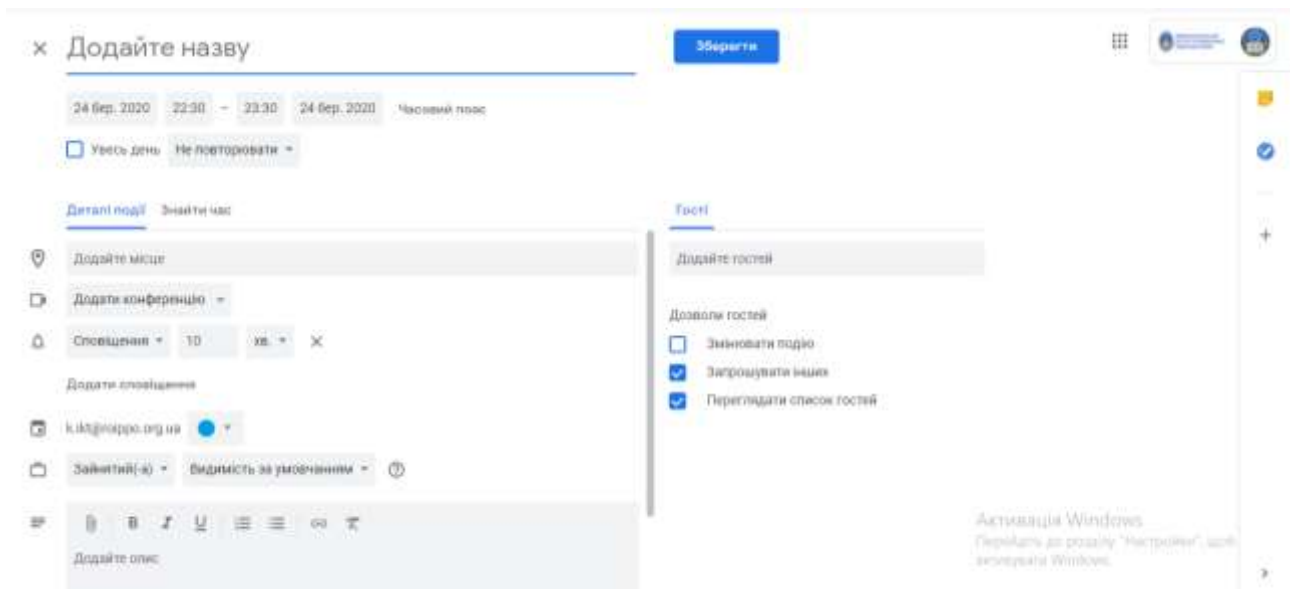

* Подумайте, в якому календарі ви будете створювати подію. Можливо, для цього слід створити новий календар?

• Якщо Календар налаштовано, можна розпочинати створювати відеозустріч. Для цього потрібно відкрити **Google Календар** та обрати кнопку **Створити**. У віконечку, що з'явилось, натиснути **Інші параметри**.

• У наступному вікні необхідно зазначити **деталі події** (назва, час, місце, короткий опис тощо), а також додати електронні адреси учасників відеозустрічі (поле **Гості**). Коли всі необхідні відомості внесено, натискаємо **Зберегти**. Після цього обираємо пункт **Надіслати запрошення** всім гостям.

• Більш детально зі створенням події та проведенням відеозустрічі рекомендую ознайомитися, переглядаючи відеоролик за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=KcdhziRIYtk&fbclid=IwAR3K9H47vd-RSjCBBs5G1qVJK8WuMBqLTVKXVc_jj9dpeW2lzljv1VZfEtc&app=desktop

Анатолій ТРОФІМЧУК,
завідувач кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Навчальні програми та підручники

Починаючи із 2018/2019 навчального року, навчання фізики та астрономії в старшій профільній школі здійснюється за кількома програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (наказ від 24.11.2017 № 1539):

1. **Фізика і астрономія.** Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Ляшенка О. І.).

2. **Фізика.** Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Локтева В. М.).

3. **Астрономія.** Рівень стандарту та профільний рівень (авторський колектив під керівництвом Яцківа Я. С.) (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми» – www.kabfiz-roippo.at.ua).

Згідно з Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (наказ МОНУ від 24.04.2018 № 408 (див. сайт кабінету фізики, розділ «Навчальні програми», «Освітні програми та навчальні плани») для предмета

«Фізика і астрономія» в **10 класі** на рівні стандарту відводиться 3 години на тиждень (**лише фізичний складник**), на профільному рівні – 6 години на тиждень. В **11 класі** на рівні стандарту – 4 години на тиждень (**3 фізичний складник + 1 астрономічний складник**), на профільному рівні – 6 години на тиждень.

На **рівні стандарту** в 10 класі вчитель вибирає одну із двох програм – відповідно (1) або (2). Якщо у 10 класі було обрано *програму (1)*, то в 11 класі вчитель продовжує працювати за цією ж програмою, в якій передбачений астрономічний складник. Якщо у 10 класі було обрано *програму (2)*, то в 11 класі вчитель викладає фізику за цією ж програмою, а астрономію – за *програмою (3)*.

На **профільному рівні** в 10 класі вчитель обирає або *програму (1)*, або *програми (2)* та (3) (окремо фізика й окремо астрономія). Звертаємо увагу, що цими програмами на вивчення фізики та астрономії сумарно передбачено 7 годин на тиждень. Заклади освіти, формуючи власні освітні програми, можуть додавати необхідну годину із додаткових годин навчального плану, або залишати на вивчення двох складників 6 годин. У разі вибору вчителем програм (2) і (3), складаючи календарно-тематичне планування, він може самостійно розподілити час на навчальний матеріал у межах 6-ти годин (наприклад, 5 годин фізики + 1 година астрономії або 5,5 годин фізики + 0,5 годин астрономії). В 11 класі вчитель продовжує працювати за тими ж програмами, які він обрав у 10 класі, а розподіл годин робить аналогічно.

Навчальна програма «Фізика і астрономія 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом Ляшенка О. І. поєднує фізичний та астрономічний компоненти, не втрачаючи при цьому своєрідності кожного із цих складників. Ураховуючи це, фізичний та астрономічний складники за вибором учителя можуть викладатися інтегровано або як відносно самостійні модулі. Змістові питання астрономії можуть вивчатися упродовж навчального року або як окремий розділ. У класному журналі зміст уроків записують на одній сторінці «Фізика і астрономія». Семестрові оцінки є середнім арифметичним оцінок за всі теми, що вивчаються у відповідному семестрі. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових.

У разі вибору даної програми у навчальному плані, класному журналі та додатку до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти зазначається **один предмет – «Фізика та астрономія»**. При цьому для державної підсумкової атестації як у формі зовнішнього незалежного оцінювання, так і в письмовій формі в закладі освіти учні можуть обрати предмет «Фізика».

Ті заклади освіти, що обрали *навчальні програми «Фізика. 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом Локтева В. М. та «Астрономія. 10–11 класи» авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. С.* у робочих навчальних планах і журналах записують окремі предмети – «Фізика» і «Астрономія».

У додатку до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти зазначається **два предмети – «Фізика» і «Астрономія»**. При цьому для державної підсумкової атестації як у формі зовнішнього незалежного

оцінювання, так і в письмовій формі у закладі освіти учні можуть обирати предмет «Фізика».

Вибір навчальних програм із фізики та астрономії із двох запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради закладу освіти і відображається в його освітній програмі та навчальному плані.

Під ці програми написано низку підручників, які вчителі обирали і користувалися в 10 та 11 класах та які наявні в освітніх закладах і за якими вони будуть працювати і в 2020/2021 навчальному році.

Вивчення фізики у **7–9 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, основа якої була затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 29.05.2015 № 585, а у 2017 році зазнала певних змін і була затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми»).

Календарне планування

Згідно з наказом МОНУ від 17.05.2005 № 297 (див. сайт кабінету фізики РОІППО розділ «Нормативні документи» «Накази») календарне планування навчального матеріалу вчителі мають право здійснювати безпосередньо у текстах робочих навчальних програм, розробка планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який і визначає їх структуру і форму. Відповідно до листа МОНУ від 05.12.2014 № 1/9-630 (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Листи») календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо.

У спецвипуску «Фізика для фізиків» № 23 наведено планування навчального матеріалу з фізики для 7–9 класів, з фізики для 10, 11 класів за рівнем стандарту (навчальна програма авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.), з астрономії для 11 класу за рівнем стандарту (навчальна програма авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. С.). У програмах для 10, 11 класів кількість годин на вивчення окремих тем не вказана. У плануванні наводиться рекомендаційний розподіл годин, тому вчитель має право коригувати його на власний розсуд.

У 2020/2021 навчальному році календарне планування децю відрізняється від планування попередніх років, адже на початку навчального року введено розділ «Повторення та узагальнення вивченого матеріалу», який учні вивчали дистанційно у 2019/2020 навчальному році під час карантину.

Фізичний експеримент

У програмі значну увагу звернуто на формування практичних навичок школярів, запропоновано достатню кількість лабораторних робіт.

Учитель може замінювати тематику окремих робіт на рівноцінні з огляду на стан матеріальної бази фізичного кабінету, об'єднувати деякі лабораторні роботи, що повинно бути відображено у календарних планах.

У пояснювальній записці до навчальної програми 7 – 9 класів вказано, що всі перераховані роботи вчитель повинен провести, але залежно від виду, призначення та рівня складності лабораторної роботи окремі з них він може не оцінювати.

У 7–9 класах це можуть бути роботи: «Ознайомлення з вимірювальними приладами. Визначення ціни поділки шкали приладу», «Дослідження коливань нитяного маятника», «Вимірювання маси тіл методом зважування», «Дослідження пружних властивостей тіл», «Складання та випробування електромагніту», «Вивчення характеристик звуку» тощо.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними вміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проекти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Тому, якщо учень був відсутній на уроці, на якому виконувалася фронтальна лабораторна робота, що підлягає обов'язковому оцінюванню, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб впродовж вивчення теми учень проявив свої експериментальні вміння й навички в інших видах роботи. Отримані при цьому оцінки враховуються при виставленні тематичної.

Згідно з новими програмами у 10 і 11 класах навчальний експеримент реалізується у формі демонстраційного та фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, практичних робіт, дослідів та спостережень, які учні виконують удома самостійно. Немає чіткого розподілу, які роботи вчитель повинен провести фронтально, а які – у вигляді практикуму. З огляду на стан забезпечення шкіл навчальним обладнанням, його кількість та якість, передбачена можливість проведення навчального експерименту переважно у формі фізичного практикуму, роботи якого можна виконати, використовуючи меншу кількість комплектів однотипного обладнання. Тематику та зміст окремих лабораторних робіт та робіт фізичного практикуму (із запропонованого переліку) вчитель може обирати самостійно та замінювати на рівноцінні. У календарному плануванні для 10 і 11 класів передбачена така можливість. У кінці планування рівня стандарту наведений перелік із 12-ти робіт, які описані в «Зошиті для експериментальних робіт», з яких вчитель обирає 8 (4 – у I семестрі та 4 – в II семестрі згідно з рекомендаціями програми) і проводить їх або фронтально (у відповідних місцях планування пропущено рядки, куди вчитель їх вписує), або у вигляді практикуму в кожному семестрі, де також передбачені рядки для запису тем цих робіт. Також певну кількість робіт можна провести фронтально, а певну – у вигляді практикуму. Роботи, які проводяться у вигляді практикуму, можуть бути 2-годинними за рахунок резерву годин, причому кількість робіт залишається незмінною. Відповідно до свого вибору в лівій колонці планування вчитель проставить нумерацію, згідно з якою він проводитиме уроки і записуватиме їх у журнал. У класах профільного рівня виконується 14 робіт (7 – у I семестрі та 7 – у II семестрі), 12 з яких описані в «Зошитах для експериментальних робіт», а 2 вчитель підбирає самостійно.

У **7 класі** для полегшення роботи вчителя і учнів розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій та змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 № 141/12-Г-873). У даному зошиті, у його вступі, коротко описано поняття похибок, хоча їх обрахунок із лабораторних робіт вилучено. На визначення виштовхувальної сили пропонується два варіанти лабораторної роботи: «З'ясування умов плавання тіл», що пропонується у програмі, та «Вимірювання архімедової (виштовхувальної) сили в рідині», яка простіша у виконанні. Оскільки вчитель має право замінювати лабораторні роботи рівноцінними, то саме він вирішує, який варіант роботи обрати.

Для **8 класу** розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 02.06.2016 № 21/12-Г-296), в якому пропонується 5 обов'язкових лабораторних робіт та 5 додаткових експериментальних робіт.

Для **9 класу** розроблено «Зошит для лабораторних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах», (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 № 21.1/12-Г-151), в якому пропонується 6 обов'язкових лабораторних робіт та 2 додаткові експериментальні роботи. У зв'язку з відсутністю обладнання лабораторна робота «Дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів» замінена на роботу «Вивчення характеристик звуку».

Для **10 класу** рівня стандарту розроблено «Зошит для експериментальних робіт», який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 18.06.2018 № 22.1/12-Г-369), в якому пропонується 12 робіт, які перераховані у календарному плануванні. У даних роботах наводяться контрольні завдання двох видів: експериментальне завдання за малюнками у двох варіантах, яке майже відтворює дану роботу, а також задача у шести варіантах, яку учень зможе виконати вдома і пояснити під час захисту роботи у вигляді фізичного практикуму.

Для **11 класу** розроблено аналогічний зошит, який отримав гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 22.1/12-Г-244), в якому також пропонується 12 робіт, які перераховані у календарному плануванні.

Додаткові експериментальні роботи можна використовувати як короткочасні фронтальні або як навчальні проекти.

Перелік навчальних демонстрацій, наведений у програмах, є орієнтовним і може бути змінений учителем залежно від обставин, в яких здійснюється навчання, наявності обладнання, устаткування, можливостей навчального кабінету тощо.

Розв'язування задач

Ефективним засобом, що забезпечує формування предметної та ключових компетентностей учнів, є розв'язування фізичних задач, про що наголошено в обох варіантах програм. У навчальній програмі «Фізика і астрономія» (авторський колектив під керівництвом О.І. Ляшенка) як самостійний вид діяльності включено практикум із розв'язування фізичних задач. Розв'язуючи під час практикумів компетентісно орієнтовані фізичні задачі – від найпростіших, які потребують елементарних пізнавальних зусиль учня, до дослідницьких, розв'язання яких вимагає значних інтелектуальних зусиль та багато часу, учні будуть розвивати вміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Тому таку форму організації навчальних занять доцільно здійснювати незалежно від обраної навчальної програми як в основній, так і старшій школі. При цьому вчитель має право визначати послідовність та місце практикуму в навчальному процесі (після вивчення розділу, певної теми або конкретного параграфа). У календарному плануванні передбачено уроки «розв'язування задач» (аналог практикуму з розв'язування фізичних задач), які пропонується проводити як після вивчення конкретного параграфа, так і по закінченню вивчення певної теми.

Навчально-методична література

Оскільки згідно з листом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2015 № 1/9-305 (*див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Методична робота», «Методичні рекомендації»*) не вимагається гриф для додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізовує його методику навчання.

В області розроблено «Завдання для тематичного контролю» та «Збірник задач з фізики» для 7–11 класів. Завдання містять по 8 варіантів для п'яти тематичних контролів у 7 та 11 класах, чотирьох тематичних контролів – у 8 класі, а також 6 тематичних контролів у 9 та 10 класах за чотирма рівнями.

Оскільки в 10 та 11 класах програма з фізики рівня стандарту передбачає вивчення предмета на рівні та в обсязі, що при ретельному ставленні до навчання дозволяє учням успішно скласти іспит з фізики у формі зовнішнього незалежного оцінювання на рівні, достатньому для продовження навчання у відповідному вищому навчальному закладі, завдання для тематичного контролю рівня «D» можуть викликати певні труднощі в учнів, які не планують пов'язувати своє життя з природничими науками та математикою. В такому випадку вчитель може не дотримуватися рекомендацій щодо оцінювання, які наведені в пояснювальній записці до «Завдань для тематичного контролю», а оцінювати учнів на свій розсуд (наприклад, вважати завдання рівня «C» завданнями високого рівня).

У збірниках задач наведено завдання, аналогічні до тих, які пропонуватимуться учням під час тематичного контролю, завдання, які не увійшли до тематичного контролю, але дозволять учням удосконалити навички розв'язування задач, завдання компетентісного спрямування, де потрібне розуміння фізичних явищ і процесів у життєвих ситуаціях. Наводяться приклади

розв'язку типових задач, зразок розв'язку одного варіанту завдань для тематичного контролю і один варіант для самостійного розв'язку. В кінці збірників наведені відповіді до розрахункових задач.

Для учнів 7 та 8 класів розроблені «Діагностичні завдання», які дають можливість учителю на наступному уроці після вивчення нового матеріалу побачити рівень розуміння його учнями, готовність до застосування під час розв'язування задач. Із цих завдань учитель також може обирати задачі та формувати самостійні роботи, які можна проводити періодично.

Навчальні проєкти

До змісту навчальних програм з фізики включено такий вид роботи, як *проектна діяльність*. У пояснювальних записках до програм зазначається, що виконання проєктів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів, під керівництвом учителя. Крім того, зауважується, що навчальний фізичний експеримент у шкільному навчанні реалізується у формі демонстраційного і фронтального експериментів, лабораторних робіт, фізичного практикуму, навчальних проєктів, позаурочних дослідів тощо. У **7–9 класах** окремі лабораторні роботи та додаткові експериментальні роботи можна виконувати як учнівські навчальні проєкти. У **10–11 класах** як учнівські навчальні проєкти можна виконувати експериментальні роботи, описані в «Зошитах для експериментальних робіт», і які не виконуються як 8 обов'язкових. Оцінювання навчальних проєктів здійснюється індивідуально, за самостійно виконане учнем завдання. Кількість виконаних та оцінюваних проєктів може бути довільною, але не менше одного за навчальний рік.

Розрізняють такі види проєктів:

- **дослідницькі проєкти** – потребують добре обміркованої структури, повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення теми дослідження, аргументація її актуальності, предмета й об'єкта, завдань і методів дослідження, формулювання гіпотез, розв'язання проблеми і вибір шляхів її розв'язання;

- **творчі проєкти** – не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату й формі його представлення (стіннівка, відеофільм, свято тощо);

- **інформаційні проєкти** – спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт, явище, на ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів;

- **практичні проєкти** – розв'язання практичних завдань «замовника» проєкту і як результат – розробка наочного посібника, макету, приладу, обладнання, рекомендацій щодо їх використання;

- **ігрові (рольові) проєкти** – образне відображення реальних процесів і явищ у сценічних формах, ігрових ситуаціях – як результат, моделювання реального об'єкта.

Інколи розв'язання фізичних проблем може поєднувати одночасно вказані типи проєктів.

Зосередимося детальніше на *дослідницьких* та *практичних* проєктах із використанням зошитів для лабораторних робіт:

- виконання творчих експериментальних завдань у домашніх умовах із наступною презентацією результатів експерименту (наприклад, можна взяти домашні завдання із зошитів для лабораторних робіт);

- виконання експериментальних робіт в умовах кабінету фізики (наприклад, лабораторних робіт, передбачених програмою, які вчитель вирішує провести як навчальний проєкт у 7–9 класах, додаткових експериментальних робіт, описаних у «Зошиті для лабораторних робіт» для 8 і 9 класу, «Зошиті для експериментальних робіт» для 10 і 11 класу).

Якщо вчитель обирає виконання обов'язкових лабораторних робіт як навчальний проєкт, то доцільно перенести урок «Захист навчальних проєктів» із кінця теми у відповідне місце календарного планування після лабораторної роботи, де заслухати звіт учнів про результати домашнього дослідження або про хід та результати лабораторної роботи, а у випадку виконання додаткової експериментальної роботи перенести уроки «Навчальний проєкт», «Захист навчальних проєктів» із кінця теми у відповідне місце календарного планування й на одному уроці роботу виконати, а на наступному – заслухати звіт учнів.

Як приклад, наведемо планування матеріалу з теми «Атомна та ядерна фізика» в 11-му класі. Нехай експериментальну роботу «Дослідження заломлення світла» було виконано фронтально в попередній темі «Оптика», навчальний проєкт у цій темі був проведений теоретично, дві роботи «Визначення фокусної відстані та оптичної сили розсіювальної лінзи» і «Визначення довжини світлової хвилі» буде виконано в кінці семестру у вигляді практикуму. Робота «Моделювання радіоактивного розпаду» виконується як навчальний проєкт всередині теми.

№	№	ТЕМА	Дата
		АТОМНА ТА ЯДЕРНА ФІЗИКА	
77.	1.	Розвиток уявлень про атоми. Дослід Резерфорда. Планетарна модель атома, її якісне обґрунтування на основі постулатів Бора. Енергетичні рівні атома. Гіпотеза де Бройля. Корпускулярно-хвильовий дуалізм як загальна властивість матерії	
78.	2.	Розв'язування задач	
79.	3.	Випромінювання та поглинання світла атомами. Лінійчасті спектри	
80.	4.	Принцип дії лазера	
81.	5.	Взаємодії між нуклонами в ядрі, стійкість атомних ядер. Енергія зв'язку атомного ядра. Дефект мас	
82.	6.	Розв'язування задач	
83.	7.	Природна та штучна радіоактивність, види радіоактивного випромінювання. Закон радіоактивного розпаду	

84.	8.	Розв'язування задач	
87.	9.	Отримання та застосування радіонуклідів. Методи реєстрації іонізуючого випромінювання і захист від нього. Дозиметр	
88.	10.	Ядерні реакції, способи вивільнення ядерної енергії. Ланцюгова реакція поділу ядер і термоядерні реакції. Ядерний реактор, перспективи створення термоядерного реактора	
89.	11.	Розв'язування задач	
90.		<i>Експериментальна робота «Дослідження треків заряджених частинок за фотографіями»</i>	
91.	12.	Елементарні частинки, їх класифікація. Поняття про фундаментальні взаємодії	
92.	13.	Розв'язування задач	
93.	14.	Розв'язування задач	
94.	15.	<i>Підсумковий урок із теми «Атомна та ядерна фізика» (_____).</i>	
85.	16.	<i>Навчальний проєкт із теми «Атомна та ядерна фізика», «Моделювання радіоактивного розпаду»</i>	
86.	17.	<i>Захист навчальних проєктів із теми «Атомна та ядерна фізика»</i>	
		<i>Лабораторний практикум</i>	
95.	18.	<i>Визначення фокусної відстані та оптичної сили розсіювальної лінзи</i>	
96.	19.	<i>Визначення довжини світлової хвилі</i>	
	20.		
	21.		

Додатковий час навчальних планів

За рахунок додаткового часу навчальних планів освітніх навчальних програм кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена та використовуватись як на подовження часу опанування змістом обраної програми, так і на вивчення курсів за вибором та факультативів відповідно до обраного профілю. У першому випадку вчитель має право самостійно здійснювати розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми (лист Міністерства освіти і науки України від 07.06.17 № 1/9-315) (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Методична робота», «Методичні рекомендації»).

У другому випадку вчитель повинен використовувати програми факультативних занять, затверджені МОН України. «Збірник програм курсів за вибором і факультативів з фізики та астрономії» (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Навчальні програми») був розроблений у 2009 році і тоді ж отримав гриф МОН України. У грудні 2016 році на ці програми був

поновлений гриф МОН України, а тому цим збірником можна користуватися включно до 2021/2022 навчального року. Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять і курсів за вибором у міських загальноосвітніх навчальних закладах становить 8 учнів, у сільських – 4 (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128).

За рішенням навчального закладу облік занять із курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також приймається навчальним закладом. Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для окремих учнів чи груп учнів. В окремому журналі зазначається склад групи, яка відвідує факультативні заняття із предметів та ведеться облік відвідування. Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за рішенням педагогічної ради (лист Міністерства освіти і науки України від 07.06.17 № 1/9-315).

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 18.02.08 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням окремих предметів» класи (групи) із поглибленим вивченням окремих предметів створюються в загальноосвітніх навчальних закладах за наявності відповідного навчально-методичного забезпечення, з урахуванням нахилів, здібностей і побажань дітей та згоди їхніх батьків або осіб, що їх замінюють. Рішення про формування класів із поглибленим вивченням одного чи кількох навчальних предметів приймається педагогічною радою за рекомендацією ради навчального закладу і затверджується наказом керівника закладу. Програми поглибленого вивчення фізики передбачають вивчення предмета у 8 – 9 класах по 4 години на тиждень (*із програмами можна ознайомитися на сайті кабінету фізики Рівненського ОІППО у розділі «Навчальні програми»*).

У 10 і 11 класах профіль навчання формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити якісну його реалізацію. У попередні роки логічним був *фізико-математичний профіль*. Аналізуючи навчальні плани типових освітніх навчальних програм, видно, що, забезпечивши кількість годин для математичного профілю, на профільне вивчення фізики годин не вистачає. Оскільки для більшості учнів математика є необхіднішою (обов'язкова ДПА у формі ЗНО, вступ у вищі навчальні заклади), то доцільно в закладі освіти формувати математичний профіль, а на основі абзацу «у разі залишку навчальних годин, передбачених на вивчення профільних предметів, заклад освіти може використовувати їх для збільшення кількості годин на вивчення базових предметів, для вивчення спеціальних і факультативних курсів», додати години на вивчення фізики. У такому випадку учитель використовує програму рівня стандарту, збільшивши час на більш детальне вивчення окремих тем, на розв'язування задач тощо.

Астрономія

Програма з астрономії авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. С. передбачає на рівні стандарту виконання двох практичних робіт. У

програмі запропоновано 3 теми для кожної роботи, а отже, учитель може довільно обирати по одній з них або проводити комбіноване практичне заняття, на якому поєднувати запропоновані теми. У програмі профільного рівня таких робіт є 14. Окремі з них важко провести в шкільних умовах, тому доцільно використати для їх проведення комп'ютерні програми.

Для полегшення роботи вчителя розроблені «Завдання для самостійних робіт та тематичного контролю», які дають можливість здійснити перевірку теоретичних знань за допомогою самостійних робіт та провести контрольну роботу, до якої входять як теоретичні тестові запитання, так і завдання, які потребують розв'язування задач. Оскільки в діяльнісному компоненті навчальних програм не вимагаються вміння розв'язувати задачі, але знання законів і формул входить до знаннєвого компонента і в підручнику даний матеріал наводиться, а також є приклади розв'язку задач, то вчитель на свій розсуд вирішує, які види роботи (тестові завдання, задачі) підлягають оцінюванню для виставлення тематичної оцінки.

Для підготовки до написання даних робіт пропонується «Збірник запитань, задач та практичних робіт з астрономії», який містять завдання, аналогічні до тих, які будуть запропоновані на самостійних та контрольних роботах, додаткові завдання, які допоможуть учням в підготовці до олімпіад та розширенні свого кругозору та дві практичні роботи, що вимагаються навчальною програмою. У збірнику наводяться приклади розв'язку задач, а також варіант завдань, аналогічний до контрольної роботи і його розв'язок. До всіх розрахункових задач є відповіді.

Під час планування навчального матеріалу пропонуємо питання визначення відстаней до небесних тіл та їх розмірів вивчати у розділі «Наша планетна система».

Оцінювання навчальних досягнень

Звертаємо увагу, що оцінювання навчальних досягнень учнів 7 – 9 класів проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Накази»).

Основними видами оцінювання є: поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних робіт) та навчальної активності школярів.

Під час тематичного оцінювання з фізики мають бути враховані результати навчальних досягнень учнів із трьох напрямів: зі знання теорії, умінь розв'язувати задачі та виконувати лабораторні роботи. При цьому логічним буде

проведення контрольної роботи, короткочасної самостійної роботи, усного заліку тощо по закінченні вивчення теми чи її частини.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання. До обов'язкових видів робіт можуть належати: лабораторні роботи, роботи фізичного практикуму, залік, конференція, самостійна та контрольна роботи тощо.

Відповідно до інструкції з ведення класного журналу 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496 (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОШПО, розділ «Нормативні документи», «Інструкції»), тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом «Тематична» без зазначення дати. Орієнтована кількість тематичних оцінювань наведена в календарному плануванні (див. спецвипуск «Фізика для фізиків» № 23).

За результатами тематичного оцінювання виставляється семестрова оцінка у відповідні колонки «I (II) семестр», а річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових оцінок. При виставленні семестрової та річної оцінки слід урахувати динаміку особистих навчальних досягнень учнів з предмета, важливість теми (тривалість її вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо). Учні мають право на підвищення семестрової оцінки. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати в колонку з написом «Скоригована» поруч із колонкою «I (II) семестр». Колонки для виставлення скоригованих оцінок відводяться навіть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати. Семестрові та річні роботи, як окремі підсумкові роботи, не проводяться

Річна оцінка виставляється до журналу в колонку з надписом «Річна» без зазначення дати не раніше ніж через три дні після виставлення оцінки за II семестр і не пізніше 6 робочих днів після завершення II семестру, на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Наприклад:

04 / 09	07 / 09	Поточні	27 / 09	Тематична	28 / 09	...	I семестр	Скоригована	...	II семестр	Скоригована	Річна
	н	8 7 8 8	7	7			7			8		8
	9	8 9 9 9	8	9			9			8		8
	7	9 7 8 8	н	8			8			7	8	8
	7	7 8 7 8	н/7	7			7	8		6	7	7
	н	н н н н	н	н/а			н/а	6		6		6
	н	н н н н	н	н/а			н/а			н/а		н/а

Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів), що проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених упродовж відповідного семестру, та графіка, що затверджується наказом керівника загальноосвітнього навчального закладу. За наслідками коригування результатів річного оцінювання видається відповідний наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу. (Наказ МОН України від 14.07.2015 № 762).

Для учнів, які не мають річної оцінки (не атестовані) з будь-яких причин, за рішенням педагогічної ради та відповідного наказу керівника навчального закладу річне оцінювання проводиться в серпні-вересні.

Із метою недопущення перевантаження учнів та раціонального використання часу контрольні роботи (заміри, діагностичні роботи тощо), що організовуються керівництвом навчального закладу, мають проводитися під час запланованих вчителем письмових робіт і містити завдання лише з теми, яка вивчається. У таких випадках учитель позбавляється необхідності проводити повторні письмові роботи.

У новій програмі для 7 – 9 класів у змісті навчального матеріалу відсутні навчальні екскурсії, хоча у пояснювальній записці до програми звертається увага на важливість цієї роботи. Тому доцільність проведення екскурсій в позаурочний час вирішує вчитель.

Вимоги до перевірки зошитів регламентуються листами Міністерства освіти і науки України «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів із природничо-математичних дисциплін у 5 – 11 класах від 27.12.2000 № 1/9-529 (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Листи»).

Потрібно звернути увагу на такі моменти:

- у семестрі має бути не менше однієї письмової (контрольної) роботи з фізики;
- кожен учень повинен мати не менше 2-х зошитів (для класних і домашніх робіт; лабораторних (експериментальних) робіт);
- контрольні (письмові) роботи можуть виконуватися як в окремому зошиті, так і на окремих аркушах;
- зошити (аркуші) для письмових і лабораторних робіт мають зберігатися у кабінеті фізики, а в разі відсутності такого – в учителя протягом усього навчального року.
- бал за ведення робочих зошитів у журнал не виставляється.

Шкільний кабінет фізики

Кабінет фізики навчального закладу повинен відповідати вимогам Положення про навчальні кабінети (наказ МОН України від 20.07.2004 № 601) та Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН молодьспорту від 14.12.2012 № 1423) (див. спецвипуск «Фізика для фізиків» № 4; сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Нормативні документи», «Положення»).

Наказом МОН України від 15.10.2015 № 1088 затверджено «Методичні рекомендації щодо забезпечення кабінетів фізики засобами навчання та обладнанням», а наказом МОН від 22.06.2016 № 704 – [Типовий перелік засобів навчання та обладнання навчального та загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів](#) (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОІППО, розділ «Шкільний кабінет фізики»), із даним переліком можна ознайомитися у спецвипуску «Фізика для фізиків» № 13.

Нагадуємо, що в перелік основних документів кабінету входять:

- Акт-дозвіл на проведення занять у кабінеті фізики;
- Паспорт кабінету фізики;
- Журнал проведення інструктажів з безпеки життєдіяльності; Інструкція з безпеки для кабінету фізики;
- Інвентарна книга;
- Матеріальна книга.

Безпека життєдіяльності

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 № 1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», інструктивно-методичних матеріалів «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОН молодьспорту України від 01.02.2012 № 1/9-72), «Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів», затверджених наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.07.2012 № 992 та «Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності» (Лист МОН від 16.06.2014 № 1/9-319). Дані листи та накази розміщені на сайті кабінету фізики у розділі «Нормативні документи» «Охорона праці. Безпека життєдіяльності».

Згідно з наказами та матеріалами проводяться такі інструктажі:

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті (на першому уроці кожного навчального року). Запис про проведення первинного інструктажу робиться в окремому журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності, який зберігається в кабінеті;
- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності перед початком кожної лабораторної роботи, роботи фізичного практикуму, який реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку (примірні інструкції для проведення даного інструктажу наводяться у зошитах для лабораторних робіт);
- позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести

чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті;

- цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності з учнями у разі організації 212 позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється у журналі реєстрації інструктажів.

Під час проведення первинного інструктажу з безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті учнів потрібно ознайомити з інструкцією з безпеки для кабінету фізики, яка розміщена на стенді, затверджена наказом директора освітнього закладу і повинна оновлюватись не рідше як один раз на 5 років (лист МОН України від 17.07.2013 № 1/9-498) (див. сайт кабінету фізики Рівненського ОППО, розділ «Шкільний кабінет фізики»).

Дистанційне навчання

Ураховуючи проблеми, з якими стикнулися вчителі під час організації дистанційного навчання, акцентуємо увагу на окремих моментах, щоб учителі могли впроваджувати його елементи впродовж звичайного навчання.

Зокрема, дистанційне навчання дасть результати лише тоді, коли буде посиленням для всіх учасників освітнього процесу.

У ході планування навантаження кожного заняття слід мати на увазі, що самотійне опрацювання матеріалу учнями триває довше, ніж виклад цього матеріалу вчителем. Варто скоротити, наскільки це можливо, обсяг матеріалу. Також доцільно переглянути очікувані результати навчання і встановити децю нижчий їх рівень або цілком їх скоригувати, якщо в умовах дистанційного навчання їх досягнення є надто складним.

Основними формами онлайн-комунікації є:

- ***Відеоконференція*** – конференція в режимі реального часу, тобто онлайн. Учитель й учні можуть бачити одне одного, учитель має можливість супроводжувати лекцію наочним матеріалом.

- ***Форум*** – найпоширеніша форма спілкування вчителя й учнів у дистанційному навчанні. Кожен форум присвячений певній проблемі або темі. Модератор форуму реалізує обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією.

- ***Чат*** – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативної комунікації людей через Інтернет. Найбільш поширений – текстовий чат.

- ***Електронна пошта*** – стандартний сервіс Інтернету, що забезпечує передавання повідомлень як у формі звичайних текстів, так і в інших формах (графічній, звуковій, відео) у відкритому чи зашифрованому вигляді.

- ***Анкетування (тести)*** – для поточного контролю в ході дистанційного навчання. Анкета є достатньо гнучким інструментом, оскільки питання можна ставити безліччю різних способів.

Соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки, на кшталт Вайбера, дозволяють створювати закриті групи, спільноти, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Простір для організації дистанційного навчання має забезпечувати такі функції: проведення онлайн-уроків; доступ до різноманітних електронних навчальних матеріалів; отримання робіт учнів (тести чи виконані практичні завдання в зошитах); оцінювання та зворотний зв'язок щодо виконаних робіт; можливість поставити питання та отримати відповідь поза межами онлайн-уроку.

Усі ці моменти вчитель може реалізувати, зважаючи на можливості освітнього закладу, власні можливості й особливо – можливості учнів щодо забезпечення комп'ютерною технікою, засобами зв'язку, підключенням до мережі Інтернет. У зв'язку з цим неможливо надати уніфіковані рекомендації щодо проведення дистанційного навчання, а вчитель сам повинен його організувати, враховуючи специфіку свого освітнього закладу.

На сайті кабінету фізики Рівненського ОІППО по можливості пропонувалися матеріали для проведення дистанційного навчання. У 2020/2021 навчальному році за необхідності інформація буде поповнюватися.

Віра ФУРМАН,
завідувачка кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

Лілія АВДИМИРЕЦЬ,
методистка кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2020/2021 навчальному році чинними програмами із суспільних предметів є навчальні програми, затверджені наказом МОН України та розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України:

- «Історія України. 5–9 класи», затверджена наказом МОН України від 21.02.2019 № 236;
- «Всесвітня історія. 7–9 класи», затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804;
- «Історія України. 10–11 класи», затверджена наказом МОН України від 21.02.2019 № 236;

- «Всесвітня історія. 10–11 класи», затверджена наказом МОН України затверджена Наказом Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407;
- «Історія: Україна і світ (інтегрований курс) для 10–11 класів», затверджена Наказом Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407;
- навчальна програма для закладів загальної середньої освіти з основ правознавства (авт. Ремех Т. О., Муза О. В., Євтушенко Р. І., Сутковий В. Л., Зорнік Т. Є., Лоха Л. О., Силенко В. В.), затверджена наказом МОН від 06.07.2017 № 804;
- навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Правознавство. 10-11 класи. Профільний рівень», затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407;
- навчальна програма із громадянської освіти (інтегрований курс) для 10 класів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407.

Концепція реформування середньої освіти й навчальні програми орієнтують учасників освітнього процесу на результат. Учителю надано можливості й надалі самостійно планувати навчальну роботу з учнями як за змістом, так і за видами. Для підвищення ефективності навчання (зокрема доцільного розподілу навчального часу) рекомендовано синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії. Синхронізація вивчення історії України та всесвітньої історії – один зі способів забезпечити баланс між обсягом навчальних цілей у їх часовому вимірі та обсягом виділеного на вивчення цих предметів навчального часу.

Рекомендовано передбачити під час календарно-тематичного планування на 2020 – 2021 навчальний рік суттєве збільшення навчального часу на узагальнення та закріплення навчального матеріалу за попередній рік.

У новому навчальному році учні **7 класів** закладів загальної середньої освіти будуть навчатися за новими підручниками.

Гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» надано підручникам для 7 класу закладів загальної середньої освіти (наказ МОН України від 19.05.2020 № 656), що друкуватимуться за рахунок державного бюджету:

- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Дрібниця В. О., Щупак І. Я, Бурлака О. В., Піскарьова І. О.);
- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О.);
- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Власов В. С., Панарін О. Є., Топольницька Ю. А.);
- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Хлібовська Г. М., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Бурнейко І. О.);
- «Всесвітня історія» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Щупак І. Я, Бурлака О. В., Піскарьова І. О.);
- «Всесвітня історія» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О.);

- «Всесвітня історія» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Островський В. В., Паршин І. Л., Букавин І. Я.);
- «Всесвітня історія» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Малієнко Ю. Б.).

Ознайомитись із підручниками можна за посиланнями:

- <https://aston.te.ua/pidruchniki/konkurs-pidruchnykiv-dlia-7-klasu-2020-rik/>
- <https://lib.imzo.gov.ua/konkurs-pdruchnikv/konkursniy-vdbr-pdruchnikv-dlya-7-klasu/storya-ukrani-pdruchnik-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti/>

Також подаємо перелік підручників, що отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОН України від 19.05.2020 № 657), що друкуватимуться за рахунок власних обігових коштів:

- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Сорочинська Н. М., Гісем О. О.);
- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Свідерський Ю. Ю., Романишин Н. Ю.);
- «Історія України» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (за редакцією Пометун О. І., авт. Дудар О. В., Гук О. І.);
- «Всесвітня історія» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Сорочинська Н. М., Гісем О. О.);
- «Всесвітня історія» – підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Подаляк Н. Г., Лукач І. Б., Ладиченко Т. В.).

Відеопрезентації підручників можна знайти за посиланням: <https://ru-ru.facebook.com/genezaua/videos/533077857399629>

Кабінетом суспільно-гуманітарних предметів Рівненського ОШПО здійснено теоретичний супровід питання щодо діяльнісного підходу у навчанні як методологічної основи, на якій створюють різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями. Матеріали розміщено на сайті РОШПО.

Сьогодні світ перебуває в умовах необхідності працювати по-іншому. Освітня система рухається до змішаного типу освіти, коли частина навчального процесу переходить в онлайн. Міністерство освіти і науки України й надалі планує розвивати онлайн-школу. Традиційну та онлайн-освіту можна і потрібно поєднувати. Їх гармонійну взаємодію називають змішаним навчанням.

Із теоретичними основами методики змішаного навчання, компонентами її системи можна ознайомитися, переглянувши на сайті Рівненського ОШПО матеріали вебінару «Змішане навчання як інноваційна форма організації освітнього процесу в закладах освіти», проведеного кабінетом суспільно-гуманітарних предметів.

Підручники, навчальні й методичні посібники (зокрема й електронні), робочі зошити з друкованою основою, зошити для контролю та/або корекції навчальних досягнень, атласи, контурні й настінні карти, інші дидактичні та

наочно-навчальні посібники, якими користуються в навчальному процесі, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Упродовж 2020/2021 навчального року в Україні традиційно відзначатимуть роковини чисельних історичних подій. Бажано, щоб вони знайшли відображення як на уроках історії, так і в позаурочний час.

На *другу половину 2020 року* припадають такі ювілейні дати:

- 100-річчя Холодноярської республіки (1920);
- 30 років від дати проголошення Декларації про державний суверенітет України (16.07.1990);
- 75 років від дати перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (02.09.1945);
- 100 років від дати утворення Української військової організації (вересень, 1920);
- 30 років від дати початку Студентської революції «на граніті» (02.10.1990);
- 100 років від дати народження Султана Амет-Хана (1920–1971);
- 120 років від дати народження Катерини Білокур (1900–1961).

У 2021 р. святкуватимемо:

- 1010 років від дати заснування Софійського собору в місті Києві (1011);
- 460 років від дати видання Пересопницького Євангелія (1561);
- 440 років від дати видання Острозької Біблії (1581);
- 360 років від дати заснування Львівського національного університету імені Івана Франка (20.01.1661);
- 100 років від дати завершення Української революції (1917–1921);
- 370 років від дати звитяжної битви козацького війська поблизу Берестечка (28.06–10.07.1651);
- 310 років від дати заснування Олешківської Січі (1711);
- 160 років від дати смерті Тараса Шевченка (10.03.1861) та 160 років від дати його перепоховання в Каневі (22.05.1861);
- 110 років від дати заснування скаутської організації «Пласт» (1911);
- 35 років від дати аварії на Чорнобильській атомній електростанції (26.04.1986);
- 30 років від дати ухвалення Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України (24.08.1991);
- 30 років від дати проведення Всеукраїнського референдуму щодо підтвердження незалежності України (01.12.1991);
- 150 років від дати народження Лесі Українки (1871–1913);
- 150 років від дати народження Василя Стефаника (1871–1936).

Для належної організації навчання історії та відзначення віхових подій учителі/вчительки можуть скористатися офіційними інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій:

- Український інститут національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua>;

- Інститут історії України НАН України: <http://history.org.ua>;
- Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»: <http://likbez.org.ua>;
- Історична правда: <https://istpravda.com.ua>;
- Україна Incognita: <http://incognita.day.kyiv.ua>;
- Електронний архів українського визвольного руху: <http://avr.org.ua>.

У новому 2020/2021 навчальному році при навчанні правознавства слід враховувати поточний стан національного законодавства. Окремо предметом перевірки знань в учнів 9–10-х класів новел національного законодавства є ознайомлення із поточними законодавчими актами, що прийняті у 2019 – 2020 роках. Концептуально важливим є здійснення постійного моніторингу роботи Верховної Ради України щодо внесення змін до Конституції України. Кабінетом суспільно-гуманітарних предметів на сайті Рівненського ОШПО розміщено новели чинного законодавства:

- «Основні новели Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування»;
- «Основні положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури»;
- «Основні положення Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)».
- «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.).
- «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» (2019 р.).
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність із Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України» (18.12.2019).

Із 01.01.2020 р. набрав чинності Виборчий кодекс України, прийнятий 19.12.2019 р., проте до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України та депутатів місцевих рад діють окремі положення законів України «Про вибори народних депутатів України» та «Про місцеві вибори».

Важливо знати і про відтермінування строку набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» – із 1 липня 2020 року, що врегульовує питання кримінальних проступків.

Із метою вдосконалення та підвищення рівня обізнаності дітей і молоді з організацією роботи законодавчої влади України у липні 2019 року розпочав свою діяльність освітній центр Верховної Ради України. Інформацію щодо діяльності цього центру (запис на екскурсії, проведення заходів на базі центру тощо) розміщено на сайті Міністерства та Верховної Ради України.

Координатором проєктів ОБСЄ в Україні спільно зі студією онлайн-освіти EdEra за підтримки Міністерства освіти і науки України розроблено онлайн-курс «Права людини в освітньому просторі», рекомендований МОН (лист від 20.03.2019 № 1/11 -2803).

Доступ до курсу – за посиланням: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_OSCE+HRE101+2019/about. Означений курс не лише стане в пригоді вчителям під час викладання правознавства, позакласної роботи, а й може зараховуватися закладами післядипломної педагогічної освіти під час проходження вчителями курсів підвищення кваліфікації (за умови отримання сертифіката).

В умовах війни України з Росією актуальним залишається вивчення курсу за вибором «Міжнародне гуманітарне право» (для учнів 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти).

У 2020/2021 навчальному році чинною є навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства (<https://goo.gl/fwh2BR>).

Відповідно до програми інтегрованого курсу та завдань громадянської освіти навчальний процес має базуватися на основі активних та інтерактивних форм і методів роботи з учнівством. Зокрема, комунікація й взаємодія в парах і групах, організація дискусій, диспутів стимулюватимуть командну роботу, надаватимуть учням/ученицям можливість для формування та розвитку вмінь і навичок аргументовано й чітко представляти власну позицію, сприймати думки інших (навички активного слухання), а вміння ставити одне одному запитання, висловлюватися по черзі сприятимуть налагодженню рівноправної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Практичні завдання передусім передбачають можливості застосування набутих учнями знань та навичок у практичній площині. Юнацтво може, наприклад, започаткувати й розробити проєкт, підготувати плакат, лепбук, скласти петицію, написати лист-звернення, допомогти тим, хто цього потребує, взяти участь у соціально значущих акціях громади тощо.

Зміст програми з громадянської освіти не містить уроків узагальнення і тематичного контролю, тому вчитель/вчителька може (за необхідності) планувати такі уроки на свій розсуд, оскільки програма не містить розподілу навчального матеріалу за годинами.

Громадянську освіту в закладах загальної середньої освіти не варто обмежувати навчанням у класі. Зміст такої освіти передбачає наскрізну реалізацію її завдань на всіх рівнях навчально-виховного процесу: навчання, позакласній роботі, виховному середовищі закладу освіти, соціальному партнерстві з місцевою громадою, батьками й близькими молоді людьми.

Раїса ШАГІЄВА,
*методист кабінету природничих предметів
Рівненського ОІППО*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА, ОСНОВ ЗДОРОВ'Я, БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ У 2020 – 2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Природознавство

У 2020/2021 навчальному році вивчення природознавства здійснюватиметься за навчальною програмою, укладеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р). Програму з природознавства затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 та розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>) в рубриці «Загальна середня освіта. Освітні програми. Навчальні програми для 5 – 9 класів».

Чинними також залишаються методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з природознавства на 2019/2020 навчальний рік (http://roippo.org.ua/upload/iblock/d76/metodichn_rekomendats_2019_-2020-1.pdf), розміщені на сайті Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за посиланням. Просимо врахувати, що *кількість проєктів зменшено до трьох*.

Ключові зміни щодо вивчення природознавства розміщено на сайті Міністерства освіти та науки за покликанням <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/klyuchovi-zmini-v-onovlenix-navchalnix-programax-5-9-klasiv.pdf>.

Основи здоров'я

У 2020/2021 навчальному році вивчення основ здоров'я у 5–9 класах здійснюватиметься за навчальними програмами, укладеними відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), положень Концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р). Програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 та розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>) в рубриці «Освітні програми. Навчальні програми для 5–9 класів».

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної

середньої освіти». Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є формувальне та підсумкове (поточне, тематичне, семестрове, річне). Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є знання, вміння та навички, емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, правила поведінки учнів у життєвих ситуаціях. Зміст завдань для підсумкового оцінювання з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання. Контрольні роботи у процесі вивчення інтегрованого курсу «Основи здоров'я» не передбачені.

Біологія та екологія

У 2020/2021 навчальному році вивчення біології в 5–9 класах здійснюватиметься за навчальними програмами, укладеними відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), положень Концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р). Програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 та розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>) у рубриці «Освітні програми. Навчальні програми для 5–9 класів».

Вивчення біології та екології у 10–11 класах здійснюватиметься за **програмами:**

- Біологія та екологія. **10–11 класи. Рівень стандарту.** Програму розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), Концепції екологічної освіти України (затверджено рішенням колегії МОН України від 20.12.2001 №13/6-19) та відповідно до положень Концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р);

- Біологія та екологія. **10–11 класи. Профільний рівень.** Програму розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) з урахуванням змісту кваліфікаційних рівнів згідно з Національною рамкою кваліфікацій (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341), Концепцією екологічної освіти України (затвердженою Рішенням Колегії МОН України від 20.12.01 № 13/6-19) та відповідно до положень Концепції Нової української школи (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988).

Програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 та розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>) у рубриці «Освітні програми. Навчальні програми для 10–11 класів».

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної

середньої освіти». Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є формувальне та підсумкове (поточне, тематичне, семестрове, річне). Практичні (лабораторні) роботи оцінюються обов'язково.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми відповідно до вимог навчальних програм. Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт та термінами їх проведення; умовами оцінювання.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт (усних відповідей, лабораторних, практичних, самостійних, контрольних, творчих робіт, проєктів тощо) та навчальної активності школярів.

Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи в семестр. Зміст завдань контрольної роботи повинен охоплювати зміст однієї навчальної теми. Час проведення контрольної роботи та її зміст визначає вчитель. Для контрольної роботи (згідно з критеріями оцінювання й вимогами програми до результатів навчання) необхідно використовувати завдання різної форми й різних рівнів складності.

Природознавство, основи здоров'я, біологія та екологія

Під час проведення занять особливої уваги потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності. Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 22.11.2017 № 1514 року «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.12.2017 № 1512/31380.

Звертаємо увагу, що на сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній (<https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>) та перелік рекомендованих навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників для використання в освітньому процесі (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Використання інформаційно-цифрових ресурсів розширить дидактичні можливості освітнього процесу, дозволить ефективно вирішити проблему візуалізації навчального матеріалу, дасть можливість здобувачам освіти здійснювати самостійну навчально-дослідну діяльність.

Онлайн-ресурси для використання в освітньому процесі з біології та екології, природознавства та основ здоров'я

- **PlantNet та Plant Identification** – додатки для визначення рослин.
- Мобільний застосунок «Тварини: всі звірі та птахи в тестах із зоології».
- Канал [Explore Documentary Films](#) містить добірку документальних фільмів про тварин.

- **FlorAnimal** – сайт-енциклопедія з онлайн-тестами, де зібрано величезну добірку навчальної та пізнавальної інформації щодо світу тварин та рослин.

- **«Вся біологія»** – науково-освітній проєкт, присвячений біології та спорідненим природничим наукам.

- **TeamLabBody** – 3D-додаток з анатомії та **«Нормальна анатомія людини»**. Рекомендуємо використовувати додатки у парі – за допомогою TeamLabBody здійснювати візуальне дослідження, а із залученням додатка «Нормальна анатомія людини» – опанувати теорію.

- **Healthline Body Maps** – віртуальний анатомічний атлас у 3D-форматі.

- На ресурсі **Zygote body** є можливість переглядати модель тіла людини по шарах, змінювати масштаб.

- **«Цікава наука»** – українськомовний YouTube-канал, на якому представлено добірку пізнавальних відеосюжетів. Кожна серія тривалістю 3–7 хвилин – це розповідь про певний біологічний процес чи явище.

- Канал **«Наука та Всесвіт»** містить відеоролики з наукової тематики про сучасні дослідження Всесвіту, природи, людини.

- Сайт програми **mozaweb.com** містить 3D-моделі фізичних процесів, будову клітини та людського організму, безкоштовний доступ до п'яти елементів медiateки.

- Онлайн-експозиція **«Природознавство»** від Arts & Culture Google охоплює віртуальні екскурсії 50-ма музеями природничої історії.

- **Virtulab.net** – російськомовна онлайн-лабораторія, що охоплює близько 50-ти тем із загальної біології, ботаніки, анатомії. У деяких інтерактивних роботах можна самостійно поставити експеримент: дослідити мікроскопічні об'єкти, скласти раціон харчування, змодельовати екосистему тощо.

- **Explorelearning.com** – візуалізований онлайн-симулятор експериментів.

- **Онлайн-досліди** для всіх класів для вивчення конкретної теми в низці віртуальних лабораторій: <https://cutt.ly/moyJBMr>, <https://cutt.ly/fotCiFs>, <http://onlinelabs.in/biology>.

- **Курси дистанційного вивчення біології** розміщено на інтернет-ресурсах: ed-era.com, coursera.org, khanacademy.org, alison.com.

- **Український біологічний сайт** присвячений висвітленню деяких аспектів біологічної освіти та науки в Україні. Тут можна знайти історію проведення та архів завдань всеукраїнських біологічних **олімпіад** і **турнірів**. У **бібліотеці сайту** вміщена добірка літератури для підготовки до біологічних конкурсів, олімпіад та **архів завдань ЗНО з біології**.

- **Портал превентивної освіти** (<http://autta.org.ua/>) містить понад **3700 методичних та дидактичних матеріалів з основ здоров'я**. Матеріали даного ресурсу стануть у пригоді фахівцям інших предметів, адже їхній зміст спрямований на формування здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів освіти.

Упровадження компетентнісного підходу вимагає активного переосмислення педагогічних ідей, переорієнтації діяльності вчителів, засвоєння ними інноваційних методик і технологій.

Сучасні видання з методики вивчення біології

1. Навчання біології учнів основної школи : метод. посіб. / Н. Ю. Матяш, Т. В. Коршевніук, Л. М. Рибалко, О. Г. Козленко. – К. : КОНВІ ПРИНТ, 2019. – 208 с.

У посібнику розкрито підходи щодо організації процесу навчання біології учнів 6–9-х класів із урахуванням викликів нової української школи, зацентровано увагу на реалізації компонентного підходу до компетентісно орієнтованого навчання біології.

2. Медіаграмотність на заняттях з біології : навч. видання / М. С. Каліберда, Р. В. Шаламов. – Київ : АУП, ЦВП, 2020. – 60 с.: іл.

Даний посібник – перше видання в Україні, що розкриває питання освіти з медіаграмотності на уроках природознавства та біології. Присвячений важливим і актуальним проблемам формування критичного мислення при викладанні природничих предметів. У посібнику наведено короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, приділено увагу питанням методики впровадження навчання з медіа грамотності, розміщено численні завдання, які можуть бути використані під час занять не лише з природознавства та біології, а й основ здоров'я.

Під час організації дистанційного навчання радимо скористатись інструментами та порадами ресурсу **Google for Education**, розміщеними в центрі інформації, підказок, тренінгів та інструментів «**Навчайте з дому**».

Рекомендуємо вчителям основ здоров'я, біології провести уроки щодо профілактики COVID-19. Методичні та навчальні матеріали з даної теми розміщено на сайті НУШ (<https://nus.org.ua/covid19/>). Радимо скористатися інформаційними матеріалами із промоції здоров'я, розроблені Центром громадського здоров'я МОЗ України (<https://cutt.ly/Li1PvfM>).

Лілія ШИШОЛК,

методист кабінету дошкільної, початкової та спеціальної освіти Рівненського ОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Створення в закладі дошкільної освіти повноцінного розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей – провідний засіб реалізації завдань сучасного реформування освіти. Адже правильно організоване розвивальне середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на всі аспекти її розвитку.

Однією з основних умов створення в закладі розвивального довкілля для дітей дошкільного віку є опора на особистісно орієнтовану модель взаємодії між

педагогом і дітьми. Завдання педагога при цьому полягає в забезпеченні інтересів дитини в задоволенні її природних нахилів і потреб. Дорослий у своїй педагогічній діяльності керується положенням: «Не поруч, не над, а разом».

Обов'язковою умовою забезпечення ефективного розвитку дитини є створення розвивального середовища в єдності всіх його складників, а саме: природного, предметно-ігрового, соціального, власного «Я» дитини, тобто організоване відповідно до програм розвитку дитини дошкільного віку.

При облаштуванні приміщень закладу дошкільної освіти особливу увагу слід приділяти якості матеріалів, з яких виготовлене обладнання, та правилам добору іграшок, їх відповідності санітарно-гігієнічним нормам. Оснащення освітнього процесу рекомендується здійснювати відповідно до Примірного переліку ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН України від 19.12.2017 № 1633. У процесі створення безпечних умов радимо керуватися листом МОН України від 14.02.2019 № 1/11-1491 «Щодо організації роботи та дотримання вимог з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладах дошкільної освіти».

Для створення оптимального розвивального простору необхідно підібрати різноманітне обладнання (ігрове, навчальне, спортивне тощо), продумати його оптимальне розміщення та визначити кількість. Важливо пам'ятати, що розвивальний простір створюють не для зручності педагога, а для того, щоб дитина могла вільно, відповідно до своїх смаків і настрою, обирати той чи інший осередок. Не треба піклуватися лише про кількісне наповнення групової кімнати ігровими атрибутами і при цьому забувати про те, що їх достатня кількість не завжди забезпечує повноцінний розвиток дітей.

Як відомо, незаповнене і безбарвне предметно-ігрове середовище чинить на дітей негативний вплив, гальмує розвиток особистості. Перенасичене предметне середовище так само погано впливає на психіку малят. І тільки періодично поновлюване, варіативне, оптимально організоване предметно-ігрове середовище має розвивальний вплив, спонукає дитину до активної пізнавальної діяльності, позитивно впливає на її емоційну сферу, мобілізує процеси мислення.

Особливо ефективним є модульне предметно-ігрове середовище. Прикладами предметів-модулів можуть слугувати легкі куби різного розміру, виготовлені за типом вкладишів, і середні за розміром модулі – «меблі-іграшки». Дитина може перетворювати модулі на корабель, будиночок, казкову печеру тощо. Середовище повинно пробуджувати у вихованців активність, надавати їм можливість для різноманітних видів діяльності. Водночас навколишнє середовище має за необхідності «гасити» надзвичайну активність, надавати можливість відпочити. Тому розвивальне середовище передбачає наявність місця для релаксації. Це може бути і «куточок усамітнення», і затишна кімната з м'якими меблями та іншими елементами, які сприяють відпочинку. Емоційний комфорт підтримується і за рахунок організації виставок дитячих робіт (малюнки, аплікації тощо) всіх дітей незалежно від рівня виконання.

Створити предметно-ігрове середовище можливо за умов дотримання таких вимог:

- воно має бути адекватним до віку дітей та відповідати їхнім функціональним можливостям із незначним перевищенням ступеня складності;
- має бути динамічним, варіативним, різноманітним; хоча воно й організовується дорослими, але повністю підвладне дитині, не обмежує її діяльності, забезпечує повну свободу;
- ігровий простір повинен сприяти орієнтовно-пізнавальній діяльності, що забезпечує набуття нових знань, формування розумових дій, розвиток провідних психічних процесів дитини;
- не можна забувати про значення форм і кольору – саме вони надають виразності об'єктам та подіям і завдяки зіставленню допомагають дитині отримати достовірні знання про довкілля. Всі ігрові предмети мають бути якісними, бо що досконалішою є форма, то повніше реалізується її призначення;
- необхідно включати у предметно-ігрове середовище національні, етнокультурні особливості, аби дитина творчо прилучалася до духовних цінностей народу, вчилася любові до рідної землі.

Для кожного вікового періоду предметно-ігрове середовище особливе.

Облаштування розвивального середовища для дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти має починатися з роздягальні. Щоб зробити її затишною і привабливою, шафи, в яких зберігаються речі малюків, можна пофарбувати в різні кольори, а зверху на них розмістити великі яскраві іграшки, які привертатимуть увагу малюків. На стінах роздягальні можна повісити ілюстрації або картини із зображенням пір року чи панно на теми дитячих казок. Групову кімнату також рекомендується прикрасити. Усі значущі для дітей фрагменти інтер'єру мають розміщуватися на рівні зросту малят, щоб вони могли їх краще роздивитися і їм було легше діставати все, що може знадобитися для виконання тих чи інших дій.

У дітей середнього дошкільного віку підвищується потреба в русі, тому в групі слід виділити місце для спортивного куточка. Можна створити в кімнаті доріжку руху, де за допомогою модулів, картинок та знаків буде визначено, які рухи повинні виконувати діти (ходьба, повзання, лазіння, подолання перешкод тощо).

Середній вік – розквіт сюжетно-рольової гри. Діти цього віку вже можуть використовувати предмети-замінники, символи, які дозволяють вийти за рамки реальної предметної дії та відтворити загальний задум у скороченій ігровій формі (наприклад, ляльку годувати не з чашки, а з кубика, уявляючи його чашкою). Ця особливість відіграє важливу роль в інтелектуальному розвитку дитини, а отже, замість реальних предметів бажано пропонувати якомога більше предметів-замінників. Враховуючи те, що в середньому дошкільному віці проявляється інтерес до мови, ігрове середовище необхідно наповнити дидактичними іграми. Різноманітнішим, ніж у молодшому віці, стає матеріал для будівельних та конструктивних ігор, виникає потреба в місці для експериментування.

У старших вікових групах необхідно застосовувати різні матеріали, які сприяють оволодінню читанням, математикою: друквані літери, слова, таблиці, книжки з великим шрифтом, посібники з цифрами, настільно-друковані ігри з цифрами та літерами, ребуси, головоломки. Так само використовують матеріали,

що стимулюють розвиток пізнавальної активності дітей – дитячі енциклопедії, ілюстровані видання про тваринний та рослинний світ, дитячі журнали, альбоми. Обов'язково виділяється місце для дидактичних ігор математичного змісту, причому таких, де б діти могли виявляти самостійність у виборі матеріалу. Не забуваймо і про предмети для дослідно-пошукової діяльності – магніти, збільшувальне скло, пружини, ваги, мензурки, великий вибір природних матеріалів.

Отже, будь-яке середовище має забезпечувати розвиток творчих компонентів мислення дітей, надавати їм можливість вільно маніпулювати об'єктами, конструювати різні моделі бачення світу, виконувати творчі завдання. У цьому контексті повернемося до поняття «універсальна ігрова зона». Йдеться про місце з дуже високим ступенем трансформації та різноманітним предметним наповненням.

Важливим компонентом розвивального простору, сприятливого для виникнення та розвитку самостійної дитячої діяльності, слід вважати і соціальне оточення, наявне коло спілкування з дітьми та дорослими. Центральною фігурою освітнього процесу є дитина – мовленнєва особистість. У роботі з дошкільниками триває пошук і забезпечення природовідповідних компонентів середовища, які б допомагали повноцінному становленню мовленнєвої особистості. Основою розвивального середовища для становлення такої особистості є забезпечення доброзичливої атмосфери, де б дитині надавалося право на мовленнєву активність, довіру, помилку та доброзичливе ставлення. Першим і найважливішим компонентом успішного процесу є насичення мовленнєвого середовища, в якому постійно чи тимчасово перебуває малюк, зразками рідної мови. Дитина може розвиватися як представник людства і як його рівноправний член лише під впливом мовлення людей, які її оточують. Довірливі стосунки, особисті контакти з дорослими мають позитивний вплив на зміст і рівень позитивної діяльності дошкільників, оскільки саме так поступово закладаються базові якості особистості (самостійність, відповідальність, креативність, самовладання, справедливість, розсудливість, людяність тощо), необхідні для самовиявлення та самореалізації дитини у її вільному бутті.

Навчання, виховання, розвиток дитини повинні відбуватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту. Це означає, що оточення дитини має бути безпечним як щодо гігієни, умов життєдіяльності загалом, так і в морально-психологічному аспекті. Передусім навколишнє середовище повинно відповідати структурі когнітивної (пізнавальної) сфери дитини, передбачати можливості вільного розвитку ігрової та інших видів її діяльності.

Створюючи розвивальний простір у закладі, слід дотримуватися певних принципів, зокрема таких, як: безпечність, урахування закономірностей розвитку дітей, раціональність, динамічність, активність, комфортність кожної дитини, позитивне емоційне навантаження.

Отже, докіль дитини є важливою умовою ефективної підготовки її до майбутнього самостійного життя. Навколишнє середовище має бути організоване так, аби спонукати дитину до виконання активних дій відповідно до її життєвого ритму, фізичних та психічних можливостей.

Надія ШМИРУК,
методист кабінету освітнього
адміністрування Рівненського ОІППО

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

*Головна ідея Нової української
школи – фізична, емоційна
та психологічна безпека дітей
у школах.*

Л. Гриневич

Однією зі складових Нової української школи є створення такого освітнього середовища, де кожна дитина почуватиметься комфортно та безпечно.

Процеси, що відбуваються в освіті сьогодні, передбачають формування всебічно розвиненої, активної, ділової особистості, спроможної само реалізуватися та самовизначитися. Цієї мети можна досягти лише за умов створення в закладі освіти безпечного освітнього середовища.

Освітнє середовище – це сукупність об’єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об’єктів, необхідних для успішного функціонування освіти, система впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» [1] зазначається, що *безпечне освітнє середовище* – це сукупність у закладі освіти умов, які унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема й унаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, зокрема й використанням кіберпростору, а також унеможливають уживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Освітнє середовище є одним із напрямів, який вивчається при інституційному аудиті. Для здійснення оцінки якості освітнього середовища закладу освіти можна скористатися процедурою проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти, що затверджений наказом МОНУ «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» від 09.01.2019 № 17 [2].

У пункті 6 додатку до Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти визначені критерії оцінювання освітніх і

управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти за напрямками оцінювання.

Напрямок оцінювання «*Освітнє середовище закладу освіти*» здійснюється за визначеними правилами освітніх й управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти, що відповідно мають певні критерії.

Забезпечення комфортних і безпечних умов навчання та праці в закладі освіти можна оцінити за такими критеріями:

- приміщення і територія закладу освіти є безпечними та комфортними для навчання та праці;

- заклад освіти забезпечений навчальними та іншими приміщеннями з відповідним обладнанням;

- здобувачі освіти та працівники закладу освіти обізнані з вимогами охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки, правилами поведінки в умовах надзвичайних ситуацій;

- працівники обізнані з правилами поведінки в разі нещасного випадку зі здобувачами освіти та працівниками закладу освіти та вживають необхідних заходів у таких ситуаціях;

- створення умов у закладі освіти для харчування здобувачів освіти і працівників;

- створення умов у закладі освіти для безпечного використання мережі Інтернет;

- застосування підходів для адаптації та інтеграції здобувачів освіти до освітнього процесу, професійної адаптації працівників у закладі освіти [3].

Освітнє середовище, вільне від будь-яких форм насильства та дискримінації оцінюють за тим, як заклад освіти планує та реалізує діяльність щодо запобігання будь-яким проявам дискримінації та булінгу; забезпечує дотримання етичних норм, повагу до гідності, прав і свобод людини; протидіє булінгу, іншому насильству із дотриманням порядку реагування на їх прояви.

Формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору оцінюють за тим, як заклад освіти облаштовує приміщення та територію з урахуванням принципів універсального дизайну; застосовує методики та технології роботи із дітьми з особливими освітніми потребами; взаємодіє з батьками дітей з особливими освітніми потребами, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру; мотивує здобувачів освіти до оволодіння ключовими компетентностями та наскрізними вміннями ведення здорового способу життя; створює простір інформаційної взаємодії та соціальнокультурної комунікації учасників освітнього процесу.

Реалізація означених вище критеріїв забезпечить створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу.

Варто зауважити, що Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 затверджено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (*далі – Національна стратегія*) [4]. Реалізація даної Національної стратегії передбачається впродовж 2020 – 2024 років. На підставі визначених стратегічних цілей та

завдань Кабінет Міністрів України щороку до 1 квітня затверджуватиме план заходів на поточний рік щодо реалізації Національної стратегії та забезпечуватиме його виконання на засадах відкритості та прозорості.

Метою Національної стратегії є формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах освіти, освітнього середовища, яке забезпечує оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки [4].

Відповідно до реалізації стратегічних цілей Національної стратегії передбачається:

- створення у закладах освіти розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, забезпечення впровадження заходів, спрямованих на формування гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, протидію насильству, соціально-психологічне навчання;

- підвищення рівня фізичної активності учнів шляхом формування та реалізації комплексного підходу до фізичного розвитку в закладах освіти;

- розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок;

- удосконалення медичного обслуговування учнів та працівників закладів освіти;

- ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу в закладі освіти;

- співпраця закладів охорони здоров'я, органів та установ у сферах молодіжної політики, спорту, соціального захисту, культури, правоохоронних органів у процесі створення та забезпечення функціонування здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища.

Реалізація стратегічних цілей Національної стратегії забезпечить створення безпечного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 14.05.2020).

2. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» від 09.01.2019 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19> (дата звернення: 15.05.2020).

3. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти / М. В. Бобровський, С. І. Горбачов, О. О. Заплотинська. – К. : Державна служба якості освіти, 2019. – 240 с.

4. Указ Президента України «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» від 25.05.2020 № 195/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> (дата звернення: 15.05.2020).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до організації освітнього процесу
в закладах освіти у 2020 – 2021 навчальному році

інформаційно-методичний бюлетень

Колектив авторів:

Редагування:

Заводна Л. М., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО;

Приходько В. С., коректор кабінету редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО.

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
32028, м. Рівне, вул. Чорновола, 74,
тел. (0362) 64-96-60, 64-96-72,
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net